שו״ת · אחרונים

שות זכר ישעיהו

רבי זכריה ישעיה יאללעש ממינסק

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

שות זכר ישעיהו

רבי זכריה ישעיה יאללעש ממינסק

מקור הטקסט: דיקטה · רישיון: CC BY-SA 4.0

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/שות-זכר-ישעיהו/
הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

סימן א 4
סימן ב 19
סימן ג 27
סימן ד 30
סימן ה 34
סימן ו 39
סימן ז 42
סימן ח 48
סימן ט 53
סימן י 57
סימן יא 60
סימן יב 69
סימן יג 75
סימן יד 78
סימן טו 81
סימן טז 83
סימן יז 86
סימן יח 93
סימן יט 96
סימן כ 99
סימן כא 101
סימן כב 102
סימן כג 108
סימן כד 110
סימן כה 115
סימן כו 117
סימן כז 120
סימן כח 122
סימן כט 124
סימן ל 133
סימן לא 137
סימן לב 139
סימן לג 142
סימן לד 144
סימן לה 149
סימן לו 153
סימן לז 156
סימן לח 161
סימן לט 164
סימן מ 167
סימן מא 169
סימן מב 173
סימן מג 175
סימן מד 177
סימן מה 179
סימן מו 181
סימן מז 183
סימן מח 185
סימן מט 187
סימן נ 191
סימן נא 193
סימן נב 196
הגהות על הש"ס 201

סימן א

לרבי זכריה ישעיה יולס ז"ל:

חלוקא דרבנן כאשר נחני ד' מארץ מולדתי לעיר מינסק. ליום אפריון. ובאתי שמה שנת תקצ"ד על ש"ק פרשת בהר כבדוני אז חכמי העיר להיות דורש ברבים בבהמ"ד הגדול והאלקים נתן לי חיל להתיצב לפני מלכי רבנן ובחרתי להציע פרפרת אחת מענינא דסידרא בדיני שמיטה. והי' זה כעין פתיחה ואח"כ פלפול יפה בענין בת ישראל שנשאת לכהן ואחרית הדברים הי' במילי דנחמתא:

סימן א:

מכות דף ג' במשנה. מעידין אנו באיש פלוני שחייב וכו' והוא אומר מכאן ועד עשר שנים. אומדין כמה אדם רוצה ליתן וכו'. ואמרינן עלה בגמ' א"ר יהודא אמר שמואל המלוה את חבירו. לעשר שנים שביעית משמטתו. הואיל דסוף אתי לידי לא יגוש. מתיב רב כהנא ממתני' אומדין כמה אדם רוצה ליתן ויהיו אלף זוז בידו בין ליתן מכאן ועד למ"ד יום. ובין מכאן ועד עשר שנים. ואי אמרת שביעית משמטתו כולהו בעי שלומי. ומשני וכו'. איכא דאמרי א"ר כהנא א"ש המלוה את חברו לעשר שנים אין שביעית משמטתו דהשתא ליכא לידי לא יגוש. תו מסיק התם הש"ס גם לשמואל דהמלוה את חברו ע"מ שלא תשמיטנו כ שביעית אין שביעית משמטתו עיי"ש:

א:

והנה רבינו הרי"ף לא הזכיר כלל הך דינא דהמלוה את חברו לעשר שנים אם שביעית משמטתו או לא. והבעל המאור העיר עליו בזה. עוד קשה בענין ללישנא קמא דשמואל סבר המלוה לעשר שנים שביעית משמטתו. אמאי הא אי אפשר לעשר שנים בלא שמיטה ויהי' כאלו התנה שלא ישמיטנו בשביעית דסבר שמואל דאין שביעית משמעתו. והנה הגאון בעל קצות החושן העיר בזה. ושוב מצא כן בירושלמי אותה סברא דהמלוה לעשר שנים חשיב כמתנה שלא ישמיטנו שביעית. ועפ"ז תי' דמש"ה השמיט האלפסי הך דינא דהמלוה לעשר שנים דסמך על הא דפסק דמהני תנאי בדבר שבממון. וא"כ ה"נ בזה לא גרע מתנאי. ואמנם לפ"ז שוב מתחזקת קושיא קמייתא אלישנא קמא אליבא דשמואל. אמאי סבר דהמלוה לעשר שנים שביעית משמטת ולמה יהי' גרע ממתנה שלא ישמיטנו בשביעית:

ונראה לענ"ד לתרץ בדרך פלפול חריף. דהנה באמת בהך סברת הירושלמי דאמרינן דמלוה לעשר שנים חשיב כתנאי שלא ישמיט שביעית. בזה יש לפקפק עפ"י מה דאמרינן בפ"ק דמציעא המקדש את אחותו. רב אמר מעות חוזרין ושמואל אמר מעות

מתנה וכו' דאדם יודע שאין קידושין תופסין באחותו וגמר ונתן לשם מתנה. ומסיק הש"ס התם דלאו דוקא לגבי אחותו אמרינן דגמר ונתן לשם מתנה. אפי' לגבי איש נכרי אמרינן כה"ג. ולפ"ז נימא הכי גם בנ"ד במלוה את חברו לעשר שנים אדם יודע שאין לך עשר שנים בלא שמיטה וגמר ונתן לשם מתנה. ומנא לן להעמיס בכוונתו דהוי כאלו התנה שלא ישמיטנו שביעית. נימא איפכא שנתכוון לשם מתנה הואיל דמדינא שביעית משמטתו דסוף אתי לידי לא יגוש ואעפ"כ הלוהו. ע"כ גמר ונתן לשם מתנה. ומעתה להך לישנא קמא דסבר שמואל במלוה לעשר שנים שביעית משמט. ואעפ"י דבמתנה שלא ישמיטנו שביעית אין שביעית משמט. הכא לא חשיב כמו תנאי דנימא אדרבה זיל לאידך גיסא לטובת המוחזק. ונימא דהוי כאלו נתנו לו במתנה. וכיון דאיכא למימר הכי ואיכא למימר הכי ואין בידינו להכריע כוונתו שוב מוקמינן אדינא דאורייתא דמשמע הואיל דסוף אתי לידי לא יגוש ולא נחתינן לכוונתו כלל וא"ש לישנא קמא:

אלא דלפ"ז שוב הדרא קושיא לדוכתי' על הרי"ף למה לא הביא הך דינא דהמלוה לעשר שנים. ואי משום דסמך עצמו דהוי כמו תנאי שלא ישמיטנו שביעית וכמ"ש. זה אינו דדלמא איפכא כוונתו דגמר ונתן לשם מתנה כדסבר שמואל גופי' הכי. וכמו שתירצנו בזה לישנא קמא. ונראה בזה המצאה נכונה אשר הרי"ף שפיר מדמה זאת לתנאי. ואעפ"כ לא יקשה אלישנא קמא. וכל אחד על מקומו יבא בשלום:

ד הנה התוס' כתבו שם בפ"ק דמציעא דהיכא אמרינן גמר ומקנה לשם מתנה רק אם אותו דין הוא פשוט לדברי הכל בלא מחלוקת כלל. כגון הא דמקדש אחותו דודאי ליכא למימר דסבר יש קידושין באחותו [ומצינו לחז"ל כאשר רצו להורות על דין מוסכם מכל צד תפסו בלשונם לישנא דמקדש אחותו.

כגון הא שדרשו אמור לחכמה אחותי את. אם ברור לך הדבר כאחותך שהיא אסורה]. אבל היכא דאיכא מחלוקת חכמים בדבר שוב ליכא למימר דודאי גמר ומקנה לשם מתנה. דיכול להיות שהוא הי' סובר כאידך מ"ד. וזהו סברא נכונה. ומעתה לק"מ על הרי"ף למה השמיט הא דהמלוה לעשר שנים דשפיר סמך עצמו על הסברא דחשיב כמו תנאי שלא ישמיטנו שביעית. ואין סברא למימר דדלמא איפכא היתה כוונתו דאדם יודע שאין עשר שנים בלא שמיטה ואע"ג דהשתא לית בי' לא יגוש סוף אתי לידי לא יגוש ומשמט. וע"כ גמר ונתן לשם מתנה זה אינו דהא איכא לפנינו תרי לישני. וללישנא בתרא אינו משמט הואיל דהשתא לית בי' לא יגוש. וכיון דאיכא פלוגתא לפנינו תו לא שייך למימר דגמר ונתן לשם מתנה דאיכא למימר שמא סמך עצמו אלישנא בתרא. והואיל דלא שייך למימר דגמר ונתן וכו' תו לא משמט אף ללישנא קמא דסוף אתי לידי

לא יגוש. דהא שוב מתחזקת הסברא דהוי כמו תנאי ע"מ שלא ישמיטנו שביעית דתנאו קיים. וא"ש דסמך הרי"ף על הא דזה חשיב כמתנה דתנאו קיים. ואינו משמט:
והנה כל זה ניחא רק לדידן דעת הרי"ף אחרי שכבר ראינו הני תרי לישני.
ע"כ שפיר לא שייך השתא למימר דגמר ונתן לשם מתנה. דהרי איכא מחלוקת בזה אי אמרינן הואיל דסוף אתי לידי לא יגוש או לא. משא"כ על הלישנא קמא גופי' לק"מ אמאי סבר שמואל במלוה לעשר שנים שביעית משמט. הא הוי כמו תנאי דשלא תשמיטנו. דשפיר אמרינן ג"כ לאידך גיסא דדמי להא דאמר שמואל במקדש אחותו דגמר ונתן לשם מתנה. וה"נ אדם יודע שאין עשר שנים בלא שמיטה ואע"ג דהשתא ליכא לא יגוש הא סוף אתי לידי לא יגוש ומשמט. ולכן גמר ונתן לשם מתנה. מאי אית לך למימר הא יש מחלוקת בזה אי קרינן בי' לא יגוש או לא. וא"כ לא שייך דגמר ונתן לשם מתנה וכמו שכתבתי להרי"ף. זה אינו דהא הלישנא קמא הוא בעל המימרא גופי' דאמר משמי' דשמואל בהחלט ובלי פלוגתא. דשביעית משמט הואיל דסוף אתי לידי לא יגוש. ולא ידע מאומה מחילוק הלשונות. הלכך שפיר אמר דסבר שמואל במלוה לעשר שנים שביעית משמט. ואע"ג דסבר שמואל בתנאי שלא תשמיטנו שביעית דאינו משמט מ"מ לא הוי כתנאי דנוכל לומר איפכא כוונתו דגמר ונתן לשם מתנה:
זכינו לדין דשניהם כאחד טובים. הלישנא קמא אמר בשם שמואל דמלוה לעשר שנים משמט ולא הוי כתנאי שלא תשמיטנו. הואיל דאיכא למימר איפכא דנתן לשם מתנה. והרי"ף שפיר סבר דמלוה לעשר שנים דמי לתנאי ע"מ שלא תשמיטנו. דלדידן לא שייך למימר ג"כ איפכא דגמר ונתן לשם מתנה הואיל ויש פלוגתא לפנינו בין לישנא קמא ולישנא בתרא:
ב:
ואגב אזכיר מאי דאיתאמר לי בהך סוגיא קושי' חמורה הלא היא. דהמרדכי הקשה אמתני' דילן האיך שייך למימר אומדין כמה אדם רוצה ליתן שיהי' בידו אלף זוז מכאן ועד עשר שנים. והא זה הוי רבית ותי' דהכא איירי שאותן אלף זוז הם דמי שכירות דליכא בי' רבית. ודבריו דברי תימא הם. דהאיך נוכל לומר דאיירי מתני' כה"ג בדמי שכירות א"כ מאי מקשה הש"ס מזה אהא דאמר שמואל המלוה לעשר שנים שביעית משמט דלדידי' כולי בעי שלומי דהא משמט. והשתא אי איירי בדמי שכירות מאי קושיא הא פסקינן דשכירות אינו משמט:
ואמרתי לתרץ דלכאורה יקשה על דברי המרדכי מהכא. הרי בלא"ה היא גופא קשיא אמאי לא מוקי הש"ס באמת למתני' כה"ג כגון שהוא דמי שכירות דאינו משמט. אמנם

באמת ליתא לכל זה. דטעמא דשכירות אינו משמט כתב הב"י (סי' ס"ז) הביאו הסמ"ע. הואיל דמדרך העולם הוא להניחו לזמן ארוך ולא לנגוש חוב זה לכן לא שייך בזה לא יגוש כשבאה שנת השמיטה בתוך כך ואינה משמטת. ומעתה הרי אנו רואין אשר זה הדין הוא רק לדידן דפסקינן המלוה לעשר שנים אין שביעית משמטתו הואיל דהשתא ליכא לא יגוש. אבל ללישנא קמא דסבר דשביעית משמט אף בכי האי גוונא הואיל דסוף אתי לידי לא יגוש. א"כ ה נ דשכירות ג"כ משמט הואיל דסוף אתי לידי לא יגוש ושפיר מקשה הש"ס עלי' לשיטתו ממתני'. וכן ללישנא בתרא שפיר קס"ד. להביא סיוע ממתני' דאי אמרת במלוה לעשר שנים משמט הואיל דאח"כ אתי לידי לא יגוש. א"כ גם בשכירות נצרך להיות הדין הכי. וא"כ כולהו בעי שלומי. ב שו נכבה (פלפול מחודד):

ג:

והנה יש להקשות בענין קושיא חדתא לכאורה דקאמר הש"ס אלישנא בתרא דלא אמרינן אע"ג דסוף אתי לידי לא יגוש. הלכך המלוה לעשר שנים אינו משמט. תנ"ה מעידין אנו וכו' ואי אמרת שביעית משמט כולהו בעי שלומי אלא ודאי דהמלוה לעשר שנים אין שביעית משמט. ונמצא שלא רצו העדים להפסידו הכל. וקשיא לי מה הועלנו בזה דאין שביעית משמט במלוה לעשר שנים הא סוף סוף רצו העדים להפסיד הכל הואיל דהמלוה יודע האמת בעצמו שלא הלוהו רק לשלשים יום. וא"כ כשלא יפרע לו הלוה רק לעשר שנים הרי לא יוכל לקבל ממנו עפ"י הדין דיודע הוא שכבר כלתה זמן ההלואה באמת עוד לפני השמיטה ומ"ע הוא להשמיט ויעבור על לא תעשה כשיגוש. נמצא שהם רצו להפסידו הכל וכולהו בעי שלומי. והנה להרמב"ם דפסק במי שכפר בחברו ועמד בכפרנותו עד שעברה שמיטה ואח"כ הודה אין שביעית משמט. ניחא גם כאן. דשפיר יוכל המלוה לתבוע חובו מקץ עשר שנים אעפ"י שיודע בעצמו שכבר היה הזמן פרעון לפני שמיטה מ"מ כיון שהלוה כפר בו בזמן ההלואה אינו משמט. כי מה לי אם כפר בעיקר ההלואה או אם כפר בהזמן. והנה כל זה להרמב"ם אבל להראב"ד דסבר דבעינן דוקא שכפר ונשבע קודם שביעית אז אין שביעית משמט. והכי פסקינן. א"כ ה"נ בנ"ד אף דע"י כפירת הלוה עברה שנה השביעית מ"מ מן הדין משמט אחר שכבר עבר הזמ"פ והדק"ל כולהו בעי שלומי. דאעפ"י דהמלוה לעשר שנים אינו משמט מ"מ הא המלוה יודע האמת שלא הלוה כלל לעשר שנים. וא"כ שמיטה משמט ויהי' אסור לו לתבוע חובו אח"כ. והוי הנזק שלם:

אמנם לפ"מ שביארנו דבלא"ה מהצורך להעמיד המשנה דאיירי במעות שכירות מתורצת הקושיא הלז. דשפיר אף שיודע המלוה בעצמו שכבר הגיע הזמ"פ עוד לפני שביעית.

אעפ"כ יוכל באמת עפ"י הדין לגבות חובו אח"כ דאין שביעית משמטתו מטעם שהוא שכירות וכמ"ש. אי נמי נוכל לומר בפשיטות דאף להראב"ד דבעי בכפרנות דוקא שנשבע ג"כ. מ"מ היכא שלא הי' ביכולת המלוה לתבעו קודם שמיטה מטעם שהכחיש הזמ"פ כמו בנ"ד אזי אין שמיטה משמט. דהאיך שייך לא יגוש בשנת השמיטה כשהלה מכחיש זמן הפרעון וטוען שעדיין הוא תוך זמנו. ולק"מ קושייתי:

ועכ"פ בין כך ובין כך. היינו בין אי נימא דמשום דאיירי בשכירות אינו משמט באמת. בין אי נימא הואיל דכפר בו ולא הי' לו לתבעו אינו משמט. הנה עיקר יסוד הדבר דאינו משמט הוא משום דלא שייך בי' לא יגוש השתא בשביעית ועפ"ז מתורץ מה שיש עוד לדקדק בגמרא. דלישנא בתרא קאמר המלוה לעשר שנים אינו משמט. אע"ג דסוף אתי לידי לא יגוש מ"מ השתא מיהא לא קרינן בי' לא יגוש. ומייתי ראיה ממתני' אף אנן נמי תנינא אומדין כמה אדם רוצה ליתן וכו' ובין מכאן ועד עשר שנים. ואי אמר שביעית משמטתו כולהו בעי שלומי. ויש לדקדק נהי נמי דשפיר מוכיח ממתני' עיקר הדין דהמלוה לעשר שנים אין שביעית משמט. אבל אכתי מנא לן דטעמא הוא משום דהשתא לא קרינן בי' לא יגוש. דלמא לא בעינן כלל שיהי' לא יגוש עכשיו ובמלוה לעשר שנים היינו טעמא משום דחשיב כמו תנאי ע"מ שלא תשמיטני וכמ"ש. ונ"מ בין הני תרי טעמי לענין שכירות וכפרנות דאינו משמט משום דלא קרינן השתא לא יגוש אבל אי לא בעינן השתא לא יגוש משמטי:

אבל לפי מה שביררנו א"ש דאי ה"ד דלא בעינן השתא לא יגוש. וטעמא דהמלוה לעשר שנים דאינו משמט הוא משום דחשיב כתנאי הנה שוב הדק"ל במתני' כולהו בעי שלומי. דאף דבכל מקום המלוה לעשר שנים אינו משמט מ"מ הכא הא המלוה גופי' יודע האמת שלא הלוה לעשר שנים וכלה הזמ"פ קודם שמיטה ומשמט ויהי' אסור לו לגבות חובו אח"כ:

ותו ליכא לתרץ כמ"ש דמ"מ יוכל לגבות אח"כ הואיל דכפר הזמ"פ ולא הי' יכול לנוגשו בשביעית. דזה אינו הואיל דהשתא קיימינן דלא בעי כלל שיהי' דוקא עכשיו שייך לא יגוש. ובשלמא היכא דבאמת הלוה לו לעשר שנים יש עכ"פ הטעם דחשיב כתנאי ע"מ שלא תשמיטנו וכו' אבל במתני' שנמצאו זוממין אח"כ הרי נתגלה שלא הלוה כלל לעשר שנים. ופשיטא שלא הי' כלל מחשבת תנאי. ומאין יבא עזרו מקודש שיוכל למצוא היתר לגבות אח"כ חובו וא"כ כולהו בעי שלומי. אלא ודאי דמתני' סבר דטעמא דמלוה לעשר שנים אינו משמט משום דלא קרינן בי' עכשיו לא יגוש. ונמצא דשפיר מייתי הש"ס להלישנא בתרא סיוע ממתני' דפסקה כוותי' וגם מטעמי' דוקא: איברא דכד מעיינינן

שפיר ליתא לעיקר האי קושיא כלל דבאמת מתני' תפסי' ללישנא איפכא היינו מעידין באיש פלוני שחייב לחברו אלף זוז ע"מ לשלם מכאן ועד למ"ד יום והוא אומר מכאן ועד עשר שנים ונמצא זוממין אומדין וכו'. נמצא שהם העידו לחובת הלוה. אבל האמת הוא שהי' ההלואה על עשר שנים. אך מ"מ יש לחזק קושייתי הנ"ל עפ"י מ"ש התוס' בסוגיא דתקנת אושא (בב"ק דף פ"ט רע"א) דיש לו לתנא לשנות ריבוי תשלומין גבי עדים זוממין כמו שיכול להרבות אצלם. וא"כ ה"נ כאן נימא אדרבה לינקיט התנא איפכא מעידין אנו בפלוני שחייב לחברו וכו' מכאן ועד עשר וכו' והוא אומר מכאן ועד למ"ד יום ונמצא שהם באים לחובת המלוה ואז בכה"ג הוא ריבוי תשלומין. דלא נימא בזה אומדין כמה אדם רוצה ליתן וכו' ויתנו ההבדל להמלוה רק כולהו בעי שלומי. דלפי עדותם לא הי' יכול לגבות אח"כ מקץ עשר שנים כלל וכלל. וכמ"ש דבכה"ג יפסיד המלוה הכל אף אם נימא בהמלוה לעשר שנים אין שביעית משמט. וע"כ נתרץ בדרך שכתבתי ואין להאריך בכל זה הנאמר לחדד לב חרוצים: והא מלתא לדרשה אתא בסוגיא דבת ישראל שנשאת לכהן:

א שנינו בפרק אעפ"י (דף נ"ז) נותנין לבתולה י"ב חודש ולאלמנה למ"ד יום. הגיע זמן ולא נשאו אוכלות משלו ואוכלות בתרומה וכו' ודייקינן בגמרא מנא הני מילי (הך שיעורא די"ב חודש) אמר קרא ויאמר אחיה ואמה תשב הנערה אתנו ימים וגו'. ובתר הכי אמר עולא דבר תורה ארוסה בת ישראל אוכלת בתרומה שנאמר וכהן כי יקנה נפש קנין כספו. והאי נמי קנין כספו. ומה טעם אמרו אינה אוכלת שמא תשקה בביית אביה לאחיה ולאחיותיה. ר' יהודא אומר משום סמפון. אלא מעתה עבד כהן שלקחו מישראל לא ליכול בתרומה משום סמפון ומשני סמפון בעבדים ליכא וכו' נמצא גנב או קוביוסטוס הגיעו מאי ביניהו א"ב קיבל מסר והלך. ע"כ תוכן דברי הש"ס הצריך לעניינו:

(קושיות):

והנה יש לדקדק:

א) מאי האי דקא שאל הש"ס מנה"מ מקרא הך שיעורא דיב"ח מי זוטר לן הכרעת חכמי המשנה ונימא דהך שיעורא מסברא דידהו אמרו כמו שמצינו לרוב בכ"מ. וביותר בד"מ כגון סתם הלואה למ"ה יום. אלמנה ששהתה כ"ה שנה ושיעור אדרכתא ואכרזתא וכדומה הרבה אשר חכמים בעצמם הגבילו זמן. ומנ"ל הכא ששיעור זה מרומז בתורה עד שנשאל על מקום לימוד זה. ונתעורר בזה קצת השיטה מקובצת. ב) וביותר יפלא אמאי לא שאל הגמ' שוב גם על השיעור של ולאלמנה למ"ד יום. מנא ה"מ שיעור זה. ג) גם יקשה מאד במסקנת הש"ס דאמרינן דבר תורה ארוסה בת ישראל אוכלת בתרומה

שנאמר. וכהן כי יקנה נפש וגו'. ובספרי דריש זה מקרא. דכל טהור בביתך וגו' ומסתברא שזה הוא עיקר הדרש ומקור הדין. ובגמ' דילן לא אמרינן רק טעמא דמלתא כעין דדרשינן טעמא דקרא. ואמרינן מש"ה ארוסה אוכלת בתרומה הואיל דהוא כמו קנין כספו. ועכ"פ הרי בפירוש ריבתה תורה ארוסה לאכילת תרומה. ולא חששה לא לסמפון ולא לשמא תשקה. והאיך ומאיזה טעם מצאו להם חכמים כח לאסור ולגזור בשביל חששות אלו. וראיתי שהרגיש בזה מרן אבי זקני בעל פני יהושע. ובסמוך יבואר יותר בזה: ואקדים עוד מאי דקשיא לי טובא. ד) הנה הטורי זהב ביו"ד (סי' קי"ז) אתא ואייתי כלל חדש בידי' שהעלה אחר חיפוש ובדיקה. הלא הוא. דבשום מקום אין כח ביד חכמים לגזור ולאסור רק היכא שאין מפורש בתורה לא לאיסור ולא להיתר. וע"כ ממילא הי' מותר אז יש כח ביד חכמים לאסור. אבל היכא דמוכח מפורש בתורה ההיתר אז אינם יכולים לאסור. ועיי"ש באריכות. ולפי שהוא כלל גדול בתורה ע"כ מהנכון לברר בזה קצת:

והנה כדמות ראיה ראיתי לסברת הט"ז מהא דאמרינן בב"מ (דף פ"ח) חניות של בית הינו נחרבו ג' שנים קודם החורבן מפני שהעמידו דבריהם על דין תורה ודרשו תבואת זרעך ולא לקוח. ופי' רש"י מפני שהעמידו דבריהם על דין תורה מה שאסרו חכמים מצאו לו היתר מן התורה. ולכאורה שפת יתר הוא אמנם באמת קשיא לי לרש"י. מה בכך שדרשו תבואת זרעך ולא לקוח. הא מ"מ מצוה לשמוע דברי חכמים. והם אמרו דמדרבנן מחוייב אף לקוח אע"ג דהתורה פטרתו. ואין לומר דלא רצו לקיים דברי חכמים. דא"כ מאי האי שביטלו דין זה ולא בטלו שארי גזירות חז"ל. ואם באמת בטלו לימא סתם לפי שלא רצו לקיים דברי חכמים. אע"כ דלא היו ממרים את פי החכמים בכל שארי דבריהם רק בדין הלז. והיינו משום שהחזיקו הך דרשה דזרעך ולא לקוח כאלו הוא כתוב מפורש לפטור. וע"כ הכריעו שאין כח ביד חכמים לחייב כגון זה וכסברת הט"ז. ולזה נתכוון רש"י באמרו. מאי שאסור מדברי חכמים מצאו לו היתר מן התורה. ר"ל דמש"ה אין כח בידם לאסור [ואין להקשות א"כ היכא אליבא דאמת מחוייב לקות מדרבנן. די"ל דהך דרשה לא נחשב כ"כ מפורש]. וכמדומה שראיתי לאיזה מחבר ספרדי שהעיר בזה אבל לא באופן שביארתי:

(השגת התו"י ע' הט"ז):

והנה החות יאיר יצא לערר על הכלל הלז שהניח הט"ז ליסוד מוסד והקשה עליו הרי רבית כנעני מפורש בתורה לנכרי תשיך ואעפ"כ באו חכמים ומצאו עילה לאסור משום שמא ילמד ממעשיו [ואף שאפשר לתרץ דהא משום כדי חייו מותר אף מדרבנן. וא"כ יש לאוקמי קרא בכה"ג. מ"מ קשה לפי הה"א של הגמ' (בב"מ דף ע' ע"ב) דמשמע דסבר

דבכ"מ אסור). ועיי"ש בתשובת החו"י מ"ש בזה. ולענ"ד נראה לברר באופן נאה טוב טעם ודעת של סברת הט"ז.

וממילא רווחא שמעתתא. והנה נראה ברור דהכי הוא טעמו ונימוקו. דכל תקנה או גזירה שהמציאו חז"ל על כרחן הי' להם איזה טעם או חשש שבשבילו הוכרחו לתקן מה שתקנו. ולכן היכא שהתורה התירה בפירוש הרי הוא כאלו נאמר בפירוש שאין לחוש לעולם לאותה חששה. ואיך איפוא יהי' יכולת ביד חכמים לומר שהם ביררו עפ"י דעתם יותר עמוק ממה שראתה התורה וחוששין לאותו חשש. זאת בודאי א"א לומר. והואיל דחשש אין כאן גם גזירה או תקנה אין כאן וכל זה ברור ומובן:

(תי' נחמד):

ומעתה נחזה אנן הכא גבי רבית כנעני דשפיר יוכלו לגזור אף שמפורש ההיתר. דהנה הט"ז ביו"ד ריש ה' רבית הקשה אמאי רק ברבית גזרו חכמים משום שמא ילמד ממעשיו ולא בכל שארי מו"מ. ותירץ דבשלמא שאר מו"מ הוא יכול לישא וליתן גם עם הישראל כמו עם הכנעני ולמה יתלמד מן הכנעני יותר מן הישראל. משא"כ רבית דאנו יכול לישא וליתן רק עם הכנעני. ולכן רק בזה גזרו לשמא ילמד ממעשיו. וזהו סברא נכונה. וכן ראיתי בס' בשמים ראש (סי' רמ"ח) עיי"ש. איברא דלפ"ז קשה קצת למה אמרו בש"ס דת"ח מותר ברבית כנעני דלא שייך גבי' שמא ילמד ממעשיו. תיפוק לי' בלאו הכי הא ת"ח מותר ליקח רבית מת"ח חבירו. וכיון שאפשר לו לסחור זאת גם עם ישראל שוב הוי אצלו רבית כמו שאר מו"מ דמותר. אך י"ל דבאמת הש"ס נתכוון לסברא זו דמש"ה לא חייש בת"ח שמא ילמד ממעשיו לפי שיכול לסחור גם עם ישראל. וכמ"ש הט"ז בשאר מו"מ. ואין להאריך:

והנה לסברא הנ"ל מצינן למימר דהך גזירה ברבית כנעני לשמא ילמד ממעשיו הוא רק השתא אחרי שחכמים גזרו ואסרו ברבית ישראל אף על רבית דרבנן זולת רבית קצוצה. ונמצא שאינו יכול ליקח שום רבית מישראל אף רבית דרבנן. ולכן שפיר הי' להם טעם נכון למגזר רבית כנעני משום שמא ילמד ממעשיו. הואיל דאינו יכול ליקח רבית מישראל בשום פנים. וכל מסחר זה רק עם הכנעני ע"כ קרוב הדבר שילמד ממעשיו. וכסברת הט"ז ריש ה' רבית כנ"ל. ולפ"ז תו ליכא להקשות אם יש חשש שי"מ אמאי התירה התור בפירוש ומבואר שלא חששה לשימ"מ. דיש להשיב דכשאנו מעמידין הכל על דין תורה באמת לא הי' שייך כלל לחוש לזה שימ"מ הואיל דמן התורה מותר גם עם ישראל כל מיני רבית זולת ר"ק וע"כ אין למגזר רבית כנעני משום שימ"מ דאמאי גרע זה, משאר מו"מ. ולכן שפיר לא גזרה התורה רבית כנעני דאז לא הי' מקום כלל לגזרה זו.

לפי שהיו כמה מיני רבית שנאסרו עכשיו מדרבנן והיו אז מותרין גם עם ישראל. והי' אז, דומה, רבית לשאר מו"מ. משא"כ השתא לדידן דאתינן להכי שנאסר בישראל גם אבק רבית שפיר איכא למגזר אצל כנעני לשמא ילמד ממעשיו ואעפ"י שכתוב היתר מפורש בתורה. מ"מ הי' כח ביד חכמים לעקור ולאסור הואיל שסבת איסור זה (היינו החשש לשמא ימ"מ) תלוי במלתא אחריתא שהוא ג"כ מדרבנן (היינו שאסרו בישראל אף אבק רבית) ולכן תו אין לשאול למה לא חששה התורה לזה. דיש להשיב לפי שאז עדיין לא נתחדש מילתא אחריתא ההיא. ולא קשה מידי על הך כלל גדול שהורה לנו מרן הט"ז. וכל זה לענ"ד ברור צלול עפ"י עומק העיון ובמקום אחר פלפלנו עוד בהאי ענינא. ובגמ' דזבחים (דף ל"ג) שיש משם קושי' על דבריו מענין תיכף לסמיכה שחיטה. ועוד זאת נוגע לכמה דינים חדשים שהוא באמת מקצוע גדול בש"ס: (תי' לקושיות הנ"ל):

ונשוב אל המקום אשר עמדנו בו בתחלה. והנה בסוגיא דילן הלא מבואר דקרא מפורש אשכחו ודרשו דארוסה בת ישראל לכהן אוכלת בתרומה והואיל שההיתר הוא מפורש בתורה איך יש כח ביד חכמים לאסור משום סמפון או שמא תשקה וכו'. וא"כ לכאורה יש מכאן סתירה לסברת הט"ז. אמנם באמת ניחא דהיכא דמצינו למיקם קרא המפורש על איזה פרט מיוחד שפיר יכולין לומר דשוב לא הוי ההיתר מפורש. שיש לדחות שבקי לקרא דדחיק ומוקי אנפשי' רק באופן פלוני. וכמ"ש הט"ז שם לענין אסור לעשות סחורה וכו' עיי"ש. ולפ"ז א"ש גם כאן, דאיכא למדחי דהך היתר דמפורש בתורה דארוסת ישראל אוכלת בתרומה זאת איירי רק בהגיע זמן ולא נשאו אבל קודם לכן אסורה. וע"כ שפיר יכלו חכמים לגזור בארוסה קודם שהגיע הזמן: והשתא מיושב היטב מה שהקשינו למה לן החיפוש מקרא על השיעור די"ב חודש. דלמא באמת שיעור זה מדרבנן הוא. ולפי מה שהצענו א"ש. דע"כ הוכיח הש"ס דהך שיעורא דוקא מדאורייתא הוא. דאי' אינו רק מדרבנן אבל מן התורה אין שם שום סברא לחלק בין הגיעו יב"ח או לא. א"כ שוב הדק"ל האיך יש כח ביד חכמים לאסור כלל ארוסה בתרומה. והלא ההיתר מפורש בתורה. וליכא לך עכשיו לתרוצי דמוקמית לקרא על הגיע זמן ולא נשאו.

ז"א דהא אמרת דמדאורייתא אין זכר למו לשיעור זה ולא מעלה ולא מוריד. ואין נ"מ מיני' כלום. אע"כ דשיעור זה של י"ב חודש מן התורה הוא. ע"כ שפיר קבעו הש"ס מאיזה קרא למידין הכי. וא"ש קושיא א':

ובהכי ניחא נמי ליישב קושיא שניה אמאי לא קאמר הש"ס גם על השיעור של ולאלמנה ל' יום מנא לן הא מן התורה. זה לק"מ. דבאמת גם על השיעור של יב"ח לא ראו לשאול מנה"מ. וכל מה שהכריחם לזה לומר דמן התורה הוא רק משום דאל"כ במאי מוקמית

לקרא דמפורש ההיתר בארוסה וכמ"ש. וא"כ הנה דאחר שכבר אשכח קרא להך שיעורא דיב"ח אצל בתולה ואפשר למוקים ההיתר בארוסה כגון בהגיע זמן דבתולה. הנה אין לנו עוד צורך לומר דגם הך שיעורא דאלמנה הוא ג"כ מדאורייתא. ולכן שפיר לא בעי הש"ס מנה"מ דלאלמנה למ"ד יום. וא"ש קושיא שניה:

קושיא :

ב:

והנה על טעמי' דעולא משום שמא תשקה לאחיה מקשה הש"ס א"כ לקיט כהן בבית ישראל לא יאכל. ומשני השתא מדידהו קא אכלי וכו'. הדר מקשה מעבד כנעני משום סמפון. ומשני סמפון בעבדים ליכא וכו' נמצא גנב הגיעו.

וקשיא לי לטעם זה דמש"ה אין חוששין בעבד כנעני לשמא ימצא גנב דהגיעו. וכולן כך הם. א"כ בעבד עברי אם נמצא גנב או קוביוסטוס בודאי לא אמרינן הגיעו והמקח טעות. דאין לך מום גדול מזה. ולפ"ז קשיא לן למה לי תרי קראי למעוטי תושב כהן ושכיר שלא לאכול בתרומה בין קנוי קנין עולם בין קנוי קנין שנים (עי' ר"פ הערל) והלא בחד סגי'. ואהייא דמוקמת לן נדע השני. אם נאמר דקרא איירי בקנוי קנין עולם. הלא נדע גם קנוי קנין שנים בק"ו דאסור בתרומה. ואי מוקמית לקרא בקנוי קנין שנים הנה אז בע"כ נאסר גם קנוי קנין עולם מחמת חשש סמפון פן ימצא גנב ויהי' המקח טעות וחוזר דבעבד עברי לא שייך לומר הגיעו וכמ"ש. ובשלמא הא לא מצינו להקשות לא לכתוב כלל. וממילא נדע לאסור תושב ושכיר פן ימצא בם סמפון. זה אינו. דאלו לא היה לנו מיעוט אף על קנוי קנין שנים אז היינו חושבין דאף הקנוי לשעה מותר בתרומה. ולפיכך לא היינו חוששין כלל לסמפון דמה בכך אם ימצא סמפון ויתבטל המקח הא עכ"פ עד השתא מה דעבד עבד. ושפיר אכל דלכל הפחות לשעה נקנה. אבל הא קשיא אחרי שיהי' לנו מיעוט אחד עכ"פ אף שנעמידו על קנוי קנין שנים ממילא נדע גם קנוי קנין עולם דאסור בתרומה משום סמפון וכמ"ש. ומדהוצרכה התורה למיכתב תרי מיעוטי ע"כ לא חששה לסמפון. הרי דמוכח מפורש דלית לן למיחש להכי. וא"כ איך יש כח ביד חכמים למגזר בארוסה משום סמפון. וכבר אמרנו שאין כח להחזיק בחששה המפורש בתורה שאין חוששין לה וכסברת הט"ז:

ונראה לתרץ בדרך מושכל. דהנה אמרינן במס' זבחים (דף ס"ה ע"ב) אמר רשב"א שמעתי בחטאת העוף שמבדילין ואע"ג דכתיב בקרא לא יבדיל. מאי לא יבדיל שאינו צריך להבדיל. וכתבו התוס' שם א"כ נפרש הכי כמה לאוין שבתורה. כגון לא תחסום לא תלבש שעטנז וכדומה. ותירצו דבשלמא התם לא שייך הך לאו בדרך אין צריך. דלמה

לן קרא על זה. ומהיכי תיתי שיהא חייב לחסום או ללבוש עד דיצטרך קרא לפטרו מזה. אבל בחטאת העוף אי לאו קרא היינו אומרים דיבדיל כי היכא שיהי' לו דם. ושפיר אתי קרא לומר דאינו צריך. ודברים נכונים הם בביאור הגמרא שם עיי"ש. [ואמרתי עפ"ז בדרך צחות דמש"ה כתוב בקרא גבי כי, תהיין לאיש שתי נשים וגו'. לא יוכל לבכר את בן האהובה וגו'.

ולמה לא נאמר בקיצור לא יבכר את בן האהובה. דאלו נאמר הכי היינו מפרשים מאי לא יכיר אינו צריך להכיר. דה"א שהוא מחוייב להכיר את בן האהובה קמ"ל דא"צ. אבל לעולם הרשות בידו. לזה נאמר לא יוכל לבכר וגו' לומר לך שאינו רשאי להכיר]. ומעתה הנה יקשה הכא בנ"ד מנ"ל דתושב כהן ושכיר אסורין בתרומה. דלמא הא דכתיב בהו לא יאכלו וגו' הכוונה הוא שאינם צריכין לאכול בתרומה. דהואיל דאכילת תרומה מצוה ונקראת אפי' עבודה (כמבואר בפסחים דף ע"ב ע"ב) הוי אמינא דגם החושב כהן מצווה באכילת תרומה לזה השמיענו הכתוב שאינם צריכין לאכול תרומה. דרק על הכהן גופי' חלה מצוה זו דאכילת תרומה. שהיא מתנת כהונה וכל זר אינו מחוייב בזה. ולכן תושב כהן ושכיר אשר באמת זר הוא. אינה מוטלת עליו מצות אכילת תרומה. והכי כוונת הכתוב לא יאכלו קודש. אבל באמת נימא דאם רוצים רשאין לאכול ואיסורא מנ"ל. כן יש להקשות לכאורה. ואולם באמת ניחא. דאי להכי גרידא אתי קרא ללמדינו דאין המצוה מוטלת רק על הכהן בעצמו. א"כ למה כתיב תרווייהו תושב ושכיר. לימא רק חדא וממילא נדע אידך הואיל דנאמר הטעם שאינו צריך כיון דמצוה זו שייכא רק בכהן גופא ומזה נדע פטורי לשניהם בין קנוי קנין עולם ובין קנוי קנין שנים [ודוחק לומר דה"א דרק קנוי ק"ש אינו מחוייב לאכול אבל ק"ע מחוייב. ז"א דמה"ת לחלק בכך סוף סוף איש זר הוא]. אלא מדכתבי' קרא לתרווייהו בעל כרחין כוונת הכתוב לאיסורא שאינם רשאין לאכול משום דכל זר לא יאכל קדש. ושפיר קיימו באיסור לאו. ומעתה מיושב היטב מה שהקשיתי מקודם למה צריכין תרי מיעוטי תושב ושכיר. לכתוב חדא ונילף חד מדחברי' וכמ"ש. זה לק"מ. דהא שפיר בעינן תרווייהו כי היכא דלא נפרש לא יאכל קודש אינו צריך לאכול וכמ"ש וא"ש:

ג:

והנה בסוף דברי הגמרא דאמרינן קיבל מסר והלך א"ב. פי' רש"י מסר. היינו מסר האב לשלוחי הבעל דמשום סמפון איכא ומשום שמא תשקה ליכא. דהא אינה עוד בבית אביה. והתוס' לעיל (דף מ"ח) פירשו איפכא. דמשום סמפון ליכא דודאי בדק אותה. ומשום שמא תשקה איכא דשמא תשקה לשלוחים עצמם. (קו' א"ז הפ"י) והקשה מרן

אבי זקני בפני יהושע. דא"כ דחיישינן שמא תשקה להשלוחים עצמם. א"כ איך קאמר הש"ס דבהגיע זמן ולא נשאו, אוכלת בתרומה ולא חיישינן לשמא תשקה דהבעל דוכתא קא מייחד לה בבית אביה. ולסברת התוס' אכתי ניחוש דלמא ימסור אותה אח"כ אביה לשלוחי הבעל ואז תשקה להשלוחים עצמם:

תירוץ :

ונראה לע"ד לתרץ דהנה התוס' במס' יבמות. גבי הא דיבמה שאכלה בחיי הבעל אוכלת גם בפני היבם אף קודם שכנסה. כתבו וז"ל. ואין להקשות לעולא דאמר טעמא משום שמא תשקה וכו' כי אכלה בחיי הבעל נמי לא תאכל משום אותו חשש. דכיון דאין היבם חייב במזונותיה לא מיחד לה דוכתא. די"ל כיון דזכתה זכתה. אבל קשה א"כ מאי פריך בפ' אעפ"י אלא מעתה לקיט כהן בבית ישראל לא יאכל בתרומה. לישני שאני לקיט שכבר אכל כל ימיו. וי"ל כיון שהגיע זמן ומיחד לה דוכתא בבית אביה שוב אינה זזה משם ולא דמי ללקיט כהן בבית ישראל עכ"ל:

והנה מה שחזרו אח"כ בסוף דבריהם מהך סברא דכיון שזכתה זכתה. וחלקו ואמרו טעם אחר דכיון שפעם אחד יחד לה דוכתא וכו' כל זה נראה דוחק עצום לכל מעיין. ע"כ נראה יותר דמה שתירצו מתחלה כיון דזכתה זכתה. יפה אמרו וסברא נכונה היא דאין מוציאין אותה מחזקתה מחמת חשש דשמא תשקה. וכה"ג איתא שם (ביבמות דף נ"ז) דאמרינן שכבר אכלה עיי"ש. אך מה שהקשו א"כ לישני הש"ס התם בכתובות דשאני לקיט כהן דכבר אכיל. י"ל בפשיטות דלק"מ דלא דמי. בשלמא כאן ביבמה אי נימא דאחר שמת בעלה אסורה בתרומה הרי אנו מוציאין ממנה זכותה לגמרי. והרי היא זכתה כבר בהיתר זה. ואיך עכשיו נפקיע ממנה זכותה מפני החשש דשמא תשקה. וע"כ שפיר מסתברא שאין בכח חששה זו לבטל זכותה שכבר זכתה. משא"כ גבי לקיט כהן בבית ישראל. אטו אנו מוציאין ממנו זכות אכילת תרומה. ומה בכך שנאסור אותו לאכול בבית ישראל משום שמא ישקה וכו'. הלא הוא בהתירא דידי' קאי וכשיצא ממפתן בית אדוניו יוכל לאכול עם כל אחיו הכהנים בקדשים. ואפשר לומר עוד דאף על אותו זמן שהוא בבית הישראל לא נוכל לומר שאנחנו גורעין כחו רק הוא בעצמו גרם לו זאת. והוי כמו איהו דאפסיד אנפשי'. אבל גבי אשת כהן שמת בעלה ונפלה קמי יבם. איך אנו יכולים לפוסלה בתרומה משום חשש דשמא תשקה וכו' דשפיר סברא אלימתא הוא הואיל שכבר זכתה. וכל זה נראה ברור:

והשתא ניחא קושיית אבי זקני הפני יהושע. דאף דמייחד לה דוכתא בבית אביה ניחוש לשמא תשקה אח"כ להשלוחים. זה לק"מ לפי סברת תוס' הנ"ל הואיל דכבר זכתה.

דהא בהגיע זמן ותאכל בתרומה תהי' מעכשיו זוכה באכילת תרומה. ואז אף כשימסור אותה אביה לשלוחי הבעל אין לנו תו לאוסרה אז משום שמא תשקה להשלוחים. דהא כבר זכתה ואין בידינו להפקיע זכותה. ואין להתעקש ולהקשות סוף סוף האיך אנו מניחין אותה בתחלה לאכול כשהגיע זמן כדי שתהי' אח"כ נקראת שכבר זכתה ולא יהי' בידינו לגרוע זכותה. אדרבה נעשה איפכא. ר"ל כשיגיע הזמן לא נניח אותה להתחיל ולאכול תרומה. כי היכא שלא תהי' נקראת אח"כ שכבר זכתה ושפיר תהי' אסורה בתרומה כשימסרנה לשלוחין. וכ"ז רק כדי שלא יעלה עוד על לבינו החשש דשמא תשקה להשלוחין עצמן. כן יוכל המתעקש לשאול: אבל בודאי פשיטא דאין סברא לומר הכי. דאין לנו לראות אחרית דבר מראשיתו ולאסור בהגיע זמן בלא שום טעם. רק כדי שלא תהי' נקראת שכבר זכתה בעת מסירתה לשלוחין. ובודאי אין לנו להסתכל בזה. ומיד כשהגיע זמן ומייחד לה דוכתא יש לנו להאכילה בתרומה. ואי משום דבעת מסירתה להשלוחין שוב ישוב חשש זה דשמא תשקה להם עצמם. ואז לא יהי' עוד בידינו לאוסרה. דכבר זכתה. הנה מפני זה אין לנו למנוע. דתאכל ותאכל וברשות תהי' אוכלת שכבר זכתה. ודומה לזה ממש מצינו בדיני שבת דמותר להפליג בספינה בתחלת השבוע ואף דאח"כ יוכל להיות שיצטרך לחלל שבת. מ"מ מותר לו לצאת דבהתירא קא עביד. וכשיארע לו סכנה ויצטרך לחלל שבת מפני פקוח נפש גם אז יהי' בהתירא עביד. ואין כאן חילול. ואף לדעת מהר"י בן לב שהביא המג"א דהיכא דברי לי' שיצטרך לחלל אח"כ את השבת אסור. היינו משום דחילול שבת ודאי שאני. אבל כשיש ספק בדבר אם יבא לידי חילול או לא אז מותר. הואיל דאף אם יבא האיסור לידו ישוב אז שוב להיות היתר מחמת הצלת נפש. וכן סבר הרמב"ן גבי מילה בשבת שאם נתפזרו הסממנים מקודם מ"מ מוהלין אותו לכתחלה דאח"כ שוב יהי' מותר משום פקוח נפש (עי' יו"ד סי' רס"ו ובש"ך סק"ו). עוד נראה סברא כעין זו בדברי הט"ז (סי' קי"ד) הנ"ל. שהזכרתי לענין מותר לנחור כדי שלא יתקלקלו העורות דמכל מקום מתחלה בהיתר הוא עושה ואח"כ לא יחשוב לו עון דשוב הוי נזדמנו לו. והביא ראיה לזה מפ' הי' קורא עיי"ש:

[ועי' סוכה דף כ"ח ע"ב טמאי מצוה היו ובפירש"י ועי' זבחים (דף ק' ע"א) עוד דומה כעין זה. ובמק"א הארכתי שם]. וה"נ בנ"ד דלעת עתה כשהגיע זמנה דוכתא מיחד לה ואין לנו למחות בידה מלאכול בתרומה שאין עכשיו שום טעם לאסור:

ואף שימסרנה אח"כ לשלוחין ויהי' קצת טעם שמא תשקה. הנה אז שוב תהי' נצלת בחזקתה שכבר זכתה. ולק"מ קושיית א"ז הפני יהושע. וזה נראה לענ"ד ברור עפ"י סברה נכונה:

כל זה העליתי על שלחן מלכים פלפלא רטיבתא להגדיל תורה ולהאדירה. ולמען כבוד כל הקהל הקודש הזה נכון לסיים בדברי אגדה במילי דנחמתא דבר קטן ונראה לפי הענין:

המנחם נדחי ישראל מבשר לנו בנבואותיו לאמר:

ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב נאם ד'. ואני זאת בריתי אותם אמר ד' רוחי אשר עליך ודברי אשר שמתי בפיך לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך אמר ד' וגו'.

ויש לדקדק:

למה זה תלה ברכתו אשר לא ימושו מפיך ומפי זרעך וגו' בביאת הגואל. אטו עד השתא כלום אין אנו צריכין לזה. ונבאר הדבר עפ"י מה שנקדים לפרש את אשר בירך דוד המלך ע"ה את בני ישראל לאמר. יוסף ד' עליכם עליכם ועל בניכם ברוכים אתם לד' עושה שמים וארץ. וכאן יש מקום לבעלי הדרש לשאול מה זה שכפל מילת עליכם. ותו שאמר ברוכים אתם לד' משמע שהם כבר ברוכים וא"כ למה ובמה חזר וברכן הוא. הי' לו לומר תהיו ברוכים. ונראה בדרך דרוש להעמיס כוונה נאותה בכתוב זה. ודבר ד' כפטיש יפוצץ סלע ומובן כפשוטו ומאיר על פנימיותו. ולהדורשים דבר חפץ יתן חן:

ולזאת אומר כי רוח ה' היה עם לבב המלך הקדוש. ושיכל את ידיו לברך את בני ישראל. ומחשבתו הי' ליסד את ברכתו על המשל היקר אשר מצאנו לחז"ל במס' תענית (דף ה') כי הוי מיפטר ר"נ מר' יצחק א"ל ליברכן מר. א"ל אמשול לך משל למה"ד לאדם שהיה הולך במדבר והי' רעב וצמא ויגע. מצא אילן שפירותיו מתוקנין וצלו נאה ואמת המים עובר תחתיו. אכל מפריו וישב בצלו ושתה מימיו. כשהלך אמר אילן אילן במה אברכך אם בפירות מתוקים וצלו נאה או באמת המים הרי כולן יש לך. יהי רצון שיהיו הנטיעות היוצאין ממך כמותך. אף אתה במה אברכך אם בבנים אם בעושר אם בתורה הרי כולן יש בך. יהי רצון שיהיו בניך הבאים ממך כמותך ע"כ. ומה נעמו דברים נעימים האלו. ומצאנו במדרש רבה אשר נשאו את המשל הזה על אאע"ה כי בירך ד' אותו בכל ולא הי' מוצא עוד במה לברכו בלתי לחת לו את יצחק בן כמותו. ולדעתי נראה ברור כי לזה נתכוון הפייטן בתפלת גשם ואמר:

זכור אב (ר"ל אברהם אבינו כמבואר שם בפשטות) נמשך אחריך כמים. ברכתו כעץ שתול על פלגי מים וכו'. וכוונתו לומר כמו העץ השתול על פלגי מים לא נמצא במה לברכו עוד בלתי לברכו עוד בלתי שיהי' נטיעותיו כמוהו. כן נתברך אאע"ה אשר לא הי' חסר לו מאומה רק שיהי' לו בן כדמותו בצלמו ויתן לו ד' את יצחק:

כן נראה לדעתי כוונה אמיתית בלשון הפייטן:

כדבר הזה התבונן גם דהע"ה שהיו בימיו כל ישראל שוכן לשבטיו בטח איש תחת גפנו ותחת תאנתו. ולא נפקד מהם טובת הארץ מאומה. וגם היו דור דעה כמו שמצינו במדרש אגדה ששבחו לדורו של דהע"ה. וע"כ כאשר בא לברכן לא מצא עוד ממעון הברכות מה יבקש עליהם בלתי כדבר הזה אשר בניהם אשר יקומו אחריהם יהיו תפארת אבותם במעלה ובעושר. וכה יאירו דברי קדשו יוסף ד' עליכם (ר"ל יברך אתכם בברכה שלימה שתהי') עליכם ועל בניכם (היינו תוכן הברכה היא שיהיו בניכם מבורכים כמוכם הואיל כי) ברוכים אתם (מכבר) לד' עושה שמים וארץ (ובמה איפוא אבר ככם בלתי רק שיהיו הבנים אשר יולדו זרע ברך כמוכם) ככה ברך המלך את עם ישראל: כזאת הי' רק בימי דוד ושלמה שהיתה כסא ממלכתם שלמה ובני ישראל יושבין על אדמתם בדד עין יעקב וד' בתוכם. ולא היה חסר מאומה אל הגוי כולו. וע"כ היה נחשב גם כל יחידי לאיש מצליח. ולא מצא לברכם בלתי בהצלחת הבנים שיהיו כמותם. אולם לא כן בימי ישעי' הנביא אשר החלה רוח הגלות לרחף על בני יעקב. ובימי הרעה כאלה אף גבר מצליח בימיו לא יוכל לאמר. האח עשרתי. כי יגע באנחתו על אמו כי זקנה. כי כן הוא משפט כל איש יהודי אשר אבן ישראל קבוע בלבבו להתאונן על מצב כל העם הנכאה בטרם ידרוש טובת עצמו. לכן אז בראות הנביא את עטרת ישראל כי נפול תפול. הנה ראה להקדים לברכה את החשוב קודם. ובירך את העם בביאת הגואל לבשר בשור הנחמה. ואחר אשר יתכונן הטוב המאושר ההוא ויהי' רב טוב לבית ישראל רק אז יתכן לברכן כאשר ברך אותם דהע"ה וכן הוא המשך דבריו. ובא לציון גואל. ולשבי פשע ביעקב נאם ד' (ר"ל אחר אשר תהי' הגאולה כוללת להחיות נפש העם) ואני זאת בריתי אותם אמר ד' (אז בהכרח אחרי שיהיו כולם מבורכים לא ישאר במה לברכם רק לכרות עמהם את הברית להבטיחם אשר) רוחי אשר עליך ודברי אשר שמתי בפיך. לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך וגו' (ר"ל שיהיו כל הנולדים מכם כמוכם. כי זולת זה כלום חסר מבני המלך) וכן גם להפך בראותינו בחורי ישראל מצליחים בלימודם. זאת היא לאות הברית ההוא כי פקד ד' את עמו לתת להם לחם זו לחמה של תורה. וקול מבשרת ציון מרחוק נשמע הנה אלקיך. ונזכה לשתי אלה הבטחות יחד אכי"ר כל זה דרשתי בבהמ"ד פה מינסק בבואי הלום בן שמונה עשר לחופה. ומחכמי העיר סבבוני בשקלא וטריא אבל הטרם נדע כי דרך הפלפול לחוד ודרך הפשט לחוד. אשרי האיש אשר השליטו אלקים לקיים אחוז בזה וגם מזה אל תנח ידך. ודברי תורה כפטיש יפוצץ סלע:

סימן ב

בעזה"י יום ד' ל"ד למב"י י"ט אייר:
להגאון הגדול מו"ה עקיבא איגר (תקצ"א) לפ"ק:
שלום מאת צעיר באישים. נבזה באנשים:
לחכם דרשים. ראש השלישים. בזקנים וישישים. הוא ניהו הרב הגאון האמיתי המובהק והמפורסם. עתיר פומבי. ועתיר נכסין. תורתו כמים לים מכסים. רב פעלים מקבצאל. אביהן של ישראל. זקן ויושב בישיבה. כרב הונא ורבי עקיבא. חריף ופלפלן כאביי ורבא. מדייק בשמעתתא כרחבא. חכמה יתירה מן שמיא לי' אתיהבא. מפיו חיין ינוקי וסבי. לאורו הולכין זעירי ורברבי. זבול החסידות ומעון הענוה. כבוד מרנא ורבנא עקיבא איגר נ"י במחסה שדי יתלונן. בעיר המעטירה פוזנן. האל ברחמיו עלי' יגונן. עדי אותנו יחונן. ונעלה ברינון. אל הר הלבנון. אמן: לא ערב לבי לגשת ולילך. בחצר גינת ביתן המלך. ולבוא להשמיע דברי לפני אדוני מורי. לולא צדקתו הרהיבני כאשר ראו עיני על הש"ס הגהות נכבדות מלמדי דעת ומגלי חדות. ובשבילי התלמוד יופיע נהרה. אשר נתנו מידי שר התורה. ובעזרת הנותן דעה הי' לאל ידי למישקל ולמיטרי באתקפתא דמרי. אז אמרתי לא אהיה חובש בביתי. לא אכסה מה דלידי אתי. הלא זה הדבר אשר יחפוץ הנותן אמרי שפר. לעיני כל בספר. באם יוכל איש לישא וליתן באמריו לקיים או להפר. כזקן כנער לכל פתוח השער. ואף אנכי אלך אל מורי רועה ישראל. ואדבר בעדות נחליאל. ובפתחו אנקש. וזאת אבקש. יאזין נא אדוני. לדברי צעיר כמוני. וענותו תרבני. את כבודו להראני. ודעתו הרחבה להודיעני. ובעזר החונן לאיש בינה. אדבר נכונה. וזה יצא ראשונה:
א ראיתי שהקשה רוב גאונו במסכת ברכות על הרמב"ן המובא ברין פ"ב דמגילה דלפירושו איך נוכל ליישב מה דקאמר הש"ס ולטעמיך. כאשר התבוננתי בספרים מצאתי שגם הגאון ר"א ווילנא עמד על מדוכה זו בביאורו לאו"ח סי' קפ"ו ס"ק ד' וכתב דצ"ל שלא גרס הרמב"ן האי ולטעמיך (ושם בר"ן דמגילה עשו המדפיסים בטעות הפסק בין הדבקים והפסיקו בשתי נקודות באמצע מאמר הרמב"ן). וקצת בדרך פלפול י"ל דיש להבין לדברי המוכיח מכאן דנשים חייבות בבהמ"ז מדאורייתא מאי קמ"ל בברייתא זו אטו סופר מברך ובור יוצא איצטריך לאשמעינן. ודוחק לומר דהיא גופי' אשמעינן דנשים חייבות מן התורה. הא לאו בהכי קיימא. ברייתא זו ולא מיירי רק בענין להוציא אחרים. אלא ודאי דלדידי' ע"כ נאמר דבן בקטן מיירי ושפיר חדשה לנו ברייתא זו בבן.

וע"ז קאמר ליה ולטעמיך דאשה חייבת מדאורייתא בהכרח תאמר דבן בקטן מיירי וקטן מדאורייתא מי מחייב:

א"כ אכתי קשה האיך אתי דרבנן ומפיק דאורייתא. אבל לפי האמת דאשה חייבת רק מדרבנן שפיר נאמר דבן בגדול מיירי. אך עדיין יש לתמוה על דברי הרמב"ן הא להדיא אי' בירושלמי דשמעתין וקטן מברך וכו' וזה לא יתיישב אף לתירוץ הרא"ו. (אח"כ מצאתי שדבר בזה הגאון מהו' מרדכי באנעט זצ"ל בס' באור מרדכי):

ב:

שם בדף ל"ה על מאמר חד תני כרם רבעי ציין אדוני בהגהותיו עיין בסוטה (מ"ג ע"ב) ברש"י ד"ה קלא וצע"ג ע"כ. ובודאי כיון למ"ש שם רש"י דלמ"ד כרם אין ערלה נוהג בנטיעה אחת הא לא מצינו פלוגתא זו כאן כלל רק לענין אם נוהג בשאר אילנות. אמנם לי נראה בעניותא דהכי הוא כוונת רש"י דהנה למ"ד כרם רבעי איכא תרי טעמי או משום הלולים או משום גז"ש דכרם. ולזה קאמר דלהטעם דגמר גז"ש דכרם שפיר נילף גם לענין דאין ערלה נוהג בנטיעה אחת רק בשתים כנגד שתים דאז מיקרי כרם. ויראתי לסמוך על דעתי בזה עד שמצאתי בשאלתות דר"א דבר זה מפורש וכתב דלהטעם דגז"ש דכרם נמעט גם כן נטיעה אחת ופסק כן לדינא בח"ל דקיי"ל כדברי המיקל בח"ל ושפיר סמיך רש"י על דברי השאלתות שדבריו מוחזקים כדברי הגמרא. איברא דהר"ן והרמב"ן לא פסקי כוותי' בסוף פ"ק דקדושין:

ג:

בפסחים (ס"ג) ציין על מאמר ר"י אומר אע"פ שאין עמו בעזרה עיין ר"ש פ"ק דכלים מ"ח וצע"ג. והנה כוונתו בלי ספק למ"ש שם הר"ש דלפנים מן החומה מקודש עוד לענין שוחט על החמץ לר"י דאמר חוץ לחומת בית פאגי. הא לא קאמר כאן ר"י רק שאין צריך שיהי' בעזרה אבל לא שיהי' דוקא בירושלים. גם ברמב"ם דפסק כר"י לא נמצא רק שיהי' ברשותו אבל לא הגביל מקום אשר בו יהיה החמץ אמנם יתורץ ע"פ מה שמצאתי בירושלמי דמכילתין בהדיא דפלוגתא דר"י ור"ל כך היא ר"י אמר אפילו נתון עמו בירושלים ור"ל אמר עד שיהיה עמו בעזרה ועוד שם מכל הסוגיא משמע שאף לר"י בעי עכ"פ שיהי' החמץ נתון עמו בירושלים. אך לפי"ז יש לתמוה מדוע לא הביא הרמב"ם דין זה ואדרבה מדבריו נראה להיפך דלא בעינן שיהי' בירושלים כמ"ש. ובישוב זה נראה לדעתי הקלה הנעה וחסירה דכל חד וחד לשיטתיה אזיל דהנה בלחמי תודה פרש"י חוץ לחומת בית פאגי חוץ לחומת ירושלים. והטעם דכשר בכל העיר לר"י כיון דמקום הכשר אכילתו היא. והר"ש שם דפירש ג"כ בית פאגי חוץ לחומת ירושלים בודאי

דסבר ג"כ טעמו של רש"י ומזה למד מדעתו כמו דלגבי הכשר זבח תליא במקום הכשר אכילתו ה"נ לענין פסח על החמץ אינו חייב עד שיהי' עמו במקום אכילת הפסח היינו תוך ירושלים (כמבואר ברמב"ם פ"ו ממעשה הקרבנות הל"ה) וא"ש גם דברי הירושלמי שהוא הביא בפ"י מיומא הפלוגתא דר"י ור"ל בלחמי תודה דלר"י חוץ לחומת ירושלים הוא. הרי דפירש ג"כ חומת ב"פ חומת ירושלים כרש"י והר"ש ולדידי' תליא ג"כ שני דינים אלו הא בהא וכמ"ש לדעת רש"י והר"ש. נמצא דשלשה אלו עולים כהוגן בקנה אחד. אבל הרמב"ם דפירש (שם בפי' המשנה פ"ז דמנחות ובס' היד בית פאגי הוא מקום שאופין בו המנחות הרי דלא סבר טעמו של רש"י דא"כ אף חוץ מחומת ב"פ ליכשר אם הוא רק תוך העיר (ואולי טעמו דבעינן שיהיה במקום שאופין אותם) וממילא לא נשאר לנו טעם וסברא אשר על ידו נשפוט לענין חמץ דבעינן דוקא שיהיה בירושלים:

והנה תחלת דברי הר"ש נתיישבו לדעתי הקלושה. אך סיום דבריו עוד לא נמלטו מלהתפלא עליהם דמסיים שם וז"ל. ויש נפקותא ג"כ לענין המראה דזקן ממרא כדאמרינן בפ"ק דסנהדרין (י"ד) דאם מצאן אבית פאגי והמרה עליהם אינה המראה ע"כ. ודברים אלו אינם מובנים לי כלל דמאי נ"מ הוא הא כמו שאינו מחוייב אם המרה בשאר עיירות ככה אינו מחוייב אם המרה בירושלים חוץ ללשכת הגזית דהמקום גורם. וזולת לשכת הגזית כל המקומות שוין. ולולא דמסתפינא הייתי אומר דמאמר זה שייך לסיפא דמתניתין שם דאיתא הר הבית מקודש ממנו וכו' וע"ז כ' דיש עוד נ"מ בזקן ממרא וכו': והואיל דקיימינא בהאי עניינא אשאל לאדוני מאי דאיתקשאי בזה. והוא דאיתא רשב"ל אומר אינו חייב עד שיהי' לשוחט או לזורק או לאחד מבני החבורה וכו'. ואילו בירושלמי כאן איתא זאת בפלוגתא דר"ל סבר אינו חייב עד שיהי' לשוחט ולאחד מבני החבורה (ר"ל שאותו שוחט יהי' מבני החבורה) ור"י סבר לשוחט אעפ"י שאינו מבה"ח אע"פ שאינו שוחט וזה סותר לבבלי דסבר ר"ל איפכא. וגם מדברי רש"י בסמוך ד"ה רב אושעיא נראה דגרס כאן בבבלי ר"ל וצע"ג. ודוחק לאמר דזה מהפלוגתות ההפוכות כמ"ש התוס' במנחות (נ"ח ע"ב) ד"ה ואיכא. דלא נמצא פלוגתא הפוכה רק בשני תנאים דבמקום אחר מתני איפכא אבל לא בחד תנא (ובב"ב קע"ו ע"א ציין מהרי"ב על דברי תוס' אלו ואין ענינם לשם יעוי"ש) והכא לא נמצא רק רשב"ל לבד ולית מאן דפליג עליו:

ד:

בחגיגה (כ"א ע"א) תוס' ד"ה האונן כתבו וכן משמע משקלים דאמר התם נמצא בעזרה וכו' ומשמע שעולה קריבה וחטאת תאכל ולא מפסיל בהיסח הדעת. ונתפלא מר הא בפירוש איתא שם דזה וזה תעובר צורתו ויוצאין לבית השריפה. הן אמת דלשון

התוספות משובש קצת אבל מכל מקום הראיה מצד עצמה נכונה. דהנה הרמב"ם בפי' המשניות כתב הטעם דתעובר צורתו משום חשש נותר ולא כמו שפירש הרע"ב משום היסח הדעת. ונראה שדחקו לפרש כן משום דקשה מאי נ"מ אם הוא עולות או חטאת הא זה וזה נשרפין. וכתב דהנ"מ הוא בעבר אדם ואכלו אם אכל מה שנמצא בירושלים אינו חייב כלום דשלמים הוא ומשום ספק נותר אין לחייבו מלקות מספק ואם אכל כהן חתיכות בעזרה פטור ג"כ דבודאי חטאת הוא ורק באיברין חייב דמסתמא הוא עולה וזה לא שייך רק אם הטעם הוא משום ספק נותר אבל אם הטעם הוא משום היסח הדעת קשה לר"ל דאמר היסח הדעת פסול הגוף הוא (פסחים ל"ד) מאי נ"מ יש כאן הא בעבר ואכל חייב מלקות. בודאי משום דמיפסיל בהיסח הדעת ואף אם יבוא אלי' ויאמר שלא נטמא מיפסל כמו דאיתא שם בפסחים (ומזה נראה דפסק כר"ל לגבי ה"י והוא תמו' ויעויין במ"ל פי"ט מפסולי המוקדשין ה"ד. ואולי אף דלא פסק כר"ל מ"מ מוכיח כן מדלא מקשה ר"י לר"ל ממשנה זו. א"נ דלא קיימינן כר"י לגבי ר"ל בדינין שאינן נוהגין בזמן הזה ועיין מהרי"ק שורש קס"ה ובתשב"ץ חלק ג' דף י"א ומהתימה על בעל עין משפט שציין שם בפסחים אצל פסול טומאה על דברי הרמב"ם הנ"ל ולא ידעתי אנה ראה זאת?). אך אכתי הא גופי' קשיא למה יפטור בעבר ואכל נהי דאינו מחוייב משום ספק נותר מ"מ הא הסיח דעתו מהם והוא פסול ודאי. ועי"ז הוכיחו התוס' דלא שייך בנ"ד היסח הדעת משום דנאבד ממנו. והכי פירושו משמע שעולה קרבה וחטאת תאכל אם לא יעמוד לנגדינו רק פסול דהיסח הדעת דלא שייך כלל היסח הדעת אבל התם רק מטעם דספק נותר נגע בי'. אח"ז הראו לי שקושית מר וגם תירוצי כתב הרב בעל יד דוד:

ה:

ואודיעהו כי מה שהגי' רוב גאונו במ"ק ג' ולניכוש ושם דף י' הגי' ורחיים. מצאתי כן בדפוס ויניציאה. עוד ראיתי בדפוס זה ברש"י סוף מ"ק בד"ה מרעין חיבולייא אשר לפנינו נדפס האיסורין הם בבית והוא משולל ההבנה. אמנם שם נדפס היסורין הם בבית ובזה נקל להגי' היסורין הם רבית כמו שפירש הערוך ר"ל שהיסורין הם רבית להמות. ואח"ז שמעתי בשם הגאון מהר"ז מבראדי שהגי' כן מדעתי' דנפשי'. ובחנם נדחק הה"ג מוה' בצלאל ר"ב בהגהותיו לפרש דבור זה:

ו:

ואגב דבמילי דמר קא מעיינא בהא אסיקנא. והוא מה שראיתי מובא בשמו בספר תפארת צבי להגאון מהר"ץ מהמבורג ז"ל שהקשה רוב גאונו על דברי הש"ס דב"ק (דף צ') הא דשור הנסקל שהמית והזיק מהא דכריתות שור הנסקל שהוזמו עדיו וכו'. והגאון

מהר"ץ יישב לו זאת בדוחק. והנה בעיקר קושיא זו מצאתי להגאון בעל קצוה"ח סי' ת"ה שהביא זאת בשם אחיו ז"ל. אולם הגאון הזה הלך פה בדרכו דרך מישרים אשר רגיל בו בכל ספרו לחלק בסברות דקות בין הנושאים. וניחא לי' משום דבאיסורי הנאה לא מהניא הפקירו כלל כדמוכח בפסחים פ"ג הא דאר"א שני דברים וכו' ומרש"י (ב"ק דמ"ה) וכו'. אך מ"מ בעלים מיקרי כדמוכח מריב"ש וכו' ולפיכך א"ש בנ"ד. והתם בכריתות היינו טעמא כיון דבאמת לאו איסורי הנאה הוא שהרי הוזמו שוב הוה הפקירו הפקר למפרע זהו תירוצו בקיצור. ובספרו הנכבד אבני מלואים סי' כ"ח הרחיב הדבור בהא דאם יש זכיה באסורי הנאה. אמנם לדעתי איכא למדחי להאי תירוצא דיש להבין על עיקר הדין דכריתות דאמרינן מסתמא אפקרי' למה לא בעי אמירה (או למ"ד בפני ג' ליבעי ג') או שאר פרטי דיני הפקר. אלא ודאי דהכי הסברא דלאו הפקר גמור הוא רק התורה הוצאתה ממון כזה מרשות הבעלים כיון דמדרך העולם להתיאש מנכסים כאלו ולהפקירם ולא לחשבם כממונו. כמו במציאה שאינה מצויה אצל בני אדם אמרינן שהוא של מוצאה אף דידעינן בודאי דאכתי לא אתיאש מרי' מיני' (ב"מ כ"ב יעוי"ש בתוספות) מ"מ כיון שהיא אבודה מכל אדם אמרה תורה שהוא של מוצאה ומשו"ה גם בנ"ד כיון שנגזר דינו לסקילה לאו ממונו הוא. ובזה נדחה תירוצו של הקצוה"ח דהא אף שהוא אינו יכול להפקירו מ"מ הוא מופקר ועומד וממילא פקע רשותי' מיני'. ועפ"ז יתיישב קושית התפארת צבי שם דמקשה על דברי התוס' דב"ק (דמ"ה) מהא דכריתות. דהתם אף שהוא לא הפקירו דלאו כ"ע דיני גמירי מ"מ מעצמו הוא מופקר כמו באבידה שאינה מצויה שהיא נעשית הפקר אף שהבעלים לא ידעו כלל שאבדו וכמ"ש. גם בעיקר מ"ש הקצוה"ח דאסורי הנאה יש להם בעלים ומוכיח כן מע"ז (מ"ג) דאמרינן מדאגבה קניא אינו מוכח כ"כ דיש לחלק בין ע"ז לשאר איסורי הנאה דבע"ז זיכתה לו התורה כי היכי דלא יהי' ליה ביטול ועשתה התורה כשלו כמו גבי חמץ. וכן מצאתי בחדושי הריטב"א לע"ז (הנדפס מחדש) שם שכתב וז"ל:

ואע"ג דכי מגבה קניא לאיסורי הנאה ישראל זוכה באיסורי הנאה לחשבם כשלא (צ"ל כשלו) להוסיף בהם איסור ומכאן לישראל הזוכה חמץ בפסח שהוא אסור בהנאה לאחר הפסח כדין חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח ע"כ הרי דבר זה מפורש (ועפ"ז יתיישב קושית הנ"ב מ"ת ח' או"ח סי' י"ט שהקשה על הרמב"ם דקנה חמץ יעוי"ש) גם מהרמב"ם שאביא בסמוך משמע דאיסורי הנאה אין להם בעלים:

ונשובה לדברינו והנה אחר שנדחה תירוצו של הקצוה"ח וגם תירוצו של התפארת צבי דחוק. נלע"ד שכבר נשמר הרמב"ם ז"ל מקושיא זו ועי"ז נדחק לפרש סוגיא דשמעתין

בע"א ומהתימא על הני גאונים דשקלי וטרי בזה ולא הביאו דברי הרמב"ם במקומן וז"ל ומועד שהמית והזיק דנין אותו דיני ממונות ואח"כ דנין אותו ד"נ קדמוהו ודנוהו ד"נ חוזרין ודנין ד"מ ומהיכן משתלם מן השבח שהשביח ברדייתו אחר שנגמ"ד שכיון שנג"ד לסקילה אין לו בעלים שיתחייבו בנזקיו (דלא כהקצה"ח). דנוהו ד"נ וברח אין דנין ד"מ ע"כ. הרי דביאר בדבריו הטעם שאין מחייבין לבעלים משום דלאו בעלים דידי' הוא לאחר שנג"ד (והוא מטעם דא"ה לאו ברשותא דמרי' קיימא) ואמנם נהי דהבעלים פטורים לשלם מעלי' בכל זאת כל מה דאפשר להשתלם מגוף השור עבדינן. והאי דינא דהפקירו קודם שעמד בדין ע"כ לא מיירי רק לענין שיתחייבו הבעלים. ובזה יסולק לפי האמת קושיא זו וסוגיא דשמעתין הכי אזלא דמקשה וכי דנוהו ד"נ ליהדר ולדיינו ד"מ כי היכי דלישתלם מרדיא ואי משום עינוי הדין לא חיישינן היכא שהניזק בודאי משתלם עי"ז. ומשני דבעי אומדנא ואין מענין דינו על ספק דשמא אחר האומדנא יפטור ונמצא שעינו דינו בחנם (ולא כמו שנדחק הלח"מ לפרש קושיא זו ותירוצו) וסוף הסוגיא דברי הגמרא שם אזלא כהוגן כמו שפירש הלח"מ. ולק"מ לשיטת הרמב"ם. אמנם עדיין צריך ישוב לפרש"י והראב"ד. ונראה לדעתי הקלושה לתרץ דהנה יש להקשות אם נאמר בשור הנסקל שהוזמו עדיו כל הקודם זכה האיך אפשר כלל לעדות דשור הנסקל הא הוה עדות שאי אתה יכול להזימה דהא אין העדים נעשים זוממים עד שיגמר הדין ולא עשה. וא"כ בנ"ד לאחר גמ"ד שוב הוה כאשר עשה דהא ע"י אמירתם הפסידו לבעלים שור זה ומה שזממו לעשות היינו להפסידו השור כבר נעשה ואפקוהו מרשותי'. ואף שהבעלים בעצמם זכו בו אחר זה הוה כאלו זכו מן ההפקר ופנים חדשות באו לכאן. ואם דבממון לא שייך כאשר עשה. ולדעת רוב הפוסקים לא בעינן כלל עדות שאפשר להזימה בממון. מ"מ הא משווינן מיתת השור למיתת בעלים (בסנהדרין ע"ח) מדכתיב השור יסקל וגם בעליו יומת כמו בשור טריפה דפטור מטעם דבעלים בכה"ג פטורין. ויותר מזה נאמר אף לרבא דמחייב התם היינו משום שעתה גבי השור הוה עדות שאתה יכול להזימה וכמ"ש התוס' שם לר"ש. אבל בנ"ד דהוה עדות שאי אתה יכול להזימה גם לגבי השור אף רבא מודה. לכן נראה להוכיח עי"ז דלא נאמר כל המחזיק בו זכה רק ברובע ונרבע (וכן משמע קצת מסיומא דרבא התם בכריתות מסתברא מלתא דר"י בשורו נרבע וכו'). ותו ליכא להקשות הא הוה עדות שאי אתה יכול להזימה ולאו עדות היא דלא מקשינן מיתת השור למיתת בעלים רק בשור שנסקל מחמת שהמית את האדם, אבל שאר שור הנסקל דינם כממון. (ועיין סנהדרין דף י' ע"א ואמר רבא פלוני רבע השור וכו'). ואף להפוסקים דסברי דגם בממון בעינן עדות שאתה יכול להזימה מ"מ סברי דלא שייך

כאשר עשה בממון. ואין לומר שנלמוד שור הנסקל מחמת שנרבע מנסקל מחמת שהרג. דלא גמרינן זה מזה כדמוכח מריש סנהדרין מדמצריך תרי קראי לענין שיהרגו בכ"ג יעוי"ש ושפיר לא איכפת לן במה דהוה עדות שאי אתה יכול להזימה ולפי"ז ליכא בנ"ד שום ריח קושיא דהא ליתא לעיקר דין זה בשור שהמית. והראוני שהרגיש בזה אחי הקצוה"ח. ולדברינו נסתר הוכחת ר"א מריש סנהדרין דרובע ונרבע מותר בהנאה מדלא גמרי רו"נ משור הנסקל. ולפי מ"ש לא הוה מצי למיגמר רו"נ משור הנסקל דלא נימא ברו"נ דלכל מילי כמיתת בעלים כן מיתת השור:

והנה בהאי סוגיא דכריתות קשיא לי על הא דמתרץ לר"י. שאני עיר הנדחת דרבים נינהו וסבר נהי דאנא לא חטא אחרינא חטא ע"כ. הא ר"י סבר בפ' חלק דבעיר הנדחת דנין וסוקלין דנין וסוקלין עד פלגא דאכתי לא נתברר דעיר הנדחת היא ומכאן ואילך בסייף וממונו אבד וא"כ בנ"ד ע"כ לא משכחת לה רק בהוזמו באותו איש אשר על ידו יושלם הרוב דקודם שנעשה רוב מותר להנות מנכסיה. ואם היה מבלעדו רובא ונהרגו כבר נעשית עיר הנדחת ומה מהני אם הוזמו העדים באיש זה הפרטי. וכיון שכן מה מתרץ דסבר אנא לא חטא וכו' הא כיון שיודע בעצמו שלא חטא ממילא לא תהי' עיר הנדחת דליכא רובא של עיר ולמה מפקר לנכסי' וצ"ע:

עודני עומד לפני אדוני ישמע נא לדברי אלה. והוא כי זה כששה ירחים אשר פניתי ועיינתי בסדר זרעים וראיתי כולו קמשונים. וקויתי כי המגיהים החדשים אשר הוקמו. על מלאכת הדפוס בוויען ובפראג ישיתו לבם עליהם. אמנם עתה ראיתי כי לא ביערום והסירום ככל הצורך. רק בעיר פראג תקנו מקצת מהם וגם שם השאירו הרבה לרוב. וכבר הראיתי לחתנו הגאון מ"ה מהור"ר ר' משה סופר מפרעשבורג הגהותי לסדר זה וקלסם. אכן עתה עתה אין רצוני להטריח את רוב גאונו. אך אשאל לו איזה דברים מהם מה דתמי' בעיני ואף אחר התיקון קשה הוא מאוד. א) במסכת כלאים פ"ו מ"ו כתב הר"ש וז"ל:

אם הוסיף מאתים דבי ר"י אמרי משערין כהדין ירבוזא כיצד הוא בודק ר"ב אומר לוקט אחד ומניח אחד מה שזה פוחת זה מוסיף. פי' כשילקוט ירבוז אחד ומניח [אחד] בכרם וגדל אותו שהניח עד שהוסיף פחות ממנו אחד ממאתים שבו א"כ הוסיף מאתים ואסור ע"כ. והנה תיבות עד שהוסיף פחות ממנו אינם מובנים לי. ולכאורה היה נראה להגי' עד שנפחת מזה ר"ל זה שלקט אם נתייבש אחד ממאתים שבו והיינו כפירש הר"מ. ומכ"מ משמע שהי' גירסתו בר"ש עד שהוסיף אחד ממאתים שבו. וכן הביא כאן הרא"ש בפירוש א'. אך הקשה דלפי"ז מה פירושו של מה שזה פוחת. ובלשון הר"ש עדיין אינו

מובן השתי תיבות "פחות ממנו" ובדוחק יש להעמיד תיבות אלו סוף הדיבור ונכתב [פי' שזה פוחת] שהוא פחות ממנו וצע"ג:

ב) הר"מ סוף מסכת שביעית פי' הא דשטרי חוב המוקדמים בשטר שלוה בו ופרעו וחזר ולוה בו דהוה הזמן מוקדם וכו'. והוא תימא הא בכגון זה בלא"ה פסול מטעם דנמחל שעבודו ולמה לא העמיד המשנה כהש"ס דב"מ פ"ק. וכבר שאלתי זאת לחתנו הגאון מפ"ב נ"י. וכתבתי דאפשר כיון הרמב"ם ליישב קושית התוס' והר"ש דמקשי להוי העדים פסולים שחתמו על זמן מוקדם. לזה פי' מתניתין בכה"ג דשפיר בשעת חתימת העדים הי' אותו זמן באמת. ומיירי בהקנה מידו בהלואה שני' דליכא למיפסל שטרא מטעם דנמחל שעבודו. והסכים עמי חתנו נ"י וכתב דזה נכון ופשוט. אמנם אין דעתי נוחה בזה דלא נראה לשון רבינו שכיון לזה מדשינה ושילש הטעם דנמחל שעבודו וכתב להדיא נאמר שהשטר ההוא חספא בעלמא וכו'. ובאמת תמי' על התוס' והר"ש דלא אסיק אדעתייהו למוקמא בכה"ג שהוא בדרך קרוב ונאות. [ואח"כ העירני אחי נ"י דהרי גם בזה יעשו העדים מסירה שלא כהוגן על שלא שינו זמן הכתוב בשטר ולפי"ז לא יתיישב קושית התוספות].

ג) בריש מעשרות כתב הר"ש דהא דדריש בת"כ אמעשר ירק מקרא פליגי אדאיסי [דאמר מ"י מדרבנן] א"נ לפי שאינה "פשוטה באחריני" ע"כ. והך תיבות שאינה פשוטה באחריני הם משוללי הבנה. ונראה להגי' בדוחק שאינה נתפשטה כאחרינא. ד) עוד דבר זה יבינני רום כבוד אדוני מה שהרגשתי בהגהות להקדמת הרמב"ם לפיה"מ. שנתן טעם על סדר המסכתות וכתב במסכת כלאים וז"ל:

וסידר אחר כלאים שביעית והי' נכון להיות מסכת ערלה אחר כלאים לולא שראה שהערלה אינה מן המצוה שאדם מוכרח לעשותה שכל זמן שלא נטע לא יתחייב בערלה והשביעית היא מן המצוות שאדם מוכרח לעשותן ע"כ. וחילוק זה אינו. מובן כלל. ואף שנסכים עמו דערלה לאו מצוה היא רק הכשר לאכילה כמ"ש לענין שחיטה הרא"ש פ"ק דכתובות סי' י"ב והראב"ע בס' יסוד מורא. שער ב' ובתשב"ץ ח"א סי' ק"מ (ויעו"ש דקשה לכאורה הרמב"ם אהדדי) הא כמו כן שביעית או מצוה היא דאם ירצה לא יזרע. ומהתימא על התיו"ט שהביא לשון זה ולא העיר כלל. ואולי כוונתו כי התבואה הוא הכרחי יותר בעולם מהפירות וראה להקדים בדבר שהוא מוכרח יותר כמ"ש בסמוך במסכת יבמות:

ובזה יתמו שאלותי. ותהי קץ למדברותי. ולא אכביר בענינים. דברים, מדברים שונים. יען ידעתי כי אליו הכל פונים. ולית לי' לרבינו עקיבא. זמנים טובא. השוכן מעונים.

יוסיף לו ימים ושנים. דשנים ורעננים. כאשר זאת מחלה בתחנונים. צעיר הכהנים. רך וקטן בחכמה ובשנים. זכרי' ישעי' בן אמצי"ה. מגזע האשל הגדול מרנא בעל פני יהושע:

סימן ג

תשובת הגאון מאור הגולה רבינו עקיבא איגר נ"ע:
וכבר נדפסה בשו"ת ר"ע איגר סימן קע"ו):
לידידי הרב רבי ישעיה כ"ץ נ"י בק"ק לעמבערג:
מ"ש מעכ"ת כי ראה מסכת ברכות מן הש"ס שמדפיסים כעת בק"ק פראג עם דברים בשמי על הגליון ומצא כתוב (בדף ל"ה) כתבתי. עי' רש"י סוטה (דף מ"ג ע"ב ד"ה קלא) וצ"ע. דר"ל דלפי הטעם דס"ל לר' שם דילפינן בג"ש דמה להלן כרם אף כאן כרם. בעינן כרם ממש שחייב בשתים כנגד שתים וא' יוצא זנב. במחכ"ת כוונתי היה לתמוה על רש"י דמה ענין ערלה, לרבעי דפלוגתייהו רק ברבעי. אבל בערלה פשוט דלכ"ע כל הפירות ואפילו פלפלים חייבים וממילא אף נטיעה:
תו כתב מעכ"ת נ"י על הרשום ממני בש"ס הנ"ל בפסחים (דף ס"ג ע"ב). עי' בר"ש פ"א דכלים וצ"ע. די"ל דתלי בזה. דלהרמב"ם דגבי תודה חוץ לחומת בית פאגי. היינו חוץ ממקום שאופים שם מנחות פשיטא דאין שייכות בזה לחמץ. אבל לרש"י והר"ש דחוץ לחומת בית פאגי היינו:
חוץ לחומת ירושלים דבעי שיהיה הלחם במקום הכשרן לאכילה. הכי נמי גבי חמץ בעי שיהיה החמץ במקום הכשר אכילת הפסח. לענ"ד לא קרב זה אל זה דבתודה דבא לקדש הלחם ולהתירו. בזה שייך דזהו רק במקום הכשירו דלחם. אבל לא אם הם במקום דמפסלי ביוצא. אבל גבי פסח מאי שייטי דמקום אכילת פסח בזה. וגם הא האיסור אינו תולה באכילת פסח רק בשחיטתו אף אם רצונו. לבער החמץ אחר שחיטתו עובר בלא תזבח:
ומ"ש מעכ"ת דבירושלמי איתא להדיא דר"א אפילו נתון עמו בירושלים דמשמע דבעי' שיהיה החמץ בירושלים. באמת מלתא דתמיה למאד. דמה שייכות ירושלים לזה. והנלענ"ד בפירוש הירושלמי. די"ל דהדין דאם החמץ שלו הוא במדה"י וסגר ביתו דממילא א"א לו לחזור לביתו עד אחר פסח. ועכ"פ אם גם יצא מביתו קודם ל' יום. דהדין דא"צ לבער וכתב הר"ן הטעם דעשאוהו כמפולת. א"כ י"ל דמדאורייתא אפילו בטול ל"צ כמו במפולת לרש"י והר"ן. ואף דהירושלמי ס"ל דבודאי חמץ אפילו מר"ה צריך לבער. י"ל דזהו מדרבנן שכיון דעושה כן במכוון בידים. אבל מדאורייתא י"ל דא"צ השבתה.

ובזה י"ל דאינו עובר על לא תזבח. כיון דאינו מצווה כלל בהשבתתו. א"כ י"ל מה"ט לא נקט הירושלמי אעפ"י שאין עמו בעזרה. דהוא במשמע אפילו החמץ במדה"י. לזה נקט דהחמץ בסמוך לו ותפס שם העיר ירושלים וה"ה לעיר אחרת. דזהו ממילא נדע דאין חלוק בין ירושלים לעיר אחרת. ואתי למעט רק אם החמץ במדה"י:

ומ"ש מעכ"ת לתמוה בענין זה. דבירושלמי איתא דר"ל אמר עד שיהיה לשוחט והוא מבני חבורה. ובסוגי' דילן אמר ר"ל או לשוחט או לא' מבני חבורה. ואע"ג דמצינו כזה סוגיות מתחלפות. היינו בב' אמוראים דמחלפי זה לזה. לא באמורא אחד. והכא בסוגיא ר"י ור"ל תרווייהו ס"ל דאו לשוחט או לבני חבורה. במח"כ אשתמיט ליה דברי תוס' כתובות (דף ק"ב ע"א) ד"ה אליבא בסוף דבריהם:

מ"ש מעכ"ת על קושייתי בב"ק (דף צ"א) בהא דפרכינן לגמר דינא והדר נדייניה. הא מיד לאחר גמר דין נעשה שור הפקר כדאמרינן בכריתות.

וממילא מפטר לשלם דהוי נגח ואח"כ הפקיר. והאריך מעכ"ת והעלה דההיא דכריתות רק ברובע ונרבע אבל לא בשאר נסקלים. איני רואה מקום לזה. דאטו קרא כתיב ברובע ונרבע דהוי הפקר עד דנימא דאין למידים לאחרינא מזה. הא ליכא קרא לזה. אלא דמסברא אתינן כיון דנגמר דינו לסקלו מפקירין אותו הבעלים א"כ ממילא בכל נסקלים הכי הוא:

ומ"ש מעכ"ת להוכיח כן דלהנ"י דגם בממון אמרינן כאשר זמם ולא כאשר עשה. א"כ אין העדים זוממים צריכים לשלם לבעלים הפסידם דשור. דהא מיד שנגמר הדין נעשה ההפקעה מבעלים ונעשה הפקר והוי כאשר עשה. וכיון שכן בשור שנגח והמית אדם איך ממיתים השור. אף להסוברים דבממון ל"צ שיהיה עדים שיכול להזימה. מ"מ הא דרשינן כמיתת בעלים כך מיתת השור. ויצטרך עדות שיכול להזימה. אע"כ דבאמת בזה לא נעשה שור הפקר ולא מקרי כאשר עשה ומקרי עדות שיכול להזימה. וההיא דכריתות רק ברובע ונרבע. ובזה באמת א"י להזימה אלא דברובע ונרבע לא אמרינן כמיתת בעלים כך מיתת השור. והוה כממון בעלמא דל"צ שיהיה עדות שיכול להזימה. ע"כ תוכן דבריו. הדברים רחוקים מדרכי האמת. וגם מה הועיל בזה. הא גם בממון מה"ת בעי יכול להזימה. אלא דהסוברים בממון א"צ עדות שיכול להזימה היינו לבתר התקנה דדיני ממונות לא צריך דרישה וחקירה משום נעילת דלת. וכיון דא"צ דו"ח והוי א"י להזימה מש"ה בגלל זה עדות דא"י להזימה כשר בד"מ (ובזה פירשתי דברי רש"י בב"ק (דף פ"ח ע"א) ד"ה פסולה לעדות וכו' ועוד דעדות שאי אתה יכול להזימה הוא. ולכאורה קשה מסוגיא דב"ב (דף קנ"ה ע"ב) אמר ליה התם בעי ועמדו שני האנשים וליכא. ואמאי

שבק הסוגיא טעם השני דהוי עדות שאי אתה יכול להזימה. והיינו דבסוגיא דבב"ק דקאי ואזיל לענין ללמוד דעבד פסול לעדות בק"ו ואמרינן עלה קטן יוכיח. ומיירי הכל בדאורייתא מש"ה נקט רש"י גם הטעם דאין אתה יכול להזימה. אבל בסוגיא דב"ב רצה ליתן טעם על מה דלדינא השתא קטן פסול לעדות. דבזה לא שייך טעמא דא"א יכול להזימה. דהא לבתר תקנת חז"ל ל"צ בממון שיהא יכול להזימה וכנ"ל. מש"ה נקט רק דבעי ב' אנשים וליכא. ובאמת דברי רש"י תמוהים לי. דלטעם הב' אין שייך לומר קטן יוכיח הא באמת אין הפסול בגופו אלא כיון דא"י להזימה ממילא לא הוי עדות. וזה הכלל גם לגדולים ולא נשתנה קטן בזה וצ"ע. ולזה נראה עיקר דבאמת מה. דאמרינן קטן יוכיח. היינו דפסול בעצמותו דממעטיה קרא אנשים ולא קטנים. וא"ל דבאמת בלא"ה פסולים משום שא"א יכול להזימה. וא"כ למאי נ"מ מעטינהו קרא לפסלו לעדות. הנה לפי תירוצם ב' ריש מכות. דבעדות בן גרושה או גלות לא בעינן יכול להזימה. וא"כ גם קטן הי' ראוי לזה העדות אלא דקרא מעטינהו דבעצמותן פסולים לעדות ואין נאמנים גם בעדות דבן גרושה וגלות. ולתירוצם א' דשם דמשום מלקות מקרי יכול להזימן א"כ בקטנים א"י להזימן כלל וממילא פסולים. מ"מ י"ל דנ"מ דהא ע"כ לענין עדות להכחיש עדים ראשונים לא בעינן יכול להזימן. דאם עדים אמרו פלוני הרג ובאו ב' והכחישו דלא הרג מה יכול להזימם שייך בהא. דהא לא רצו לחייב לשום דבר ע"י עדותן. אלא לפטור להאיש שהעידו עליו הכת הראשונה. וגם משום מלקות נראה דלא לקו דלא שייך בזה לא תענה בריעך דהא לא העידו כלל על רעהו להפסידו בשום דבר. אע"כ דלא בעי בזה יכול להזימן. דמ"מ הוויין עדות להכחיש הראשונים. ומ"מ עדים קטנים א"י להכחיש הראשונים דקטנים בעצמותם פסולים גם לעדות החודש.

דלכאורה אם הוזמו אין שום עונש על העדים דגם מלקות ליכא דהא לא העידו כלל על רעך. וע"כ מוכח דזהו גם לתירוצם א' דמכות דדוקא בכאשר זמם לאחיך בעי יכול להזימה. אבל היכי דלא העידו כלל על אחיך ל"צ שיהי' יכול להזימה. אלא דבבן גרושה דמעידים על אחיך ס"ל בתירוצם א' דבעי יכול להזימה. וא"כ נ"מ דקטנים פסולים בעצמותם וא"נ בעדות החודש:

ובני הגאון מהור"ש נ"י כתב לי עוד ב' נ"מ. הא' למה דקיי"ל בפ"ג דסנהדרין בההיא דנאמן עלי אבא דאינו יכול לחזור בו דוקא דקיבל עליה בחד אבל בקיבל עליה כבי תרי הוי ב' לריעותא. א' דאינו יכול להזימו. וא' פסול יכול לחזור וא"כ נ"מ בקיבל עלי' קטן כבי תרי דמכח דבעצמותו פסיל הוי ב' לריעותא. א' דאי"ל וא' פסול דקטנות (ולענ"ד אינו נראה כן דדוקא בב' ענינים הא' פסולו דעדות. והא' להאמין א' כבי תרי דהוא ב'

ענינים. אבל במקבל עד שיש בו ב' פסולים. כגון אם אביו גזלן. כיון דמ"מ הכל רק דמקבל עליו עד דפסול לעדות לא מקרי ב' לריעותא. דמה לי שהעד פסול מטעם א' או מטעם ב' פסולים) הב' שהעיד בגודלו מה שראה בקוטנו. דמצד שאי אתה יכול להזימה י"ל דלא מקרי תחילתו בפסול דאין הפסול בגופו אבל מחמת פסולו בגופו דקטנות מקרי תחילתו בפסול] וא"כ עדיין יקשה בדאורייתא איך משכחת רובע ונרבע עפ"י עדים לסקלו. הא הוי עדות שאי אתה יכול להזימה. ואף לבתר תקנת חכמים. י"ל מ"מ הא בקנס וכן גזלות וחבלות דלא שכיחי אוקמוה אדאורייתא דבעי דרישה וחקירה. ובעי ג"כ יכול להזימה. ובודאי גם מיתת השור דמי לזה:

ובעיקר הקושיא דהא בממ"נ אי דבממון לא אמרינן ולא כאשר עשה כשיטת תוס'. או דבממון אף דלאחר שעשה אין חייבים לשלם מדין כאשר זמם. אבל מ"מ העדים במלקות מלאו דלא תענה:

דלענין הלאו ליכא מיעוט ולא כאשר עשה והוי יכול להזימה מכח המלקות כמ"ש תוס' ריש מכות. וחד מזה מוכח. דאל"כ בעידי חזקה דמשמע אף דהמחזיק יושב בקרקע כדמשמע לישנא דהש"ס מאי בעית בהאי ארעא. ויקשה להסוברים דגם בממון אף לבתר תקנת חז"ל בעי יכול להזימה. והא כיון דיושב בקרקע מיד שנגמר הדין הוי כאשר עשה. אע"כ כנ"ל. א"כ ה"נ בשור הנסקל או דמשלמי ממון. דבממון לא אמרינן ולא כאשר עשה. או דלוקין.

ואי דמ"מ לגבי מיתת השור דהוי כמיתת בעלים דצריך על המיתה עצמו יכול להזימה דיהיו העדים במיתה אבל ענין אחר דמלקות לגבי מיתה לא מקרי יכול להזימה כמ"ש תוס' ריש מכות. א"כ בלא"ה קשה אף אם משלמים ממון להבעלים מ"מ לגבי מיתה לא מקרי זה יכול להזימה ונימא כך מיתת השור דבשביל ממון לא מקרי יכול להזימה אע"כ דלענין מיתת השור ל"צ יכול להזימה. כיון דא"א בכך בשום פעם. וגם כאשר זמם לעשות לאחיו ולא כאשר זמם לעשות לשור. א"כ גם אם א"צ לשלם להבעלים דהוי כאשר עשה מכל מקום אנו דנין רק על השור דמחייבים העדים מיתה. וממילא מופקע מהבעלים. כן נראה לענ"ד:

ידידו. עקיבא בהרב מוהר"ם גינז זצללה"ה:

סימן ד

וזה שהשיב המחבר ז"ל לרבינו רע"א ז"ל:

בכל דרכיך דעהו:

ב"ה יום ו' עש"ק פ' וארא ער"ח שבט תקצ"ג לפ"ק פה לבוב:
המקרה עליותיו במים. ישלח משמים. השלום והחיים. להרובץ בין המשפתים. בעל הכנפים. מידו לו קרנים. מאור עינים. גאון ישראל והדרו. יחיד בדורו. כולנו נאותים לאורו. נותן בים התלמוד דרך ובמי הפוסקים נתיבה. מדייק בשמעתא כרחבא. הצדק אזור מתניו. והתולתו ענוה. כבוד מרנא ורבנא. עקיבא גינז:
מרום שבתו על מדין. בעיר המעטירה פוזנן. אורו יזרח. עד בלי ירח. אמן סלה:
זה כחצי שנה אשר השגתי בשמחה תשובתו הנכבדה. ואף כי מאז שמתי עיוני עליו הי' לי להעיר מעט בדבריו הקדושים. בכל זה לא רציתי להתראות שנית לפני אדוני בזה. יען אדע טרחותיו ומשאיו לנהל עם קודש בדרך ילכו בו. ולמה זה אנכי הולך לעמוס עליו דברי פעמים. אך עתה באתי על דברי תורה וכו'. ולאשר מאז יקרו לי אמרותיו הנחמדים לא אחדל להביא לפני אדוני גם את אשר זכיתי לפלפל בהם. ובזאת אבוא אל הקודש. בעזר אל קדוש. וישים בפי נכונה. וזה יצא ראשונה:
א:
כתב מר גאונו כי בתמיהתו על רש"י דסוטה לא כיון למה שחשבתי רק הקשה דמה ענין ערלה לרבעי דבערלה לכ"ע כל הפירות חייבין. ואפי' פלפלין. וממילא גם נטיעה אחת. ע"כ. על זה אני אומר כמה נפיש חילי' דמר אדוני הגאון ני' דפשיטא לי' מה שנסתפק חכם אחד בשאלתו להרשב"א (יעיין שו"ת הרשב"א ח"ג סי' רל"א) אי פליגי גם לענין ערלה. ורצה השואל להוכיח דלמ"ד כרם רבעי. אף מערלה פטורין שאר פירות, ממ"ש הרמב"ם רפ"י מה' מע"ש כל שחייב בערלה חייב ברבעי וכו' הרי דהא בהא תליא. איברא דהרשב"א השיבו דהרמב"ם לא מיירי רק בארץ ולמאי דפסקינן נטע רבעי וכמ"ש הכ"מ. אך מ"מ י"ל דרש"י סבר כדעת השואל ולק"מ על רש"י. ומה שסתר הרשב"א דברי השואל. מדקא מודי ב"ש. וב"ה בצלף לענין ערלה דחייב. וא"כ קשה לדעת השואל למ"ד כרם רבעי דפוטר ג"כ מערלה. יש לאמר עפמ"ש התוס' בקידושין דלא אמר כרם רבעי רק היכא דמצי למיתני. ומצאתי בפרקי דר' אליעזר פכ"ט בזה"ל ונטעתם כל עץ מאכל וערלתם וכו'. ר"ז אומר אין עץ האמור כאן אלא עץ הגפן וכו'. משמע להדיא דר"ז סבר דלא נאמר ערלה מן התורה אלא בגפן. וא"ש דברי רש"י. ומחוייב אני להודיע כי מה שחשבתי מקדם בכוונת תמיהתו על רש"י ומה שתרצתי מצאתי אח"כ במעדני מלך על ה' ערלה. וגם מה שהקשיתי על הא דשור הנסקל שהוזמו עדיו הא הוי עדות שאאי"ל. נאמר לי שכבר עמד במקצת אחד מן האחרונים. ובשמים עדי. שאח"כ מצאתים:
ב:

תו כתב בדברי קדשו בזה"ל. ובהאי ענינא קשה לי על הצריכותא בפסחים ס"ג ומשמע להדיא דלר"ל הטעם דבתודה חוץ לחומת העזרה "או משום דהוה התראת ספק" (מלות אלו הם פליטת הקולמוס כי מה ענין התראת ספק לכאן) או משום על בסמוך והא לר"ל לשיטתי' זבחים (פ"ט ע"ב) דבשר קדשים קלים שיצא חוץ לחומת עזרה קודם זריקת דמים פסול אף דסופו לצאת א"כ הטעם פשוט דאם הלחם חוץ (לירושלים צ"ל) לעזרה תיכף שנתקדש בשחיטת הזבח הו פסול דהוה יוצא קודם זריקת הדם. עכ"ד. ולא זכיתי להבינם. דהא אם נאמר לר"ל הטעם דבעינן בעזרה משום דמיפסל כמו יוצא קודם זריקת הדם. א"כ אמאי איתא במתניתין לא קידש הלחם נימא דקידש ומיפסל כמו התם. ומדתני דלא קידש כלל ע"כ לאו מטעם דיוצא נגע בו רק משום דבעינן על בסמוך. ואם נפרוך ונאמר הא גופי' קשיא אמאי לא מיפסל לגמרי במתניתין לר"ל. ולהוי כאלו יצא קודם זריקה. י"ל דזה בעצמו הוא הטעם דכיון דדריש על בסמוך. וכל זמן שלא היה סמוך לא חייל כלל קדושה על הלחם בשחיטת הזבח ומהיכי תיתי לפוסלם. גם זולת זה אף דלא דריש על והיינו כר"י ע"כ נאמר דלא חשבינן הלחם כמו איברים מגוף הזבח. דאל"כ אכתי קשה לר"י ניבעי עכ"פ לכתחילה שיהי' בעזרה כי היכי דלא יוציא קודם וכו' דעד כאן לא פליג ר"י התם בזבחים רק בדיעבד אי מיפסל. אע"כ דלאו כחד גופא הוא ומשו"ה לא איכפת לן בלא טעמא דעל מה שהוא חוץ לעזרה. וז"פ:

ג:

ראיתי שהקשה הדרת גאונו בהגהותיו בברכות (דף ל"ח) מהא דאר"נ המוציא דמפיק משמע מהא דאמרינן בעירובין (דף י"ט.) אלא מעתה המוציא והמעלה דמסיק ודמפיק. אלא דאסיק ודאפיק ה"נ וכו'. ונלע"ד דלכאורה קשה על ר"נ מהא דכתיב המוציא אתכם מארץ מצרים (ויקרא כ"ב. דברים כ"ג) דכל זה ע"כ אלשעבר קאי. דהא כשאמר זאת כבר יצאו ממצרים. אע"כ דהכי קאמר ר"נ כיון שנמצא פעם אחת דקאי אלהבא מה לנו ולספק הזה. לכן מוטב שיאמר מוציא דלעולם אלשעבר משמע. והתם בעירובין קאמר איפכא כיון דמצינו המוציא אלשעבר (ועל הרוב כך הוא) נפרש ג"כ הפושעים דפשעו כבר. וכן מצאתי בקיצור במהרש"א בח"א בעירובין ובצל"ח ברכות ופשוט הוא. ויעוין בירושלמי דמכילתין הפלוגתא דר"נ ורבנן מהופך. וגם מעשה דר"י להפך. וצ"ע לדינא. ומהרא"ש כאן משמע דגירסת הירושלמי משובשת היא:

ד:

עוד קא מתמה בהגהותיו שם (בדף מ"ה) על התוס' ד"ה אבל דליתא לפנינו בב"ק ואכלן ומברך רק והפריש חלה ומברך.

ונלע"ד דהשגגה הוא רק מהמציין. והתוס' כוונו רק למאמר התוספתא וירושלמי דפ"ק דסנהדרין דאיתא הרי שגזל (ובתוספתא איתא שגנב ונעלם זאת מבעל באר היטב הראשון במח"כ שרצה לחלק באו"ח קצ"ו בין גנב לגזלן) סאה חטין וכו' להאכילה לבניו (אולי נקט לבניו להשמיענו אף שהי' גם שינוי רשות מ"מ מנאץ הוא) היאך זה מברך אינו מברך אלא מנאץ. ע"כ. משמע להדיא דהאי ומברך קאי אברכת המזון. וראיתי בילקוט תהלים רמז תרמ"ח שהעתיק דברי הש"ס והפריש חלה "ואם בא לבצוע" כיצד מברך וכו'. ונראה דדריש ובוצע מלשון בציעת הפת. והאי ומברך קאי אברכת המוציא. וכן משמע מרש"י לקמן (דף מ"ז ע"א). וכן משמע מהרא"ש שהביא מכאן ראי' לברכת הנהנין. אך מתוס' גופי' ר"פ לולב הגזול סד"ה הא משמע דקא מפרשי ובריך אברכת חלה. והב"ח בשו"ת החדשות סי' א' כתב דבברכת המזון ובברכת המוציא ליכא כלל מנאץ. ומהתימא במחכ"ת שנשמטו מעינו הבדולח התוספתא וירושלמי הנ"ל דאי' להדיא בבהמ"ז:

ה:

ראיתי עוד מה שמובא בשמו בסוף ספר תפארת צבי שהקשה על התוס' דב"ק שהקשו ל"ל קרא דעליו לפטור אדם מכופר ת"ל משום קלב"מ. והקשה מר למ"ד כופרא כפרה, הא התוס' גופי' קאמרי בכתובות (דף ל' ע"א) דבכפרה לא שייך קלב"מ. ובאמת אין זה רק דקדוק לשון בעלמא דהא קמדתי לזה התוס' יותר ואפי' למ"ד כופרא ממוצא. ותדע דהתוס' קא מקשי ת"ל משום קלב"מ. רק למ"ד כופרא ממונא. דאי נאמר כפרה ע"כ לא בעי קרא דעלי' היכא דמיקטל דהא מיתתו זהו כפרתו ול"ל כופר לכפרה רק בעי קרא בגונא דלא מיקטל. וכמ"ש א"ז בעל פני יהושע בב"ק (דף כ"ו). וממילא לא שייך קלב"מ: ומדקא מקשי ת"ל משום קלב"מ ע"כ דלמ"ד כופרא כפרה אזלי ומשו"ה לא יכלו לתרץ כדקא מתרץ מר. וזה פשוט:

והנה מידי עיינתי בקושייתו ראיתי בענין זה מילתא דתמיהא בעיני. והוא דאמרינן בש"ס דב"ק (דף מ"א ע"ב) נקי נקי מחצי כופר וקאמר מתחלה דמיירי במודה ע"פ עצמו דליכא חיוב מיתה. ויכול לגבות מגופו. ופריך הא מודה בקנס הוא. ופי' התוס' דהא קיי"ל פלגא נזקא קנסא:

וא"כ גם חצי כופר קנס. ומתרצינן קסבר כופרא כפרה. ר"ל כיון דכפרה הוא אף שהוא קנס מ"מ משלם ע"פ עצמו דהא בעי כפרה. להכי איצטריך קרא דליכא חצי כופר וק"ל אכתי ל"ל קרא למעט חצי כופר. הא אמרינן בר"פ נערה אין אדם מוריש קנס לבניו. וא"כ בלא"ה נדע דליכא חצי כופר דהא אין הנהרג יכול להורישו. ואף לדעת הר"י הלבן בכתובות (דף ל"ח ע"א) דקסבר דמוריש ופי' הש"ס דא"נ לענין שבועה מ"מ קשה

לפמ"ש התו' בב"ק (דף ע"ב) לפרש לשיטת הר"י הלבן הא דאמרינן יש בגר בקבר ופקע רשות האב. דהואיל שלא זכתה מעולם בהאי קנסא. גם להר"י הלבן אינו יכול להוריש וא"כ ה"נ דהמוריש היינו הנהרג לא זכה מעולם בהאי כופר דאין כופר רק לאחר מיתה. והיכא יכול להורישו. אך י"ל דהא מבואר בכתובות שם דמשו"ה אינו יכול להוריש קנס דדילמא מודה ומיפטר. ולכן בעמד בדין מוריש הקנס משום דלא מיפטר בשמודה. וכמו שהאריך שם בעל השיטה מקובצת. ולפי"ז אתי שפיר הכא למאי דאמרינן קסבר כופרא כפרה ולא שייך מודה בקנס שפיר יכול להוריש מטעם דיש לו דין ממון ממש. אמנם איכא למידחי מילתא דא דהא בנ"ד שוב יש לחוש איפכא דלמא לא יודה ומיפטר. ר"ל דכיון שלא יודה ויצריכו עדים ואז יהרג השור. ואין להם ממה לגבות. וא"כ הדק"ל היכא יכול להורישו הא הוי קנס. ומשום דליכא כאן מודה בקנס.

לא הוי כממון ממש. דשמא לא יודה ואין כאן תשלומין. ואף אם לא יקבל סברא זו רק נאמר דמ"מ אי כופרא כפרה לא שייך דין קנס דהא משלם ע"פ עצמו ושפיר יכול להורישו. עדיין קשה מה דקאמר הש"ס בתר הכי מתכוון א"ל ברישא. ופרש"י שם דהמית ע"פ עצמו ראי' קטנה היא. דיש למיפרך מודה בקנס פטור. ע"כ. ר"ל דדוחק הוא לאמר דלא אתי רק אי קסבר כופרא כפרה. ולכן מתכוון כיון דאתיא לכ"ע נקרא גדולה. ולפי מה שהקשיתי הא גם במתכוון ע"כ נאמר דסבר כופרא כפרה. דאי ממונא ואין שום כפרה בכופר. נדע בלא קרא דחצי כופר ליכא. דהא אין אדם מוריש קנס לבניו. ולפי מה דמשמע שם מפרש"י דבכ"מ חצי כופר לאו קנסא הוא א"ש ודבר זה צריך אצלי עיון כעת יבינני אדוני:

סימן ה

מכות דף כ"א: יש חורש תלם אחת וחייב שמונה לאוין החורש בשור וחמור וכו': פי' רש"י לחד פירושא דעבר ג"כ משום פט"ח לר"י. וי"מ דאתי כמ"ד פט"ח מותר בהנאה וחמור דקתני במתני' לאו דוקא. אלא ה"ה לכל שני מינין. ומיירי דהחמור הוא קדשי הבית ולקי משום מעילה (כמבואר ברש"י פסחים דף מ"ז) ועל השור לקי משום בכור דעביד עבודה בקדשים. אבל משום מעילה שמועל בבכור לא לקי. דבכור הוא קדשים קלים דאין מועלין בהם מחיים. ע"כ תוכן דברי רש"י. והקשה ר"י בתוס' לפי' רש"י דלקי אחמור משום קדשי בדק הבית דהזיד במעילה. דהא אמרינן בגמ' מידי דאיתא בשאלה לא קתני. והקדש דמתני' מוקי בבכור. וא"כ היכי חשיב הזיד במעילה דחמור. הא קדשי ב"ה איתא בשאלה:

(קו' ופלפול נחמד):
א ולכאורה נוכל לתרץ דהכא איירי בקדשי קטן שהגיע להפלאה שהקדשו הקדש (ר"פ יוצא דופן) ואעפ"כ מסתברא דליתא בשאלה. דלענין זה לא איתרבאי. דאף דלענין נדר צריך בדיקה דוקא לשם מי נדר (פי"א ה' נדרים ה"ב ועיי"ש בכ"מ) אבל לענין שאלה לא מצינו לשם מי נדר ולא שייך בזה בדיקה. ומצאתי חקירה זו במ"ל (פ"ב ה' נזירות הי"ג) ומסיק ג"כ כמ"ש דקטן לא יוכל לשאול על נדרו. אמנם לא מצינו למוקי בהקדש קטן דאז תו לא שייך מעילה. דקדשי קטן אין מועלין בהם כמבואר בפרק יוצא דופן שם. ועי' מ"ל ה' נדרים פי"א דין ה' שתמה למה השמיט רבינו הרמב"ם דין זה: (סברא חדשה):
והנה נסתפקתי גבי נכרי שהקדיש אם יכול לשאול על זה. דלכאורה יש לומר דלמה יגרע בזה מישראל. אך מסתברא דאינו נשאל הואיל דלהכי לא איתרבאי. ויש סברא אלימתא בזה. דהנה אף בישראל עיקר ההיתר ע"י שאלה הוא רק משום דחשבינן כהקדש בטעות. ומהאי טעמא אין נשאלין על התמורה הואיל דתמורה בטעות נמי חיילא (עי' כ"מ פ"ד ה' נדרים) ואמנם הא דהקדש בטעות אינו הקדש מסתבר דהוא רק בישראל. אבל בנכרי כיון דאפי' לגבי הדיוט קיי"ל דטעות כנעני מותר ק"ו לגבי הקדש דלא יהי' כח הדיוט עדיף מכח הקדש. (כדאמרינן בכ"מ ועי' גיטין דף נ"ב) ולכן בודאי לכ"ע אין הנכרי נשאל על הקדשות שלו. ולפ"ז מצינו לתרץ פי' רש"י דהחמור דהכא איירי שהי' קדשי בדק הבית של נכרי דליתא בשאלה ואף על פי כן מועלין בהם כדאמרינן ריש תמורה. קדשי מזבח של נכרי לא מועלין ובקדשי ב"ה מועלין. ועפ"ז ניחא שפיר דנקיט במשנה דוקא שור וחמור ולא נקיט שארי מינים טהורין (ויש סמך דלעולם ילמוד אדם בלשון נקיה) והיינו לאשמעינן דחמור הוא בודאי רק קדשי ב"ה דאיירי בהו דוקא דשל נכרי הוא דמועלין רק בקדשי ב"ה ואעפ"כ אין נשאלין. שוב מצאתי במ"ל פ"י ה' מלכים דין ז' שהביא בשם הירושלמי פ"ב דנזיר אי נכרי יש לו היתר חכם.
אבל התם איירי רק לנזירות. ועי' מ"ש ה' נדרים פ"ד:
ולכאורה קשה א"כ דקדשי נכרים ליתנייהו בשאלה למה מוקי הגמ' למתני' במוקדשין בבכור לוקמי בכה"ג בשור של קדשי נכרי לבדק הבית דג"כ ליתא בשאלה ומועלין בם. אך זה לק"מ דלפי' רש"י כבר איירי חמור באיסור מעילה דקדשי נכרי. אמנם אכתי קשה לוקמי בשור קדשי נכרי למזבח ולקי משום עבודה בקדשים [כמו דבבכור הוא ג"כ משום איסור עבודה ולא משום מעילה דקדשים קלים הוא כמ"ש רש"י]. ומסתברא דאיסור עבודה שייך ג"כ בקדשי נכרים דלא נתמעטו רק מן מעילה. והכי משמע ג"כ בש"ס דסוטה (דף מ"ו) דדרשינן ומיד בן נכר לא וגו' מכל אלה. אלה אי אתה מקריב

אבל אתה מקריב קדשים שנעבדה בם עבודה עיי"ש. משמע דיש איסור עבודה אף בקדשי נכרים. אמנם י"ל דבלא"ה משני שפיר בבכור. ובהכי ניחא נמי מה דקשה עוד. למה לא מוקי הש"ס בתמורה דליתא ג"כ בשאלה כמ"ש. וכן יכול למוקים בקרבנות ציבור דליתא בשאלה דמאן ישאל. רק חשיב בכור עדיפא: ובמס' שבועות (דף כ"ד) מוקי למתני' דכריתות ג"כ בבכור דליתא בשאלה. ויש גם התם לפלפל בכל הנך גווני שהקשיתי למעלה. אך התם לחד תירוצא מצריך הש"ס דוקא איסור הבא מאליו ולא הבא ע"י פיו ומש"ה לא מצי למוקים בכל הני גווני דלעיל. אבל בנ"ד הרי חשיב ג"כ נזיר ואיסור מעילה בדק הבית לפירש"י דכל הני ע"י פיו נאסרו. אך מ"מ עדיפא להש"ס לאוקי בבכור ואולי ג"כ אשגרתא דלישנא נקטי' הואיל דבשבועות התם מוכרח לאוקי בבכור דוקא ואין להאריך:

(קו' ותי'):

ב:

ונשוב לענינינו. והנה התוס' לא מנו בין הלאווין איסור מעילה והכניסו נגד זה הלאו דכלאים בכרם עיי"ש. וקשיא על דבריהם. הא א"כ שוב ליכא איסור עבודה בקדשים דבעינן בודאי שיהנה [ובמק"א הארכתי בזה אי בעינן ש"פ באיסור עבודה. ועכ"פ פשיטא דבעינן שיהנה]. וכאן בכלאים בכרם הרי יהי' איסור הנאה. בשלמא לפירש"י ניחא דמוקים בכלאי זרעים דליכא איסור הנאה. אבל בכלאי הכרם להתוס' קשיא דהא שוב ליכא איסור עבודה בקדשים. וכן יקשה לקמן בגמ' דאמרינן וליחשב נמי החורש בעצי אשרה. והא גם בזה בעינן דוקא נהנה כמו בשוחט בסכין של ע"ג אסור דוקא במסוכנת. וכן ביותר קשה לענין איסור מלאכה ביו"ט דחשיב ג"כ במשנה בין הלאווין. ואיך חייב משום זורע והא מקלקל הוא בכלאי הכרם דאסור בהנאה:

ונראה לענ"ד לתרץ כל זאת. דהנה בין הני שמונה לאוין חשיב ג"כ שביעית. הרי שזורע בשביעית איירי. והנה שנינו בפ"ז דשביעית מ"ה מעשה באחד שזרע כרמו בשביעית ובא מעשה לפני רע"ק ואמר אין אדם מקדש דבר שאינו שלו. והכי פסקינן. ולפ"ז אתי שפיר על נכון. דאעפ"י שהוא זורע כלאים בכרם הואיל דבשנת שביעית הוא לא מיתסר בהנאה ושפיר נהנה ומילקי משום עבודה בקדשים ואיסור יו"ט:

ולכאורה יקשה דלפ"ז דבשביעית מותר כלאים בכרם דהוי כזורע שדה שאינו שלו. א"כ לא יהי' מילקי ג"כ. והנה הרמב"ם כתב (ה' כלאים בפ"ג דין ט"ז) בד"א שצריך הרחקה וכו' בשזרע בתוך שדהו אבל אם היתה שדהו זרוע חטים מותר לחברו לזרוע בצדה שעורים שנאמר שדך לא תזרע כלאים אין האיסור אלא שלא יזרע שדהו כלאים. שלא

נאמר הארץ לא תזרע כלאים ע"כ. משמע לכאורה דבשדה שאינה שלו מותר לזרוע כלאים. וא"כ ה"ה נמי בזורע בשביעית דהפקר הוא ודמי לאינו שלו כמ"ש. אך בודאי הא ליתא. דהא דמותר לסמוך שעורים לשדה חברו ואינו חושש משום כלאים היינו רק דאינו צריך הבדלה או הרחקה אבל לזרוע פשיטא דאסור אפי' בשדה חברו והלא אפי' לזרוע לנכרי אסור (ר"פ ה' כלאים). והיינו דבמפולת יד הוא זריעת כלאים ממש ואסור אפי' בשדה שאינה שלו. ומכ"ש כלאי הכרם דחמירי טפי. ובודאי מחוייב מלקות אף כשזרע בשביעית אעפ"י שלא קידש לאוסרם בהנאה. וכה"ג מצינו בכלאי הכרם לר' יאשי' אעפ"י דלדידי' אינו חייב מלקות רק במפולת יד מ"מ לענין איסור הפירות אסור אף בסומך (עי' ה' כלאים רפ"ה וספ"ח ובכ"מ) הרי דבמפולת יד חמיר. אך עדיין צ"ע לטעמו של הרמב"ם דדייק מדכתיב שדך וכו' דוקא שדך. א"כ איסור להזורע מנ"ל ואכ"מ: ג:

ולכאורה יש להקשות עפ"י מה דאמרינן סוף ערכין אין עושין בערי הלוים מגרש שדה וכו' והרב החינוך הביאו המ"ל פסק שאם שינה לוקה. וא"כ ליחשב נמי במשנה כגון שחרש בתחום המגרש של ערי הלוים. הרי נעשה עי"ז שדה וחייב מלקות [הגם דבמתני' חשיב נמי בבית הטומאה. ולפ"ז לא מצי למימר שהי' גם בתחום מגרש דהא בית הקברות נותנין להו חוץ לכל התחומין שנתנו לחיים ולא לקבורה כדאיתא לעיל בפ"ק. אך מ"מ הא משכחת מקום טומאה שהי' מונח שם מת לפי שעה ובאמת נקיט במשנה בית הטומאה ולא קאמר בית הקברות דאין צורך למנקט ביה"ק קבוע]. אך זה לק"מ דפשיטא דאינו לוקה על לאו זה רק כשעשה מאיזה מקצת קרקע של המגרש שדה ממש דמינכר להיות נקרא שדה אבל לא בחרישה וזריעה כל שהוא וז"פ: והנה הרמב"ם כתב בהלכות שמיטה ויובל פ"ט אם מכר קרקע בא"י לצמיתות שניהם עוברים בל"ת ואין מעשיהן מועילין אלא תחזור השדה. והביא המ"ל בשם ספר החינוך שאם מכרו שניהם לוקין אעפ"י שלא הועילו מעשיהם. והקשה עליו המ"ל דהא כתב רבינו (פ"י מה' בכורות) דכל שמעשיו אינם מועילין אינו לוקה. וכ"כ הרב גבי מעשר בהמה שאינו לוקה על המכירה. ולענ"ד נראה לתרץ דלא דמי דהתם במעשר בהמה וכל הני דחשב רבינו התם] הרי לא הועילו מעשיו כלל ולא עשה שום פעולה בהמכירה. והוי כמו לאו שאין בו מעשה. כלומר שלא נתקיים כלל תכלית מעשהו. והרי זה כאלו לא עשה כלל ע"כ אינו לוקה משא"כ במוכר שדהו לצמיתות הרי המכירה נעשתה עכ"פ לענין זה שיקנה עד היובל. כדמשמע מלשון הרמב"ם שלא הועיל בתנאו אלא תחזור השדה. ולשון תחזור היינו ביובל. אבל עד היובל אזי קנויה ככל שדה מקנה. והואיל שהמכירה עשתה פעולתה

ככל יכולתה ונכנסה הקרקע לרשות הלוקח כמו בכל המכירות אלא שלא נתקיימה מחשבתו שרצה לעבור על דברי תורה שתשאר כן לצמיתות הרי דעיקר המכירה נתקיימה מעשה אלימתא היא לכן מילקי שפיר. וזה נ"ל ברור. ובמקומו נדבר אי"ה עוד מזה: ומעתה לדעת החינוך הלז דמילקי כשמכר שדהו לצמיתות קשיא במתניתין ליחשב נמי כגון דבחרישה זו קנה להאי שדה מהמוכר לצמיתות דחייב מלקות. ואעפ"י דמשמע מדברי התוס' לקמן (דף כ"ב ד"ה אלא) דבעינן לפרש חרישה דמתני' בשיעור כל שהוא אפי' פחות מש"פ. הלא מ"מ קונה הקרקע בחזקה אף במעשה קלה כזו דרפיק בה פורתא קנה:

(המצאה עמוקה):

ונ"ל לתרץ בדרך חריפות מחודד הלא הוא. הנה אמרינן במס' שבת (דף ק"ג) התולש עולשין והמזרד כו' אם לאכילה כגרוגרת אם ליפות את הקרקע כל שהן. אטו כולהו לא ליפות את הקרקע נינהו וכו' לא צריכא בארעא דלאו דידי' דלא איכפת לי' ליפות. כלומר בשדה שאינה שלו ניתנו השיעורים האמורים אבל בשדה שלו אפי' בכל שהוא חייב דממילא מתיפה הקרקע. והנה במתני' דילן פשיטא דלא ניתנה שיעור להאי חרישה ובודאי מוקמינן לי' בשיעורא זוטא כל מה דאפשר כדי שיחולו כל השמונה לאווין בבת אחת בשעת עשיה קלה ההיא:

והנה בח"מ (סי' ר"ח) מבואר דמקח הנעשה באיסור המקח קיים. וביארו שם הפוסקים דהיינו הואיל שכבר נעשה האיסור ואין נ"מ לגבי זה אם יתקיים המקח או לא. הלכך אין לנו סבה לבטלו ונשאר קיים. אבל היכא דע"י ביטול המקח יתוקן האיסור אז מסתברא דהמקח בטל (ויש בזה ענינים רחבים והארכתי בדבר זה במק"א בענינים מושכלים ת"ל). ומעתה א"ש משנתינו דבנ"ד הלא איירי שהי' ג"כ ביו"ט ועבר על מלאכת יו"ט (השוה לשבת לכל דבר) ואי נימא דע"י החרישה כל שהוא קנה ג"כ אותה שדה. הנה שפיר נדחה לאמר דלא קנה משום מקח הנעשה באיסור היינו ע"י מלאכה אסורה. ותו ליכא למימר הרי האיסור כבר איתעבד בין כך ובין כך ואין להשיב. זה אינו דהא לא עביד בקרקע רק מעשה כ"ש דהשתא כשלא יקנה השדה ויהי' עושה בקרקע של חבירו עדיין אין שם מלאכה על זה כמ"ש במס' שבת כנ"ל. משא"כ אם יקנה את השדה במעשהו הרי נעשתה המלאכה בקרקע שלו והרי מיחשבא מלאכה אף בכ"ש. (וחוץ מזה מהאי טעמא גופי' הוי מלאכת מחשבת שהועילו מעשיו להיות קונה עי"ז את השדה. וזהו סברא אלימתא). והואיל דעי"ז שיתבטל המקח יתוקן האיסור שפיר אמרינן דהמקח בטל ולא קנה כלל. וכיון דלא אהנו מעשיו כלל במקצת שוב דמי למוכר מעשר בהמה

דלא אהני כלל וע"כ לא מילקי כמ"ש לעיל דלא קאמר החינוך דלקי על לאו זה המכירה לצמיתות רק כשנתקיימה מכירתו עכ"פ עד היובל:

(קו' ותי'):

ד תו קשיא בסוגיא דילן לפי מה דאמרינן בפסחים (דף ס"ז) דמצורע וזב שנכנסו לפנים ממחיצתן לוקין. והכי פסקינן. א"כ ליחשב במתני' נמי הך לאו כגון שהי' ג"כ מצורע ונכנס לפנים מן החומה לבית הטומאה וחרש. ואין לומר דא"כ שוב לא יהי' לאו דנזיר דבימים שנצטרע לא מקרי קדוש. זה אינו דנהי דאין עולין לו לנזירתו וליכא עשה דקדוש יהי' אבל פשיטא דמילקי כשיתטמא משום לאו דטומאה. והכי כתב רבינו ספ"ז מנזירות לענין תגלחת דעשה ליכא אבל לאו איכא. ויש לתרץ דבאמת יש להבין במתני' הלא יפה השיב חנני' בן חכינאי לחכמים דאף נזיר לא מן השם הוא שלא בא עליו משום חרישה אלא משום כניסה למקום טומאה. כלומר דאף אלו לא חרש הי' מחוייב ע"כ נימא דחכמים אשכחו גוונא דרק ע"י החרישה יגרום לעצמו איסור טומאה. כגון שהיתה הטומאה בחלל סתום רק יש לו פותח טפח מן הצד והוא עומד ע"ג החלל דאינו מטמא. וע"י החרישה נסתם הפותח טפח והוי הכל טומאה רצוצה דבוקעת גם תחת רגליו. הכי נראה להסביר מלתא דרבנן. וע"כ לק"מ קושייתי דהלאו דמצורע לפנים ממחיצתו הרי הוא לכ"ע לא מן השם דלא מצינו גוונא אשר רק החרישה גרמה ללאו זה. ושוב דמיא ללאו דכלאים:

ה:

עוד יש לדקדק ליחשב נמי כגון שחסמה ודש בה דרך הלוכה ועבר על לא תחסום. עוד קשה לי לפי מ"ש השער המלך (פ"ה ה' יו"ט דין ב') להסוברים דביו"ט ג"כ מחוייבין בשביתת בהמתן יש בזה איסור לאו עיי"ש. א"כ ליחשב כאן נמי שביתת בהמתו דביו"ט איירי. בשלמא לפי' רש"י דגם החמור מוקדשין הוא לק"מ דלאו דידי' הוא. ואפי' אי משום איסור פט"ח נמי כיון דאסור בהנאה לא מיחשב כשלו אבל להתוס' שם דהחמור יכול להיות שהוא חולין קשה. ואפשר אע"ג דאיכא לאו מ"מ מלקות ליכא דהוי לאו שאין בו מעשה דלאו איהו עביד רק בהמתו וצ"ע:

סימן ו

ו:

ב"ה היום ר"ה לאילנות יום ב' לסדר ואת הדבר הקשה יביאון אל משה שנת תק"צ לפ"ק פה לבוב. רב שלום וחיים לרובץ בין המשפתים. כישששכר חמור גרם. ה' כבודו ירים.

ה"ה הגאון) המובהק האמיתי המפורסם. לא עממוהו ארזים. גל של אגוזים. סיני ועוקר הרים. נ"י ע"י פ"ה כקש"ת מו"ה משה ספרא רבא דישראל. אב"ד בעיר ואם בישראל ק"ק פרעעשבורג. ה' יאריך ימיו ושנותיו להפיץ חוצה מעינותיו. אמן:

כבר עלה ברעיוני לבוא אף אני בפתחא דמר כעני בתוך הבאים במכתבם ובשאלותם. אולם סעיפי השיבוני לאמר מה אני ואין בפי מאומה ואיככה אבוא בחצר המלך פנימה אמנם כבוא לידי איזה קונטרסים מחידושיו הנדפסים. וחזינא בם תיוהא. לפי דעתי העניה. תמכתי יתדותי על מאמר הנביא [יעויין בתוי"ט רפי"ז דאהלות מה שהקשה שם בד"ה מענה על הרמב"ם ומה שתירץ שם. ולא צריך לזה דבלא"ה ניחא ע"פ רש"י מגילה (י"ד ע"א) ד"ה נבואה עיי"ש] ואדברה בעדותיך נגד מלכים ולא אבוש. [העולם רגיל לסיים מאן מלכי רבנן ואני בעניי לא מצאתי דרש זה אך בנדרים (כ') ובקידושין (ע"ב) איתא במלאכי השרת]. ועתה ידבר נא העני והשפל ונשמע קולו בבואו אל דברי קדשו:

א כתב מר בתשובה סי' א' והרמב"ן הובא בר"ן גיטין וכו' ולא נימא מוקי קרובותיהם בחזקת פנויה. והנה איידי דחביבין עלי דברי קדשו דקדקתי בלשונו שהוסיף מר מלת פנויה הא כיון שנתקדשו שוב ליכא חזקת פנוי'. ואף לפמ"ש התוס' בכתובות פ"ק בסוגיא דפ"פ ד"ה לא צריכא יש לחלק בין חזקת הגוף לחזקת פנויה. ואף גם זאת כבר מחי אבי זקני בעל פני יהושע מהא דריש נדה. ואי הוה סבירא למר דהרמב"ן לא מיירי רק היכא שהקרובות לא נתקדשו שפיר קאמר:

ב כתב מר ונ"ל טעמו וכונתו של הרמב"ן וכו' משא"כ כשאינה לפנינו נהי דחזקה יש כאן מ"מ ברי אין כאן וכו' ומסולקת שם קושיית התוס' עכ"ד. הן אמת שכבר הרגיש בסתירת הרמב"ן מהא דפ"ק דכתובות חכם אחד הביאו הגאון מהרי"ס בנ"ב מ"ק חיו"ד סי' נ"ז והוא השיבו כמו שכתב מר. ומ"מ נראה דהרמב"ן לא כוון לזה וגם לא סבר הכי דבחידושיו על מס' קידושין הביא קושיית התוס' והאריך שם בתירוצם. ואי מחשבותיו כמחשבותיהם אמאי לא תירץ בפשיטות דגבי ינאי מיירי שהאם אינה לפנינו וליכא למימר דכיון שאמו היתה אח"כ (היינו אחר שנשבית) עם אביו הוי כמו ברי וכמ"ש אבי זקני בפני יהושע שם לדעת התוס' דא"כ קשה אדבריו דלקמן בתירוץ קושיית הש"ס דהכא מיירי באינה לפנינו הא הכא כיון שנתקדשו אף שאינו לפנינו יהי' כמו ברי. מידי דהוה בהא דינאי המלך דאמרינן דכיון שהי' אח"כ עם אביו הוא כמו ברי דמסתמא לא עבדי איסורא ה"ה הכא. לכן נ"ל בסברת הרמב"ן דג' חלוקים יש כאן. כשהאם לפנינו וצריכה לחזקתה כולם מודים דמועיל חזקתה לבנה. וכשהאם אינה לפנינו רק אלו היתה לפנינו הוה צריכה לחזקתה סבר רש"י ז"ל דאינו מועיל חזקתה לבנה. והרמב"ן ותוס'

סברי דמועיל. והיכא דאינה צריכה כלל כולם סברי דאינו מועיל. ולכן אין מועיל חזקת הקרובות לאשה זו כשאינם לפנינו יען שאינה צריכה לחזקה דבלא"ה יכולין להנשא. ואף כשהקרובות לפנינו רק שאין מעידות ה"נ דאינן מועיל לזו. והאי דספ"ק דכתובות אף כשהאם אינה לפנינו מועיל חזקתה. וזה מבואר למאן דמדקדק בלשונם. ויעויין בה"ג ה' קידושין מ"ש בזה והוא תמוה ומשולל הבנה. ויעויין עוד בירושלמי ר"פ כלל גדול דשבת ומש"ש הקרבן העדה ודבריו תמוהים דלהדיא אי' שם גדול שנשבה לבין העכו"ם כו':

ג כתב מר וע"ד פלפול וכו' דיל"ד מ"ש דפרט רבא אחות וכו'. ולכאורה קשה וכו' י"ל דאתא לאשמועינן ע"כ. משמע מדבריו שהבין מר דמאי דאמרינן בכ"מ קטנה שהשיאוה אמה ואחי'. הוא דוקא אבל לא שאר קרובין. ולא ראה כת"ה מ"ש הרי"ף דהא דאמרינן בכ"מ אמה ואחי' לאו דוקא וה"ה שאר קרובים אך הש"ס אורחא דמילתא נקט:

(התשבי כתב דמש"ה נקרא אדם גדול גאון כי מספר גאון עולה ששים כנגד ס' מסכתות שהוא בקי בהן. ותמה הגאון מהרי"ב בהקדמתו לשאילתות הא ידוע שיש ס"ג מסכתות. ואף לדעת הרמב"ם שחשב הגי' בבות למס' אחת מ"מ יש ס"א. וכתבתי בהגהותי על התשבי דנ"ל דאמרי' כל ס' נזיקין חדא מסכת היא [ובזה מיושב מה שהקשה הגאון מהו' שמואל קיידנובר בריש ב"ב על המהרש"א] ואדר"נ וכלה ושמחות וד"א ומס' כלים נחלקה לג' חלקים כמו שנתחלקה בתוספתא. או שנחלק מס' ד"א לג"ח היינו ד"א רבא וד"א זוטא וסה"ש. אבל מס' סופרים לא חשבינן יען שנתחברה בזמן האחרונים כמ"ש הרא"ש ושפיר הוי ס'. ויעויין עוד בתיקונים תיקון שתיפאה ד"א ראשך עליך ככרמל וכו' על ששים המה מלכות דאינון ס' מסכתות. וגם בעל הרוקח כתב בספרו יין הרקח על ה' מגילות ששים המה מלכות אלו ס' מסכתות. ולא מלבי אמרתי דאמרינן כל סדר תיקון חדא מסכת הוא כי כן כתב הר"י אבן מיגש בחידושיו למסכת שבועות:

ד עוד כתב מר קמ"ל דלא אמרינן כן וכו'. ול"נ דקמ"ל מילתא אחריתא בזה. דהנה הנ"ב מ"ת חלק אהע"ז סי' ע' כתב דלהר"י בר ברזילי צ"ל דמיירי הכא שאחותה היא ערוה על השליח ולא שייך מיגו דזכי לנפשי' וכו'. ובודאי זה דוחק גדול. לכן נראה דמיירי הכא שהשליח או המשלח הוא כהן ולא שייך מיגו דזכי לנפשי' וכו' דכיון דהוא כהן וגם אי המשלח כהן לא זכה הוא לו ולכן בכונה תפס שהי' לה אחות ונתגרשה וליכא להקשות דכיון דהמשלח הוא כהן למה צריך לטעם דכל מידי דאיהו לא מצי עביד וכו' ת"ל משום אין שליח לדבר עבירה. זה אינו דאנן קיי"ל כרבינא דדוקא היכא דהשליח בר

חיובא הוא והכא השליח אינו בר חיוב. ושפיר צריך לטעם דכל מידי כו' כלתה היריעה מלכתוב עוד ממה שפלפלתי וחדשתי בדברי קדשו:
דברי הק' והצעיר בחכמה ובשנים. זכריה ישעיהו באאמ"ו חרב מו"ה מרדכי צבי הכהן יאללעש מלבוב:

סימן ז

תשובת הגאון מופת הדור מו"ה משה סופר אבדק"ק פרעשבורג. מה שהשיב להגאון המחבר ז"ל:
שיל"ת פ"ב כאור בקר ליום ב' ער"ח אדר תק"צ לפ"ק. שלום וכל טוב לה"ה ידיד נפשי הרב החריף המופלג ידיו רב לו אב"א גמרא אב"א סברא. דולה מים מבארות מים חיים עמוקים. במשפטים וחוקים. כקש"ת מו"ה זכריה ישעיהו מר כהן צדק גברא רבא דחזי לכהנא רבא נ"י בק"ק לבוב יע"א: נעימות עוז ימין תפארתו הג.יעני ואשר בדק לן קמא קמא אמטי ואייתי. א) לברר מספר מפקד מסכייתא דש"ס דנבוך בו הגאון בעל שאילת שלום בהקדמה לס' השאלתות. אומר אני איה "שוקל איה "סופר ר"ת ש"ס. כי הנה מפרשב"ם (ב"ב קנ"ז ע"ב) ד"ה מהדורא בתרא משמע שרבינו האי ור"ח ס"ל ששים המה מלכות היינו מסכתות וא"כ ס"ל דתלתא בבא חדא מסכתא היא וכמ"ש רמב"ם בהקדמת זרעים אלא דמייתי התם פלוגתא דקדמונים הוה סברי סנהדרין ומכות חדא מסכת היא מדתנן ואלו הן הנחנקין ואלו הן הגולין ואלו הן הלוקין דמשמע דשייכי אהדדי והוא ז"ל פליג וס"ל דתרי נינהו והעלה בחשבונו ס"א מסכתות א"כ ממילא לדיעה קמייתא ה"ל ששים ולחנם נתלבט הגאון שאילת שלום בזה:
ומ"ש זה הגאון בשם סמ"ג שהם ס"ג מסכתות וסימנך יהיה לבך ג"ס בהם. במ"כ לא מסמ"ג הוא אלא המדפיס בסוף ס' סמ"ג הוציא סי' זה מלבו דיהיב רמב"ם במנין מ"ע הנוהגין בזה"ז בס' מצות שלו. והחליפו המדפיס הזה במנין מספר המסכתות וקחשיב ג' בבי לתלתי. וא"כ לדבריו גם ג', בבי דמסכת כלים יחשב לתלת ופשו להו. יעויין תוספתא דכלים. ואנן קיי"ל פ"ק דע"ז כולהו נזיקין חדא מסכת וחילוק בבי אינו מוסיף מספר לא במס' נזיקין ולא במס' כלים והואיל ונפיק מפומי' דהרב המדפיס האי סימן. יש לחשוב מס' פסחים. פסח ראשון ופסח שני ופרק ע"פ לתלתא ואז יהיה לבו ג"ס בהם:
ב:
שאיל לנחותי ים התלמוד מאין יצא תואר מלכי רבנן ולא מצא אלא תואר מלאכי השרת (בנדרים כ') (ובקידושין ע"ב). הנה תואר מלכי רבנן הוא ס"פ הניזקין ומפיק לי' מקרא

כי בי מלכים ימלוכו ועפ"י התואר הזה יאמר ששים המה מלכות על המסכתות ואמנם תואר מלאך מקרא מלא תורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא אך תואר שרת מלאכי השרת לא מצינו לו רמז במקרא כ"א בצירוף תואר מלכים. אז יפורש ממלכת כהנים מלכים המשרתים כדכתיב העובד העיר כמבואר (בב"ב קכ"ב ע"א). וע"ד עבדות אני נותן לכם (דמס' הוריות י' ריש ע"ב). ומה מתקו מדבש אמרי נועם מורי זצ"ל בהפלאה דכתובות (י"ז ע"א) יעוי"ש:

ג:

כתב על תוי"ט רפי"ז דאהלות שנתקשה בלשון רמב"ם אמר הנביא האריכו למעניתם ותהלים הוא בכתובים ולא בנביאים. ותי' דהרמב"ם בס' המורה כתב דרוה"ק היא מדרגה ממדרגת הנבואה וכתב מעלתו דרש"י (במגילה דף י"ד) יישב זה ר"ל שחשב דהע"ה במ"ח נביאים אלו דברי פר"מ נ"י. ודבריו תמוהין מאי קשיא לי' הא אי לאו תירוצו של תוי"ט היא גופי' קשיא הגם דוד בנביאים הלא לא היה אלא בעל רוה"ק אע"כ גם רוה"ק מדרגה ממדרגת הנבואה. אך הרמב"ם במורה ס"ל כל מי שהיה עסקו עם המלאך נמי בכלל נביאים ויהיה דניאל נביא וכבר צוח רמב"ן ר"פ וירא והלא אחז"ל אינהו נביאי ודניאל לאו נביא. ותהיה הגר שפחה מצרית כמו ז' נביאות. ומהר"י אברבנאל בס' מעיני הישועה כתב מי שאינו משולח לרבי לא מיקרי נביא אעפ"י שהיה בעל רוה"ק או דבר עם מלאך ומש"ה לא מיקרי דניאל נביא. ועיין בס' עשרה מאמרות דקחשיב אלדד ומידד במ"ח נביאים. ואין כאן מקום להאריך בזה:

ד:

כתב שמצא תיוהא בתשובה שנדפסה בשמי סוף ס' הרי"ן מיגאש על שבועות. בתשובה א' כתבתי שם בשם רמב"ן דמייתי כן בגיטין ולא נימא מוקי קרובותיהן בחזקת פנוי'. ועל זה כתב וז"ל והוסיף מר מלת פנויה הא לפמ"ש מר גופיה דהרמב"ן מיירי אף שהקרובות נתקדשו א"כ שוב ליתא לחזקת פנוי' אלא חזקת כשרות שאלו היתה מקודשת לאחר לא קבלו קידושי' עתה מזה. אלו דבריו:

הנה מה שיש להאריך בזה אי אמרי' השתא הוא דאיתרע ולא מקודם אין כאן המקום כי לא באתי אלא ליישב הדברים. באמת הנה דברי רמב"ן שם כך הם דלא נאסר לקדש שום אשה בעולם דמוקי לה בחזקת פנויה. אבל לקדש אשה זו ולומר אוקמי קרובות בחזקת פנויה כיון שאינן לפנינו לא דיינינן עלייהו. אך אם היו הקרובות בפנינו ואומרות שלא נתקדשו נאמנות דעד א' נאמן באי'. ומכ"ש הכא דלא אתחזק איסורא. וכ"ש שמתוך שנאמנות על עצמן ונשאות לאחרים נאמנות הן לזה. וכי פליג בדבר שבערוה אין ע"א

נאמן אפי' לא אתחזק. ואמנם ס"ל במכ"ש שמתוך שנאמנות על עצמן ונשאות לאחרים א"כ ברישא מיירי אפילו בלא נשאות לאחרים אלא מטעם חזקת פנוי' וכ' מכ"ש דלא איתחזק. משמע אפי' הוה איתחזק אי' הוה מהימני והיינו משום חזקת פנויה בצירוף ברי. וגם הא דנשאת לפנינו גופי' היינו משום חזקת פנוי' דאל"ה הי' כל אדם אסור לישא אשה שע"ז סובב קושיתו מעיקרא. נמצא הך דנשאת לפנינו גופי' חזקת פנויה היא שלה. וס"ל לרמב"ן אם אינה בפנינו לא יועיל חזקת פנויה שלה. וכשהיא לפנינו יועיל חזקת פנויה ומכ"ש כשתנשא לאיש גם כן. והנה כשנשאת והיא שלא לפנינו אם נחשב בזה כטוענת ברי לפנינו שהרי נשאת לאיש זה אינו מבואר ברמב"ן. וכתבתי דקושיי' תוס' ארש"י באם ינאי מיושב דרש"י ס"ל כשאינה לפנינו אין מועיל חזקת אם ינאי אפי' היתה עם בעלה אח"כ לא מיחשב זה כברי וחזקה. ובזה כבר נדחו דבריו שבציון א' וב':

ה מ"ש בציון ג' דנראה מדברי קטנה שהשיאוה אחי' ואמה דוקא ולא שאר קרובים והרי"ף כתב להדיא ה"ה שאר קרובים. הנה נתכוון למ"ש שם בד"ה ואין להוסיף כו' דבדבורים שלפני זה לא דברתי מנשואים דרבנן. והנה אמת נכון הדבר כי בדבור הלז יש מקום תפיסה עלי אבל לא כמו שחשב פרמעכ"ת וה"ל להקשות מהגה' רמ"א סי' מ"ג והוא דברי ריטב"א שבנימוק"י פ' ב"ש דבאין לה אח ואם והב"ד רואי' שהקידושין הם לטובתה יכולי' לקדשה קידושי מיאון. ואם אולי י"ל דזה לא מקרי קיימא קמי' דאין ביד השליח ללך לב"ד שבעיר ולפקח על עסקי יתומים קטנים. מ"מ בלא"ה מבואר ופשוט שאם לה קרובים היא עצמה יכולה לקבל קידושי מיאון. ואי נימא לזה צריך זמן ידוע ולרמב"ם דוקא מבת י' ואילך וא"כ הו"מ למימר הכא בקטנה שלא הגיע זמנה לכך בשעת מינוי שליחות. א"כ אכתי ע"י קרובים ואמה ואחיה נמי לכל הפוסקים יש זמן ידוע דעכ"פ קודם שהגיעה לצרור וזורקה לכ"ע אינה מתקדשת אפי' ע"י אחרים כדאמר רבא בסוגי' דג' מדות בקטן ותלי' בפלוגתת רמב"ם והפוסקים למעיין. וא"כ עכ"פ יש כאן תפיסה עלי. אלא כיון שכל הדבור ההוא לא נאמר ממני אלא ע"ד ואין להוסיף וע"ד רווחא דמילתא ושפיר קא דחינא ליה בלא"ה ע"כ אין לדקדק אחריו: אך מ"ש פרמעכ"ת דברי"ף כתב ה"ה שאר קרובים אמת כן הוא ואעפ"י שלא נמצא בכל ש"ס ורמב"ם וטוש"ע רק אמה ואחיה רק בש"ג פ' ב"ש כתב שארי קרובים. מ"מ הדין אמת והא דפרטו חז"ל אמה ואחיה נ"ל ע"י דרבקה אחר מיתת בתואל השיאוה אמה ואחיה ואע"ג דבת ג' שנים היתה ולא הגיעה לפעוטות מ"מ היא היתה חריפה ביותר. ומש"ה נקטו אמה ואחיה וה"ה לקרובים. אך לא כל קרובים כאדם שבישראל שיש לו גואלים עד ראובן ראש שבטו (יעויין ר"פ י"נ) ולא דמי לגזל הגר דב"ק דאמרינן עד יעקב דהתם אפשר

הגזלן הוא עצמו נשאר מן השבט) אלא קרובים כמו אם ואח והיינו ז' עריות מדאיצטריך לפוסקים לאשמועינן דיתומה בחיי אביה יכול האב לקדשה למיאון דלא גרע מאם ואח. יעויין ב"ש רס"י קנ"ה. ואי ס"ד כל גואלים בכלל אין לך גואל קרוב מאב אע"כ כנ"ל. וא"כ הכא בנידון שלפנינו דמיירי שאין לה אם ולא שום א' מהקרובים העריות רק ב' אחיות הללו ואפשר ששתיהן היו קטנות ומי יקבל קידושי' ואזדא לה תפיסת פרמעכ"ת ומ"ש בציון שאינו נוגע לי לא אאריך בו:

ו:

והנה תפיסה הנ"ל. כבר כתב לי הרב המופלג מוה' יחזקאל הלוי. וכתב לי שהקשה כן לפרמעכ"ת שהראה לו הרי"ף הנ"ל:

ויען כי לא כתב לי אדרעס שלו לא יכולתי להשיב להתנצל. וההוא אמר במכתבו שהקשה אדברי הכ"מ פט"ו ממ"א בשם הגה' מרדכי פ' כל הבשר שכתב מדכתב רמב"ם שמותר להוסיף על אי' דרבנן כגון בשר עוף בחלב ולא כתב כגון חצי שיעור ש"מ מה שיש לו עיקר מה"ת אסור להוסיף עליו. ותמה הרב הנ"ל הא רמב"ם פסק ח"ש אסור מן התורה. וכתב הרב הנ"ל שפר"מ הפליא לעשות בחריצותו לומר שנתכוון למ"ש משנה למלך בה' חמץ ומצה בשם ראנ"ח דמש"ה הוצרך רמב"ם להוציא אי' חצי שיעור בחמץ מלא יאכל משום דליכא למילף מכל חלב מה שהי' לו שעת הכושר. וכתב פר"מ לפ"ז בשר בחלב שהי' לו שעת הכושר מותר חצי שיעור וה"ל להרמב"ם לאתויי חצי שיעור בב"ח ולא בשר עוף בחלב.

ומזה הוכיח המרדכי דס"ל לרמב"ם כל שיש לו עיקר מה"ת אין להוסיף עליו ולבטלו אלו דבריו:

ויש לתמוה מ"ט לא עיינו בפנים בהגה' מרדכי פ' כל הבשר סי' תשנ"ג שכתב דהיה לו. לרמב"ם להביא חצי שיעור ואי משום הלכתא פי' דהלכתא דאסור מן התורה מ"מ ה"ל להביאו למשל בעלמא להך מ"ד כדי שנילף מיני' הך רבותא דאפי' יש לו עיקר מה"ת מותר להוסיף. ולענ"ד דבעל הגה' זו ראה ברמב"ם הנ"ל ממרים ספ"ב דמייתי משל ממ"ד דלא קיי"ל כוותי' בשר חי' בחלב דאורי' וא"כ ה"ל להביא משל ממ"ד דלא קיי"ל כוותי' אע"כ ס"ל כהתוס'. וא"כ מעיקרא לק"מ קושר' הרב מוה' יחזקאל סג"ל הנ"ל: ומדדחיק הגה' בהנ"ל ולא כתב כמ"ש פר"מ נ"י דבשר בחלב שהיה לו שעת הכושר ח"ש מותר ש"מ דליתא להא מילתא. והטעם דאפי' לא נילף מקרא דכל חלב לרבות ח"ש מ"מ מסברא דאסור דחזי לאיצטרופי רק בחמץ בשעה אחרונה של יום ז' דלא חזי תו לאיצטרופי לא מיתסר מסברא אלא מקרא כל חלב דאין לנו לדרוש טעמא דקרא

להקל והי' ח"ש חמץ אסור לולי שהי' לו שעת הכושר מש"ה איצט' לא יאכל. אבל בב"ח אעפ"י דהי' לו שעת הכושר ולא אתיא מכל חלב מ"מ משום דחזי לאיצטרופי אסור ח"ש דלהחמיר אמרי' זיל בתר טעמא דקרא ועיין מס' שבת (ע"ד ע"א) ופירש"י ד"ה וכי מותר וכו': מיהו אכתי הומ"ל באוסר ככר עליו בקונם אכילת ככר זה עלי ולא נשאר ממנו אלא חצי זית דלא חזי לאיצטרופי וגם הי' לו שעת הכושר לראנ"ח אליבא דרמב"ם מותר חצי שיעור מה"ת ואסור מדרבנן. ועיין ר"ן פ"ג דשבועות דפוס זו"ב דף רצ"ה דמייתי דלרמב"ם בקונם אסור ח"ש לא מכל חלב אלא משום חזי לאיצטרופי וא"כ בחצי זית האחרון דלא חזי לאיצטרופי דקיי"ל ב' קונמות אינן מצטרפין אי מדכר שמא דאכילה וא"כ הו"מ הגה' מרדכי להוכיח מדלא מייתי רמב"ם כי האי גוני שמותר להוסיף ולבטלו ש"מ היכא דעיקרו דאוריי' אסור להוסיף. אלא די"ל שאני התם דיש לו מתירין ע"י שאלה דאפי' אכלו נשאלין לו עלי' נהי דמ"מ בטל באינו מינו. אבל להתיר להוסיף עליו לא ועוד שהרי אינו מפסיד שיכול להאכילו לאחרים שלא נאסר להם לא מתירין לו להוסיף עליו. וסברא זו צ"ל בכוונת מג"א סס"י תרע"ז שכתב דאין להוסיף על שמן של נר חנוכה שנתותר ונתערב משום דהוה שיל"מ אע"ג דלדבר זה לא נאסר מעולם ומש"ה בטיל אי איכא ס' מ"מ לענין זה הוה דשיל"מ שאין להוסיף עליו. ומסיים שם דומיא דחמץ. פי' אע"ג דבאמת לא יש לו מתירין דהא אסור לשומרו לשנה הבאה משום גזירת תקלה. מ"מ הוה כחמץ דאע"ג דחמץ אחר הפסח אסור משום קנסא מ"מ הוה דשיל"מ משום דלא באו חכמים להקל כ"א להחמיר. וכ"כ הר"ן פ' כל שעה גבי הילכתא חמץ במשהו כרב ע"ש וה"נ דכוותי' כיון דאי לא אסרו חכמים משום תקלה הי' מותר לשנה הבאה והי' אסור להוסיף עליו. עדיין לא פקע איסורא קמא מיני'. מ"מ הרי מה שבקשנו דמטעם זה לא הוכיח מרדכי מקונם אכילת פרי זה עלי:

וכבר הארכתי וה' שנותיו יאריך כנפשו היקרה ונפש א"נ לשוקדי דלתיה הבעה"ח:

משה"ק סופר מפחד"מ:

ליתר דבריו צויתי להעתיק פה דבור אחד מחידושי למס' שבת (דף ס"ט ע"ב) ואני מוטרד תמיד ואין פנאי לנצח:

עושה לו כדי פרנסתו במג"א רס"י שמ"ד הקשה ניזל בחר רוב הימים שהם חול ותירץ שבת מיקרי קבוע. אמנם בירושלמי משמע לי דפליג אהא וס"ל שעושה כל צרכו ואזיל בתר רובא וצ"ל דס"ל נהי דשבת קבוע הוא מ"מ כל יומא ויומא ה"ל פריש ממקום קביעתו דכל יום פרוש מימים העתידים לבוא.

אע"ג דהוה פריש לפנינו ס"ל דמדאורייתא אפי' פריש לפנינו שריא. וכן דעת הר"ן פג"ה בסוגיא דמכריזי' ודבריו צ"ע מתוספתא. רפ"י דטהרות ע"ש. וצ"ל דר"ן מפרש לה בפירש בידים אבל פירש ממילא אפי' פי' בפנינו שריא. מ"מ ש"ס דשמעתין לא ס"ל הכי. ובירושלמי נקט גדול שנשבה פירש ושכח מחמת צרת השביה דהוה טפי אונס משכחת הולך במדבר וכן משמע בקרבן עדה ע"ש ושם בירושלמי פריך מ"ש ממי שקידש אשה ולא נודעו לו משפחתה אסור בכל הנשים וה"נ ליתסר במלאכה בכל הימים ותי' התם אפשר לי' בגיורת הכא לא אפשר לי' פי' מש"ה לא גזרו בפירש מן הקבוע. ושוב כתב דחמן פי' בבבל אמרו ה"נ אסור רק כדי חיותו. והיינו כש"ס דילן וא"כ משמע בש"ס דילן באמת דמדרבנן בעלמא אסרו ולא מטעם קבוע דאורייתא. והנה בק"ע הקשה הא מבואר בתוס' גיטין (דף ס"ד ע"א) דמשום קנסא נאסר בכל הנשים משום דקידש ע"י שליח סתם ולא פירש לו איזה אשה יקדש לו והכא לא שייך למיקנסי'. ולפע"ד התוס' לא כ"כ אלא לפי גירסת ש"ס דהתם האומר לשלוחו צא וקדש לי אשה ומת השליח והתם שייך למיקנסי'. ובחי' גיטין מבואר דגם זה מחזי כחוכא וטלולא שיהי' הוא אסור והנשים מותרות אלא שבה"ג ריש ה' קידושין ביאר שעשו אותה תקנה כאומר לאשה קידשתיך שאסור בקרובותיה וה"נ כיון ששלח וקידש סתם ה"ל כאלו אמר לכל אשה קידשתיך מספק והיא אומרת לא קדשתני ומותרת בכולי עלמא. ומ"מ קנסא הוה. והירושלמי מיירי להדיא בקידש הוא בעצמו ואירע לו מקרה שמתה טרם שנכרו לו בני משפחתה וזה ודאי אינו ראוי' לקונסו ואפ"ה אסור בכל הנשים מדרבנן שפיר פריך ה"נ ה"ל למיקנסי'. וא"כ ש"ס דילן דלא ס"ל לאסור אלא במקדש ע"י שליח משום קנס. א"כ ה"נ בשבת ליכא למיסרי' מדרבנן וע"כ מדאורייי' נאסר יותר מכדי פרנסתו וע"כ משום קבוע. ובגליון מג"א שלי כתבתי וז"ל שמעתי מקשים לרמב"ם בטי"ד סי' קפ"ג דימי אשה לעולם ז' ימי נדה וי"א ימי זיבה וכן לעולם א"כ איך שייך פתח בטועה דניזל בתר רוב ימים והמה ימי זיבה והתם לא שייך קבוע כיון שלא ניכר במקומו. ועיין טה"ק זבחים (דף ע"ג ע"א). ולפע"ד ק"מ אדרבא איפכא קשיא ניזל בתר רוב דמים שהמה מימי נדה דבימי זיבה מסולקת מדמים דמש"ה דיה שעתה. וע"כ משום דאיכא מתנגד רוב ימים והיינו ספיקא אי ניזל בתר רוב ימים או בתר רוב דמים וק"ל. ע"כ שם בחידושי. ומשם יראה דאין הג' תמוה. וגם מה שתמה על ק"ע אינו אלא דקדוק לשון אבל הי' לו לתמוה תמיה אחר כמ"ש לעיל. וכל מן דין ובר מן דין יתענג על רוב שלום ויגל כבוד תורתו כנפשו ונפש א"נ משה"ק הנ"ל:

סימן ח

תשובת המחבר להגאון דפרעשבורג ז"ל בכל דרכיך דעהו:
ב"ה היום ה' לסדר ויאמר ה' אל משה אמור אל הכהנים שנת תק"צ לפ"ק פה ק"ק לבוב הבירה יע"א:
היושב בחוג שמים. יוסיף אומץ וחיים. ויפיץ תורתו כמים.
לה"ה הרב הגאון המובהק האמיתי המפורסם משיב דברים נכוחים. זך ונקי. חריף ובקי. עניו וחסיד. ממנו פינה ויתד בור סיד. רגלו רגל ישרה על גמרא וסברא. כנר לישראל מורה. כיכין משען לתורה. וכפטיש יפוצץ אורה. כבוד קדושת שם תפארתו מוהר"ר משה ספרא נ"י יופיע נהרה. כשמש תורתו הברורה. בק"ק פרעשבורג. המעטירה יע"א. הדר בנהורא ישמרהו מכל, רע. מזעם ועברה. וישק לשה פזורה. מבאר משה כרה. במשענת שכלו הטהורה: זיו תשובתו היקרה. מול פני האירה. כאבן דרה. וכחמה ברה. ואני צריך לאורה.
ולהגדיל תורה ולהאדירה. אך לעתים תמצא ברצפת בהט ושש. אבני אלגביש. וככה מצאתי בין דבריו המזהירים. מאמרים אטומים ומופרכים. וכבר אמרו חז"ל והמכשלה הזאת תחת ידיך וכו' אלא אם כן וכו'. ועתה ישמע נא כבוד תורתו הרמה. ואנכי אדברה באימה. כדחזי למיקם קמי'. ובעזר השם פה לאדם ואלם. בל אשוב נכלם:
א:
כתב לי מר דמרשב"ם דב"ב (דף קנ"ז) משמע ג"כ דרה"ג סבר דששים מס' יש. והנה לא נראה שלמד מסכת קטנה בחצי שנה כמו הג' בבות. ולולי דמסתפינא הייתי אומר דמה דקאמרי הגאונים ששים ושלשים לאו דוקא. כי מצינו שהקדמונים ז"ל אמרו בכמה מקומות רש"י שבת דף ס"ו) ד"ה גושפנקי (ודף צ') ד"ה ששים. וסנהדרין (דף ז) ד"ה שיתין ותוס' מ"ק (דף כ"ח) וב"ק (דף צ"ב) וב"מ (דף ק"ז) ד"ה שיתין דששים לאו דוקא. וגם שלשים לאו דוק יעוין בחולין (דף צ"ח) וברש"י שם. ואילמלא ראיתי שהקדמונים אמרו על הרבה מאמרים בש"ס שהם לאו דוקא. לא אמרתי זאת. יעוין ברשב"ם דפסחים (דף קי"ח) ד"ה שלש מאות דכל שלש מאות שבש"ס לאו דוקא וברש"י סנהדרין (דף ק"ב) ובערוך ערך עשר דעשרים וארבעה לאו דוקא וברש"י שבת (דף קי"ט) ד"ה תליסר ורש"י יבמות (דף ע"ט) ד"ה תריסר. ורש"י חולין (דף צ"ה) ד"ה תריסר ותוס' ברכות (דף כ') ד"ה תליסר שי"ב וי"ג לאו דוקא. וע"פ הקדמונים הנ"ל תרצתי הרבה מאמרים סותרין בש"ס ואכ"מ ואגב אומר מה שהגהתי ברשב"ם הנ"ל דאי' שם שהי' חי ס' שנה וזה לא יצוייר שכשהי' בן שנה למד ולא עוד אלא שהי' לו ישיבה לכן צ"ל שהיה ריש גלותא ס' שנה וכן

אי' בר"ן שם וכן הגיה בסה"ד ובערוך ערך הדר. ובערוך שם אי' אדר ואלול. וברשב"ם אי' ניסן ותשרי וחדא היא. והואיל שדברנו מענין המסכתות אביא עוד מה שמצאתי מענין זה. הגאון בעל כנסת יחזקאל כתב בספרו מים יחזקאל פ' קדושים ומביא פי' על הפיוט ליום א' דשבועות ואהי' אצלו אמון בגי' צ"ז כנגד ס"א מסכתות ול"ו מסכתות שעליהן גמרא וכו' דלא כמדרש (חוקת פ' י"ח וזוהר) שהובא בשל"ה ששים המה מלכות אלו ששים מסכתות ואם אמנם דיש ס"א (היינו אפי' להרמב"ם) י"ל דמעשר ראשון ומעשר שני חדא היא עכ"ל. וכן דעת ס' הון עשיר בהקדמתו והרי לנו דעה חדשה מענין זה. ותמהני על המפרש הנ"ל בממנ"פ אי סבר כהרמב"ם ל"ה הן ואי אינו סובר כהרמב"ם ל"ז הן. וכמו כן נפלאתי על הרי"ו דכתב דאותיות ל"ו מלולב כנגד ל"ו מסכתות (שעליהן גמרא) בממנ"פ. וכן רגיל בפי כל דורשי רשומות דיש ל"ו מסכתות. אך הם י"ל דסברי כי"א שהביא הרמב"ם בהקדמתו לפי' המשניות דסנהדרין ומכות חדא היא וגם המפרש הנ"ל יש ליישב בדוחק. ומ"ש מר דסימן לבך יהי' ג"ס בהם אינו מסמ"ג רק מהמדפיס לא ידעתי מנ"ל זאת. ואדרבא כמו שנתן סימן לענין הפרקים ככה נתן סימן למנין המסכתות וגם בעל שפתי ישנים נתן סימן זה לפרקים ולמסכתות ובודאי מסמ"ג ראה כן:

ב:

מה שהראה לי מר תואר מלכי רבנן אמת שלא ראיתי זאת אך על פסוק ואדברה בעדותיך עדיין ליתא:

ואיידי דעסיקנא בשאילתא אשאל עוד למר על מאמר להראות לי מקומו בפ"ק דנדה גבי דם נעכר ונעשה חלב כתב המהרש"א בח"א משום דהוה לבעל דין לחלוק דשני רשויות יש ח"ו שנבראו אלו ב' הפכיים ממש טהור וטמא. וכדעת ההוא מין מי שברא אור לא ברא חושך וכו' עכ"ד. ואני בחפשי לא מצאתי דעת המין ההוא אך בס"פ אחד דיני ממונות אי' מי שברא הרים לא ברא רוח. וליכא למימר דכיון להא דס"פ אב"מ רק הקולמס פלטתה מי שברא אור לא ברא חשך דא"כ מאי שני הפכיים הוא. ובודאי שגגה יצאה מלפני השליט. ואזכור עוד מה שמצאתי בכגון זה שהגאון בעל תוי"ט טעה מרוחב לבבו. במסכת כלאים פ"ק מ"ח לתוך החצב. וכתב שם הר"מ והברטנורא בו תיחם יהושע את הארץ. וכתב שם התיו"ט כתב הרב בו תיחם יהושע את הארץ בפ' אין צדין בביצה (דף כ"ה) עכ"ד. והמעיין שם בביצה לא ימצא לא כולו ולא מקצתו. אך שם אי' חצובא מקטע רגליהון דרשיעא רק רש"י שם מביא מאמר זה ובאמת מאמר זה אי' (בב"ב נ"ו) ואחר מחילת כ"ת של התיו"ט נראה שטעותו נצמח מריש שכתב בו תיחם יהושע את הארץ ומקטע רגליהון דרשיעא בפרק א"צ ע"כ. ולכן חשב שגם מאמר

זה איתא בפ' א"צ והעתיק כן. וגם הגאון מהרי"ב לא רשם בהגהותיו לא ברש"י דביצה ולא בר"ש ובר"מ ולא ברש"י דפסחים (קיא:) ד"ה ומשתכחא ורשב"ם שם. כבר הארכנו בסעודת פרפראות. ונשב לאכול בישרא דתורא:

ג:

מה שכתב כ"ת הרמה שנדחו דברי שבציון א'. וב' אהי' רק מודה במקצת טענתו. ברם מה שאמרתי בציון א' נדחה מפני דבריו. אולם על מה שכתב שגם דברי שבציון ב' נדחו אומר שנדחו וחוזרין ונראין דע"כ מדהביא הרמב"ן בחידושיו קושיי' התוס' והאריך שם בתירוצים ס"ל כשאינה לפנינו מועיל חזקתה. ואם נימא דגבי ינאי הי' כמו ברי דמסתמא לא הכשילה בעלה א"כ גם הכא אף שאין הקרובות לפנינו רק דידעינן שנשאו יהי' כמו ברי דמסתמא לא הכשילה בעלה וליכא כלל הפרש בין הכא להתם. וע"כ צ"ל כמו שכתבתי דלא יקשה על הרמב"ן מהא דסוף פ"ק דכתובות:

ד על הא שכתב מהרי"ל בשמי שתירצתי לו קושייתו על הגהות מרדכי על פי הראנ"ח שהביא המ"ל פ"א מחו"מ דהיכא דהי' לו שעת הכושר לא סבר הרמב"ם דח"ש אסור מה"ת. כתב מר דהראנ"ח לא קאמר אלא בחמץ בפסח דיכול להיות שאכל בשעה אחרונה מפסח דלא חזי לאיצטרופי עד כאן. ולפי סברתו ה"ה כשאכל בשעה אחרונה מיוה"כ חצי שיעור ה"נ דלא מחייב דהא לא חזי לאיצטרופי. וקשה לפ"ז דאמרינן ביומא ר"פ יוה"כ דבשיעור חייב כרת ובפחות משיעור עבד איסורא ואמרינן בשבועות דלרבי דסבר דיה"כ מכפר בין על שבים ובין על שאינם שבים דלא משכחת כרת דיומא אלא או. כשאכל אומצא ונחנק או שאכל סמוך לשקיעת החמה. וא"כ קשה בממנ"פ במאי מיירי הך דיומא אי מיירי בתוך היום א"כ אמאי חייב כרת הא יוה"כ מכפר ואי מיירי בסוף היום אמאי עבד איסורא בחצי שיעור הא לא חזי לאיצטרופי. ואי מיירי באכל אומצא ונחנק אכתי קשה על ח"ש הא לא חזי לאיצטרופי. עוד קשה דבשבועות (דף כ"א ע"ב) כתבו התוס' דאף ר"י לא סבר כר"ש מדקאמר בפסחים בכ"מ אין היתר מצטרף לאיסור חוץ מאיסורי נזיר ואי ס"ל כר"ש ל"ל צירוף. ולכאורה קשה דדילמא הא דקאמר ר"י בכ"מ היינו היכא דח"כ. וא"כ אף לר"ש צריך צירוף לענין כרת אע"כ הכי כוונתם ל"ל צירוף גבי נזיר דליכא כרת. ולפי סברתו שפיר צריך צירוף אף בנזיר היכא שאכל בשעה אחרונה מנזירתו ובשלמא על הש"ס שם לא קשה דקאמר אי ר"ע סבר כר"ש ל"ל צירוף. די"ל דהא דר"ש מחייב בכ"ש לאו מטעם דחזי לאיצטרופי אלא משום דגמרא גמיר כן כמ"ש רש"י. או משום דאחשב לת"ש זה כמ"ש הריטב"א בחידושיו למס' מכות פ"ג (איברא דלטעם זה יש להקשות מהא דנזיר ושבועות. ויעויין בס' מחנה לוי מה

שהקשה על רבינו יקיר בע"ז). מיהו קושיא זו אפשר ליישב דהרא"ש קאמר בריש נדרים והריטב"א בחידושיו לשבועות פ"ג הוכיח כן מרש"י דנזיר מיתסר נפשי' אחפצא וא"כ הדעת נותנת דלא שייך החילוק בין שעת הכושר ללא ה"ל שעת הכושר דהא החפץ עדיין מותר וגבי נפשי' לא שייך למימר שעת הכושר כמו דלא אמרי' גבי גר דחלב הוא לגבי' כמו בב"ח דהיה לו שעה"כ וכיון שכן שוב איכא לרבויי מכל חלב:

והנה מדברי קדשו נראה שהבין מר דמאי דאמרינן חזי לאיצטרופי קאי על האכילה פי' דהא יכול לאכול עוד חצי שיעור בכדי אכילת פרס ונמצא דע"י הח"ש הראשון נשלם איסור שלם. ומזה הוליד מר דהיכא דאינו ראוי לאכול עוד ח"ש באיסור כגון בשעה אחרונה מפסח דליכא למימר שוב חזי לאיצטרופי. ולפי דעתי הקלושה כשנברר סברא דחזי לאיצטרופי אין מקום לדבריו כלל. דנראה דהכי הוא דכיון דהתורה לא אסרה אלא שיעור ולכאורה כל מה שהוא פחות משיעור יהי' דינו כמו דבר המותר מכל וכל וכאילו הוא משונה בעצם לא בכמות. לזה אמר דכיון דח"ש זה בשעת האכילה הי' כמו חלק מאיסור דהא הי' ראוי להצטרף. ואף שעתה איננו ראוי להצטרף מ"מ בשעת האכילה איסורא קאכל דהי' אז חזי לאיצטרופי. וליכא למימר דמ"מ יכול להיות שאכל בשעה אחרונה כ"כ דלא היה שהות לאכול שיעור שלם רק ח"ש ולכן אף בשעת אכילתו לא היה ראוי להצטרף. דהא אמרי' דבית הבליעה מחזיק עכ"פ כזית וא"כ נמצא דשיעור בליעת זית שלם ושיעור בליעת חצי זית שוה. ועוד דהא חזי לאיצטרופי למי שאכל מקודם ח"ש. ועפמ"ש נדחה הסברא הנודעה מהגאון בעל שאגת ארי' ס"ס פ"א לענין ח"ש דבל יראה. ואמרתי זאת לאאמו"ר נ"י ואמר שיפה כונתי:

ועיקר מה שהקשה מר למה דחק בעל הגהת מרדכי לומר ואי משום הלכתא ולא אמר כהראנ"ח. נראה דמ"ש ואי משום הילכתא לא כוון למ"ש מר דאי הכי כוונתו ה"ל למימר ואי משום הילכתא לא נקט הכי (דח"ש אסור מה"ת).

ועוד דעיקר חסר מן הספר דה"ל למימר כההוא דספ"ב מה' ממרים ובאמת שם כבר תירץ הכ"מ. לכן נראה דהכי כוונתו ואי משום דבא להשמיענו דהלכתא דבשר עוף בחלב דרבנן וכו' מ"מ וכו'. וכן הוכיח שם בסי' הקודם. והנה אחר העיון ראיתי דמ"ש בעל הגה' זו דה"ל להרמב"ם לומר ח"ש. אין כוונתו על ח"ש בב"ח אלא על סתם ח"ש וא"כ ממילא נדחה תירוצי ושוב קשה קושיית מהרי"ל. ואפשר י"ל כמ"ש מר בכוונתו וצע"ג:

ה:

מה שהקשה מר מיהו אכתי המ"ל באוסר ככר זה עליו בקונם אכילת ככר זה עלי דחצי זית האחרון לא חזי לאיצטרופי. יש להקשות דהא אמרינן בס"פ ג"ה דהאוכל ח"ש חלב

והקיאו וחזר ובלעו חייב כאלו אכל כזית שלם והכי פסקינן. וא"כ ה"ה הכא אף הח"ש האחרון יכול לאכול ולהקיאו ולחזור ולאכלו עד שישלם זית ושוב חזי לאיצטרופי. אך יש לחלק דבשלמא באיסור דרמיא עלי' רחמנא קפיד התורה דהישראל לא יהנה באכילתו בכזית וא"כ שפיר מחויב בכה"ג דהא נהנה כמו מזית. אבל האיסור שבדה האיש מלבו עיקר קפידתו שלא יאכל מככר זה זית וסוף סוף מככר זה לא נחסר רק ח"ז. אף דהיכא דמיתסר נפשי' אחפצא יש לעקש דדמי לשאר איסורין אבל בקונם דמיתסר חתיכה אנפשי' בודאי לא דמי לשאר איסורין דבשלמא שאר אי' היינו מה שגזרה עליו התורה איסורא אנפשי' רבע ובבחינת נפשי' כבר אכל השיעור. אבל בקונם דאיסורא על החפץ רבע בבחינת החפץ לא נחסר רק ח"ש. ונראה דהיכא שהוא מצווה במצות עשה לאכול או לשתות כגון ק"פ ומצה וד' כוסות אי אכל כה"ג יצא דהא כל המצות חיובא דגברא כמבואר בנדרים י' ובכ"מ בש"ס ובבחינתו כבר אכל זית ואף אם נאמר דאם אכל שלא כדרך אכילתו לא יצא כמו שנסתפק המ"ל בה' יסודי התורה פ"ה הל' ח' מ"מ הכא האכילה שנייה מיקרי כדרך אכילתו דאל"כ אמאי לוקה (ובודאי לענין מלקות קאמר שם הגמ' דאל"כ מאי נ"מ הא בלא"ה עבד איסורא בח"ש וכן משמע מהרמב"ם). הא לא אכל רק ח"ש כדרך אכילתו. ולפ"ז מי שאסר על עצמו בקונם אכילת בשר יכול לאכול כה"ג קרבן פסח דהא מיתסר חתיכה אנפשי' ולכן לא נאסר בכה"ג ולענין המצות עשה יצא. ועדיין יש לפקפק דאיך מחלקינן אכילה אחת דלענין קיום העשה מיקרי אכילה ולענין האיסור לא מיקרי אכילה. וכה"ג כתב הש"ך בה' עדות ר"ס ל"ו לענין נתכוונו להעיד. ונימא מיגו דהוה אכילה לענין קיום העשה הוה אכילה לאיסור קונם וכמו דאמרינן בסוכה (ז' ע"ב) מיגו דהוה דופן לענין שבת הוה דופן לענין סוכה וצ"ע:

אולם על עיקר דבריו נפלאתי שכתב דהח"ש האחרון אסור מדרבנן. מנ"ל הא דילמא מותר אף מדרבנן דהא לא שייך למימר חזי לאיצטרופי. וגם מכל חלב ליכא לרבויי דהי' לו שעת הכושר וליכא למימר דגזרינן הח"ש משום שיעור שלם וכמו שכתב הרמב"ן בחידושיו לשבועות. דאדרבה המ"ל הוכיח ברפ"ד מה' שבועות דהרמב"ם לא ס"ל הכי. גם לא מצאתי בשום מקום בש"ס וברמב"ם דיגזור ח"ש אטו שיעור שלם ולכן לא קשה קושיתו:

ו:

מה שתירץ מר על קושיא הנ"ל דמש"ה אין אנו מתירים לו שיבטל משום דהוה דשיל"מ ע"י שאלה. גם משום דאין לו הפסד דהא יכול להאכילו לאחרים. אכתי קשה הא יכול להיות שאסר על עצמו ועל כל העולם. ועל דעת רבים דשוב אין לו התרה הגם דהמ"ל

בפ"ו מה' נדרים הביא בשם הרשב"א דהיכא שעבר כבר על הנדר יכול להתיר אף שנדר ע"ד רבים (דהוה כמו לדבר מצוה) וא"כ הכא כיון שיכולין להתירו על מה שאכל כבר מככר זה ממילא גם הח"ש שנשאר מותר. מ"מ יכול להיות שנשרף או שעכבר אכל הככר ולא נשאר ממנו רק החצי זית זה. וליכא למימר הא אמרי' בנדרים (נ"ט) דמצוה לאיתשולי על נדר וא"כ הוה כמו לדבר מצוה ומתירים לו אף ע"ד רבים דא"כ לא משכחת נדר עד"ר דלא יהי' לו התרה. אע"כ צ"ל דלדבר מצוה לא שייך אלא היכא שנתחדש אח"כ ולא ידעו בשעת הנדר אבל מצוה זו כבר ידעו בשעת הנדר ואפ"ה נדרו והוה כאלו אומרים בפירוש שאינם רוצין דפסק הרמ"א דאינו מועיל התרה אף לדבר מצוה:

בעזרת הבוחן לבות. יש לי עוד תשובות. על דבריו החביבות.

וגם קושיות ושאלות בגפ"ת. ואם תרשני העת אתנהלם לעטי ואשלחם לאדוני. דברי הק' והצעיר בחכמה ובשנים זכרי' ישעי' בן לאאמ"ו הרב הגדול החריף המפורסם חכם כולל מו"ה מרדכי בי הכהן יאללעש נ"י מלבוב.:

סימן ט

עוד להגאבדק"ק פרעשבורג בענין הנ"ל בכל דרכיך דעהו.:

ב"ה היום יום ד' לסדר שופטים כ"ט מנחם אב שנת תק"ץ לפ"ק פה לבוב. ישכון בטח ושלוה. בלי יגון ודאבה. ה"ה הרב הגאון המובהק. זקן ויושב בישיבה. כרב הונא ור' עקיבא. נחית לעומקא דהוראה. כבר אמוראי. רב פעלים מקבצאל. אביהן של ישראל. מעמיד חדת על תילה. רבן של בני

הגולה. כקש"ת מו"ה משה סופר נ"י אבד"ק פרעשבורג. ישבע ימים בנעימה. ויפרוץ תורתו קדמה.:

כבר כתבתי לאדוני אגרת שני' על דבריו הנחמדים ובה. איזה שאלות בדברי קדשו, אולם עוד לא השלמתי דברי כמו שסיימתי שם כי דבריו נפלאים הם ממני מקוצר המשיג. ונא אל יאמר עד כאן העזת פניך ברבך כי תורה היא וללמוד אני צריך (אגב יעויין סוף ברכות שאמר כן בן עזאי לר"ע ותיכף אח"כ אי' שב"ע גופי' העיז פנים ברבו רבי עקיבא והוא תמוה מאד. ואולי הוא כמו איכא דאמרי וצ"ע). ועתה בי אדוני וישמע לדברי וידעתי דלגבי משה מילתא זוטרתא היא כו'. ונא יבינני דבריו במכתב קדשו עוד הפעם:

וענותו תרבני ויפנה עוד לדברי צעיר כמוני:

א:

כתב רום גאונו אמנם בירושלמי משמע לי דפליג אהא וס"ל דעושה כל צרכו עכ"ד. ואני לא זכיתי להבין המשמעות ואדרבה איפכא משמע מדמתרץ תמן יש לו תקנה וכו' הכא מאי אית לן פי' דהא ימות ברעב. משמע דכל מה דאפשר גזרינן רק משום פ"נ התירו ולכן סיים תמן אמרינן חושש לכל הימים ועושה כדי קיום הנפש פי' דעד קיום הנפש התירו ותו לא. והכי אזלי שמעתתא דירושלמי דמתחלה קאמר בסתם דמונה ששה ימים ועושה שבת והי' מוכיח המקשן דע"כ מיירי בדאית לי' ממה להתפרנס דאי מיירי בדלית לי' גם בשבת יהי' מותר במלאכה משום פ"נ ושפיר פריך מהא דקידש אשה וקאמר לו התרצן דמש"ה גזרו התם דיכול לישא גו"מ אבל באמת הכא אי הי' אפשר ה"נ דהוי גזרו רק מיירי בדלא אפשר. ואי מיירי דלא אפשר יהי' מותר במלאכה אף בשבת דידי' משום פקוח נפש. לזה סיים. דבאמת אמרינן תמן דחושש לכל הימים וכולן שוין היכא דאפשר ועושה כדי קיום הנפש היכא דלא אפשר אף בשבת דידי'. כן נראה. ומדברי אדוני לקמן משמע דסבר דמה דקאמר הירושלמי תמן אמרינן הוא תירץ בפ"ע. אולם לא משמע כן מירושלמי. וגם בלא"ה הוא נגד הסברא הכי משום דהתירו לו על דלא אפשר יהי' מותר אף היכא דאפשר:

ולכאורה י"ל דאמרינן (במגילה כ"ז) מהו למכור ס"ת ישן ליקח בו חדש. ופשטינן מהא דתניא מניחין ס"ת אס"ת וכו' ומדחי הנחה קאמרת שאני הנחה דלא אפשר דאלת"ה מיכרך היכא כרכינן וכו' אלא כיון דלא אפשר שרי (ה"נ כיון דלא אפשר שרי. הא דמסיים ה"נ אינו מובן כלל אהיכא קאי דגבי הנחה אמאי הוא לא אפשר ואי דקאי אהאיבעי' דעכ"פ מוכח מכאן דהיכא דלא אפשר שרי אמאי לא הובא בפוסקים דין זה. ונראה דלא גרסי לזה וכן משמע ממרדכי שאביא לקמן). הרי משמע מכאן דכיון דלא גזרו על איזה דבר בגוונא דלא אפשר לא גזרו אף על מה דאפשר דאל"כ נהי דבכריכה לא אפשר בהנחה אפשר וה"ל לגזור. והמרדכי כתב בפ' הניזקין סי' רצ"ח כה"ג לענין הרבה דינים בש"ס ועיקר סמיכתו מגמרא זו. וא"כ ה"נ בנידון דידן י"ל כן דכיון דלא גזרי' על דלא אפשר לא גזרו אף על דאפשר. אך יש לחלק מהאי דמגילה דבשלמא התם אי אפשר לשום ס"ת שלא יונח דפא אחברי' ולכן ע"כ הצריכו חז"ל לומר דהנחת ס"ת אס"ת לא מיקרי זלזול וממילא מותר אף בדאפשר. אבל הכא באמת הוא מלאכה רק לאיש זה התירו משום פ"נ. ולכן כל מה שאינו צריך לקיום נפשו שוב דינו כאינש דעלמא וקאי באיסורא קמא. ואגב יעויין במרדכי ס"פ השותפין דקאמר דהא דמגילה מיירי בשתי כריכות והכי פסקינן. ולדבריו קשה מאי קאמר הש"ס דאלת"ה מיכרך היכי כרכינן הא הכא מיירי בשתי כריכות דוקא ובעלמא הוא בכרך אחד וצע"ג:

ב כתב אדוני דס"ל נהי דשבת קבוע הוא מ"מ כל יומא ויומא ה"ל פרוש ממקום קביעתו דכל יום פרוש)א במס' ר"ה (כ"ג) ובב"ב (ע"ד) אי' אמוראי והערוך גרס אמודאי בדלי"ת והנכון להיות בריי"ש כגרסת רש"י ורשב"ם בב"ב וכתבתי בהגהותי על התשבי שורש תנא דנ"ל דמש"ה נקראו חז"ל שהיו אחר התנאים אמוראים דידוע שהתלמוד נמשל לים כדאי' בב"ק (צ"א) צלל במים וכו' ויעויין בתוס' ב"מ (י"ז) ד"ה אי וכיון שהם לא חדשו כלל דין רק היו משוטטים בים לזה נקראו אמוראים משורש אמוראי ולכן מוכח כגירסת רש"י ורשב"ם.

ומטעם זה נקרא מכילתא דתרגום ובמשורה מכילתא והוא ג"כ רק מידה ולכן נקרא הבקי בתלמוד מומחה שהוא ג"כ לשון מידה יעויין בס' כריתות ח"ד סי' נ"ד. ומזה נשאל לבקי בשאר חכמות: מימים העתידים לבוא וכו'. ולפי דעתי קלה נעה וחסירה לא מיקרי זאת פרוש. דהכי הוא סברת המ"א דאנן חשבינן כל השבעה ימים כאילו הם חפצים גשמיים לפנינו ואף שעדיין לא נולדו מ"מ כיון שבודאי יבואו (ואף כשיבואו לא יבואו בב"א רק בזא"ז וגם מציאות יום זה יחייב העדר יום זה) הרי הם כאילו מונחים לפנינו ואין ליום הנולד שום יתרון ומעלה על הימים הנותרים. ולפ"ז איך שייך למימר דיום הנולד הוא כפרוש דבמאי הוא פרוש רק בזמן והא אמרינן דהזמן לא מעלה ולא מוריד וחשבינן הנולד והראוי לילד בשוה ובביאתו לעולם עדיין לא פירש בזה משאר הימים: ג:

עוד סיים רום כבוד אדוני ואע"ג דהוה פריש לפנינו ס"ל דמדאורייתא אפילו פרוש לפנינו שריא וכו' ע"כ. והנה לדבריו יש כאן ראי' לדברי הר"ן והוא נגד רוב פוסקים. אך לא נראה דלא שייך למימר כאן דזה מיקרי פרוש לפנינו. דהיכא אמרינן דפרוש לפנינו הוא כקבוע דאורייתא רק דמקודם שנתפרש הוי האיסור בקביעות כגון תשע חנויות. דנתפרש לפנינו חתיכה בשר דעד שלא נתפרש הי' איסור בעולם. אבל היכא דעיקר האיסור נולד משעת הפרישה לא מיקרי פ"ל דממאי נתפרש דהרי לא הי' שום איסור במציאות. ולפ"ז איך שייך לומר בנידון דידן דפרישת היום הוא פ"ל דהא עד של נתפרש עדיין לא הי' כלל איסור במציאות רק היה בכח הזמן להוליד היום. ועל ידי סברא זו יישב אמ"ו נ"י קושיית העולם (אח"כ מצאתי קושיא זו בס' מחצית השקל סי' רח"צ ס"ק י"ג) על המהרי"ק שורש קע"ה ומרדכי פ"ק דחולין ורוקח סי' תס"ז דקאמרי דמש"ה אזלינן בסנהדרין בתר רובא משום דהדבור הוא פרוש אף שהם קבועים. ומקשים הא הוה פרוש לפנינו. וע"ז תירץ דעד שלא נתפרש עדיין לא נודע לנו דעת כל אחד ואחד רק אחר שאמרו דעתם ואז שוב הוה פרוש. (אמת דתירוצם דחוק מאד. והנראה לי לומר בדרך פשוט דלק"מ דלא דמי מיעוט דסנהדרין למיעוט דעלמא כמ"ש התוס' בב"ק (דף

כ"ז ע"ב) ד"ה קמ"ל. ואולי כוון לזה המרדכי בתירוצו הראשון וע"ד מה שפירש דברי התוס' הנ"ל התומים בקונטרס ת"כ סי' קכ"ד). גם דחה עי"ז דברי מורו זצ"ל במ"ש הש"ש ר"ש ד' שתירץ שם קושיי' התוס' דב"ב לענין רוב וקרוב דכיון דהאשה צריכה פרישה הוי כנולד הספק במקום הקביעות והוי כמחצה על מחצה ואף שנתפרש אח"כ הוי כפרוש לפנינו ויעוי"ש באורך. ולפי סברא זו ז"א דהא פסקינן דאין האשה מטמאה רק בבית החצון וכ"ז שהדם במקור טהורה אף שהרגישה וא"כ כל זמן שלא נתפרש עדיין לא היתה טומאה בעולם כלל. כל זאת שמעתי כבר מאאמ"ו נ"י. וכעת מצאתי שתירוצו של הש"ש ודחיות אאמ"ו נ"י כיון הגאון מהר"ז מדעתו בשו"ת בית אפרים ח' אה"ע סי' י"א: עוד ראיתי במ"א סי' רצ"ח ס"ק י"ג דקאמר דמש"ה לא חשבינן נר ובשמים כקבוע דגבי נר השלהבת הוא פריש וגבי בשמים הריח הוא פריש והקשה שם התו"ש הא הוי פרוש לפנינו ותירץ כיון דמתחלה כאשר ראה השלהבת לא ראה פרישת האור מהנר ולכן כבר איתחזק הנר בשל כנעני ושוב לא נפקינן לי' מחזקתו ותירץ עי"ז סתירת הירושלמי עם הבבלי יעוי"ש. והנה תירוצו לא נראה לי דהא השיטה מקובצת כתב בפ"ק דב"מ דאע"ג דהתורה התירה רובא מ"מ מידי ספיקא לא נפקא (ויעוין ברש"י כתובות (דף ט"ו) ד"ה אלא מט' צפרדעי' דלא ס"ל הכי). רק דספק כזה התירה. וא"כ נהי דהשלהבת הראשון מועיל לגבי' דידי' דנחזיקני' בשל כנעני משום רובא אבל מ"מ אינו מועיל להשלהבת דנתפרש אח"כ לפנינו שגם עליו נאמר דמרובא קאתי. ודוגמא לזה כתב הגאון בפליתי לענין שאלה הנודעה. אולם ע"פ מ"ש לק"מ דאף הכא עד שלא נתפרש השלהבת לא הי' במציאות כלל שום איסור דנאמר עליו דהוא פריש לפנינו:

ונחזור לענינינו והנה כאן אחז החבל בתרין ראשין דע"כ מדקאמר דהיום שנולד הוא פריש ס"ל דבעוד שהוא בכח הזמן לא מיחשב כנולד וא"כ שוב לא שייך למימר בי' פרוש לפנינו. ולפמ"ש באות ב' דהראוי לילד כנולד דמי דמעכשיו שוב דמי לשאר פרוש לפנינו שוב לא שייך למימר בי' כלל פרוש כשהוא לפנינו. ומה שכתב אדוני דס"ל להירושלמי כהר"ן דפרוש לפנינו הוא קבוע דרבנן יעויין בתו"ש שם במה שתירץ הירושלמי דמשמע מיני' דסבר דס"ל להירושלמי דפרוש לפנינו הוא רק בנר דאורייתא דאל"כ איך מותר לברך הא מדאורייתא הוא של כנעני:

ובעז"ה יש לי עוד להשיב לאדוני אך לבעבור בל אהיה עליו למעמסה אקצר. ולפי הנחיצה אשאל לאדוני שלשה דברים הלכה אשר הם נפלאים מאד לפי קוצר שכלי וישמע נא:

א:

כתבו התוס' בפסחים (דף ה) ד"ה. וכתיב אע"ג דכשישרף ויעשה גחלים הכל מותר וכו' וסיימו דבריהם ומאן דשרי שרי מלהנות ע"כ. והנה זה משולל הבנה מאד וכבר שאלתי זאת להרבה מופלגי תורה ואין אחד מהם פותר כראוי. וחשבתי להגיה במקום מלהנות מלה'. אולם ראיתי בביצה איפכא דמאן דשרי נונ"ד לא למד מלה'. ואמר לי חכם אחד שכן מצא במסכת ישנה וצע"ג:

ב:

כתב הט"ז ס"ס תל"ד וז"ל ועכ"פ האשה אין לעשות שליח לבטל החמץ כי אצלה גבי הפרה ממעטת התורה שאין שלוחה כמותה משום דכתיב אישה יקימנו ע"כ. והנה בודאי כיון להא דנדרים (דף ע"ב) ודבריו אינם מובנים לי דהרי התם הוא עושה שליח. ועוד מאי דמי הכא להתם דרבי קרא וצע"ג: ג:

הקשו התוס' (בשבת דף כ"ז) ד"ה שכן וא"ת הכא משמע דעדשה הוי פחות מגריס וכו' ע"כ. וזה תמוה מאי ה"ל להקשות מהכא ומכח דיוק הא משנה מפורשת היא בנגעים פ"ו מ"א מקום הגריס הוא תשע עדשות וכו'. וצ"ע. דעתו הרחבה יודיעני. וארחות חיים יאלפני. ובתשובתו הרמתה ישמחני. ואולי אנשי בלי שם פרץ בם אש הקנאה ותבער בקצה המחנה מן המוקצין שבהם והבאישו את ריחי בעיני אדוני אל יפנה להם כי כן דרכם כסל למו כאשר יראו לאחד מלומדי התורה יגביה מעט עוף יתחזקו בכל עוז ותעצומות להשפיל כבודו והדרו:

דברי הק' והצעיר בחכמה ובשנים מחבק ברעיוניו כפות רגלי אדוני. זכריה ישעיה בן אמציה מלבוב:

סימן י

מה שהשיב לו הגאון מופה"ד מו"ה משה סופר זצ"ל על המכתב הקודם: שיל"ת פ"ב נגהי ליל ד' ב' אלול תק"צ לפ"ק.:

תחל שנה וברכותיה לה"ה הרב האברך המופלג חריף ושנון ובקי בחדרי תורה כמהו' ישעיה כ"ץ נ"י. בבואי ממרחק לביתי מצאתי שאהבה נפשי מגלתו יקרת פנת יסוד מוסד מעולפת ספירים בד"ת. ולהיותי מוטרד מכל צד וגם אין מזגי שוה. ובני ביתי בעו"ה לא מצאתים במזג הראוי. וגם לע"ע פה האסף שרי מלוכה לחדש במלוכה כמפורסם. ע"כ לא היה ראוי להשיב כלל. אך כתב ביקרתו כי חשב אולי נרגן א' הלשין עליו אלי. חלילה לא תהיה כזאת בישראל ואל ינקוט בלבו דבר ואינני מקבל לה"ר ח"ו על ת"ח בר אבהן ובר אוריין תליתאי:

מ"ש בראשית דבריו העזתי פני כו' והביא ש"ס פ' הרואה. הי' לו להביא גמ' (דב"ב דף קל"א ע"א) דשייך הכא טפי מההיא דהרואה דהיה העזת פניו במקום מוצנע ואינו ענין לכאן. ואי משום קושיתו איך העיז בן עזאי ברבו לכאורה לפי סידור הש"ס היה מעשה דבן עזאי עם ר"ע אחר מעשה דר"ע עם ר' יהושע ואעפ"י שכבר שמע הלכה זו מפי ר"ע מ"מ נכנס אחריו לבה"כ ללמוד הלכה למעשה וא"כ לק"מ דבתר דשמע שאמר ר"ע תורה היא וללמוד אני צריך נכנס גם הוא אחר רבו:

ואם אולי לא ניחא ליה לומר דעובדא דבן עזאי היה מאוחר אלא מוקדם היה והעיז פניו. י"ל שהיה תלמיד חבר לר"ע כמבואר בב"ב (דף קנ"ח ע"ב) ובירושלמי דשקלים והוה ס"ד דאיהו רשאי להעיז. ולא תלמיד גמור כר"ע לר' יהושע:

אבל הראשון נ"ל עיקר. ואחתום בכל חותמי ברכות השנים דשנים ורעננים עם הצדיקים לחיי עולם אורך ימים ושנות חיים ושלום כנפשו ונפש הד"ש משה"ק סופר מפ"פ דמיין:

מה שהשיב המחבר עוד להגאון אבד"ק פרעשבורג:

בכל דרכיך דעהו:

ב"ה יום ב' יום שנהרג בו גדליה בן אחיקם תקצ"א לפ"ק פה לבוב. אריכת ימים וחתימה טובה. לחיים ולשלום ולשובע. לראש צדיק תבוא. מעוטר בחסידות וענוה. ה"ה הרב הגאון המובהק מדייק בשמעתתא כרחבא. דבריו כאש להבה. רשכבה"ג מרנא ורבנא מוה' משה סופר:

אב"ד ור"מ דק"ק פרעשבורג:

ה' צורי וגואלי. ירפאהו מכל חלי:

בשבוע העברה קבלתי מכתבו הנעים. והיו שמחה ועצב משתמשין בי בערבוביא. כי בשרני אדוני בשורה לא טובה שאיננו ובני ביתו בקו הבריאה. אולם חיתה נפשי בקראי הבטחתו שלא יפנה לקול מלחשים ואף אם ישטופו מים הזדונים וישפכו מי מריבה לא יכבו אהבתו ועדיין חביבותי' גביה. ואם שח"ו לא חשבתי שיקבל לה"ר. בכל זאת יראתי פן לא ידע דלישנא בישא הוא דין. כי יש מבני עירי אנשים מפורסמים לתפארת אשר גם הם מוכשרים לקבל טומאה ולהתגאל נפשם בלישנא אליתאי ולפי השמועה ראוי לחוש לדבריהם. ובפרט שלא השיב לי על מכתבי מיום ה' אמור תק"ץ. ולכן אל יחר באפו אם חששתי לזה. ונשוב לדבר בד"ת:

מ"ש על שאילתי מהא דבן עזאי ור"ע דאף דשמעה מר"ע מ"מ היה רוצה ללמוד הלכה למעשה. לא הבנתי דבריו דמה לי בין שמיעה לראיה ודי לו אם שמע ממנו ולמה היה לו להעיז. ואין לומר כמ"ש התוס'. בפסחים (דף נ"א ע"ב) ד"ה אני דשאני התם דאותו

האיש ע"ה היה. ועוד דהתם מידי הוא טעמא אלא משום שחבריו חולקין על ר"ש אבל הכא לית מאן דפליג על דברים אלו רק בהא דנפנה בין צפון לדרום פליג אר"י דביהודה מיירי כמ"ש שם רש"י ואף הת"ק מודה ולא פסקינן כר"י מחבריו. יעויין בה"ג ה"ק דבני מערבא ותוס' (עירובין פ"ג) ד"ה שבעת (ומשמע התם דכן הוי גרסי בעירובין דף מ"ו ע"ב) ועוד דר"ע היה רבו כדאיתא (בפסחים דף י"ק) וכ"ש דלא פסקינן כר"י נגדו. וגם מאי. דקאמר מר דעובדא דר"ע היה אחר ב"ע לא מסתבר כלל דבעוד שהיה לומד ר"ע אצל ר' יהושע היה לו תלמיד ב"ע (למ"ד בירושלמי מעיקרא תלמיד). וגם מירושלמי דהרואה לא משמע כן (ויעו"ש דליתא כלל דב"ע היה שואל לר"ע ור"י לר"ע) ואולי כונתו דר"ע לא סיפר לב"ע רק אחר שעשה כן לו ובאמת עובדא דידיה קודם:

והואיל דקיימינן בענין בן עזאי אשאל לו מה שהרגשתי בהגהות לש"ס בהא דכתב הרמב"ם בפי' המשנה סוף סוטה דבן עזאי לא נשא אשה מעולם כדאיתא (במ"ר ב"ר פל"ד) ותמיהני למה לא הביא גמרא מפורשת (דיבמות דף ס"ג ע"ב):

ובעודני עומד לפני רום כבודו אמינא מה שהוספתי על דברי שכתבתי לו. מה שהקשיתי במכתבי השני על מפרש הפיוט ליום א' דשבועות והרי"ו מצאתי בש"י דקאמר דגמרא דתמיד בזמן הגאונים נסדרה וכן כתב בעל המפרש לפיוט דשבועות למוסף דיום ב' ושפיר הם ל"ו מסכתות:

ומ"ש בציון ה' דמי שאסר על עצמו בקונם בשר דיכול לאכול כה"ג קרבן פסח יש להוסיף ברם דמרש"י (פסחים דף צ"א) משמע דלא מחייב איש לאכול כזית מקרבן פסח ואפי' הן מאה היינו שכלן יחד יאכלו כזית. מ"מ הרמב"ם בה' ק"פ לא ס"ל הכי אלא דכל אחד מחויב לאכול כזית וכ"כ הרע"ב. וראיתי להמ"א סי' תפ"ה וא"ש שם דבקונם אכילת מצה אסור ולא מצאו גונא לקיים שניהם. ואולי הוא נדחה במאי דסיימתי שם. ואח"ז מצאתי במ"א ריש סי' תע"ה סק"ד דכתב דדי שיבלע כזית מצה בבת אחת וכתב שם בעל מחצית השקל דמשמע מדבריו דלענין מצוה צריך לבלוע כל הכזית בב"א ולא מהני אפי' כדי אכילת פרס ודייק כן מרש"י דחולין. ולפ"ז שוב ליכא שום גוונא. דבגוונא שכתבתי שוב אינו יוצא ידי אכילת מצה. ועי"ז דחיתי מה שמתרץ העולם קושיית הגאון בפליתי על הירושלמי דחדש דפריך ליתי עשה דמצה ולידחי ל"ת דחדש. והקשה דהא אמרינן דבימי אבלו של משה נשתכחו לשיעורין ובכ"מ אזלינן לחומרא. וא"כ היכא ה"ל למיעבד יאכלו כזית גדול דילמא בכזית קטן יוצאין והמותר הוא אסור משום חדש (למ"ד דחצי שיעור אסור מה"ת). יאכלו כזית קטן דילמא צריכין כזית גדול ונמצא דאוכלין זה שלא במקום מצוה. ומתרצין דטעמא דח"ש אסור הוא משום דחזי לאיצטרופי והכא אם

יצטרף הכזית קטן לכזית גדול שוב יהיה במקום מצוה. ולפמ"ש זה ליתא דאם יצטרף אח"כ יעברו על איסור חדש דלענין האיסור מצטרף בכדי אכילת פרס והעשה לא יקיימו. אולם לפי מה שהעליתי שם ציון ד' דפירושא דחזי לאיצטרופי הוא דבשעת האכילה היה החצי שיעור חלק מהאיסור ניחא גם הכא. גם י"ל דכיון דמצטרף לענין האיסור מצטרף לקיום העשה. וכמו דאמרינן בשבת (דף צ"א סוף ע"א) וע"ד מ"ש והנני נפטר מאדוני בברכת כהנים ואל תהי ברכת הדיוט קלה. ד' יחייהו ויאמצהו ויחזק גופו כנפשו וכב"ב. ויהיה משה רועה עדרו לאורך ימים אמן: דברי הק' והצעיר בחכמה ובשנים.: זכריה ישעיה בן לאאמו"ר הרב הגדול חכם כולל מוה' מרדכי צבי הכהן יאללעש נ"י מלבוב:

סימן יא

להגאון בעל חמדת שלמה זצ"ל:

את שמעו שמעתי לגאון ולתהלה בקרב הארץ. וכאשר יצא לאור חמדת שלמה. וכל פרי מגדים. חמדתי אף אני ולקחתי מעץ הדעת ויהי מתוק לחכי. כי ראיתי אשר זה האיש השאיר לנו ה' מיתר הרפאים שהיו עמלים לאמתה של תורה. ובהיות כי מצאתי באיזה מקומות בדברי קדשו אשר יש לענות בם. אמרתי בל אמנע הטוב מבעליו. ואציע הדברים לפני הדרת גאונו אולי יביאני המלך חדריו ואבין לאשורו. או אולי יתגלגל זכות על ידי ויאמר אלי כי צדקתי. וישים נא עינו הזכה על דברי אלה. ואקוה אשר יראה כי מישרים אדבר כחפץ לבו:

א בפתח השער הקשה לר"מ דסבר השוחט אשם תלוי בחוץ חייב א"ת דא"ת הוא רק ספק קרבן ואזיל לשיטתו דאם נודע עד שלא הקריב תצא ותרעה בעדר. וא"כ למה לא חיישינן בכל אשם תלוי שמא אחר שחיטה יתודע לו ספק חטאו ונמצא עבר על שחיטת חולין בעזרה. וא"כ לר"מ נימא דכל המביא אשם תלוי יתנה עליו. וע"י קושיא זו הוכיח דר"מ סבר באיסור לאו דספיקא לקולא וע"כ לא חששו לשמא יתודע. והנה עדיין לא הועיל בתירוצו דנהי דמן התורה לא חששו לזה מ"מ מאי איכפת לן אם יתקן ע"י תנאי דכל כמה דמצי לתקן מתקנינן ואי משום סברת התוס' דלא מהני תנאי בכה"ג כיון דמשעת שחיטה לא הי' ראוי לעולה. א"כ אין מקום כלל לקושיא זו דיתקן ע"י תנאי. ומנ"ל לחלק דסברת התוס' הוא דאינו מועיל רק מדרבנן. וגם עיקר סברת התוס' אינו מובן לי אמאי לא נימא כשיתודע אחר שחיטה דאיגלאי מילתא למפרע דמעיקרא בשעת שחיטה הי' ראוי לעולה. ויעיין פסחים (דף פ"ח) בתנאי גבי ק"פ גדי שלי וטלה שלמים. ואמנם

באמת ליתא כלל לעיקר קושיתו. דהרי באותה משנה ר"פ המביא אמרינן ואם משנשחט נודע ישפך הדם והבשר ישרף דהוי כקדשים שנפסלו ואפי' לר"מ הדין הכי. ופרכינן ע"ז בגמרא ואמאי ליהוי כחולין שנשחטו בעזרה דהוי מן הנקברין. ופרש"י דלר"מ פריך. ומתרצינן דמתוך שלבו נוקפו גומר ומקדיש. ופירשו התוס' אע"ג דלר"מ לית לי' לבו נוקפו היינו קודם שחיטה אבל אח"כ גמר בלבו ומקדישו ולכך הוי בשריפה דאין זה בכלל חולין שנשחטו בעזרה ובאמת מילתא דמסתבר הוא. דבשלמא קודם שחיטה אינו גומר בלבו להקדישו לחלוטין דשמא יתודע לו ונמצא מפסיד חנם בהמה זו. ולכן הוא מקדיש רק על תנאי באם שלא יתודע לו אבל אחר שחיטה כיון דסוף סוף מפסיד הבהמה ולא יתהנה ממנה. דאפילו אם תהי' חולין תאסר משום חולין שנ"ב דאסור בהנאה ודינו בקבורה. לכן יותר נוח לו להקדישו לגמרי למען אשר לא יעבור על איסור חולין שנשחטו בעזרה כשיתודע אחר שחיטה. ומ"מ צ"ע טובא לר"מ כיון דאינו מקדישו לדמיו אלא לאחר שחיטה א"כ מאי דמים יש לזה דנימא דיפול להקדש. הלא ממנ"פ יהי' אסור בהנאה כשיתודע לאחר שחיטה. ועל איזה דמים יחול ההקדש. ולכאורה יש לומר דאם אינו מקדישו יהי' מן הנקברין משום חשנ"ב וא"כ אפרו אסור דכל הנקברין אפרן אסור. לכן הוא מקדישו ויהי' מן הנשרפין דאפרן מותר ויתהנה ההקדש מהאפר. אך זה אינו דהלא על זה אנו דנין דלא יהי' בידו להקדיש הואיל דאחר שחיטה הוא מאיסור הנאה דלא דידי' הוא. ומכ"ש איסורי הנאה כזה שדינן בקבורה לאו שלו הוא לכלום דאפי' אפרן אסור ונראה לי לומר כמו דאמרינן דאפי' לר"מ דלית לי' לבו נוקפו מ"מ אם הפריש שתי אשמות לאחריות מוכרח מילתא דלבו נוקפו. הכי נמי נימא דר"מ מודה היכא שכבר הביאו לעזרה לשחיטה מקדישו לחלוטין דג"כ מוכח מילתא דלבו נוקפו וממהר להביאו. ולפ"ז אפי' קודם שחיטה אם רק כבר הובא לעזרה כשנודע מודה ר"מ שירעה עד שיסתאב. דאם לא הי' לבו נוקפו למה הוא ממהר להביאו. והלא אין החוב הזה מוטל עליו בהחלט. ואם היה ממתין עד אחר יוה"כ היה פטור לגמרי כמו ששנינו חייבי אשמות תלוים שעבר עליהם יוה"כ פטורין. וע"כ מדהביא לעזרה ש"מ דלבו נוקפו ואם נודע אז ואפי' קודם שחיטה ירעה עד שיסתאב. ואז שפיר מקדישו לדמיו דעדיין לא נשחט ומותר בהנאה וכשיסתאב יפול דמיו לנדבה. ואמנם אף אי נימא דלכ"ע אחר שחיטה תו ליכא משום חולין שנשחטו בעזרה אכתי קשה הא עכ"פ בעי שריפה משום זבח פסול. ולמה לן לגרום חנם פסול לקדשים נימא דיתקן ע"י תנאי. וזה קשה אפי' לדידן דפסקינן כרבנן דאשם תלוי הוא לעולם הקדש ודאי דהא מ"מ סברי בנודע אחר

שחיטה הבשר ישרף. אלא ע"כ נימא דמילתא דלא שכיחא כי האי שתתודע לו בין שחיטה לזריקה לא גזרי רבנן ולא חשו לתקן בשביל כך וא"כ לק"מ גם אדר' מאיר:

ב:

בסימן א' כתב הדרת כבודו וז"ל. ואפשר לומר במוכר בהמה שלו וחזר ולקחה לא הוי בכלל לקוח למיפטר ממעשר דדמי להא דהפקיר כרמו והשכים ובצרו את"ד.

ובסימן ב' שהעתיק תשובת הגאון מליסא ז"ל ראיתי שהשיב ע"ז וז"ל:

ואף דבענין אם מכר טלה שיולד לו וחזר ולקחה אין דעתי מסכמת עם מעכ"ת לחייבו במעשר דכיון שמכרו חשוב כאחר לגבי' מ"מ בכה"ג שלא יצא מרשותו כלל לא חשוב לקוח עכ"ל הגאון מליסא. ונפלאתי מאד על שני מאורי אור דשקלי וטרי בדבר כזה שיש לו מקום מוצא מכמה מאמרים מפורשים בש"ס. ובאמת הגאון מליסא שחילק בין הנושאים כוון מדעתו אל האמת אך התימא עליו שלא הזכיר שכן מבואר כדבריו בדברי הגמרא. אך על כבוד מרי הגאון נ"י אני מתפלא ביותר דפסק ואמר במכר וחזר ולקח לא מיפטר משום לקוח וזה סותר כמה דינים במעשר בהמה. הלא גמ' ערוכה היא בבכורות (דנ"ו) דתני תנא קמי' דרב איזהו אתנן זונה שנכנס לדיר להתעשר כל שנתן לה וחזר ולקח הימנה והא איפסל בלקוח אישתמיטתי' הא דאמר וכו' לקח עשרה עוברין וכו' והכא נמי בנתן לה עובר. ולדברי מר מאי פריך דליפסל בלקוח הא משעת לידה שלו היתה ונתן לה וחזר ולקח ואין זה בכלל לקוח. אע"כ דאף בכה"ג לקוח פטור. ותו הרי משנה שלמה שנינו דשותפים שחלקו וחזרו ונשתתפו פטורין דלגבי כל אחד ואחד הוי כלקוח בשעה שחלקו ולא מועיל מה שחזרו ונשתתפו (ויעיין ה' בכורות ספ"ו). ולדברי כ"ת יהיה זאת כמכר וחזר ולקח דחייב. וביותר תמהני דהלא באותה סוגיא דעסיק בה מוכח להפך. דפריך הש"ס כיצד אמרו להתעשר אא"י לומר בבא ליד כהן שהרי שנינו הלקוח פטור ממעשר. והשתא אי נימא במכר וחזר ולקח חייב אכתי משכחת לה בבא ליד כהן וכגון דהישראל לקח מתחלה השה מאותו כהן וחזר ונותנו לו בתורת פדיון.

סוף דבר נעלמו ממני דברי קדשו ולא אדע מקום ליישבם על מכונם:

[ולכאורה ק"ל אם במכר וחזר ולקח מיפטר כדמוכח מכל הני א"כ אמאי בטלו חכמים בזמן הזה מעשר בהמה כדי שלא יבואו לידי תקלה היה להם לתקן שימכור ויחזור ויקח שזהו בודאי דבר קל. והש"ס ר"פ מעשר בהמה טרח למצוא תקנה אחריתא שלא תעקר תורת מעשר ואמאי לא מקשה בפשיטות שימכור ויחזור ויקנה. אך י"ל דגם בזה יש משום בטול מ"ע ויעויין ברמב"ם שם פ"ז הלכה ח' דלכתחילה לא ימכור ויעקור מצות מעשר. ואע"ג דהש"ס פריך דלישדי מומא בכולא עדרי' הרי דגם בזה מבטל הוא מצות

מעשר. הנה יש לפרש דכונת הש"ס הוא שיטיל מום קודם שיגדל הולד ח' ימים דאז עדיין אין שום חיוב מעשר עלי'. ואין להקשות דא"כ לתקן שוב שימכור ג"כ קודם שיגדל ח' ימים הא לאו מילתא היא דהא לקוח אינו פטור בלקח מחוסר זמן. ודין מפורש הוא בלקח טלאים תוך ז' ימי לידה חייב לעשרן. וע"כ אין תקנה רק בהטלת מום. ותמיהני שלא ראיתי מי שהעיר בהערה זו]: ואולם כדעת הגאון מליסא מוכרע מאד דהיכא שזכה מרשות עצמו ולא יצא כלל מרשותו לא מיפטר משום לקוח דהכי מוכרח מהא דאר"נ ישראל שהיו לו עשרה פט"ח שנפלו לו מאבי אמו כהן ואותו אבי אמו כהן נפלו לו מאבי אמו ישראל מפרישׁ עליהן יו"ד שיין ומעשרן והן שלו. הרי דמחויב לעשרן ואע"פ דזכה בהן מכח מתנות כהונה וליהוי פטור ממעשר דהלקוח פטור. ועל כרחך היינו טעמא לפי שלא יצא כלל מרשותו מזמן הלידה וכשפדה הכהן זכה בהן מיד מרשות עצמו על כן אין לזה דין לקוח. וזה ברור מאד ונסתרו דברי אחי הקצה"ח דבעי למיפטר הספיקות ממעשר בהמה משום ספק לקוח. אמנם עיקר אותה סברא שכתב אחי הקצה"ח מדעתי' דנפשי' דמה שזכתה לו תורה חשיב לקוח היא מוכרחת באמת מסוגיא דילן דאמרינן אאי"ל בבא ליד כהן שהרי לקוח פטור הרי דמתנות כהונה שזכתה לו תורה לכהן חשיב לקוח. וכן משמע בב"ק (דף ק"י) גבי כהנים בגזל הגר. ולפ"ז תמיהני מאד על רבינו הר"ש שראיתי לו בפירושו למס' פאה פ"ק משנה ו' שהקשה ל"ל קרא לפטור פאה ממעשר ת"ל דלאו תבואת זרעך הוא. ותירץ דכיון דזכי לי' רחמנא לעני בהאי שדה תבואת זרעך קרינן בי'. וא"כ סברת הר"ש סותר דברי הגמרא הנ"ל. אך י"ל דעני בפאה שאני דהוה כאלו יש לעניים חלק באותה שדה כיון דלעולם מחויב הבעה"ב לשייר להם פאה וע"כ חשבינן להו כשותפין בתבואת השדה. ובפרט שמיוחד מקום הפאה בקצה השדה דוקא. ומ"מ צ"ע הא כל העניים עכ"פ יהיו כשותפין בדבר וכשלקט עני א' יהי' כשותף שחלק דג"כ פטור ממעשר. ותו הא הפאה אין לה שיעור מן התורה ואפי' בקלח א' יצא וא"כ מה שנתן להם הבעה"ב יותר אינו מבורר מקודם שהוא שלהם בהכרח. ומכ"ש דלא יהיו בשביל כך כשותפין בשדה ובודאי לא קרינא בזה תבואת זרעך וא"כ ל"ל קרא אחר לפטור פאה ממעשר. אך זה יש לתרץ דמ"מ איצטריך קרא לפטור אותו קלח דבע"כ הוא פאה. ומ"מ סברת הר"ש צ"ע. וכן מה שתירץ שם הר"ש דאיצטריך קרא לפטור הפקר ולא מיפטר משום דלאו תבואת זרעך הוא כגון במפקיר כרמו והשכים ובצרו דהוי תבואת זרעך ואפ"ה מיפטר מקרא דובא הלוי וגו' ולא משמע הכי בהאי דב"ק (דף צ"ד) דמשמע דכה"ג פטור משום דלא כתיב תעזוב יתירה. ול"נ ליישב קושיי' הר"ש בענין אחר ואין כאן המקום להאריך בזה:

והנה בסוגיא זו דבכורות כיצד אמרו וכו' כל הענין אי כהנים חייבין במעשר בהמה. ובסוגיא זו דתקפו כהן לא אחדל להציג לפני הדרת גאונו מה שפליאה דעת ממני בדברי הריטב"א שהובא בש"מ שם על קושיי' התוס' ד"ה קפץ ליבטל ברובא ותירצו בתוס' דבע"ח לא בטילי ואע"ג דמ"מ מדאורייתא בטל יש כח ביד חכמים לעקור. וע"ז אמר הריטב"א ולא מחוור דהיכא פטרי רבנן בכדי ועבדי גזל השבט יעו"ש. ותמה אני מה גזל השבט יש כאן במעשר בהמה הא אין בו חלק כלל לכהנים אלא הכל לבעלים ואין למזבח רק האימורין (ויעויין תוי"ט רפ"ג דשקלים). ואפי' העורות לבעלים דמעשר קדשים קלים הוא וא"כ מה נפ"מ יש לכהנים בזה והיכא איכא כאן גזל השבט וצע"ג. וכמו כן צ"ע דברי מרן האו"ת שכתב בתחלת הקונטרס ת"כ בכונת הש"ס נמצא זה פוטר ממונו בממונו של כהן דדילמא יצא הספק בעשירי ויצטרך למוסרו לכהן להקריבו ויתפסנו לשם פדיון פט"ח. ואינני יודע במה יהי' הכהן תפוס עי"ז הא ישראל כשר לשחוט ולא יניחנו להכהן רק לקבל הדם ואח"כ גם הפשט ונתוח כשר בזר ולא יתן להכהן רק שיקבל האימורין אבל בכל הבשר יהיו הבעלים מוחזקין כמקדם דהא א"צ ליתן כלום ממעש"ב לכהן:

ג:

בחלק או"ח סי' ל"ד חשב מר לתרץ קושיי' התוס' דסוטה (דף כ"ה) שהקשו כלאי הכרם האיך מטמא טומאת אוכלין נימא כתותי וכו'. ותירץ כבודו די"ל דמיירי בכלאי הכרם של נכרי דאינו עומד לשריפה ואעפ"כ אסור בהנאה. ותמיהני דהלא עדיין לא העלה ארוכה בזה. דהרי הך דינא שכתבו התוס' דכלאי הכרם מטמא טומאת אוכלין בודאי נתכוונו לאותה ברייתא שהובאה בש"ס דמנחות (דף ק"א) הערלה וכה"כ ושור הנסקל ועגלה ערופה וכו' מטמאין ט"א וקאמר התם הש"ס דגם פיגל במנחה מטמא טומאת אוכלין. והלא בפיגול בודאי מצוה לשרוף וא"כ נימא בזה כתותי וכו' וגם מדברי ר"ש החולק ואומר אוכל שא"א יכול להאכילו וכו' משמע דכל הברייתא בשל ישראל איירי. ואני יישבתי בעז"ה קושיי' התוס' דסוטה בטוב טעם ע"פ עומק הסברא הנכונה ואינני רוצה להאריך כאן יותר מדאי וברצות ד' כאשר נתהלך ברחבה בדב"ת אביא הענין על שלחנו הטהור כי אקוה אשר ייטב בעיניו:

והנה לכאורה יש לדקדק בהאי תוס' דסוטה אמאי שבקי באותה ברייתא דמנחות להקשות מערלה דחשיב התנא בראשונה ונקטי בלשונם להקשות מכלאי הכרם והא גם ערלה דינו כמו כה"כ. ובשלמא הא דלא נקטי אינך דחשיב בברייתא שוהנ"ס וע"ע וכו' דע"ז ל"ק כתותי וכו' דהא הם מן הנקברין ואינם עומדים לשריפה. אמנם י"ל דמערלה לא רצו להקשות דע"ז י"ל דאיירי בערלה של נכרי דאינו עומד לשריפה אבל בכה"כ

שפיר הקשו דלשיטתייהו אזלי שכתבו בע"ז (דף ס"ד) דאפי' בשל זרעים לא שייך בנכרי דנכרי שזרע כלאים מותר ומכ"ש כה"כ דבכונה תליא מילתא ועיקר האיסור הוא למי שידע ומקיים הכלאים במזיד ונהי דכוונת הבעה"ב מועיל לאשור על כל העולם מ"מ אם הבעה"ב כנעני לא יועיל ממנ"פ אי יש קנין לנכרי בא"י הרי זה כח"ל דאין כה"כ נוהג בח"ל מן התורה. ואי אין קנין הרי אינו כבעה"ב ואין מחשבתו מועלת לאסור הכלאים. וכיון דלא שייך כה"כ בשל נכרי וע"כ רק בישראל שפיר קשה הא כתותי וכו':

ד הנה שם באותה תשובה האריך לתרץ קושי' התוס' דסוכה לימא באתרוג של ערלה הטעם משום כתותי וכו'. ותירץ מר די"ל דמיירי באתרוג פחות מכזית דליכא מצוה בשריפתו. ולא ידענא מאי תיקן בתירוץ זה הרי גם באתרוג של אשירה אפשר להיות אתרוג פחות מכזית. וא"כ מאי פסקי' דגבי אשרה נקט הטעם משום כתותי וכו' וגבי ערלה משום היתר אכילה. הלא גם בשריפה הנאמר באשרה אי ליכא כזית אין כאן מצות שריפה. ודוחק לומר דאשירה שאני דאפי' פחות מכזית בשריפה דמ"ש. והרי גם לענין טומאה שגזרו בע"ז ומשמשי' אין טומאה בפחות מכזית. ומה שסמך עצמו על סברת הש"א לענין ב"י דלא שייך לומר בחצי שיעור. וכמו כן אין מצוה כלל לשרוף ח"ש. הנה כד הוינא טליא הי' לי דין ודברים בנידון הש"א עם הגאון ר' משה סופר מפרעשבורג נ"י ויצאתי לדון על דבריו שכתב אלי דהיכא שאכל ח"ש חמץ ביום שביעי של פסח סמוך לחשיכה לא עבר משום ח"ש הואיל דאינו חזי לאיצטרופי דתיכף עבר הפסח (וכן ראיתי לקצת אחרונים שכתבו כן). וע"ז השבתי אני בטוב טעם דאם נשים לב היטב לברר ענין חצי שיעור וחזי לאיצטרופי אין מקום לדברים אלו והכי הוא ברירא דמילתא לפענ"ד. דהנה התורה לא אסרה בלאו אלא בשיש כשיעור. וע"כ בכל מאכלות אסורות הרי הלאו נסמך על שני עקרים. א' הוא התלוי בעצם המאכל ר"ל שיהיה עצם המאכל דבר איסור. ב' הוא התלוי בכמותו היינו שיהי' בו השיעור המיוחד לו וא"כ ה"א כמו שאם יחסר העיקר הראשון היינו שאין העצם של איסור אין כאן דררא דאיסורא כלל וכלל ה"נ אם יחסר העיקר הב' היינו שאין בו כשיעור אז ג"כ אין בו איסור כלל. והוי כעצם מאכל של היתר לזה קאמר הש"ס דלא דמי דשאני אם עצם המאכל אינו של איסור אז אי אפשר כלל שיתהפך לאי'. משא"כ כשהחסרון הוא רק משום שאין בו השיעור הרי יכול להיות חלק מאיסור גמור כשיצטרף עוד עם מקצת לשיעור שלם. וע"כ כיון דאם יצטרף לשיעור שלם יהיה זה המקצת חלק מהאיסור גמור. לכן אף כשלא יצטרף שם איסורו עליו. וזהו כוונתם באמרם חזי לאיצטרופי כלומר דזה הח"ש חזינן אותו למאכל איסור הואיל דחזי עכשיו להצטרף עד כשיעור. ואין הכונה כמו שפירשו דחזי לאיצטרופי היינו דאחר

שנאכל יצטרף בכדא"פ כשיאכל זה עד כשיעור. ז"א דאף אי הדין דאין מצטרף בכדי אכילת פרס ואין עוברין על הלאו אלא כשנאכל כל השיעור בבת אחת מ"מ הי' הדין דח"ש אסור משום חזי לאיצטרופי דלא בעי' שיהיה בפועל חזי להצטרף אחר האכילה אלא כיון דעכשיו אפשר שיהי' נעשה מזה איסור גמור ע"י צירוף לשיעור לכן אף החצי שיעור אסור דשם מאכל איסור רביעא עלי'. והנה לפי הסברת דברים אלו מבואר מעצמו דאפי' באכל סמוך למוצאי פסח ח"ש חמץ עבר משום ח"ש דקרינא בי' חזי לאיצטרופי הואיל דבשעה שאכל היה הח"ש הזה מידי דאיסורא לפי דראוי להצטרף עד לשיעור ואעפ"י דאחר אכילתו א"א עוד לצרף לשיעור דהא עבר זמן איסורא מ"מ עבד איסור בשעה שאכל דהא אכל מקצת איסור:

ונראה לי להביא ראי' לדברי אלו דאף באכל סוף זמן איסורא מ"מ מיקרי חזי לאיצטרופי ועבר על איסור ח"ש. מהא דאמרינן ביומא ר"פ יוה"כ כשאמרו אסור לא אמרו אלא בחצי שיעור אבל בכשיעור ענוש כרת וכו'. ובודאי רישא וסיפא בחד גוונא איירי כלומר דבאותו זמן דאמרינן דעבד איסורא כשאכל ח"ש. כך באותו זמן גופא אם אכל כשיעור חייב כרת. והשתא אי נימא דסמוך למוצאי היום אין איסור בח"ש אי אפשר למוקים זאת בחד גוונא. דהנה בשבועות אמרי' דלרבי דיוה"כ מכפר על כרת דיומי' אי אפשר כרת משום יוה"כ גופי' אלא בבלע אומצא ונחנק או אכל סמוך לשקיעת החמה. וא"כ לדידי' האיך אפשר למוקים בחד זמן האי' דח"ש והכרת דשיעור שלם. דאי באכל באמצע היום הרי ליכא כרת ואי סמוך לשקיעת החמה דלא נשתייר עוד מהיום כלום. הרי אז שוב ליכא איסור בח"ש דאינו חזי לאיצטרופי דהא כלה עידן איסורא. ואף להתירוץ דבלע אומצא ונחנק הרי מ"מ בכה"ג בח"ש לא נימא דחזי לאיצטרופי דהא כשנחנק איגלאי מילתא דלא היה חזי לאיצטרופי. אלא ודאי, דאפי' באכל סוף זמן איסורא אסור משום ח"ש. ואע"ג דלא חזי להצטרף בפועל אחר האכילה מ"מ הרי עכשיו חשבינן לזה חלק איסור וכמ"ש. ולפ"ז מסולקת נמי סברת השאגת ארי' לענין בל יראה בח"ש דעיקר החילוק שלו הוא דלא שייך לענין ב"י צירוף בכדי אכילת פרס. ולפמ"ש הרי לא בעינן כלל לצירוף בכא"פ ואף בלא זה היה ח"ש אסור. וע"כ גם לענין איסור ב"י שפיר מוזהר אפי' אח"ש. ונהי דלאו ליכא מ"מ איסור שהיי' איכא. והכי נמי אמרינן בכל הנשרפין דאפי' ח"ש מצוה לשורפו:

ה:

בקושי' התוס' בסוגיא למה לי לכם תיפוק לי' משום מצוה הבאה בעבירה. האריך רום גאונו לתרץ וכבר דברו חכמי דורנו בכגון זה ולא אחדל לומר בזה מילתא זוטרתא כי

השכלתי גם אני ליישב קושייתם הלזו. דהנה אמרי' בב"מ (דף כ"ד) מצא אבידה אם רוב ישראל חייב להכריז אם רוב כנענים אינו חייב להכריז ומסיק הש"ס ואב"א לעולם רבנן מי קתני הרי הן שלו אינו חייב להכריז קתני ויניח ופרש"י כיון דרובא נכרים דילמא דנכרים הוא ושלו נמי לא הוי דלא אזלי רבנן בתר רובא בממונא. ולפ"ז שפיר איצטריך קרא דלכם בכה"ג היכא דמצא האתרוג בעיר שרובה כנענים דהשתא משום מצוה ה"ב ליכא דהרי לענין איסור העבירה אזלינן בתר רובא כמו בכל האיסורין ויוצא בו. משא"כ השתא מקרא דלכם דבעינן דוקא שיהי' שלו שפיר ממעטינן אפי' בכה"ג דעדיין אינו שלו דלא אזלינן בתר רובא בממונא:

ו בחלק אבן העזר סי' י"ג לענין אי קטן כשר בעדות אשה שהוא מחלוקת הפוסקים. וכ"ת הנשאה הביא משמעות משנה ממס' ר"ה דקטן פסול והנה לדידי נראה ג"כ ראי' נכונה לזה דאינו נאמן. מהא דשנינו סוף פ"ב דיבמות מת הרגתיו הרגנוהו לא ישא אשתו. ופריך הש"ס הא לאחר תנשא ואמאי הא בהרגתיו משים עצמו רשע. והשתא אי נימא דקטן מהימן לעדות אשה הרי יש לפרש המשנה בקטן כלומר שהוא מעיד עתה בגודלו שהרג אותו בעודנו קטן דתו אינו משים עצמו בזה רשע כלל דהא קטן לאו בר עונשין הוא וכל עוברי עבירה בקטנותן פשיטא דכשרין להעיד בגודלן. וע"כ דקטן פסול לעדות אשה:

ואגב אזכיר בכגון זו מה שהקשיתי בסוגיא דהעדים שאמרו שהקשו התוס' ליהמני לומר קטנים היינו או אנוסים היינו מחמת ממון במיגו דאנוסים היינו מחמת נפשות. ותירצו דמחמת נפשות לא שכיח. וקשיא לי מ"מ ליהמני לומר קטנים היינו או אנוסים מחמת ממון במיגו דאמרי שהיו שניהם יחד כלומר קטנים היינו ואנוסים היינו מחמת ממון דאז כל חד מבטל ריעותא דחבירו. אם באנו להכחישם משום חזקה אין העדים חותמין אא"כ נעשה בגדול. הרי אנוסים היו ובע"כ חתמו. ואם באנו להכחישם משום אין אדם משים עצמו רשע. הרי אז קטנים היו וקטנים לאו בני רשיעי נינהו. ואין רצוני להאריך בזה שכבר דשו בו רבים ולא השאירו רק מעט עוללות אשר יאמר עליו המחדש ראה זה חדש הוא. וזה כשש שנים בעודני ילד והיה לי לשעשוע הפלפול המושכל אשר יחדד לב הנערים. ואז הרימותי ידי לבוא במגלת ספר לפני הגאון מאור הגולה מו"ה עקיבא איגר נ"י ובתשובתו אלי (הנדפסה כעת בתשובותיו קע"ו) האריך ג"כ בדברי רש"י דב"ק (דף פ"ח) שהביא כאן כבוד מרי הגאון נ"י וחתר למצוא כמה נפ"מ באיזה מקום לא יפסלו הקטנים מטעם עדות שא"א יכול להזימה רק מקרא דועמדו שני האנשים. וכבר רגיל בפי הלומדים לחפש ולמצוא נפ"מ הרבה. ואמנם לדידי עיקר דברי רש"י אינם מוכרחים

לפענ"ד דהרי בסנהדרין (דע"ב:) אמרינן קטן הרודף אחר חבירו ניתן להצילו בנפשו קסבר רודף א"צ התראה הרי דאם א"צ התראה גם הקטן נהרג וא"כ לפי מאי דקיי"ל גם בעדים זוממין דא"צ התראה ה"נ אם היה קטן כשר לעדות והוזם היינו עונשים לו עונש הראוי דדמיא לרודף ושפיר הוי שאתה יכול להזימה. ויש להאריך עוד בזה ליישב מה שיש לחלק לכאורה בין זוממין לרודף. אך אומר לקצר שלא להטריח את נפשו היפה:

ז:

סוף הספר הביא קושי' הירושלמי לב"ש דלא יגרש אא"כ מצא בה ערות דבר ל"ל קרא דלא יוכל בעלה תיפוק לי' משום ספק סוטה. ועוד הביא קושיית מהר"ם שי"ף וגם אבי זקני הפ"י ז"ל הקשה כן ל"ל לאסור גרושה לכהן ת"ל משום זונה. וכן הזכיר קושיית הגאון מוהר"מ מקרא דבת כהן כי תהי' וגו' גרושה מלחם אביה תאכל ואמאי הא זונה היא. וכבודו כתב לתרץ קושייתו ולקיים קושיי' הירושלמי. ואעפ"י שדבריו בנוים על עומק הפשט מ"מ לא א"ש קושיי' הירושלמי. ובאמת הרבה אופנים יש למצוא היכא אפשר גרושה בלא זונה אפי' לב"ש. וכבוד אבי מורי הרב נ"י ר"ל כמו דלדידן יש מי שכופין אותו לגרש ה"נ לב"ש כופין אותה לקבל גט כשיש בה מומין כאלו כלומר דרשאי לגרשה ואין כאן כלל משום זונה. ומצאתי שגם בס' דורש לציון העיר כן. וקושיי' הירושלמי מיושבת ביותר לנכון כגון שגרשה משום שלא היו לו בנים הימנה אבל לא משום דבר עבירה. אך ע"ז יש להקשות מ"מ הא בלא"ה אסור להחזירה דהמוציא אשתו משום איילונית אינו מחזירה לעולם (ואף אם לא אמר. בפירוש בשעת גט דמפני כך הוא מוציאה כמו דבעי' לדידן להי"א מ"מ כאן כמפרש דמי כיון דלב"ש אסור לגרשה בל"ז. וע"כ מוכח דרק מחמת אותו מום מגרשה). ונהי דדין זה דאינו מחזירה עולמית היא רק גזירה דרבנן מ"מ עכ"פ מוכח מפורש מדאורייתא דאין חוששין לגזירה זו דאל"כ ל"ל משום שהיתה לאיש אחר ת"ל משום שהוציאה משום איילונית. וכיון דהתורה לא גזרה האיך יש כח ביד חכמים ע"פ שיטת הט"ז הידועה. ואמנם ע"פ כל התירוצים כאלו מתורצת ג"כ קושיי' הירושלמי. ונ"ל לומר דרק קושיית הירושלמי נשארת. דהנה ודאי דאפי' לב"ש דהחמירו בנתינת גט מ"מ פשיטא אם אינה ראויה לו מטעם איזה איסור מאיסורי ביאה כגון שהיא עליו בלאו או בעשה אז שפיר מגרשה.

ואדרבה הוא מחויב לגרשה דקיימה עליו באיסור. וכן מצינו לשון המשנה דפ' א"נ נמצא בה דבר ערוה וכו' וכלל התנא כל איסורי ביאה במה שאמר דבר ערוה וא"כ שפיר משכחת גרושה בלא זונה כגון שנתקדשה לאיש שאסורה עליו דאז הוא מחויב לגרשה ולא מיפסלה אלא מטעם גרושה ולא מחמת זונה. ומיירי דוקא בנתגרשה מן האירוסין

דאי בתר נשואין אכתי קשה ל"ל מטעם גרושה תיפוק לי' דנבעלה לפסול לה. אבל הירושלמי מקשה שפיר ל"ל קרא דלא יוכל לשוב לקחתה. וכאן תו ליכא לאוקמי בכה"ג כגון שגרשה משום אסורי ביאה דא"כ מכ"ש דלא צריכין קרא דאינו רשאי להשיבה דהא בלא"ה הרי עומדת עליו באיסור ביאה:

זה המעט מצאתי להעיר בדברי קדשו לפי מה שהזמן גורם. וספרו הנחמד הוא אצלי כעת רק בשאלה לימים אחדים והנושה בא לקחת אותו. ויהיה נא זאת המעט לרצון לפני כבוד גאונו ואז לא אבוש בהביטו אל כל דברי בעינו הזכה. וזה יהיה פרי עמלי ולבו סמוך בחסידותו אשר ישיבני במכתב קדשו על דברי הלכה הנ"ל. ועתה יותירהו ה' לטובה ונפשו תהיה כגן רוה כחפץ אוהב חכמים ויראי ד'.:

הצעיר ישעיה זכריה הכהן יאללעש:

סימן יב

בענין אם מה שגזרו או תקנו חכמים יכול לפעול באיסור דאורייתא. והערות על איזה מחבר ואת שמו לא הגיד לנו הגאון המחבר ז"ל: א:

בשבת (דף ק"ד ע"ב) הקשו התוס' ד"ה א"ר חסדא לראב"י דמפרש פלוגתא דר"מ ורבנן רק בזה אלי ואנוהו מתניתין כמאן אתיא. והקשה המהרש"א נוקמי מתניתין בס"ת ומשום דליכא ואנוהו. ותירץ כיון דואנוהו אינו אלא מדרבנן ומדאורייתא מתקן הוא לכן חייב. ודבריו מוכרחים בתוס' ואע"ג שחכמים הצריכו ואנוהו ומאי מתקן הוא. מ"מ הואיל דמן התורה לא בעי' ואנוהו שפיר מתקן הוא. ועיין במסכת חולין (דף פ"ה ע"ב) דמשמע למ"ד אין שחיטה לעוף מן התורה כשנחר בעי כיסוי ואע"ג דמדרבנן אינו נאכל ולא מיקרי אשר יאכל ולענין כיסוי בעינן אשר יאכל. ודבר זה מצאתי שהובא גם בשער המלך פ"ה מאישות משם הרב בעל בני יעקב. אפס אף אם נקבל זאת עדיין לא הונח לנו דאכתי תמוה לי אהא דאיתא שם (דף פ"ו ע"א) הטעם דשחיטת חש"ו משום דרוב מעשיהן מקולקלין ונבלה. ודאי היא ורבנן לא סברי האי רובא ומש"ה מחייבי בכיסוי. ולפי מה שאמרנו אכתי קשה נהי דאינו רק ספק הוא מ"מ ליכא ביה אשר יאכל. ואף מדאורייתא הוא אסור באכילה מספק. לא מיבעיא להסוברים ספיקא מדאורייתא אסור אך אפי' להרמב"ם דאמר ספיקא רק מדרבנן הוא מודה בדאיכא חזקת איסור והכא איכא חזקה דאמ"ה עיי"ש בתוס'. ואחר אשר בינותי בספרים ראיתי להרב בעל פרי מגדים בפתיחה ליו"ד שהרגיש בזה והניח בצ"ע. וי"ל קצת בדוחק ואין להאריך פה. אך אין הדעת מסכים כן דיש לשאול הא מאותו טעם עצמו שהיה מועיל אי הוה דאורייתא שייף

גם אם הוא דרבנן ודו"ק. ועיי' בשו"ת נ"ב מ"ת חלק אה"ע דף מ"ד ע"א ד"ה ומ"ש שכתב סברא נכונה בענין כזה. וחשב לפשטות מה שהרב המחבר נסתפק פה. אולם אין חילוקו עולה יפה בכל הענינים שהבאתי כאן:

אמנם מה שהוא מסכים להסברא הישרה הן המה הדברים הללו. בשבת פ"ק (דף י"ז) קאמר שמואל חטה אחת פוטרת את הכרי רק מדרבנן בעי אחד מחמשים והכי פסקינן. וקשה הא הכהן אוכל מה שהוא יתר על חיוב התורה, בטבל. ובשלמא להר"ת (עיין ר"ש פ"ק דפאה מ"ו) דאמר הא דלקוח פטור היינו אחר מירוח ניחא דהא תרומה תורמין אחר מירוח נמצא דהכהן אינו חייב לתרום רק מדרבנן דהרי לאו תבואת זרעך הוא והם אמרו והם אמרו. אבל להר"ש דאמר איפכא דלקוח אחר מירוח חייב מן התורה קשה אמאי יאכל הכהן כל תרומתו טבל וכן לכל דבר חשבינן ליה כתרומה דאורייתא. אע"כ דכיון שחכמים נתנו שיעור זה תרומה גמורה היא. אולם דבר זה יש לדחות דכל מה שהוא מרבה בתרומותיו הכל דאורייתא דאטו התורה אמרה תן רק חטה אחת ולא יותר. אך אמרה לנו דבחטה אחת נמי יוצא. וחז"ל לא אמרו רק שלא יפחות מזה השיעור וכשהוא מקיים דבריהם ומפריש שיעור כזה שפיר הכל הוא בתורת תרומה דאורייתא ומש"ה אף כשהפריש כל התבואה דין תרומה מה"ת יש לו וכמו בפאה כל זמן שמוסיף פטור מתרומה (עיין פ"ק דפאה) ועיין חולין (דף קל"ז) וז"פ. ועוד בשבת פי"ג גבי הא דהקורע על מתו בשבת דחייב הקשה התוי"ט וז"ל וא"ת התורה שאוסרת הקריעה על מתו בשבת לא נוכל לומר שאסרתה משום דחכמים צוו לקרוע. לא מחכמה שאלת זאת שאחרי שחז"ל אמרו שהעושה כן בשבת חייב הרי מלאכת תקון הוא עכשיו. ובאה"ע סי' כ"ח סעיף כ"א בענין המקדש באיסורי הנאה פסקינן דבתרי דרבנן חוששין לקידושין וכתב שם הב"ש דלהרמב"ם ורש"י אף בכה"ג אינה מקודשת מטעם דלאו מידי קיהיב לה דהא מ"מ אינה יכולה ליהנות מזה וליכא ש"פ. וכבר דברו מזה האחרונים. ומצאתי זאת מבואר בשו"ת הריב"ש סי' שצ"ט ובחי' ריטב"א על ע"ז דף ס"ג. ועיין ברמב"ם פ"ב (מה' סוטה הלכה ח') דפסק אם בא הבעל אפי' בעילה שאינה אסורה רק מדרבנן מיקרי אינו מנוקה מעון ואין האשה שותת ואע"ג דמן התורה לא עשה איסור כלל ועיי' במ"ל שם. ובב"מ (דף ד' ע"ב) תוס' ד"ה אין נשבעין הקשו לר"י דסבר שעבודא דאורייתא האיך אמר כפר בממון ויש עליו עדים חייב קרבן אמאי הא כפר שעבוד קרקעות. ותירצו כיון שחז"ל הפקיעו השעבוד חשיב כנמחל השעבוד אע"ג דמן התורה איכא שעבוד קרקעות. והריטב"א בחי' שבועות פ' שבועות הפקדון על הא דאין נשבעין על כפירת ש"ק הקשה עוד יותר הא ע"י תקנת חכמים יביא אשמו והוי חולין לעזר ותירץ ג"כ כתירוץ של התוס'

ביתר ביאור דמטעם הפקר ביד נגעו בי'. עיי"ש שהאריך וסיים וזה ברור. ושם במס' ב"מ (דף י') אמרינן ד' אמות של אדם קונות לו בכ"מ כתב השיטה מקובצת אע"ג דד' אמות אינו אלא תקנתא דרבנן מ"מ כשזרק לה גט בד' אמות שלה קשרי א"א דאורייתא לעלמא מטעם דהפקר ב"ד והוה כמו ירושה. וזהו ממש דברי הט"ז באה"ע ס"ס כ"ח. ובגטין (דף נ"ה ע"ב) אמרינן כיון דמדרבנן ראוי לפתח אוהל מועד חייב כרת כששחט בחוץ והכי פסקינן. וע"י תקנת חז"ל מיקרי ראוי לפתח אהל מועד מן התורה. ובסנהדרין (דף ע"א) אמרי' גבי בן סורר ומורה אם היה באכילתו הגסה אף מצוה דרבנן אינו נהרג. אמנם מהא אין להוכיח דעיקר הטעם דפטור כשעשה באכילתו מצוה הוא משום דכיון דבמצוה קעסיק לא ממשיך לאחרת. וטעם זה שייך גם במצוה דרבנן כיון דסוף סוף הוא עושה מצוה עתה ומשום מצוה זו קאכל אבל אחר אכילת רשות לא ימשך. אך יש להוכיח מסיפא דהאי דינא דאמרינן אם היה באכילתו עבירה אפי' איסור דרבנן פטור דכתיב איננו שומע בקולנו וזה אינו שומע אף בקולו של מקום. הרי דאף דמן התורה ליכא כאן איסור כיון דמדרבנן אסור איננו שומע בקולנו קרינן בי'. ועוד בתוס' חילין (דף י"ג ע"ב) סד"ה תקרובת הקשו אי נימא דתקרובת ע"ז אינה מטמאה רק מדרבנן למה לא קאמר הש"ס בפסחים (דף ע"ג) בהא דהשוחט בשבת בחוץ לע"ז שתיקן להוציא מידי נבילה דאורייתא ונפ"מ אם אכל קדש פטור ע"כ קושייתם. ומדסיימו ונ"מ אם אכל וכו' ולא הקשו בפשיטות כיון דמן התורה אינה מטמא מתקן הוא מוכח דלא הוה ניחא להו להקשות כן מטעם דכיון שחז"ל גזרו בה טומאה לא תיקן כלל. ועיין עוד בלח"מ רפ"ב מה' חגיגה מ"ש לענין חציה עבד וחציה בן חורין דמטעם הפקר ב"ד הפקר שפיר הוא מחוייב מדאורייתא ע"ש:

ובפרק כל שעה כתב הר"ן בשם רבוותא דחמץ בפסח מיקרי דבר שיש לו מתירין הואיל דניתר לאחר הפסח ואע"ג דחכמים אסרו גם אחר הפסח מ"מ מן התורה מותר הוא. והר"ן דחה זאת הואיל דעיקר הדין דדשיל"מ לא בטיל הוא רק מדרבנן. אבל אי הוי מדאורייתא מודה הר"ן דכאן לא בטיל החמץ ואע"ג דגם אחר הפסח אסור מדרבנן. וביותר יפלא לדעת הר"ת שכתבו התוס' פ"ב דע"ז דהיכא שיש לו טורח או הפסד קצת אם ירצה להתירו לא מיקרי דשיל"מ. וכ"כ הר"ן פ"ק דביצה. וא"כ הכי לא עדיף שחכמים אסרו החמץ לגמרי אחר הפסח מאילו הי' לו איזה הפסד וטורח תמה על עצמך. וגם עפ"י הך סברא יקשה אמאי הקילו בכל איסורי תורה בספק ספיקא הא הוי דשיל"מ ע"י ביטול דמדאורייתא מותר לבטל איסור לכתחילה לרוב הפוסקים. והואיל דכל האיסורים הם לפ"ז מדאורייתא דשיל"מ ע"י ביטול אמאי לא נחמיר ג"כ בס"ס. והר"ן פ"ק דביצה

נסתפק אי אסור ס"ס דאורייתא בדבר שיל"מ. ולהך סברא דילן הרי כל ס"ס דאורייתא מיקרי דשיל"מ שיבטל ואע"ג דמדרבנן אין מבטלין ומאי שנא מחמץ. אך בהא י"ל דלא נקרא דשיל"מ אלא שיהיה אח"כ ניתר לגמרי אבל לא היכא דסוף סוף אתינא מטעם ביטול ברוב: ובמסכת יומא (דף כ"ט) הקשו התוס' לר' שמעון אמאי הוצרך ללמוד מקרא דבזמן דמחייב אזבח היינו קרבן פסח לא מחייב אזבחים תיפוק לי' דבזמן הפסח שארי זבחים פסולין דהוי אחר תמיד של בן הערבים כי היכא דפטור פסח. במועד על החמץ משום דזבח פסול. וע"י כן הוכיחו דפסול הזבח אחר תמיד של בה"ע הוא רק מדרבנן שגזרו שלא לזרוק הדם. הרי מבואר בדבריהם הואיל שהפסול הוא רק מדרבנן מיקרי שחיטה ראויה הואיל דמדאורייתא כשר. אמנם בהא י"ל דהא אפי' מדרבנן לא מיפסלא השחיטה כלל אל השחיטה כשירה לגמרי כבכל הזבחים רק דאינה מועלת בלא זריקה שאח"כ. והואיל שחכמים אסרו לזרוק אח"כ ממילא לא הועילה השחיטה למפרע להתיר אבל מ"מ בשעת שחיטה שחיטה שפירתא היא ואם עבר וזרק אח"ז הבשר נאכל להס"ד של התוס' ועל כן עבר על לא תשחט על חמץ:

ובפרק א"נ בסוגיא דטובח ע"י אחר פריך הש"ס ואי מעשה שבת דרבנן אמאי פטרי רבנן ואע"ג דמדרבנן אסור מ"מ נקרא זאת שחיטה ראויה. והשיטה מקובצת בפ' מרובה באותה סוגיא כתב בשם הרמ"ה דלמדין מהא דאם מכר הגנב וקיבל דמים רק לא משך הלוקח מ"מ חייב בארבעה וחמשה. איברא דצ"ע דזה סותר למ"ש השיטה מקובצת בב"ק בסוגיא דעקוץ תאנה דהא דלא מוקמי הש"ס כגון שקנה בקנין מעות הואיל דמעות לא קנה מדרבנן. ומהתימא שסתר דברי הרמ"ה הנ"ל שהוכיח להפך. וכן משמע בכלל גבי גניבה דהיכא שיגיע תועלת להגנב ע"י דברי חכמים מוקמינן אדאורייתא כלומר כאילו הי' בלא גזרתם. וכן מוכיח הש"ס שם דחולין שנשחטו בעזרה לאו דאורייתא דאי דאורייתא מכי שחט פורתא אסרה אידך לאו דמרה וכו'. אבל אי רק מדרבנן אסור שפיר וכמ"ש התוס' עש"ה. ובכל זה יש להסביר שחכמים לא תקנו באופן שיהא חוטא נשכר והם לא עשו רק לתיקון ובמקום שיגיע עי"ז טובה להגנב החוטא לא תקנו. ר"ל שהפקיעו ממונו של הגנב ע"י הפקר ב"ד:

ואח"ז מצאתי במשנה למלך פ"א מה' נערה בתולה דין ה' שהביא גם הוא בכגון זה הא דאמרינן גבי אונס דאף אם היתה אסורה עליו מדרבנן לא אמרינן ביה ולו תהיה לאשה. וכן הא דאמרינן בסוטה אם בעל ביאה שאסורה מדרבנן הוה ג"כ אינו מנוקה מעון. וכן גבי מי האיש הירא ממעטינן אפי' עבירות דרבנן. וכן חלוצה בכהן אסור לטמאות בה דאיכא חילול מדרבנן. וכיוצא בזה מצאתי גם אני בהא דבן סורר ומורה כמו שכתבתי.

ובפ"ז מה' תרומות הלכה א' הביא עוד הא דפסחים (דף ל"ה רע"ב) דמאי הא לא חזי ליה ע"ש בפרש"י ואע"ג דאינו רק דרבנן מדברי התוס' שם (דף ל"ח ע"א) ד"ה אבל. אך הראה פנים גם להפך מדברי הרמב"ם ה' גניבה פ"ב הלכה ח' שמחייב בחולין בעזרה הואיל שאין איסור הנאה רק מדרבנן. ועיין תוס' ב"ק (דף ע"ב ע"ב). ועוד הביא שם התוס' (דף ע"ז ע"ב) ד"ה אומר. וגם הרגיש שם בהא דכיסוי הדם שהבאתי בשם הבני יעקב. סוף דבר הדברים הללו קשה מאד להולמם ולית נגר ובר נגר ליישבם על נכון:

ב:

ואשוב לדברי הרב המחבר פה. מ"ש סברא חדשה בדין הפקר ב"ד הפקר דאין בידם לאוקי ברשות האחר. עיין להרב בס' מקור חיים סי' תמ"ח ס"ק ט' שכוון לסברא זו וכתב שמצא כן בס' גט פשוט ע"ש מה שחידש עי"ז. ומצאתי להרב בס' ברכי יוסף סוף חידושיו על הח"מ שכתב שמהר"י בכר דוד בס' דברי אמת דף צ"ג האריך מאד בזה ולבסוף לא מסיק הכי. ואין בידי הס' דברי אמת שאינו מצוי כלל במדינתנו. ומצאתי שכבר קדמם בזה מהרש"ל בים של שלמה למס' יבמות פ"י סי' י"ט והרגיש בסברא זו אך דחה אותה ג"כ וז"ל שם. דין דהפקר ב"ד הפקר אפי' להפקיע ממון של אחר ולהחליט ביד חבירו דא"ר יצחק מניין שהפקר ב"ד הפקר שנאמר וכל אשר לא יבוא לשלשת הימים וגו' ר"א אומר מהכא אלה הנחלות אשר נחלו וגו'. ונראה דהא דר"א עדיף דילפינן מיני' שיוכלו להפקיע ממון של אחר ולהחליט לחבירו ולא תימא דוקא שיכולין להפקיר אותו או להחרימו עכ"ל הישש"ש. כלומר דמדר' אלעזר שלמד מהא דנחלה משמע שיכולין הב"ד להחליט הממון ביד האחר כמו ירושה. הרי מבואר שדחה לסברא זו שרצו האחרונים: וכמדומה דאישתמיט מינייהו דבריו מדלא הביאו אותו לנידון זה. והרב המחבר סיים פה ועיין פ"ק דב"מ גבי מלקט בנו אחריו. ולדעתי הקלושה נראה להוכיח משם להיפך דב"ד יכולין אף להעמיד מה שהפקירו ביד האחר. והוא דאמרינן שם עשו חכמים את שאינו זוכה כזוכה והקשה השיטה מקובצת שם הא סוף סוף אין זכותו רק מדרבנן ואין מוציאין מהעניים מה שזכו מדאורייתא פי' אף דהפקר ב"ד הפקר מן התורה מה בכך הא מ"מ הקטן אינו זוכה רק מדרבנן:

אמנם נ"ל לתרץ דהנה בדעת אחרת מקנה כ"ע מודי דיש זכיה לקטן מן התורה ואם נאמר שכח ב"ד בארץ ישראל היה יפה כל כך עד שיכלו להקנות בהפקרם א"כ כשהם הפקירו הלקט והעמידו ברשות הקטן הוה כדעת אחרת מקנה ר"ל שהב"ד הם כדעת אחרת והם מקנים לו. ושוב קנה הקטן מדאורייתא ולא קשה קושי' השיטה מקובצת:

ומזה מוכח דלא כסברת המחבר פה:

ועיין מה שהבאתי לעיל סימן א' בשם הש"מ דב"מ (דף יו"ד) שכתב דהמגרש ע"י ד' אמות שלה מפקיע קידושין דאורייתא מטעם דהפקר ב"ד הפקר והוה כמו ירושה ע"כ ואכתי קשה נהי שחכמים הפקיעו מרשותו מה מהני הא איהי קנתה הגט רק בקנין דרבנן היינו ע"י ד"א אלא ע"כ דמהני הפקר ב"ד גם להעמיד ברשותה. וזהו כונת הש"מ שסיים והוה כמו ירושה ר"ל כמו דירושה יוצאת מרשות זה לרשות אחר ה"נ הב"ד מפקיעין מזה ומקנין לזה. וראיתי להרב בעל אבני מלואים שכתב דע"כ מאי דקאמר משום הפקר ב"ד ר"ל שהם הפקירו החפץ אבל אין לומר דהכונה שהפקירו הד' אמות לגבה דליהוי כרשותה דהא מהתוס' ביבמות (דף צ' ע"ב) משמע דהיכא שלא הפקירו לגמרי לא שייך הפקר ב"ד והכא לא הפקירו לגמרי דהא אח"כ רשות גם לאחרים לזכות בד"א אלו עכת"ד האבני מלואים. ולדבריו קשה היכא נאמר הכי גבי גט הא בגט בעינן משל בעל. ואי נימא דכאן מטעם הפקר ב"ד נגעו בי' והיינו שהפקירו החפץ לא הוה משל בעל. אמנם באמת נמצא מבואר בשיטה מקובצת ב"מ (דף י' ע"ב) דלא כהאבני מלואים וז"ל אהא דאמרינן יש לה חצר ויש לה ד' אמות וא"ת וכיון דמדאורייתא וכו' וי"ל דהפקר ב"ד הפקר וכאן דאקני לה רבנן מקום ה"ל כחצירה דאורייתא ע"כ. ומלשון זה נראה דהכונה היא שהפקירו הרשות לגבה ר"ל לענין קניית חפץ זה היינו הגט או הקידושין הוציאו כח קנין בד' אמות אלו מרשות כל אדם ותו ליתא למ"ש האבני מילואים שם הגע בעצמך וכו' ומהתוס' דיבמות שהביא הא"מ ג"כ אין ראיה די"ל הכא לא הוי הפקר ב"ד ממש רק הפקעת זכותו ר"ל שכל אדם יש לו זכות על ד' אמות שלו שיקנו לו חפציו אבל אין גופן של ד' אמות שלו ודמיא לקנין פירות. והפקעת הזכות אמרינן אף במקום דלא נימא הפקר ב"ד. ועיין שיטה מקובצת כתובות ר"פ אלו נערות שכתב על מ"ש התוס' (ריש הפרק) דלא אמרינן הפקר ב"ד אלא לצורך וז"ל ומ"מ חלקנו נתיר אפי' שלא לצורך דלאו מטעם הפקר ב"ד נגעו בה כיון דאין כאן אלא הפקעת שעבוד בעלמא ע"כ. פי' כיון שאין גופן של נתינים הי' לישראל כמו שאר עבדים רק שנשתעבדו בהם והוי כמו קנין פירות. וה"נ בנ"ד אף דהפקר ב"ד ממש לא שייך מ"מ יכולין להפקיע הזכות. ועוד אין נידון דידן דומה ממש להתוס' דיבמות כמבואר למעיין היטב ונדבר מזה ברצות ה'. אבל לעולם ההפקר ב"ד קאי על המקום שהוציאו מרשות כל אדם. אך עדיין קשה מה הועלנו בזה הא סוף סוף במה קנתה היא המקום. לזה נשיב נהי נמי שגם היא לא קנתה הד' אמות מ"מ קניא לה כחצירה מדאורייתא דהא אין לשום אדם יד בד' אמות אלו ממילא הרי הן כרשותה לקנות לה כחצירה. ולמדתי סברא כזו ממאי דאמרינן בגיטין למ"ד המלוה מעות את הכהן וכו' להיות מפריש עליהן מחלקו מפריש עליהן וכו' ופריך הש"ס האיך

קנה הכהן מתנות אלו ובמאי יצאו הבעלים ידי נתינה ומתרץ רב במכירי כהונה וכתב שם רש"י דאינו רגיל לתת תרומותיו ומעשרותיו רק לזה הילכך כיון דמילתא דפשיטא הוא דלדידהו יהיב להו אסחי להו שאר כהנים דעתייהו והוה כמאן דמטו לידי' דהני ע"כ. מבואר דאף שהכהן לא עשה שום קנין מ"מ כיון שהוא נפקע מרשות כל הכהנים הוה כמאן דמטי ליד זה. וה"נ כאן הוו ד' אמות אלו כמו שהיו חצירה כיון שאין לשום אדם רשות לקנות בהן האי חפצא. וכיון שהד"א הם כחצירה ממילא נקנה לה החפץ ר"ל הגט או הקידושין מן התורה מטעם חצר ולא מטעם שחז"ל העמידו הד"א ברשותה רק די לנו אם הפקיעו אותן מכל אדם דממילא קונין לה כחצירה כמ"ש. ואין ראיה מכאן שב"ד יכולין גם להקנות. אמנם אח"ז ראיתי להרב בעל אבני מלואים סי' למ"ד שהביא בשם הרמב"ן לענין ד' אמות ג"כ כסברת השיטה מקובצת דמשום הפקר ב"ד נגעו בי':

סימן יג

בכל דרכיך דעהו.:

ב"ה היום יום ועש"ק פ' וארא תקצ"ג לפ"ק פה לבוב. העוטה אור כשלמה. ישלח רב טוב ושלמא:

להאשל הגדול אשר ברמה. ה"ה הרב הגאון המובהק המפורסם. מאיר עינים.

כאור שבעתים. כבוד מרנא ורבנא מוהר"ר משה סופר אבד"ק פרעשבורג נ"י ויזרח. עד בלי ירח. ועד שמש ינון שמו יגדל ויכון אמן:

טרם אפתח פי לדבר אל הדר גאונו אבקש מאתו סליחה לבל יחר אפו כי הטרחתי אותו במכתבי עד הנה שכך הוא דרכן של תלמידים מקשיבים להביא כל שאלותיהם לפני גדולי הדור כתלמיד השואל מרבו. ועתה יואל נא אדוני וישמע לדברי הפעם ולולי כי דבר זה אשר אני שואל מאתו כעת נחשב לדבר מצוה לא הטרחתי אותו עוד. והוא כי מאז שמתי עיוני בלימוד הגמרא ראיתי כמה וכמה שבושים אשר לא העבירום קולמסן של הני גאוני מגיהי הש"ס אשר הי' לפנינו ובפרט בסדר זרעים עלו כלו קמשונים וגם בס' קדשים וטהרות רבו הטעותים למאד בלי מעורר לב עליהם (ובאמת גם בימי חכמי התלמוד לא שקדו למודם בס' אלו כנודע מאמר רבה ב"א לאלי' בארבע לא ידעי כו' ומדברי ר"א כי מטיא לשחיטת קדשים וכו'. והרמב"ם בהקדמתו לקדשים כתב שהרבה מחכמי דורו לא למדו ס' זה) והייתי יושב ומצפה בכל יום ויום מתי יתבער המכשלה הזאת וכאשר נשמע שהאדון בווינא הניף ידו שנית להדפיס ספרי הש"ס שמחתי ואמרתי עתה יפקדו דברי הקדמונים ויוסר מהם כל טעות וגמגום. אמנם תוחלתי נכזבה

בראותי כי נשרשו הטעותים. השבושים חזרו והזקינו. לכן אזרתי כח וקבצתי הגהותי לס' זרעים וגם קצת ציונים נצרכים (ואגב אספתי הגהות גם להקדמת הרמב"ם לס' זה ובמבוא התלמוד) ואשלח לאדוני שיביאם בכור בחינתו והיה אם ייטבו בעיניו כאשר אקוה ימחול נא אדוני להשיבני דבר ואז אתעסק בכל מאדי לחברם אל ספרי הש"ס או להדפיסם בקונטרס בפ"ע. ואיידי דמישתעי אנא מעסק ההגה"ה שמתי עצמי כמחויב להודיעו ממה שראיתי ששגו המגיהים הישנים ושלחו ידים מסואבות בדברי התוס' ברכות (דף נ"ב ע"ב) ד"ה דבר דאיתא בדפוס קאשטאנטינא הכי קאמרי להו ב"ה לב"ש אפילו וכו' והגיהו הם הכי קאמרי להו ב"ש לב"ה כי טעו בכוונת התוס' במה שסיימו ול"נ דהא קאמרי ב"ש דאסור להשתמש וכו' וחשבו שבזה מדחו התוס' גירסא זו דב"ש סברי אסור להשתמש בש"ש ולא ב"ה. ובאמת אינו כן רק כוונתם דהא קאמרי ב"ש דאסור להשתמש כלל בשולחן שני וא"כ ליכא למיחש למידי וכן משמע מסוף דבריהם: והנה הואיל דעסיקנא בס' זרעים לא אמנע מלשאול לאדוני תרין ותלת מילי מה דאיתקשאי בסדר זה:

א:

אמרינן בירושלמי ספ"ד דפאה מנין שספק לקט לקט וכו' ומקשה הגאון מהר"י עמדין בספרו לחם שמים ל"ל קרא לזה הא בלא"ה הוא מחויב ליתן לעניים הספק לקט משום ספק גזל יעו"ש. ומתרץ דאיצטריך קרא שיהיו העניים פטורין ממעשר דאי משום טעמא דספק גזל הוי אזלינן הכא לחומרא והכא לחומרא יעו"ש. וקשיא לי דגם אי הוה טעמא משום דספק גזל היו העניים פטורין מלעשר מן התורה דעכ"פ לא יהי' עדיף מלקוח שהוא פטור מה"ת ממעשר משום דלא קרינן תבואת זרעך ה"ה נמי הכא נימא כן. ובשלמא לדעת הר"ת ניחא דקאמר הא דלקוח פטור ממעשר הוא רק היכי שלקח אחר המירוח אבל אם לקח קודם מירוח חייב מה"ת במעשר. דהכא מיירי שהוא עוד בשבלים. אבל לדעת הר"ש דקאמר איפכא דדוקא קודם מירוח פטור הלוקח קשה דהאיך נאמר שהתורה אתי לאשמועינן הפטור שעיקר החיוב הוא רק דרבנן. ואין ליישב ע"פ מ"ש הר"ש פ"ק מ"ו דכיון דזכי לי' רחמנא בהאי שדה תבואת זרעך קרינן בי' (ומכאן תשובה נמצאת למ"ש אחי הקצה"ח בקונטרס הספיקות בפירוש הש"ס דב"מ הא דהספיקות נכנסין לדיר וכו' ויש להאריך קצת ואכ"מ) דהא השתא קיימינא בשיטה דאי לא הוה כתיב קרא רק מטעם דספק גזל גזל. ועוד קשה דמ"מ יפטרו העניים ממעשר מטעם המוציא מחבירו ע"ה דדילמא לקט הוא דכמו כן פטור הדמאי ממעשר משום המע"ה. והנה י"ל דהנ"מ היא לענין התרומה ושוב לא שייך המוציא מחבירו ע"ה דהא איסורא

הוא. אך אכתי קשה להרמב"ם דסבר דספיקא מדאורייתא לקולא ל"ל קרא הא אף משום טעמא דספק גזל פטורין העניים מתרומה דדילמא לקט הוא: ב אמרינן שם בירו' רפ"ה והביאו הר"ש אהא דתנינן במתניתין דגדיש שלא לוקט תחתיו כל הנוגע בארץ הוא של עניים דלא אתיא כב"ה דאמרי הפקר רק לעניים לא הוה הפקר דאל"כ אמאי מיפטרי העניים ממעשר הא לא של לקט הוא וגם הפקר אינו דהא לא מיפקר רק לעניים. ואמר ר' יוסי דאף לב"ה פטור ממעשר מטעם דהפקר ב"ד הפקר (ובשקלים נפל כאן טעות ובמקום קנס צ"ל הפקר ב"ד הפקר) דכתיב וכו' ומניין שהוא פטור ממעשר וכו' שמע לה מן הדא וכו' ע"כ דברי הירושלמי. והנה הדברים הללו תמוהים בעיני מאד. מאי קאמר אתיא כב"ש הא לא דמיא נידון דידן לב"ש. דבשלמא התם אי הפקיר רק לעניים כיון דלא הוי הפקר כלל ואפילו אם יזכה העני לא קנה (כמ"ש הר"ש רפ"ו) ויכול לחזור שפיר חייב העני במעשר אף כשלא חזר הבעה"ב אח"כ דהוה כאילו יהבי' ניהלי' במתנה כיון דתליא בדעת הבעה"ב: אבל הכא נהי דלא הוי הפקר גמור מ"מ ליפטר העני כשזכה בה דשפיר קרינן יצא זה שידך וידו שווין דגם הלוי אם היה עני יכול לזכות בזה ולא צריך רצון בעה"ב כלל והלא מטעם זה פטור הלקט גופי' ממעשר. איברא דתחלת דברי הירושלמי יש לפרש בדוחק דהכי מקשה האם יש כח ביד החכמים להפקיע ע"י קנסם מעשרות שהוא דאורייתא לזה מתרץ דמטעם דהפקר ב"ד הפקר נגעו בי' שהוא נלמד מקרא ואותו הפקר הוא מדאורייתא. אך עדין סיום הדברים מופרכים דשאל אהפקר ב"ד גופי' הנ"ל שהוא פטור ממעשר וסופו מוכיח על תחילתו דלאו הכי מתפרשא. ובזה תקשה גם אדברי הלחם שמים שהבאתי דהא אף אי הי' הטעם משום ספק גזל הי' נמי פטורין העניים ממעשר דמ"מ קרינן ידך וידו שווים:

ג:

הרמב"ם סוף מס' שביעית פי' הא דהמוקדמין פסולין וז"ל כגון שלוה ראובן משמעון ממון וכתב לו שטר אח"כ החזיר ראובן לשמעון ממונו וכתב לו שמעון מחילה וכו' נאמר שהשטר נמחל שעבודא ונעשה חספא בעלמא. ואח"כ אם לוה שוב ראובן משמעון על אותו שטר נאמר שהשטר ההוא מוקדם ע"כ. ותמיהני מאד על רבינו איך ארכבן אתרי רכשי ותפס שני טעמים לא ראי זה כראי זה. דהא מטעם דנמחל שעבודו פסול אף באותו יום דליכא חשש דלקומות ומטעם דמוקדם פסול אף בלא נמחל שעבודו כדמסיק הש"ס בב"מ. ואין ליישב דמיירי היכא שהקנה לו וכדעת המרדכי דמטעם דנמחל שעבודו אין לפוסלו רק מטעם מוקדם. דאכתי קשה מי דחקו לפרש כן ולמה לא פירש בפשיטות דברי הש"ס כשארי מפרשים. וי"ל דכוון ליישב תמיהת הר"ש והתוס' בב"מ (דע"ב)

דמקשה הא העדים הוו פסולין לזה תפס דוגמא זו דבשעת חתימת העדים הוה אותו זמן באמת רק ההלואה השני' הי' בזמן מאוחר. וצ"ע דלא ה"ל לסתום כוונתו כ"כ:
כ"ז כתבתי לפום הנחיצה ולבעבור לא אטריחהו יותר. והנני נפטר מאתו בברכת כהנים ואל תהי' ברכת הדיוט וכו' ה' ירפאהו ויאמצהו ויחזק גופו כנפשו. וישלח מזורו בקרוב. להחיות עם רב. דברי הק' והצעיר בחכמה ובשנים. עני וכהן חד שיעורא. מאי עניות עניות דתורה:
זכריה ישעיה בן אאמ"ו הרב הגדול מוה' מרדכי צבי הכהן יאללעש נ"י מלבוב:

סימן יד

תשובת הגאבד"ק פרלשבורג הלא היא כתובה על ספר חתם סופר חלק ח"מ סי' ר"ה:
שיל"ת פרעשבורג נגהי ליום ב' יו"ד שבט תקצ"א לפ"ק. שלום וכ"ט לה"ה האברך דרב המופלג הבקי וחרוץ ושנון. גברא רבא דחוי לכהנא רבא. כש"ת מו"ה זכריה ישעי' כ"ץ נ"י:
יקרתו מעולפת ספירים הגיעני ונתעורר על דברי הגאון בס' לחם שמים ספ"ד דפאה שהקשה למה לי קרא דספק לקט לקט תיפוק לי' ספק גזל גזל כיון שהעניים בודאי יש להם ביד בעה"ב ולא ידעי' כמה א"כ ה"ל ס' גזל ובודאי צריך ליתן לעניים. ותירץ הגאון דנפ"מ אי משום לקט פטור ממעשר ואי ספק חייב במעשר. הקשה מעלתו מה יענה לשיטת הסוברים דלקוח קודם מרוח פטור מן המעשר א"כ אפי' אי נותן להם משום ס' גזל נמי הוה ס' לקט ספק לקוח וממ"נ פטור. ועוד ספק מעשר פטור כמו דמאי דפטור לעשר משום מוציא מחבירו ע"ה ודוחק לומר משום תרומה קאמר אלו דברי מעלתו:
הנה בעמדו על דברי הגאון הנ"ל שביק רברבי ושקיל זוטרי. כי קושייתו על תירוץ הגאון ז"ל דמ"ש דומיא דדמאי י"ל עכ"פ מחויב להפריש אלא שאינו צריך ליתן ללוי משום מוציא מחבירו ע"ה אבל טבל הוא עכ"פ עד שיפריש ועיין פרש"י יומא (ט' ע"א) ד"ה הממע"ה. וק' ראשונה על הר"ש דס"ל לקוח קודם מרוח נמי פטור י"ל מ"מ נ"מ אי בעה"ב מפייס לעניים בפריטי ומחזיק התבואה שבחורי נמלים לעצמו דהוה ס' לקט שלקח מעניים או ספק תבואת עצמו וחייב. אבל השתא דאיכא קרא ס' לקט לקט ה"ל ודאי לקט אפי' לקחו בעה"ב מעניים פטור ממעשר. ועוד משכחת כי ליכא עניים. עיין חולין (קל"ד ע"ב) ע"ש. ועוד עכ"פ עבירה ביד בעה"ב כי עביד טצדקי למיפטר ממעשר וראוי לעשר טרם שימכור אעפ"י שהיה פטור מדינא כיון שמרח ע"מ למכור:

אך תחלת דברי הגאון תמוהים מאד במה שהוכיח ספק גזל גזל מימי לא שמעתי זה אפי' בממון שיש לו תובעין ואומר התובע א"י אם נתחייבת לי יותר ממנה א'. והנתבע ג"כ אומר א"י אם נתחייבתי לך יותר ממנה א' מי שמע כזאת לחייבו מספק ליתן יותר ממנה א'. ומכ"ש הכא בממון שאיך לו תובעין שהעניים והבעה"ב אומרים אין אנו יודעים אם יש לעניים יותר ממה שיש בעליוני של חורי הנמלים מי יכול לחייבו יותר לולי ספק לקט לקט מקרא צדק משלך ותן לו. ודברי הגאון תמוהים ולא שייך הכא מודה במקצת מפני שא"י לשבע משלם דהא אין תובע בכרי. ויעיין מ"ש תוס' ב"מ (ל"ז ע"א) ד"ה גזלנים:

ובאמת אי צדקו דברי הרב יכול לכוון בכוונת רש"י חולין (קל"ד ע"א) ד"ה אל תקניטני דהא דקתני שספק לקט לקט יחידאה היא ע"ש שהוא לכאורה כעין שפת יתר ברש"י. אלא משום דקשה לי' מאי פריך בשלמא בס' נתגייר דמתני' הממע"ה אבל הכא שודאי יש לעניים אצלו ה"ל ספק גזל לפי הנחת הגאון הנ"ל דהיכי דיש בודאי אצלו צריך לשלם גם הספק וא"כ לא רמי מידי מתני' אהדדי ע"כ ס"ל לרש"י דהדין ודאי דין אמת אך הקושי' מלשון המתני' שס' לקט לקט ולא משום ס' גזל ועל זה משני הך לשון ס' לקט יחידאה אבל לרבנן נמי הדין אמת אך לא משום ס' לקט אלא משום ס' גזל. כן הי' אפשר לומר אלו הי' מוח בראש לסבול דינו והנחתו של בעל לח"ש הנ"ל. ויעיין יבמות (ל"ח ע"א) תוס' ד"ה הוי יבם וכו' וק"ל: ואודיעהו כי הקשה לי הרב המאה"ג מו"ה בצלאל ר"ב ז"ל מפראג מיבמות (צ"ט) כהנת שנתערב ולדה בולד שפחתה כו' ואין מוציאין שלהם מידיהם וכו' ואמאי נימא צדק משלך ותן לו. והשבתי לו דמצוה זו מוטל על מי שודאי חייב במתנות ההמה ויש בהם שום ס' צוה הקב"ה צדק משלך ותן לו עוד. אבל מי שאינו מחוייב במתנות ההמה לא הוטל עליו צדק משלך. והכא הספק בחיובו של עצמו אם חייב זה במתנות וה"ה במצות צדק משלך ותן לו או לא ומספק לא נחייבנו:

ותו הוקשה למעלתו ירושלמי רפ"ה דפאה. דגדיש שלא לוקט תחתיו כל הנוגע לארץ לעניים דלא אתי כב"ה דס"ל הפקר לעניים אינו הפקר א"כ הכא חייב במעשר. והקשה מעלתו הא עכ"פ יד לוי ועני שוה בו ופטור מקרא אין לו חלק ונחלה עמך יצא זה שיש ללוי חלק ונחלה עמך והשתא נהי דהפקר לעניים אינו הפקר ויכול בעה"ב לחזור בו אבל עכ"פ הכא דלא מצי מיהדר בי' דחכמים הטילו עליו שיהי' כל הנוגע בארץ לעניים והרי יד הכל שוין בו ופטור ליתן ללוי. זהו תורף קושיתו ולק"מ דקרא דאין לו חלק ונחלה עמך לא קאי אלא אם יש לו חלק ונחלה עפ"י ה' כמו דנחלת א"י היא עפ"י ה' וללוי אין בו חלק ונחלה ונוטל מעשר ודייקי' הא כל שיש לו חלק ונחלה עפ"י ה' היינו בשביעית ובלקט שכחה ופאה אין לו מעשר. אבל כשיש לו חלק ונחלה ע"י אדם המפקיר שלו לא מימעט

מהאי קרא. אך לב"ש מפאה ולב"ה מדומיא דשמיטה וכל שאינו דומה לשמיטה לב"ה אפי' יש לו ללוי חלק ונחלה כגון גדיש שלא לוקט תחתיו הי' לו להתחייב במעשר לב"ה לולי דמסיק הפקר ב"ד הפקר וה"ל כחלק ונחלה מאת הי"ת. וכל זה פשוט מאד. ולשון הר"ש רפ"ט דשביעית מגומגם קצת דמתחיל מובא הלוי ומסיים דיליף משביעית אלא הוא הדבר אשר דברנו דאפי' יש לו חלק ונחלה לא אימעט לולי ילפותא משביעית כנ"ל:

מ"ש בפי' המשנה דמסכת שביעית נכון ופשוט:

מ"ש בתוס' ברכות (נ"ב ע"ב) כבר כתב הגאון יד דוד זצ"ל אבל חלילה לזה הגאון לא הרבה לדבר גבוה ולהוציא עתק מפיו ח"ו על מגיהי הש"ס נוחי נפש לומר עליהם ידים מסואב' ח"ו רחמנא ליצלן. ויש מהם גאונים כגון מגיהי ש"ס דפוס פפד"מ הגאון מ' שמואל ר' חיים ישעי' עם מח"ה מהרשש"ך זצ"ל שהיו ידיהם מוזהבות ולא מסואבות. ועיין מרדכי שלהי מס' יומא על מ"ש מרע"ה תרבות אנשים חטאים. וה' הטוב יכפר בעד:

והנה שם בתוס' הקשו ליחשב נמי תיכף לנט"י סעודה ותי' הואיל ושנוי' במשנה לא קחשיב.

ומקשים הא תיכף לסמיכה שחיטה נמי נשנית בזבחים.

ונהירנא כד הוינא טליא כבר תמני סרי אמר לי ידידי ורעי שהוא עתה הגאון מו"ה אברהם אב"ד דמדינת ווירצבורג דקושיי' תוס' י"ל בלא"ה ולומר הואיל ולפעמים לא בעי' תיכף לנט"י סעודה כגון נוטל ידיו שחרית ומתנה עליהם כל היום א"כ לא קחשיב להו בהדי אינך. ולפ"ז יש להגיה בתוס' ובמקום שכתבו שנוי' במשנה צ"ל שרי' במתנה לא קחשיב. אלו דבריו אז ודפח"ח:

במעלות שכתב הרמב"ם בהקדמה לזרעים. רב רבי רבן שמו ציין מעלתו תוספתא סוף עדיות גם בס' ערכי הכנוים בערך רב כתב דסדור בפי כל גדול מרב רבי וגדול מרבי רבן ומרבן שמו. ובתוס' סוף עדיות מי שיש לו תלמידים קורין רבי נשתכחו קורין רבן נשתכחו אלו ואלו קורים בשמו ע"ש. ולפע"ד תוספתא מילתא אחריתא היא ולא מיירי ממעלות אלא דינא קאמר התלמידים לא יקראו רבם בשמו כלל אלא סתם רבי אפי' בינם לבין עצמם. וכשנשתכחו התלמידים ונמצאו תלמידי תלמידים קורין אותו רבן או רבינו בסתם. ומזה כתב הרמב"ן על הרי"ף רבינו הגדול והריטב"א על הרמב"ן רבינו הגדול שהיה רבו של הרא"ה שהיה רבו של הריטב"א. נשתכחו אלו ואלו ובא דור שלישי לא יקראו עוד רבן סתם אלא שמו עם כנויו רב פלוני או רבי פלוני או רבן פלוני. ואמנם הרמב"ם מנה סדר מעלת הכנויים בצירוף שמו. ואינו ענין לתוספתא. וזה נ"ל ברור בעזה"י: פ"ב דכלאים במשנה ז' מייתי הר"ש ירושלמי דר' שמעון ס"ל מתוך שאינו

אוסר של חבירו אינו אוסר של עצמו. כתב מעלתו צ"ע מחולין סוגיא דרבוצה דאית ליה שותפות בגוה. כבר יישב זה הרא"ה בבד"ה בית א' סוף שער א' דכלאים שאני דלא נאסר אלא בניחא לי' וס"ל להאי תנא ניחא להו לכלהו בעלים בעינן. פי' כיון דלא ניחא לחבירו לא מיתסר כלל אפי' דידי':

בר"ש ספ"ט דשביעית דר"א מתלמידי שמאי ציין תוס' נדה (ז' ע"ב) והם מוקדמים פ' ר"א דמי' (ק"ל ע"ב) ד"ה דר"א. והטעם משום דר"א לא אמר דבר שלא שמע מפי רבו לעולם א"כ כל דבריו דברי ב"ש הם שהיו תלמידי שמאי רבותיו. כן מצאתי ושכחתי מקומו:

פרק אנדרוגינוס שלהי בכורים יעויין בתשו' מנחם עזריה ז"ל. ושארי ציוניו והגהותיו יפה אף נעים. מי יתן ויוחקו למשמרת לצאצאי צאצאים. ולהיותי כעת בעו"ה אינני ממשפחת הבריאים. ע"כ לא אוכל לטייל עוד בשעשועים. ויברכהו תמים דעים. כנפשו היפה ונפש א"נ משה"ק סופר מכפר"ט:

סימן טו

תשובת המחבר ז"ל להגאבד"ק פרעשבורג.:

בכל דרכיך דעהו. היום יום ג' פ' פקודי שנת תקצ"א לפ"ק מה לבוב: שלום ומנוחה. חיים ורוחה. מאלהי המערכה. לרועה עם הנדחה. ה"ה הרב הגאון המובהק האמיתי המפורסם. רוח אפינו. גאון עוזנו. עטרת תפארתנו. מבאר מים חיים לנו דלה דלה. רבן של כל בני הגולה. כקש"ת מוהר"ר משה סופר אבד"ק פרעשבורג יע"א.:

יאריך ימים בנעימה. ויפיץ תורה קדמה:

הגיעני תשובתו הנכבדה. כפו אודם פטדה. מול עיני האירה הודה. על אדני אמת הוצק יסודה. בה מצאתי פרוקים לדברי בליבונא וחידודא. וכאשר עברתי בתוכה וארא והנה בידה. דברי תוכחת על כי דברתי באנשי מדה העומדי' על התורה והתעודה. לא אשקוט עדי אתנצל לפני אדוני וצדקתי לפניו אגידה. תשכון לעפר נפשי ולמרמס יהיה כבודה. אם כונתי חלילה לדבר באנשים אשר הנני כנגדם כנקודה. אשר ידיהם גלילי זהב על התורה ועל העבודה. ובמלאכת ההגה הפליאו לעשות להאיר עיני העדה. מעולם לא הרגלתי נפשי בכך ולא זה הוא לימודה.

להיות רובה קסת ח"ו לחכם דתלמודא:

וחלילה לי לתלות השגיאות בחכם רב מדע. לתלות בוקי סריקי באשלי רברבי ונאמר כי הוא מרא דעובדא. מי יודע איזה שלא מבני עליה יהיב ידא. לתקן לפי דעתו בדברי תוס' הדא (יעויין בבנין בית הבחירה סוף ספר לחם שמים פ"א ופ"ב) ואם ח"ו בלא זדה. ידי

בגדה. ודברים אלו הדה. לנוי ועדא. הני גאונים מביני חידה. ומחשבה מצטרף למעשה ועבודה. ונפן ונדבר קצת בד"ת:

א מה שכתב אדוני בשם רעו הגאון מהר"א אב"ד דמדינת ווירצבורג. במה שמשבש לשון התוס' הוא דבר אמיתי ומתקבל. אך מה נענה ביום שידובר דגם בתיכף לגאולה תפלה מותר בשבתות וא"כ למה קחשיב ליה ויש לחלק בדוחק. והצ"ק במנחות והצל"ח טרחו ג"כ לפרש דברי התוס' ולכולם דחוק הוא והעיקר כדברי רעו:

ב:

מה שכתב רום גאונו שמצא במקום אחד דמש"ה נקרא ר"א שמותי דלא אמר מעולם דבר שלא שמע מפי רבו וא"כ מסתמא כל מה שאמר הוא מדברי ב"ש. ברם שהוא טעם נכון אך יש להקשות הא היה גם תלמיד ריב"ז שהיה מתלמידי ב"ה. ואולי היה ידוע אצלם שלא אמר שום הלכה ששמע מריב"ז רק מב"ש. וכן משמע מדברי הירושלמי דביצה שהביאו התוס' שם (דף ל"ד) ד"ה ואומר.

וכן נאמר הטעם שלא נמצא בשום מקום על רבי אליעזר שיאמר איזה הלכה משם פלוני משא"כ בשום תנא המובא לרוב בתלמוד (ובנזיר (דף נ"ו) נגרוס בהכרח ר' אלעזר שהוא ר"א בן שמוע ולא ר' אליעזר כי איך שייך שקבל מר' יהושע ב"מ אשר היה תלמיד ר"מ שהיה תלמיד תלמידו. ומצאתי שכן הגיה בסדר הדורות והטעם כי מסתמא כל מה שאמר וכל הלכותיו ממקור אחד נבעו ובמקום אחר המיועד נאריך בכוונת ר' אליעזר ומדוע נהג עצמו כן: ג בפרק אנדרוגינוס עיינתי בשו"ת מנחם עזריה ולא ראיתי שהרגיש במה שכתבתי ותמה אני על הגאון הזה וגם על הגאון מהר"י ברלין שהביא רק המנחם עזריה ולא דברו מאומה מבעל הלכות גדולות שכבר הביא פרק זה בה' יבמות (דף ל"ט) ופירושו על הא שמעתתא:

ושם אית דאסור להתיחד עם אנשים ועם הנשים ודלא כדברי המ"ע. וראיתי גירסת הגאון מהר"א ווילנא בפרק זה הנדפס סוף ביאור למסכתות קטנות ג"כ כגירסת הבה"ג בזה. והנה חשבתי להגיה במשנה ג' גם יפטור מראיה כנשים (ריש חגיגה) ואז יהיה בפרק זה דינים השייכים לכל החמשה סדרים הנותרים (יפטור מראיה למועד. זוקק ליבום לנשים. חייבים על מכתו לנזיקין. וחולק בקדשים לקדשים. ומטמא וכו' לטהרות) ולכן סיים המסדר בכונה בזה הפרק סוף סדר זרעים. וכבר הראיתי בחי' לאגדות הרבה רמזים מדברי החכמים והמסדר. דוגמא לזה סוף מס' ברכות מסיים במאמר אר"א אר"ח ת"ח מרבים שלום בעולם שנאמר וכל בניך וכו'. ובמאמר זה סיים גם ביבמות ובנזיר

ובכריתות וטרחו הצל"ח והמהרש"א במקומות אלו ליתן טעם לזה יעויי"ש ול"נ כי עיקר הדרוש הזה סובב רק על תיבת בניך והוא ר"ת "ברכות "נזיר "יבמות "כריתות.
והארכתי שם בזה. וכן הא דאמרינן בירושלמי דשקלים פ"ה ומשפחת סופרים שעשו התור' ספירות ספירות ה' לא יתרומו ה' דברים וכו'. ויש לתמוה למה קחשיב רק אלו ליחשב עוד הרבה (כמו שנזכר בה"ג ה' סופרים) ואי תפס רק לדוגמא ליחשב רק תרין ותלת. אמנם באמת נראה דנקט כאן חד מכל הששה סדרים. יעויי"ש וימצא. ובעל עין יעקב השמיט כאן בלי כונה הא דל"ו כריתות. וכן המעלות שחשב רפב"י בע"ז כ' ובסוטה ובירושלמי שקלים ופ"ק דשבת ובמדרש שה"ש נראה כי שמו ושם אביו הוא ר"ת של המדרגות הקדושות הללו.
פנחס ר"ת פרישות נקיות חסידות יאיר ר"ת יראת חטא אלי' רוח הקדש. והכל מיד ה' השכיל במדה ובמנין ובמשקל:
בדבר ההגהות משתחוה אני בעניותי. בפשוט רגלים ובנפילת אפים. להדר גאונו. וברכתי למי שהשמחה במעונו. כי זכיתי שישים מר בדברי עיונו. ואשרי לתלמיד שרבו הוא המעידו. לפאר מעבדו כו'. מי אשר לו דומיה תהלה. ארוכה למחלתו יעלה. ועד יבוא שילה. ינחנו בדרך סלולה. כאשר זאת מחלה:
הצעיר מתלמידיו זכריה ישעיה באאמ"ר הרב הגדול מוה' מרדכי צבי נ"י הכהן יאללעש מלבוב:

סימן טז

ר"פ לולב
הגזול בסוגיא דאוונכרי. א"ל רב להנהו אוונכרי כי זבניתו אסא מכותים. לגזוזי אינהו דסתם כותים גזלי ארעתא נינהו וכו' לא צריכא בהושענא דאוונכרי גופייהו דליכא רק יאוש גרידא. ולקנינהו בשינוי מעשה דהא אגיד לי'. קסבר לולב א"צ אגד. ואת"ל צריך שינוי החוזר לברייתו הוא (פי' רש"י שהוא מתיר אגדן והרי הן כבראשונה) ולקנינהו בשינוי השם דמעיקרא אסא וכו' ומשני מעיקרא נמי הושענא קרי לי' עכת"ד הגמרא:
וביאור סוגיא זו לפי שיטת הר"י בתוס' בב"ק (דף ס"ד) ולפי הצעת הקדמונים לשיטתייהו הכי הוא. דרב סבר יאוש כדי לא קני. וגם אית לי' דין מצוה הבאה בעברה. ולכן אמר לאוונכרי שהכותים יחתכו מן המחובר. ויהי' יאוש ושינוי רשות אח"כ. וליכא לאקשויי אכתי מאי מועיל זה. נהי דהני אוונכרי יקנו ע"י יאוש ושינוי רשות הא מ"מ עכ"פ איכא משום מצוה הבאה בעברה. זה לק"מ. דהיכא אמרינן מה"ב רק במקום שעיקר הגורם

להקנין הוא ע"י המצוה כגון בגזל בהמה והקדישה דקני להבהמה ע"י יאוש ושינוי רשות או שינוי השם דמעיקרא חולין והשתא הקדש. רק כה"ג שפיר יש משום מה"ב הואיל דעיקר קניתו הוא רק ע"י המצוה היינו מה שהבהמה נעשית הקדש. דבלעדי זאת לא הי' קונה אותה ביאוש כדי. משא"כ בנ"ד בהני אוונכרי אי חתכו הכותים להושענא והוי יאוש בידם ואח"כ מיד כשבא לאוונכרי הי' שינוי רשות. הרי שנקנה להם האסא לגמרי בלא המצוה ע"כ אין בזה משום מה"ב. זהו הצעת הסוגיא דילן לשיטת הר"י:

(מלתא חדתא):

וקשיא לי בזה מלתא חדתא. דהנה לכאורה צ"ע בהא דמשני הש"ס קסבר לולב א"צ אגד ולא הוי שינוי מעשה. ויש להבין נהי דא"צ אגד מ"מ אי אגד הרי עביד בה שינוי מעשה. והי' לו לרב לומר להנהו אוונכרי אי תגזזו אתון תראו אח"כ לאגוד הלולב ויהי נקנה בשינוי מעשה. אך באמת זה לק"מ. דבשלמא אי לולב צריך אגד אז דוקא נחשבה האגידה למעשה. משא"כ אי אין כאן צריך אגד אז אף כשאגדו לא מקרי זה עשיה הואיל דא"צ לה. ומנא אמינא לה להאי סברא. מהא דאמרינן בב"ק (דף ס"ו ע"ב) על האי מתני' דעורות גזלן טמאין דאיירי כגון שקיצען וקני בשינוי מעשה. ופריך ע"ז והלא עוצבא שנו כאן ועוצבא א"צ קיצוע. וכתבו ע"ז התוס' וכיון שראוי להשתמש בו בלא קיצוע אין קיצוע שלה חשיב שינוי מעשה עכ"ל. וכה"ג אמינא גם הכא בנ"ד דאי א"צ אגד אז אף כשאגד אין זה מקרי שינוי מעשה וא"ש:

ואולם סופן של דברים קשים עכשיו לשיטת הר"י דקאמר הש"ס ואי נמי צריך אגד שינוי החוזר לברייתו הוא והקשו התוס' על זה אכתי הא אף שינוי החוזר לברייתו קונה עכ"פ מדרבנן. ותירצו בדוחק דכיון דמדאורייתא לא קנה לא נפיק וכו' (וזהו מקצוע גדול בש"ס לענין אי מילי דרבנן מעלין או מורידין במצות דאורייתא. ובמק"א אי"ה אקבץ המון המבוכות שנמצא בזה. ועכ"פ הכא התוס' בעצמם הרגישו דוחק תי' זה). והשתא לדעת הר"י למה לי' להש"ס דוחק זה לימא בפשיטות ואי נמי צריך אגד מצוה הבאה בעברה הוא. ר"ל הואיל דהאגידה נחשבת למעשה רק הואיל שהיא מצותה בכך לאגוד הלולב הא לאו הכי לא היתה נחשבת שינוי מעשה נמצא דעיקר הגורם לקנין זה שע"י שינוי מעשה של האגידה היא רק המצוה. הרי זה שפיר מה"ב. ודמיא לגזל בהמה והקדישה דכמו התם ע"י ההקדש הוא קונה אותה. ה"נ כאן רק ע"י המצוה הוא קונה בשינוי מעשה ואין לדחוק ולחלק דשאני התם בהקדש דאינו קונה ממש רק משעת הקדש. משא"כ הכא אחר שכבר ידענו שיש כאן תועלת בהאגודה מחמת המצוה הרי היא האגידה מקרי עשיה בשעה שאוגד ולא משעה שיוצא בלולבו ידי המצוה. וע"כ הוא קונה בשעת

האגידה מיד. ולכן לא מקרי שוב מה"ב. אמנם אחר העיון אין לחלק בהכי דזיל בתר טעמא של הר"י. דהואיל שהמצוה גורמת לתוקף הקנין. אין זה כבוד שם שמים להיות מסתייע ידי עוברי עברה ע"י המצוה. ולכן נקרא זה מה"ב ואותו הטעם שייך נמי כאן. הרי אי לאו הי' המצוה לא מחשבא האגידה שינוי מעשה. א"כ שפיר המצוה גורמת להקנין באיסור והוי מה"ב. ולמה לי' להש"ס לומר מטעם שינוי החוזר לברייתו ולמדחק כתירוצם של התוס' הואיל דמדאורייתא אינו קונה וכו' וזהו קושיא חדתא לשיטת הר"י: (תי' מושכל):

ונראה לתרץ בדרך מושכל לפרש כוונת הש"ס בשינוי החוזר לברייתו באופן שלא יקשה עוד קושיית התוס' וממילא מתורצת גם קושיא הנ"ל לשיטת הר"י. די"ל אין ה"נ דמצי הש"ס למימר משום מה"ב אבל בלא"ה משני שפיר. והנה רש"י פי' דמש"ה נקרא שינוי החוזר לברייתו דכשמתיר אגדן הרי הן כבראשונה. אמנם לפי מה שביארנו אין צורך למימר הכי. לפי דיכול להתיר אגדן בפועל נקרא חוזר לברייתו. רק נאמר דממילא הוא חוזר לברייתו אף בלא עשייתו. ר"ל דכפי האמור לעיל מבואר דכל עיקר מה שהאגידה נקראת עשיה הוא רק לפי שיש בה צורך מצות לולב הא לא"ה לא מחשבא עשיה להיות נקרא שינוי מעשה. וכיון שכן הנה אחר יו"ט דליכא עוד צורך מצוה. ואין אז עוד שום נ"מ אם הלולב אגוד או לא. ע"כ אחר יו"ט תו לא נחשוב את האגידה לאיזה עשיה. הואיל דאין אז עוד צורך בה. ולכן אף קודם יו"ט מקרי עשיה זו שינוי החוזר לברייתו ממילא היינו אחר יו"ט. לפי שאחר יו"ט אזיל מינה שמה דעשיה זו אף אם לא יתיר אגדן כיון שאז האגד לא מעלה ולא מוריד. והוי כאלו אינם אגודים. כן נפרש בדרך מרווח כוונת הש"ס דקרי לזה שינוי החוזר לברייתו:

(ומתורץ קו' התוס' ועוד קושיות):

ואם נפרש הכי מתורצת שפיר לנכון קושיית התוס' הנ"ל שהקשו הא שינוי החוזר לברייתו קונה עכ"פ מדרבנן. ולפי ענ"ד נראה דלא אמרינן כן בנ"ד אע"ג דבכל מקום שינוי החוזר לברייתו קונה מדרבנן. היינו רק היכא שהוא חוזר לברייתו ע"י מעשה. לכן שפיר מסתבר דקונה עכ"פ מדרבנן. כיון דלעת עתה הרי השינוי לפנינו ואינו חוזר רק ע"י מעשה. ע"כ אנו אומרים דמסתמא לא יעשה מעשה. ותשאר השינוי קיימת כגון נסרים ועשאן כלים דחוזר לברייתו ע"י שליפה מוקמינן הכלים בחזקתן שלא יחזרו לקדמותן (דומה לזה כתבו התוס' לענין שאלה בחיר ולענין אפקעינהו וכו' עי' גיטין דף ל"ג ע"א). ע"כ בכה"ג השינוי קונה עכ"פ מדרבנן. משא"כ הכא בנ"ד הרי שינוי מעשה זה חוזר לברייתו ממילא בלא עשייתו כלל. היינו מיד אחר יו"ט בסור המצוה לא תהי' נחשבה גם

האגידה לעשייה והרי היא כמו שאינה וכמ"ש. וע"כ בכה"ג כיון שהשינוי חוזר לברייתו ממילא לכן אף מדרבנן אינו קונה. וא"ש דברי הש"ס דמתרץ שינוי החוזר לברייתו היא. ולק"מ קושיית התוס'. וע"כ לא קשה ג"כ קושייתי על שיטת הר"י לשני הש"ס משום מה"ב. משום דבלא"ה משני שפיר:

ובהכי ניחא נמי עוד תמיה רבתא שהקשו בתוס' אהא דקאמר הש"ס בתר הכי ולקנינהו בשינוי השם. והקשו הא גם שינוי השם החוזר לברייתו לאו שמיה שינוי. וכאן הרי השינוי השם הוא ג"כ חוזר לברייתו כשמתיר האגודה והרי הכל חוזר כבראשונה. ותהי' האסא בפ"ע ולכל מין מוסבות שם כבתחלה. וזהו קושיא אלימתא. אך לפמ"ש א"ש דאי אפשר לתרץ הכי דמשום שהוא שינוי השם החוזר לברייתו. דכאן שוב נימא כקושיית התוס' הקודמת. דשינוי החוזר לברייתו קונה עכ"פ מדרבנן. (דפשיטא דכמו דשינוי מעשה החוזר לברייתו קונה מדרבנן. ה"נ שינוי השם החוזר לברייתו בודאי קונה ג"כ מדרבנן דמהיכא תיתי לחלק) ולכן לא מצי לתרץ הכי. והכא לא מצינו למדחי כדלעיל כיון דהשינוי ממילא חוזר ע"כ אינו קונה אף מדרבנן. זה אינו. דזה לא שייך רק אי אתאן עלה מצד שינוי מעשה. משא"כ עכשיו דאנחנו באים מכח שינוי השם. הרי אף אחר יו"ט אינו חוזר לברייתו ממילא דמה בכך שאין אנו צריכין אחר יו"ט להאגידה סוף סוף כל עוד אשר אגודתה יחד יסדה עדיין שם הושענא לא סר ממנה. ואינו חוזר לברייתו רק אם נתיר בפועל ממש את האגודה. וע"כ שפיר בכה"ג הוא קונה עכ"פ מדרבנן. וע"כ לא מצי הש"ס לתרץ גם על זה שינוי החוזר לברייתו הוא. ולק"מ קושיית התוס':

ולדברינו יש לתרץ ג"כ דעת הרב המגיד שכתב ספ"ו מהלכות גניבה דבספק גזל אפילו שיטי החוזר לברייתו קנה. ודבריו תמוהים מהך סוגיא דילן דמשני הש"ס שינוי החוזר לברייתו הוא וע"כ לא יקנו האוונכרי ע"י זה.

והשתא לדעת הרב המגיד הא פשיטא דכאן הוא רק ספק גזל. וקונין אפילו בשינוי החוזר לברייתו. ומאי מתרץ הש"ס. וראיתי שהרגיש בזה הרב בעל כפות תמרים. אמנם לפי סברתי הנ"ל לק"מ דשאני נ"ד משינוי החוזר לברייתו שבכל מקום דכאן הוא חוזר לברייתו ממילא. ולכן קל הוא ואין בו ממש. וע"כ בכה"ג מודה הה"מ דאינו קונה אפילו בספק גזל. והוא לא קאמר הכי רק כגון מוכין ועשאן כרים דאינו חוזר לברייתו רק ע"י עשיה בפועל ולכן קונה בספק גזל כן נראה לענ"ד:

סימן יז

יז:

ב"ה יום ד' פ' בשלח י"ב שבט:
להגאון אלעזר סג"ל לאגדי, האב ב"ד בעיר החכמה כראדי' לפ"ק: השם עבים רכובו. ישלח ממרום טובו. לרועה עם קרובו. ה"ה הרב הגאון האמיתי. חסדאין מיליה כבבא בן בוטי. סכינא חריפא וחדי. בסבי דנהרדעאי. כלילא דורדא. ברישי דיהודאי. כקש"ת מוה' אלעזר סג"ל לאנדי. אבד"ק בראדי נ"י:
בספרו הנחמד עיינתי ונקיטנא בשיפולא דגלימא. ואם כי רובא דרובא מדבריו נכוחים וישרים המה. מעט מהם רחוקים ממני ואמרתי אחכמה. לכן ערב לבי לגשת בחצר המלך פנימה. לשאול מאתו ברוח נכאה ובקול דממה.
יבינני אדוני דבריו וישיבני בנעימה:
א כתב בפ"ה מה' מזוזה דארטבן הנזכר בירושלמי הוא הוא שנזכר ביומא ט' (וצ"ל י"א) יפה כוון בהשערתו. וכן משמע מבה"ג סוף ה' מזוזה ושם ליתא מלת אחד דשפיר יכול להיות דארטבן הוא שם העצם. וראיתי ביפה תואר בב"ר פל"ה דקאמר שהוא היה מלך פרס יעו"ש. ובמחכ"ת טעה בחשבון השנים דארטבן זה היה כמו שבעים שנה קודם לידת רבי. ומה שרצה מר להגיה במקום רבי רב ותחת ארטבן אדרכן לא נראה דבירושלמי ובב"ר ובשאלתות סי' קמ"ה (ויעויי"ש סיום מעשה נפלא זו) ובבה"ג איתא להדיא רבינו הקדוש וארטבן. אולם עיקר קושייתו למה מסר לו רבי מזוזה לאו קושיא דאין מקשינן מן האגדות כמו שהשיב מרן זקנו בנ"ב מ"ת חיו"ד סי' קס"א והביא שם דברי הרשב"א דמגילה. ועפ"י הנחה זו יישבתי מאי דקשה על המדרש עשרת הדברות דיבור זכור שמביא שם מעשה בחסיד אחד שלחש לפרה בשבת שתעבוד (ולספור זה כוונו הת"י ביומא (דף ט') ד"ה ר"י בן תורתא ועויי"ש וצ"ע) וזה אסור על פי הדין דהוא כמחמר אחר בהמתו בשבת. אלא דאין מקשין מן האגדות להלכות:
ב מה שתמה בפ"ב מה' שבת בהא דאין עושין אלא ע"י גדולי ישראל והעלה שם כהרב"י. תמה אני עליו למה לא הביא דברי הט"ז שם. ויעויין בשו"ת התשב"ץ ח"א סי' נ"ד שהעלה ג"כ כהב"י וצ"ע:
ובעיקר השאלה דאיתשל קמיה הראב"ד ופליאתו על דבריו יעויין בשו"ת התשב"ץ ח"ג סי' ל"ז שהאריך בזה מאד והביא שם דברי הרשב"א בהאי ענינא (בתשובותיו סי' תרפ"ט) והקשה שם כל הקושיות שהקשה מר וכתב דהראב"ד לא מיירי רק כשהנבלה מוכנת לפניו אבל כשאינה מוכנת אמרי' לישראל לשחוט מטעם דאין עושין וכו' (וברשב"א אי' אומרים לגוי וצ"ל לישראל) ותמה אני על הט"ז סי' שכ"ח ס"ק ו' שכתב דהראבי"ה סבר כהראב"ד דאין אומרים לשחוט רק יעבור הוא על לאו דנבלה ה"ה בייי"נ אומרים

לגוי לחמם. דהא הראב"ד לא קאמר רק כשהנבלה מוכנת אבל היכא שהגוי צריך לנחור שוחט הישראל משום דאין אומרים וכו' והכא הגוי לחמם דוגמא דצריך לנחור כ"ע אמרי דאסור. ואולי הראבי"ה סובר ג"כ כהש"ג המובא בהגה סי"ב דהיכא שהכותי עושה בלי איחור מותרת לעשות על ידו. ולפי"ז יוכל להיות גם שאלת הראב"ד אף בדליכא נבילה מוכנת רק כשהגוי יעשה בלא שום איחור וכן נראה מהש"ג. ויעויי"ש סיום תשובת התשב"ץ דמסיק כהראב"ד ומוכח מדבריו דאף אם נאמר שבת הותרה שייך מ"מ לפרוך וכי אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חבירך. ומבואר משם דאם יש חד איסור לגבי המפקחים ואז לא יעבור החולה וחד איסור לגבי החולה ואז לא יעברו המפקחים לא אמרי' חטא וכו' ודלא כדברי מר דזה לא מיקרי איסור כלל דכיון אם לא היה אפשר היה מותר ה"נ אם אפשר לאו איסור הוא. ומ"ש רום גאונו דלא מצינו בשום מקום בבבלי וירושלמי ענין מצוה הבאה בעבירה זולת באיסור גזל וכו' לא דק מר אשיגרא דלישנא דמצינו בירושלמי פ' האורג אמשנה דהקורע על מתו בשבת דבעי למימר דמוציא מצה מרשות לרשות אין יוצאין בה מטעם מה"ב. יעויי"ש. ומה שחשב שם הקרבן עדה כי דברי הירושלמי הם דברי התוס' בסוכה. במחכ"ת לא דק כמבואר שם בהשתכלות קל: ג ראיתי שמתמה אדוני בפ"ד מה' אישות אדברי התוס' בב"ב (דף מ"א) ד"ה נחלקה וכתב שם דצריכין ביאור. והנה בודאי כוון למ"ש שם והלכתא הכי דר"נ פסק כוותי' ובמכות אי' איפכא דרב נחמן פוסק כרבי. איברא שגם הגאון מהרי"ב הניח דבריהם בצ"ע. אמנם במעט עיון יבוארו דבריהם ויעמדו על נכון. דהנה יש לתמוה למה פסקו כאן הלכתא בפלוגתא זו אשר אין לה שייכות עם הענין הלז רק כהקדמה קטנה. ולא כתבו זאת שם במכות ולפי פירושנו יתיישב הכל. דיש להבין לדעת החולק על רשב"א במאי פליגי ב"ש וב"ה ע"כ נאמר דסבר הכי דבכת אחת כ"ע לא פליגי דנחלקה עדותן רק בב' כתות סברי ב"ש ג"כ דנחלקה עדותן וב"ה קאמרי יש בכלל מאתים מנה. וכן מבואר במס' נזיר. ולפ"ז קשה קושיי' התוס' על ב"ה מאי דקשה לרשב"א על ב"ש וע"כ צריכין אנו לתרץ דב"ה סברי כר' יוסי וקשיא הלכתא אהלכתא דהתם נפסוק כרבי דר"נ פסק כוותי' והילכתא כר"נ בדיני והכא הלכה כב"ה. לכן הוכיחו התוס' מכח קושיא זו דקיי"ל כרשב"א כי היכי דלא תקשה הילכתא אהילכתא. ומ"ש והילכתא הכי קאי ארשב"א ושפיר כתבו זאת במקום הראוי והנכון:

ד כתב שם דנא שייך למימר פלגינן דיבורי' במקדש בע"א שהוא ואותו עד יצטרפו להחזיקה בא"א דלא אמרי' פלגינן דיבורי' רק כשהדיבור הזה אינו סותר לעדותו והכא אם אמת שנתקדשה לאיש אחר אי אפשר שתתקדש שוב לו. ותמה אני על דבריו הללו

שהם נגד ש"ס ערוך דיבמות בהא דהרגתיו דאמרינן ג"כ פלגינן דיבורי' והתם אי איתא שהמיתו אחר אי אפשר שיהרגו הוא. ובעיקר קושייתו כבר הרגיש אבי זקני הפ"י ויישב שם בטוב טעם ודעת:

ה כתב מר בפ"י מגירושין ה' י"ו על הבית מאיר שדבריו תמוהין במה שרצה לדחות ראיית הט"ז (וגם בעל המקנה והקצה"ח דחו דברי הט"ז כן) דהא אי המגביה מציאה לחבירו לא קנה חבירו א"כ כבר קנה הראשון ובמתנה יסבי' נהלי' ע"כ. ונשתוממתי על אדוני איך העיף עינו הזכה מדרך הסוגיא הלזו ואחז החבל בתרין ראשין. דהלא אמרינן השתא דמאי דקאמר אני זכיתי בה הוא אחר שנתן לחבירו חכ"ד וקודם לכן לא כוון לזכות כלל. וא"כ ה"ל חבירו כקונה מן ההפקר. ורש"י שפי' כן במתניתין הוא רק אליבא דאמת אחר שנכתב שם תחלה דשפיר בתורת מתנה נתן לו. גם מה שסיים אדוני בישוב קושיי' הט"ז דכיון דבתורת שליחות נגעו ביה כבר נסתלקה שליחותו אחר שנתן לו החפץ ולא מהני אף תכ"ד הוא תמוה דהא אמרי' השתא המגביה מציאה לחבירו לא קנה חבירו א"כ לאו בתורת שליחות אתאן עלה. רחקו מחשבותיו ממני:

ו מה שתמה הדר כבודו בפכ"ג מטוען אדברי התוס' דב"מ יעויי"ש בדברי מוהר"ם דפי' דברי התוס' בענין אחר. ונראה דמחמת קושיא זו פי' כן. והנה בהא דשטרי חוב המוקדמין לא אמנע מלשאול למר מאי דאיתקשאי כבר בזה. הרמב"ם בפי' המשנה סוף שבועות פי' משנה זו וז"ל כגון שלוה ראובן משמעון ממונו וכתב לו שטר ואח"כ החזיר ראובן לשמעון ממונו וכתב לו שמעון מחילה חי' השטר ההוא נמחל שעבודו ונעשה חספא בעלמא ואח"כ אם לוה שוב ראובן משמעון על אותו שטר נאמר שהשטר ההוא מוקדם ע"כ. ותמיהני על רבינו למה תפס שני טעמים אלו אשר יש בכח כל אחד לפסול השטר ולמה ליה להרכיבם יחד דהא מטעם דנמחל שעבודו נפסל אף באותו יום דליכא חשש דטורף מלקוחות וכו' ומטעם דמוקדם פסול אף בלא נמחל שעבודו כדמסיק הש"ס בכ"מ. ואין ליישב דמירי שהקנה מידו בהלואה שניה וכדברי המרדכי דשוב ליכא למיפסל מחמת דנ"ש רק מטעם מוקדם דאכתי מי דחקו לפרש כן. ולמה לא פי' בפשיטות דברי הש"ס כשאר מפרשים. ואולי כוון בזה ליישב קושיי' התוס' והר"ש שתמהו הא העדים פסולין נינהו לזה תפס דוגמא זו דשפיר בשעת חתימת העדים היה אותו זמן באמת רק ההלואה שניה היתה מאוחרת. וצ"ע דלא ה"ל לסתום כוונתו כ"כ. וגם רחוק הוא להעמיס כוונה זו בדבריו. ומ"מ נכון הוא בפ"ע:

ומה שתמה שם אהרמב"ן דנעלם ממנו הירושלמי יעויין בנ"י שם (והוא הביא זאת בשם הירושלמי דר"ה וצ"ל דשביעית) שהביא פי' הרמב"ן על ירושלמי זה ולדבריו יקשה

גם אדברי התוס'. ויותר יתפלא אהר"ש שהביא ירושלמי זה וגם הוא הקשה קושיית התוס' (ומה שסיים שם אי נמי עד משמע להו נכתבים כאן בטעות ושייכים לע"א קודם ופריך בירושלמי. ויעויי"ש במפרש ראפ שחשב שכל מאמר זה סובב אמילתא דפרוזבל ובמח"כ טעה). אמנם בעיקר קושיתו כבר האריך בזה הגאון בתומים ומתוך דבריו יתבאר ישוב קושיתו: ז נסתפק מר בפי"ח מה' עדות באחד שנתחייב על רציחה בזמן הסנהדרין ובאו עדים והעידו דראו שהנרצח היה טריפה ואח"כ הוזמו אם נאמר כיון דליכא לקיים בהו כאשר זמם דאדרבה הם רצו להציל את הרוצח שוב הוה עדות זה עדות מוכחשת ואין הורגין לזה או נאמר דלענין גוף העדות דינם כמוזמים וכו' עד כאן תורף דבריו. ונפלאתי על שאלתו דבכגון דא האיך אפשר לעדות הראשונים שיוזמו אם באו האחרונים קודם גמר דין אין כאן דין הזמה ואי באו לאחר גמר דין ר"ל לאחר שפסקו הב"ד שיופטר שוב הוא כלאחר מעשה. ובודאי דוחק לומר דמה שהוא חבוש בבית האסורין חשיב קודם מעשה. ובתוס' ב"ק (דף ד) ובנ"י פ' חזקת הבתים הביאו דעת הריב"א דבממון לא שייך לומר כאשר זמם ולא כאשר עשה דאפשר בחזרה וא"כ ה"ה הכא נימא כן דאף לאחר שגמרו עליו הדין דאפשר לא מיקרי כאשר עשה דאפשר בחזרה דעצם קיום הפס"ד הוא רק העדר העשיה. אולם לתירוץ הב' של הנ"י אין מקום כלל לספק זה. אמנם תמצית שאלתו הוא לפי דבריו אם הנאמנות תליא בעונש ההזמה או לא. וזה נוכל לפשוט בקל מדברי הרמב"ם (ותמוה שהגאון בתומים סי' ל"ח דף פ"ו סע"ב הביא דין זה בשם הריב"ש ולא הביא דברי הרמב"ם) בפ"כ דפסק שאם הוזמו העדים קודם גמר דין נהי דלא מיענשי מ"מ נפסלין בכך. הרי בהדיא דהא בהא לא תליא ואף דאין נענשין מ"מ נפסלין לכל עדות שבתורה וכ"ש דמיפסלי לאותו עדות שעיקר ההזמה בו. ואם כי יש לחלק אחר הלחץ והדחק. ומה שהביא מתוס' דפרק מרובה תמה אני עליו דהתוס' לא הקשו רק מנ"ל דנפסלין לכל עדות שבתורה דלאותו עדות בהדיא כתיבא עד שקר ענה ולא מטעם דאין נאמנות לחצאין.

וכן משמע מלשון התוס'. דלפירושו בפשט התוס' קשה מנ"ל בעדות בן גרושה ובן חלוצה כשהוזמו דאינם נאמנים הא ליתא בהו עונש דכאשר זמם: ח כתב שם בפ"כ בטעמא של הרמב"ם דלא אמרי' בממון ובמלקות כאשר זמם ולא כאשר עשה דבאמת הא דאין עונשין מן הדין הוא רק דין בעלמא וכו' רק דעיקר הק"ו פריכא הוא דהא בשנים שהמיתו פטורין וכשהעידו חייבין אבל לענין ממון ומלקות ליכא פירכא דשנים שהזיקו או שחבלו חייבין ממון ומלקות ע"כ. ולא הבנתי דבריו דהא אכתי יש ללמוד החמור מהקל ולפי הדעת הרגו הוא חמור מלא הרגו ולא שייך פירכא רק היכא דנאמר שאותו

החומר שאנו רוצין למידן הוא מצד אחד קל מאותו שאנו דנין ממנו: אבל הכא אותה פירכא שיש בהרגו יש גם בלא הרגו ושפיר נוכל ללמוד מה בשלא הרגו מכ"ש בהרגו. ואם תאמר שכן בהרגו אם הרגו בפועל היו פטורין הא ה"נ אם זממו להרוג פטורין ואדרבה הכא הוא יותר קיל דהא אף באחד אם זמם רע על חבירו הוא פטור ומכ"ש בשנים ומ"מ אם העידו חייבין. וראיתי בכסא דהרסנא להגאון מהר"ש סי' ש"א שכבר הרגיש הוא בזה והוסיף עוד דהא העדים אינם רק כגורם שהוא פטור והוכיח מזה דדיני עדים זוממין לאו מטעם רוצח הוא. ומכל זה יבואר דפירכא זו לאו פירכא היא. גם הדברים שסיים רוב גאונו אינם מובנים דהא בחבלה ליכא חיוב מלקות דבפירוש רבתה תורה חובל בחבירו לתשלומין. ואכתי איכא למיפרך (לפי דעתו) דאילו הם עצמם אם לקו אינם חייבים רק ממון ואם העידו ילקו. ועוד דהא לא הוי רק כגורם שהוא פטור כמ"ש הכסא דהרסנא. אלא ודאי כמו שכתבתי דלאו פירכא היא. ומה שהקשה מר דהא הוה כגלוי מילתא כבר האריך בזה הרב בעל פרי מגדים בריש ספרו גנת ורדים:

אמנם תמה אני על אדוני איך העמיס כונה זו בדברי רבינו הא בפירוש כתב אינן נהרגין מן הדין שנאמר כאשר זמם לעשות ועדיין לא עשה ודבר זה מפי הקבלה ע"כ. והנה מה שסיים ודבר זה מפי הקבלה קאי אמ"ש אין נהרגין מן הדין כמו שפי' הכ"מ ואלימוד דכאשר זמם אינו קאי דהא לא מצינו לימוד זה בשום מקום בש"ס (ויעוויי"ש בפי' המשנה דמסיים בתיבות הללו "אבל החכמים מעידים שהרי הסמיכו עליו" והם משוללי הבנה כמו שהעיר שם מהרי"ב. ול"נ דקודם לזה היה נכתב הלימוד דכאשר זמם וכתב דלא מצינו זאת בש"ס רק החכמים הסמיכו כן ר"ל החכמים שאחר חתימת התלמוד. וכן מצינו הלימוד אל תקרי בקמה אלא בקומה. ויעויין בראי"ש פ' ע"פ ובהגהות מהרי"ב) ולדבריו מאי פירושו של ודבר זה מפי הקבלה. ובעיקר טעמו של דין רבינו נראה דבאמת לא מצינו בשום מקום לימוד מיוחד ע זה דהרגו אינן נהרגין רק במשנה איתא דחכמים השיבו להצדוקים הא כתיב ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו ועדיין אחיו קיים פי' דכיון שנהרג זה שוב לאו אחיך הוא וע"כ הוא בלא הרגו.

ובחידושי הריב"א כתב דלאו זה עיקר הלימוד דהא בגמרא לא נפקא לי' זה רק מדכתיב כאשר זמם ולא ידעתי היכא ראה כן רבינו הריב"א. וזה לא שייך רק בעדות דמיתה אבל בממון ובמלקות דאף לאחר שנגמר דינו עדיין אחיו בחיים חיותו שפיר אין חילוק בין קודם העשיי' ולאחר העשי'. ואולי יש לפרש כן דברי רבינו בדוחק. ולפי שני טעמים אלו בהא דהרגו אינם נהרגין יצא לנו ספק חדש באם מת הנידון בעצמו אחר הפס"ד

דלטעמא של שאר פוסקים נהרגו העדים זוממין דהא לא בצעו אמרתם וזה מעצמו מת. ולטעם הב' אכתי לאו לאחיו קרינן דהא מת הוא:

ט כתב בפ"ב דאבל ה' י"ד דממ"ר במעשה דיפתח מוכח שאמ"ה בעי קבורה. ולי נראה דאין ראי' משם דיכול להיות שמה שקברו אבריו לאו משום חיוב עשו זאת רק כדי שלא יכשלו בהם הכהנים. וכן היו רגילין המוכי שחין כדאיתא (בכתובות כ"ו). ומדי כתבי זאת מצאתי שמרן זקנו הגאון בנ"ב מ"ת חיו"ד סי' ר"ט שכתב וז"ל אבל אמ"ה שאין שום מצוה בקבורה ומה שקברו האברים הוא להציל מן הטומאה עכ"ל. הרי שכתב בפשיטות דלא נמצא שום מצוה בקבורה זו. אמנם לא ידעתי מה הכריח למר לטרוח ולבקש מצוה בקבורה זו דדילמא אין ה"צ דלאו מצוה היא. ואין להקשות א"כ ל"ל קרא דאין מטמא לאמ"ה של אבי' הא בלא"ה אסור דכיון דאין כאן מצוה ממילא רכיב עלי' איסורא. די"ל אף שאינו מצוה מ"מ ה"א דמותר הוא לטמאות כמו בנפלים שאין מצוה לקוברו ומ"מ מצריכי קרא לאסור מלטמאות לבנו הנפל. וכן משמע מדברי זקנו הגאון בנ"ב:

י':

מ"ש בסוף ה' אבל שלא נמצא בש"ס נחום אבלים. הנה הואיל דלאוקמי גירסא הוא בסייעתא דשמיא תליא מילתא ונשמט מעינו הבדולח ש"ס ערוך דסוטה ספ"ק. ואם יאמר דלאו למצוה נשנית בסמ"ג וביראים ס"ד ובפי' המשנה ריש פאה. ובמדרש חזית בפסוק טוב ללכת הפליג במצוה זו:

יא כתב בפ"ט מה' מלכים טעמו של הרמב"ם דב"נ אינו מוזהר אאמ"ה דעוף משום דלר"ל דסבר דח"ש מותר מה"ת קשה מי איכא מידי וכו'. תמה אני על אדוני אשר עיניו כיונים על אפיקי הש"ס שלא הביא התוס' בחולין (ל"ג) סד"ה אחד שהקשו קושיא זו ותירצו שם בפשיטות. ומ"ש דבמ"ע לא שייך שיעור הכזית לא מסתבר דמה בין לאו לעשה הא אכתי וזבחת ואכלת כתיב ואכילה בכזית. וגם מדברי התוס' שם נראה דל"ס הכי מדהקשו קושיא זו ולא תירצו משום דאיכא מ"ע דוזבחת שהביאו בסמוך. ואף אם נאמר דקושיי' התוס' קאי אאמ"ה דטמאה (כאשר מוכח שם אחר העיון) דליכא עשה דוזבחת. אכתי קשה הא גם באכילת טמאה איכא עשה כמ"ש הרמב"ם בפ"ב ממאכלות אסורות: אלו הדברים מה שראיתי לשאול מאת אדוני ויבינני נא ועוד הרבה שאלות בכמה ענינים הי' לי להרצות (התוי"ט סוף מס' יבמות טרח למצוא מקור למלה זאת ול"נ כי הוא על דרך הרבה מעות יש לי ואין שולחני להרצותן סנהדרין ס"ח) לפני רום כבודו אך לא רציתי להטריחו רק מה שנוגע לאמרותיו הנכבדים ואף גם בזה קצרתי:

דברי הק' והצעיר בחכמה ובשנים זכרי' ישעי' באאמ"ו הרב הגדול מוה' מרדכי צבי הכהן יאללעש נ"י מלבוב:

סימן יח

ב"ה היום יום ו' עש"ק פ' תצוה שנת תקצ"א לפ"ק לבוב:
שלום רב. לידיו לו רב. ביום קרב. בחוקי חורב. ה"ה הרב הגדול הגאון האמיתי המובהק. אורו לישראל מבהיק. בקצוי ארץ מפורסם. גדול כבעלי תריסים. תורתו כמים לים מכסים. שלשלת היוחסים. ערוגת הבושם. בגן הדסים כו' כבוד מרנא ורבנא אלעזר סג"ל לנדא נ"י אבד"ק בראדי: הגיעוני דברי אדוני כשמש מאירים. זכים וברורים. ותחי נפשי כי פנה לדברי אלה להשיבני דבר והחזיק במדת זקנו הגאון זצ"ל אשר האציל מזיו תורתו לכל באי שערי אורו. ועתה ירשני נא לשאול על איזה דברים כו': א פתח דבריו האירו לנגדי באמרם כי הסברא אשר כתבתי אינה כ"כ יסוד מוסד אשר תוכל לשאת בנין כזה. הגם כי בענינים אלו אין ראי' מוכרחת לא לסתור ולא לבנות אך הענין תלוי בהרגשת נפש השומע אם ישר בעיניו אם לא. אמנם בכל זאת נראה לי להביא קצת סמך וסעד לדברי ממאמר המדרש בש"ר פט"ז וז"ל בכל מתרפאין חוץ מע"א ג"ע וש"ד כיצד שאם יאמרו לאדם הרוג פלוני ותתרפא אל יאבה שמוע להם שכן כתיב שופך דם האדם באדם דמו ישפך הואיל וכל מי שהוא שופך דם האדם באדם דמו ישפך היאך יכול החולה להתרפאות מש"ד ע"כ. ולשון זה תמוה מאד דמאי מייתי ראי' מהיכא דלא נאנס. והיפה תואר נדחק מאד בזה אולם לפי דברי הכי פירושו כיון שנהרגהו כשיעבור אם יארע שוב מעשה כזו היאך יכול החולה להתרפאות הא יהרג בודאי בב"ד ואם לא ירפא עצמו עוד לא כזבה תוחלתו ויכול להיות שיקום מחליו וכמו שאמרנו. ושפיר יגיע עי"ז תקון מכאן ולהבא לכן יהרג. ומה שכתב מה אענה בהכאה שיש בה סכנה אף אנכי אשיב אמרי דאין ה"נ שעושין לו עונש הראוי ולא מצינו בפוסקים רק הלשון דיהרג: ב מ"ש על הכסף משנה בפ"י מה' דיעות שהציון סובב רק אתיבות שסמן. הלא יותר יש לנו לתקן שבוש מעט בדבריו משנאמר ששכח דברי עצמו ובדברי הש"ס. וכל זה לפי חפץ הקורא אם יקבל. אם לא. ויעיין בס' שם הגדולים ח"א בועד לחכמים מערכת כף סי' ז' שכתב כי הכ"מ תופס לפעמים מלשון רמב"ם איזה תיבות ואינו כותב עליהם כלום:
ג כתב בפ"כ דשבת דתמי' שלא העיר שום אחד מהראשונים בשנוי לשון הירושלמי דב"ב גם בעיני יפלא עוד יותר שלא הרגישו בשנוי לשון הירושלמי דמכילתין. אך כבר הרגיש בכל זה התשב"ץ שהבאתי וסתר עי"ז דינו של הרמב"ם ומסיק כהרב"י:

וראיתי לעורר אותו כי מה שנתקשה שם בענין נשבע לבטל את המצוה ליתי עשה וידחה ל"ת דבל יחל וכו'. יעויין בשו"ת הרשב"א סי' שמ"ג דמפלפל בענין זה ומסיק דקושטא הוא דלא דמי לנזיר ותירוצו של התוס' נכון משום דיש כאן לאו ועשה. ובכלל חילוקים אלו האריך התשב"ץ ח"א סי' ק'. וקאמר דלעולם יהי' שב ואל תעשה בין שעי"ז ידחה המצוה או השבועה ומוכיח כן מהרי"ף. וא"כ שפיר בנשבע שלא לאכול מצה לא יאכל ויהיה שב ואל תעשה:

ד מה שפירש כוונתו בק"ו דהרגו אינם נהרגין דכך היא הפירכא דהרי מצינו צד חומרא בבאו להרוג שאין בהרגו דשנים שבאו להרוג והוזמו נהרגין ובהרגו פטורין. דברים אלו סתומים וחתומים לפני ואינם מובנים לי כלל. ועצם פירכא זו אינה ע"פ חוקי המדות שמסרו לנו חז"ל ויבואר מין ק"ו זה ופירכא זו במעט עיון. והוא שבכל משפט אשר אנו רוצין להקיש איזה דבר נניח מקודם ההקדמות ואח"כ נשפוט בשכלנו על התולדות אם יוכרחו מהקדמות אלו. והנה דרך הק"ו כך היא מתחלה נניח על שני דברים שזה קל וזה חמור ואח"כ נאמר אם יש לקל סגולה חמורה זו כ"ש שנייחס אותה חומרא להחמור אך אם יהיה החומר בבחינה אחת קל מאותו שאנו קוראין קל באמת לא נוכל לגזור משפט זה בהכרח כי נאמר כמו שיש לו קולא זו ככה לא נייחס לו החומרא שאנו רוצין לשפוט עליה אבל אם תהיה קולא זו עצמה גם בהקל עדיין יהיה הק"ו כראי מוצק כי מה נאמר. כמו שיש לו קולא זו ככה ניקל בו ולא נעמוס עליו חומרא הלזה. הא קולא זו עצמה ישנה בהקל ובכ"ז יש לה החומרא שאנו דנין עליה וכל זה מבואר באריכות בספר מידות אהרן. ומעתה מה היא הפירכא בנידון דידן. הקל הוא לא הרגו והחמור הוא הרגו ויש בלא הרגו חומרא שנהרגין העדים כשיוזמו יש ללמוד במכ"ש על הרגו שיהרגו העדים. ואם נפרוך שכן בהרגו והוא החומר יש קולא בשנים שהרגו בפועל ומש"ה יפטרו המזומין. הא גם בהקל היינו בלא הרגו בודאי מיפטרי בשנים שחשבו להרוג ומ"מ בדין הזמה חייבים. ומעולם לא מצינו פירכא כזו וגם היא מתנגדת למשפט הדעת.

והארכתי מעט למען יתבררו הדברים כשמלה ולא יהיה להשיב עוד. ומ"ש שאעיין בסוף דברי פירושו על ודבר זה מפי הקבלה. הלא כבר עיינתי בדבריו בענין זה אך גברא רבא חזינא ופירושא לא קחזינא. רק אם היו גופן של דברים נכונים לא נשרש העיקר בשביל הענפים. ומ"ש דגם בחבלה איכא חיוב מלקות בפחות מש"פ. ידעתי מזה אך חשבתי למותר להעלות זאת על המכתב. כי היתכן שמלקות ארבעים לא ישוו אף פרוטה אחת. וכיון ששוין פרוטה שפיר איכא פירכא דאם הכהו הם עצמם אינם מחויבים רק ממון ואם העידו ילקו.

ולו אם נדחוק ונאמר שימצא איש אחד אשר מלקות ארבעים לא יחשבו לנגדו אף להכאה שיש בה שוה פרוטה. אכתי איכא למידחי כמ"ש דהא הם רק כגורם ועוד דאין כאן התראה. ואין להאריך בזה יען א"א לקבל גופה של פירכא זו:

והנה בענין הכאה שאין בה ש"פ לא אחדל מלהציע לפני רום כבודו מה שנסתפקתי בזה. והוא אם שנים שחבלו באחד חבלה דאית בה פרוטה נמצא כשאנו משלשלין הממון ביניהם לא יגיע על חלק כל אחד רק חצי פרוטה אי אזלינן בתר הנותן וילקו כיון שלא יתנו כל אחד רק פחות משוה פרוטה. או דילמא דהדבר תלוי בגופה של הנתינה דמ"מ אית בה ש"פ ונותנים לו הפרוטה יחד ויפטרו. והנה לכאורה יש להכריע דמחייבי מלקות כיון דאכתי מכל חד וחד אין ב"ד מוציאין מידו דפחות מש"פ מגיע על חלקו יהיה כאלו לא נתנה לתשלומין. אמנם אחר העיון נאמר דלא נדון כאן כמו בכ"מ דאף דבכ"מ אין ב"ד מוציאין הכא שאני דהתם הטעם הוא רק משום דודאי מחל לי' על תביעה זו שהיא פחותה מפרוטה ואף שעומד וצוח שאינו מוחל לא צייתינן לי' דיאות לכל איש הישראלי לכפר ולמחול על חפץ שאינו ש"פ. אבל כאן אם לא חקק עצמינו לדין זה יגיע לו הפסד פרוטה ומה לי אם הוא משני ב"א או מאיש אחד סוף סוף מכח תביעה אחת ומעשה אחת הוא נחסר פרוטה. אך אכתי יש לומר אף שב"ד נזקקין לתביעה זו החקירה במקומה עומדת אי מיפטר כל אחד בנתינת פחות מש"פ כיון שבין שניהם יש לחבלה זו תשלומין. או חייבים מלקות דלגבי כל חד וחד בפני עצמו ליכא תשלומין. ולדעתי החלושה הי' נראה לומר בזה דעיקר של האי דינא בשנים שחבלו הוא מדברי הרמב"ם בפ"א מה' חובל ומזיק הלכה י"ג וכתב בזה"ל שנים שחבלו באחד כאחד שניהם חייבין ומשלשלין ביניהם ע"כ וכלשון זה כתב הטור והב"י בש"ע. משמע מלשון חייבים ומשלשלין ביניהן שעל כל אחד בפ"ע מוטל חיוב כל התשלומין. (ויעוין בס' תק"מ סי' ל"ו) אך כיון דלא שייך לשלם להניזק כפלים לכן משלשלין וא"כ בנידון דידן מוטל החיוב על כל אחד, בפ"ע לשלם פרוטה נמצא שהוא ניתן לתשלומין אך הב"ד לא חייבוהו רק חצי פרוטה מפאת המקבל אשר לא יוכל להפרע כפלים לא שייך להלקותו בשביל זה כמו בעבדו דפטור ממלקות. וכאשר הסביר מר בתוספותיו. ויש להכריח כן כי חקירה זו עצמה תפול גם בעדים זוממים שהעידו טל פרוטה והוזמו וכשנשלשל הממון לא יגיע על כל אחד ואחד רק חצי פרוטה. אך בנידון עדים זוממין נוכל להוכיח משמעתתא דאלו הן הלוקין דקאמר עדים זוממין משכחת בעדות בן גרושה ובן חלוצה. והנה לא מצי למימר בפחות משוה פרוטה דהא אין נזקקין לעדותם. אך הוה

ליה לומר כגון שבין כולם לא יהיה רק חיוב פרוטה אחת. אלא ודאי דאף בכה"ג מיפטרי ממלקות וכיון שכן הדין בעדים זוממים גם בחובל כן הוא. ויש להאריך קצת:
ה ומ"ש בענין קבורת אבר מן החי לא יוכל השומע לקבל זאת ולהמציא מצוה חדשה מסברא דילן. ומ"ש דאי. קבורה זו הוא רק להציל כהנים מן הטומאה היה לו לשורפם. י"ל משום שהיה מנהג כזה בין הרומיים אסור משום ובחוקותיהם. א"נ י"ל שיגיע היזק לאדם אם נשרוף מה שניטל ממנו כמ"ש התוס' בנדה (דף י"ז ע"א) ד"ה שורפו מדברי הש"ס דשבת (איברא דל"נ דהא דאמרינן בשבת כיון דחלש פירושו שהשונרא תחלש מאכילת דם נדה שהוא מזיק יותר מכל הסמים הממיתים שבעולם כמ"ש הרמב"ן בפי' על התורה ר"פ תזריע ויעויין בס' פחד יצחק ערך דם נדה). גם השריפה היא רק ממדת חסידות כמו בצפרנים. וראיית המ"א בסי' תקכ"ו ס"ק כ' לענין נפל דמצוה לקברו מדבעי קרא לאסור מלטמאות לבנו הנפל. נוכל לסתור לפי דברינו. דהא גם באמ"ה בעי קרא אף שאין מצוה לקברו. ויש להביא קצת סמך דאין מצוה בקבורת אמ"ה מדתנינן בפ' המצניע אף כזית מן המת. ופי' התוי"ט הטעם משום דמצוה לקבור כזית מן המת לכן ראוי להצניע למצותו. ויש להקשות למה לא כלל התנא ולאמר אבר מן האדם ויהיה משמע בין מחי בין ממת. אע"כ דבאמ"ה אין מצוה כלל וסוף סוף הי' צריך למינקט מן המת לכן אמר סתם כזית:
והנני נפטר מאת אדוני בברכת הכהנים. יאריך ימים ושנים דשנים ורעננים להאיר עיני ישראל. עד ביאת גואל. דברי הרך בתלמידיו הק' והצעיר בחכמה ובשנים:
זכריה ישעיה בן לאאמ"ו הרב המפורסם מוה' מרדכי צבי הירש יאללעש מלבוב:

סימן יט

מאבי המחבר הרה"ג מוה' מרדכי צבי הכהן יאללעש ז"ל:
ב"ה יום ועש"ק משפטים כ"ד שבט תר"ב. אהובי בני. מחמד נפשי. עטרת ראשי. מאיר עיני. היקר והמסולא מכל מחמדי תבל מהו' זכרי' ישעי'. יאריך ימים בטוב ובנעימים. יגדל שמו לעולמי עולמים. א"ס:
שימה נא עיניך על אשר כתבתי מעל"ד בד"ת וכאשר אדמה צדקתי בכל אלה.
ונא להראות ג"כ לידידנו הרבנים. הגדולים ראפפארט וישורון. ובפאסט הבא אשלח עוד מה שהראיתי בדברי התומים ותתפלאו כי המצאתי שם דבר חדש. ראה כי ד' נתן לי כח ואומץ להגות בענינים כאלה אף כי הנני מסובך ומוטרד מאד:

בש"ע חו"מ סי' ע"ג ס"ק ו' הביא האורים ותומים דברי התוס' בנימין (דל"ג) שהקשו אהך דנזיר שהי' שותה יין ואמרו לו אל תשתה אל תשתה, חייב על כל אחת ואחת הוי לי' התראת ספק דשמא ישאל על נזירותו. ותירצו דמוקמינן אחזקה. והקשה המהרש"א דהא ודאי ישאל כדי שלא ילקה והאיך מצינו נזיר שלוקה. ותירץ דודאי ביודעין שעבר על נזירתו במתכוין החכם לא ישאל לו כדי שלא ילקה. אבל התראות ספק מיהת הוי דשמא יבוא לחכם שלא ידע אם עבר נזירתו וישאל לו עכ"ל. ועפ"ז תירץ בתומים קושי' השניה של המהרש"א שם שהקשה מדוע הביאו התוס' בקושיתם מהך דאל תשתה אל תשתה ולא הקשו בפשיטות מכל מקום דקיי"ל דנזיר לוקה. וכתב הוא דבאמת קשה מאי הקשו התוס' דדילמא מיירי בנודר ונזר על דעת רבים דלית לי' התרה. אולם ידוע דעת הרשב"א הובא במשנה למלך פ"ו מה' שבועות הלכה ח' (ואני בעניי חפשתי ברשב"א בכל המקומות ולא מצאתי) דאם כבר עבר על נדרו דמתירין לו דהוי כמו לדבר מצוה. וא"כ הקשו התוס' שפיר דהא עכ"ז יתירו לו אחר שיעבור על שבועתו רק הא קיי"ל דצריך לפרט הנדר ויאמר דע"ד רבים נדר וא"כ אם לא יאמר שעבר על שבועתו לא יתיר לו ואם יאמר דעבר הא כתב מהרש"א דאין חכם מתיר עד שילקה. אמנם בהך דאל תשתה אל תשתה קשה האיך משכחת לה מלקות שנית הא יוכל להיות שיעבור וילקה על פעם ראשונה ואח"ז ישתה והוא ילך לחכם ויאמר האמת נדרתי ועברתי ונלקיתי דאז יתיר לו כדי שיהי' לו כפרה דאף דלקה מ"מ צריך כפרה ומשתי' השניה לא יגיד לו רק דממילא הותר למפרע וא"כ האיך משכחת לה שילקה אשתיה שניה כן הוא דבריו בדרך חידוד: ולדעתי אין לדברים אלו שחר כמו שאבאר. א' מה שהמציא גוונו לסתור קושיי' התוס' וכתב דהא משכחת לה בנדר ע"ד רבים. הנה אם דחק עצמו למצוא גוונא בדרך רחוקה לאוקמי מתני' בהכי הלא נוכל למצוא עוד גוונא אחרת בנזיר שמשון דאין לו התרה. ולפ"ז לא יתקיים בנינו עוד. אלא ע"כ דקושיי' התוס' מדנקט סתם במתניתין ע"כ לא ניחא להו לאוקמי במילתא דלא שכיח כמו בנזיר שמשון או בנודר ע"ד רבים. וכמו שמצינו בכיוצא בזה שאמרו איכפל תנא לאשמועינן וכו' אם כן נסתרו דבריו. ב' מה שקיבץ ההקדמות דברי המהרש"א ודברי הרשב"א לגמור משניהם המצאתו הנ"ל. הנה כפי הנראה בפשיטות לא יוכלו דברי שניהם להתקיים יחד. ולא נשא אותם השכל הישר לשבת יחדיו כי סותרים זא"ז. דהרי לדברי הרשב"א מצוה היא להתיר למי שעבר על נדרו אף שנדר ע"ד רבים כדי שלא יעבור למפרע על איסור נדר החמור ומצוה לתקוני גברא ואף שעי"ז ירויח שלא ילקה מה בכך. ודעת מהרש"א הוא להיפך שאין מהראוי להתיר כדי שלא יעבור ולא ילקה וע"ד הלעיטהו לרשע וכו'. ודברי שני הגאונים הללו המה שני

הפכים בנושא אחד. ועל גוף קושיית המהרש"א מדוע נקטו בלשונם הך דאל תשתה וכו', כבר תירץ שם במהרש"א וכן במהר"ם שי"ף בדרך פשוט ונכון בלא פלפול עיי"ש. אולם על קושיי' המהרש"א השני' שהקשה דהא ודאי ישאל נזירתו כדי שלא ילקה (וזהו רק דקדוק בלשון התוס') נראה לענ"ד לתרץ דהא לפי ההוי אמינא דהשתא בקושיי' התוס' דהוי התראת ספק הא בלא זה לא ילקה בשום אופן אף אם לא ישאל ומטעם זה גופא דהוי התראת ספק וכיון דמטעם ספק לא ילקה אין כאן ודאי שישאל וק"ל:

עוד שם בתומים תירץ קושיי' מהרש"א הלזו וז"ל הא ל"ק דאם ציער עצמו בנזיר זמן רב ויש שכר לפעולתו ובסוף ל' יום שתה יין אם ילקה נפטר מעונשו החמור ומקבל שכר טל ימים שסיגף עצמו ואין הקב"ה מחליף זכות בחובה משא"כ אם יתיר נזירתו וכלא היה יחשב ומתחרט על מחשבתו ומוצא שפתיו. א"כ אין מקבל שכר כלל על ימים שציער וסיגף את עצמו אך לשוא שמר ימים כאלה בלי חפץ.

וא"כ זאת העצה היעוצה לעובד השלם לקבל עונשו ומבלי להתחרט ולק"מ עכ"ד. והנה תוכן דבריו אלו מבוארים בס' חות יאיר סי' קכ"ט ורק שהוא תירץ בזה קושיי' מהרש"א. ולענ"ד דדברים אלו לא יקובלו לכל לב מבין היודע ומעמיק לדעת כונת התורה השלמה בעניני הצומות וסגופים וכל מי שקרא ושנה בספרי מוסר המושכלים האמיתים יבין וישכיל מה ה' אלקינו שואל מעמנו. החפץ לה' בתעניתים ועינוים שמסגף האדם עצמו ומה בצע כי יכחיש את בשרו ונפשו עליו תאבל ויחלה בשרו ואיזה פעולה טובה ודעה אמיתית או הסרת העול (אשר זהו מטרת תוה"ק בכל פינותיה) יגיע לנו ע"י הצום והעינוי. אולם כל מה שמצינו בענין זה בתורתינו היתה הכונה לחסום תאות לבנו להתרחק מן המותרות בכל מה דאפשר ולמעטם בכל היכולת כדי שלא יקח האדם מעדוני העוה"ז רק כפי ההכרח לו וכשיעור הנאות והנותר יחרים ואז לא יופסד גופו ויהיה בוטח ושקט מדאגה ואנחה בהצטרכות העולם הנפסד המטרידים והמונעים את האדם מלעשות מה שתחייבהו התורה לעשות רק יהי' לו פנאי להשלים נפשו ולעבוד בוראו כל ימיו. וזאת היתה כונת תורתנו התמימה במצות הצום והעינוי למען הרגיל נפשינו במדת ההסתפקות ולא להיות להוט אחרי בולמוס החשק והתאוה ואם כן נחזה אנן בנזיר הזה ששתה יין בסוף ימי נזירותו ולא יכול לעמוד על נפשו ולהתאפק עד שימלאו לו ימי נזירותו. מה לי אם עודנו שם נזיר עליו או סותר נזרו יקרא. הן כל מה שפעל זה הנזיר שעוד שם נזיר עליו בנזירתו פעל גם זה שסתר נזרו ומדה אחת לשניהם כמו זה כן זה הכין לבבו להיישיר את נפשו עד שהיתה ידו יד קרוץ מחומר מגעת. שניהם הרגילו עצמם בנזירות מההנאות הפחותות מזמן תחלת שלשים עד סוף השלשים ולא עד

בכלל ולבסוף לא קיימו מוצא שפתם ומה יתרון האחד מן השני. וכי תאמר שזה הראשון סבל מלקות עבור זה ששתה יין לבסוף ולא כן השני. הנה גם בזה לא בחר ה'. ובפרט שכפי הנראה לא סבל היסורין של מלקות ולא עשה טצדקי הלא רק למען יהיה בידו המצוה שציער עצמו בשלימות ולא יסתור נזרו כמו שכתב בתומים שזהו העצה היעוצה לעובד השלם שיהי' בידו המצוה הזו ויקבל שכרו. משלם ומהתימא על הגאון התומים שקראו לזה עובד השלם העובד ע"מ לקבל פרס. ומה גם שלקח הדברים כפשטן שבכל תענית ותענית יעשו נחת רוח ליוצרם ויעשירו כבוד ביתו. לא זו הדרך ולא זו המסילה לעלות אל הר בית ה' ולא זו העצה היעוצה לעובד השלם כמו שיעץ אותנו הגאון הזה. והדברים פשוטים ונכונים לכל בעל שכל ישר:

עוד בסי' ע"ה ס"ק י' תירץ שם בתומים קושיי' התוס' בב"ב (דף ל"ד) בסוגיא דנסכא דאמאי פטור לרב ושמואל מכיון דלית לי' מיגו וכו' וכתב דבאמת כתבו התוס' דהאיך משכחת לרב ושמואל מ"מ הא אית לי' מיגו דחמשין ידענא וחמשין לא ידענא דהא ל"ל משאיל"מ. ותירצו דזה הוי מיגו גרוע ע"ש. א"כ הא שפיר יש לו מיגו כאן דאיני יודע אם חטפתי או אם ברצון נתנו לי אליבא דרב ושמואל ולא הוי מיגו גרוע דהא גם עתה טוען טענה גרוע דשלו חטף דזהו נגד חזקה עכ"ד. ונהירא כד הוינא טליא נתן לי מורי דבר חידוש הלז לבחון אותי אם אוכל להוציא דבר הזה מעצמי ולבוא עד תכונתו וב"ה כי כונתי לדעתו. ועתה אחרי העיון מעט נראה השגיאה המונחת על פני החידוש הלז דהאיך נוכל לומר שאדם א' יטעון איני יודע אם חטפתי או אם נתן לי ברצון ואיך משכחת לה במציאות כלל שישכח מעשה רבה כזו אם עשה היינו אם חטף מחבירו. ובשלמא איני יודע אם נתחייבתי או חמשין ידענא וחמשין ל"י שפיר יוכל. להיות ששני אנשים סוחרים אשר היה להם עסק ביניהם וא' לקח מחבירו כמה פעמים סכומים ונתן לו בחזרה ובתוך הזמן נשכח ממנו סך א' אם לקח או שהוא טרוד מאד. ועכ"ז היא טענה גרוע. אבל כאן אף טענה גרוע לא הוי דאיך יוכל להיות שישכח דבר כזה אם גזל וחטף. ומה שהביא ראיה מלקמן סי' צ"ב דאף בזמן קרוב שייך לומר אשתלי. הנה משם מבואר ההיפך ע"ש בסעיף ב' ובמפרשים. הנני מחכה ומצפה לראות דבריך ותשמחני כימות עניתני:

דברי אביך המחבקך מרדכי הירש.:

סימן כ

מהגאון המחבר לאביו הרב על מכתבו הקודם:

בעיקר ענין נזירות שמשון צ"ע מה טעם היה שדימה א"ע לשמשון שנדרו המלאך הרי סוף סוף זו השתוות גופי' רק מכח נדר קאתי וכל נדר יש לו ביטול ע"י התרה. ולולי דמסתפינא הייתי ממציא לומר דליתא לעיקר דין זה. והא שאמרו במס' מכות דיש חורש וכו' מתניתין בנזיר שמשון היינו דמיירי בנזירות ממש כשמשון ר"ל בנזיר שנדרו אותו מלאך אבל אם אמר מעצמו אהא כשמשון יש לו התרה. ובזה ניחא דלא קאמר ביבמות (דף ה') נזיר איתא בשאלה אכתי נזיר שמשון מאי איכא למימר. ועיין בטורי אבן נידון קושי' זו. אמנם בנזיר (דף י"ד ע"א) משמע מפורש דיכול להדיר א"ע כשמשון ולא יהי' לו התרה. וע"ש בתוס' ד"ה אמר. והתם בגמרא צ"ע אמאי לא יחול הך נזירות עשרים יום מעכשיו הרי יש נפ"מ לענין להטמא למתים דנזיר שמשון מותר לטמא למת. ועיין ה' נזירות פ"ב ה"ז האומר הריני נזיר כשיהי' לפלוני בן וכו' ה"ז ספק נזיר. ויש לתמוה הרי זה הנודר יודע בעצמו האיך נתכוון. ואת"ל דלא מהמנינן לי' הא יש לו מיגו שיכול לשאול על נזירותו. ובע"כ צ"ל דאיירי בנזיר שמשון דליתא בשאלה. אמנם לפ"ז שוב יקשה הא בנזירות שמשון לא קיי"ל ספק חירות להקל עיין כסף משנה ה' נזירות פ"ד ה"ט ובל"מ שם. אך קשה לי ע"ז מהא דפ"ק דנזיר (דף ד') במשנה מה בין נזיר עולם לנזיר שמשון וכו' וא"כ ליחשוב נמי זה ספיקו מותר וזה ספיקו אסור. אך מ"מ זהו נגד הסברא מדוע יהי' עדיף כשאמר הריני כשמשון שנדרו המלאך ואינו בשאלה מכי אמר בפירוש הריני נזיר ולא אהי' יכול לשאול דפשיטא דלא גרע כחו בזה וסוף סוף מיתשיל. ועיין ה' שבועות פ"ו הי"ג דבכה"ג נשאל על השבועה האחרונה ואח"כ על הראשונה. [ועיין מ"ש המחבר בחדושיו להרמב"ם ה' נזירות פ"ג הי"ד]: ובענין נזירות ע"ד רבים לכאורה קשה אמאי כדבעי הש"ס במס' מכות ובנזיר שם למצוא נזירות דליתא בשאל נקט נזיר שמשון ולא קאמר נזיר ע"ד רבים. ובשלמא מכות בסוגיא הנ"ל לא מצי למימר בנזיר עד"ר דהא סוף סוף איתא בשאלה כשירצו הרבים או לדבר מצוה אבל במס' נזיר שם (דף י"ד) קשה לנקוט בנזיר עד"ר דעכ"פ הוא יותר חזק ואמיץ נגד סתירת השאילה מן סתם נזירות ושפיר חיילה נזירות דהשתא. וע"כ נימא דמסתבר דלא שייך כלל נזיר עד"ר דרק בנדר מצינו כזה היינו שהרבים מדירים אותו לצרכם כמו בהך מקרי דרדקי דפשע בינוקי וכן בכהן הנושא נשים בעבירה י"ל שיש צורך לרבים בהכשרו כדי שיעשה עבודת קדשים בשבילם: והנה בעיקר קושיי' התוס' דהוי התראת ספק יש להתבונן בפשיטות דלק"מ כלל דהרי בשעה שעובר יש עליו חיוב הנזירות ולא יצא מעבירה זו אם לא שילקה אח"כ או שיפרע האוב היינו שישאל שזהו רק כפרעון חוב בעלמא דפורע למפרע ר"ל שעוקר הנדר. וא"כ האיך חשוב זה עכשיו התראת ספק בשעה שעובר. אך באמת גם

בלא התראת ספק אכתי קשה האיך מלקין אותו אח"כ הרי בשעה שכופתין אותו על העמוד יוכל בכל רגע לומר אלך ואשאל ואפטר וכי יש זמן קצוב אל ההלקאה. ועיי' ה' שבועות ספ"ו וכעין זה ק"ל האיך מלקין וממיתין בכל האיסורין הא יוכל לומר אנוס הייתי מחמת חולי דחולה שאמר צריך מחללין את השבת ואפי' רופא אומר א"צ שומעין לחולה. והאיך אנו יכולין להכחישו אם יאמר שהרגיש כ"כ עקיצת התאוה עד שהרגיש שנוגע לכלל סכנה. וע"כ מוכרחין אנו לומר כהך פסק הש"ע בה' שבת דבעינן דוקא שיהי' ניכר בפניו דחולה הוא:

סימן כא

עוד מהמחבר לאביו דרב ז"ל:

א מה שדחית את תירוצו של האורים ותומים הצדק אתך. ומיד בתחלת עיוני בו היה מתנגד לשכלי כי הלא כל אדם יודה אף אם לא תוכל למכור כתובתה רק ע"מ שתתאלמן ולא ע"מ שתתגרש הנה תקח טובת הנאה עבור זכות זה. ואף אם יומעט שוויה. הנה אדרבה לפי קושיתו יוכל לתנא לשנות רבוי תשלומין בעדים זוממין אך באופן זה כי כל מה שיגרע מחיר זכותה הנה יצטרכו לשלם יותר לבעל וכדמסקינן במכות (דף ג') שמין באשה ובכתובתה. אבל און לזה הנה מצאתי שבמחכת"ה נעלם ממנו לפי שעה דברי התוס' דכתובות (דף ל"ט ע"ב) ד"ה טעמא דתקינו רבנן כתובה שלא תהא קלה וכו' מהא דאשה שחבלה בבעלה תזבון כתובתה ע"מ שתתאלמן אבל אם יגרשנה יהא לה כתובה יעו"ש. הנה נראה מזה אשר גם באופן הלז יש לה טובת הנאה:

ב סברתך היקרה מה שיצאת לידון בדבר החדש ולומר יען כי אנו למדים דינא מוציא שם רע מאונס הנה גם בזה נשוה אותם יחד אשר במוציא ש"ר תצא כסף קנסה בכתובתה כמו באונס ויצמח לנו מזה תירוץ יקר אף נעים על קושיית האו"ת הנ"ל.

אבל סלח נא לי אבי מאורי אם אומר אליך כי הדבר החדש הזה הוא חוכך בגרוני. כי בשלמא גבי אונס לא נתחייב לה כתובה מעולם כי לא לקחה לו לאשה וע"כ עתה כאשר התורה קנסה אותו וגזרה אומר ולו תהיה לאשה אחרי אשר בא עליה באונס הנה נוכל לומר שפיר תצא קנסה בכתובתה. אבל לא כן במוציא ש"ר שכבר נתחייב לה כתובה דאורייתא בעת נשואיה ועתה למה יגרע נחלתה מחמת קנסה. ומצאתי ראיה נכונה לדברי מתוס' הנ"ל שכתבו גבי אונס אע"ג דבתולה יש לה כתובה מן התורה זו בעולה היא ויעויין שם אח"ז שנראה מדבריהם אשר אף אצל אונס הי' מחויב לתת לה כתובה אי לאו שכבר נבעלה. ומכ"ש גבי מוציא ש"ר שהוזמו עדיו ונמצא כי אשה בבתוליה לקח

שחייב לתת לה כתובה הראויה לה מן התורה כאמור. ועתה הנה קושיית האו"ת חזרה לאיתנה. אבל לדעתי העניה הנני נבוך בעיקר קושיתו ואין לה דמיון כלל להא דמכות שהעידו עליו שגירש את אשתו ולא נתן לה כתובתה וע"כ רצו לחייבו לתת לה כתובה מיד יען כי בין היום למחר סופו ליתן לה כתובה לכן לא נוכל להענישם רק שישלמו לו את סך הכתובה בנכיון טובת ההנאה שלה. כי כל מעיין יראה שהעדים לא יתחייבו שם לשלם לבעל רק מה שרצו בעדותם לגרע זכותו ממה שיש לו עתה בכתובת אשתו וע"כ אם אמרו פלוני גירש את אשתו ולא נתן לה כתובתה אעפ"י שבין היום למחר סופו ליתן לה כתובה רק כיון שהם חייבוהו בעדותם לתת כתובתה מיד הלא הפסידו לו בזה את זכות ספקו שיש לו בעת הזאת למכור בכתובת אשתו כמו שפירשו שם רש"י ותוס'. ולפיכך מחוייבים להשיב לו ההפסד הזה וכדמסקינן שם שמין באשה ובכתובתה. אבל לא כן בנידון דידן הנה לא הפסידו לו בעדותם לעת הזאת מאומה ואדרבה החזירו לו זכותו ליושנו ויוכל למכור ספקו בטובת הנאה מה שלא הי' לו אם נפטר מלשלם כתובת אשתו. וע"כ איזה דמות תערכו אל הטובת הנאה הלזו. יבואו שני עדים ויאמרו פלוני גירש את אשתו ונתן לה כתובתה ואח"כ יבואו שני עדים ויזימום ולפ"ז לא גרש את אשתו וממילא לא נתן לה כתובתה. ואח"ז תבוא כת שלישית ויזימו לכת שני' הכי נחייב בכגוונא דא את הכת השניה שישלמו טובת הנאה לבעל אתמהה:

סימן כב

ארבע תשובות האלו סי' כא כב כג כד הבאות זו אחר זו המה להגאון המפורסם מוה' יהושע אייזיק ז"ל בעל עמק יהושע. אשר כתב לו הגאון המחבר ז"ל מלבוב עיר מולדתו בשנת תקצ"ג בבחרותו כאשר נשתדך אז עם בת הגביר ר' יעקב הלוי הורוויץ מפה מינסק. ושלח ע"י המורשה מצד הגביר הנ"ל הוא הגאון ר' ישראל מיכל ז"ל ישורון מפ"ק קונטרס בחידושי תורה [הוא המוצא שמה על הרמב"ם הל' חובל ומזיק) והגאון בעל עמק יהושע היה בעת ההיא מ"מ בבהמ"ד דח"ק בפה מינסק והשיב להמחבר על הקונטרס הנ"ל. והיו חליפות מכתבים ביניהם וזה אשר השיב לו הגאון המחבר ז"ל:

בכל דרכיך דעהו. בעזר האל מוצאי שרק ליל יום א' לסדר תו"מ ירד למב"י תקצ"ג:

לגבר לא אדע מילי יהלכו. שלומי ישאו אליו ואותו יברכו. הוא ניהו הרב דמופלג גדול בתורה. ארי שבחבורה. תני ומתני דלית לי' שיעורא. חריף ושנון בפלפול ובסברא. הלא בשמו הקדוש יקרא. מוהר"ר יהושע אייזיק מ"מ דח"ק בק"ק מינסק. נרו יזרח. עד בלי ירח. א"ס:

שלשום בא אלינו מכתב מכ"ת ושם ראיתיו מתהלך בקן קולמסו להעיר בדברים אחדים באותו קונטרס מד"ת שלי שנתתי ביד אוהבי הרב ר' ישראל מיכל נ"י. ויהי לי לששון על אשר ראה לתת לב לעיין במה שחדשתי ת"ל. כי אך בזה ימצא המחדש את משכורתו אם יתאוו אנשים שלמים לקחת אמריו ולחקור בהם. ואולם תשובה על דבריו ועל השגותיו יבואר ממה שאציע פה לפניו: הנה מה שכתבתי בהך עובדא דדוד בב"ק (דף ס' ע"ב) דמיירי שהבעל גדיש היה מוחה וקרוב לשפיכת דמים. והיתה שאלתו על גוף הענין אי מותר לגזול ולהציל עצמו. ולכאורה יש להקשות על דברי מן סיום דברי הש"ס דב"ק דאיתא התם בשלמא למ"ד למיקלי היינו דכתיב ויצילה אלא למ"ד לאחלופה מאי ויצילה וכו'. והנה זה לא שייך רק אם נפרש ששאל אי צריך להחזיר ולכן כאשר השיבו לו מותר אתה ואינך צריך להחזיר הוי שפיר ויצילה. אבל לדידי דאמינא ששאל להם ממש אי מותר להציל לכתחלה א"ע והם לא השיבוהו רק שמותר להציל לכתחלה ולא בענין התשלומין. אכתי קשה אף למ"ד למיקלי מה ויצילה. אכן באמת גם לפירושי ניחא כי אחר שהותר לו וכתשובת הסנהדרין משום דמלך פורץ לעשות לו וכו' אז אף מלשלם נפטר וכדעת התוס' לשיטתם שהסנהדרין סברי הכי ונהפוך הוא דיש סברא לומר דיותר מותר אם לא ישלם אח"כ. יעויין תוס' סנהדרין (דף כ' ע"ב) שכתבו על קושיתם מכרם נבות דבחנם היה יכול ליקח אם רוצה. (איברא כי דבריהם צריכין ביאור. דהרי באמת הסנהדרין היו מדמין הך דלאחלופי גבי דוד להא דהמלך פורץ לעשות לו כו'. וא"כ קשיא כרם נבות ואין להאריך). ואולם לדינא אינו מוכרח עדיין מתלמודא דידן אי מותר כשזה מוחה וקרוב לבוא לידי שפיכת דמים. והא דרודף אחר רודף ששיבר את הכלים וכו' (עיין סנהדרין ע"ג וע"ד) אפשר דמיירי דליתא לבעלים כאן והא דמחויב למיגר ולהציל נפש חבירו אפשר דמ"מ אין להנרדף לעשות כאדם העושה בשלו עד שיהרוג לבעלים אם לא יניחו:

ומה שכתב מעכ"ת דאף שלא בפניו עביד אינש דינא לנפשי' ומציל עצמו בממון חבירו. יעויין בשיטה מקובצת פ' הגוזל ומאכיל שם שיטת הראב"ד באריכות ותקשה אמאי אסרו לדוד להציל א"ע הא אמרינן בקידושין (דף ח') דחייב לאצולה. ותירץ דשלא בפניו אסור כי הממון לא נתחייב ונשתעבד לו שלא בפני הבעלים. ובאמת אנכי נתתי טעם לשבח להסביר דעת הראב"ד והכי מסתבר (אם נחזיק כדעת הראב"ד דלעולם אסור להציל א"ע לכתחלה בממון חבירו ורק כשהבעלים כאן קיימי בלאו דלא תעמוד עד שיצילוהו ולכן הוא מותר להציל א"ע וכו') דלא שייך עביד אינש דינא וכו' רק היכא שחבירו כבר נתחייב לו אבל הכא עיקר החיוב מתחיל רק משעה שחבירו עומד אצלו

מטעם לא תעמוד וגו'. ובמקום שאינו עומד אצלו אין הלה מחויב לו כלום ולאו דינא עביד (וכל זה הוא מדאורייתא). ויעויי"ש בשיטה מקובצת דדעת הראב"ד היפך מ"ש ולא ברירא לי דנראה שסבר כי מדין תורה לעולם אסור להציל עצמו (אפי' באונס מיתה) אדעתא דלא לשלם וגם בפניו מותר דוקא אדעתא דלשלם. רק אחר תנאי יהושע שהתנה דהתועה בין הכרמים מפסג ועולה מפסג ויורד וכו' אז מותר אף שלא בפניו ובתנאי שישלם אח"כ. והא דמחייב למיגר מד"ת מקרא דלא תעמוד מיירי רק בפניו. ומאד קשה לקבל זאת דאף שלא בפניו ומפני איסור גזל גרידא יהרג ואל יעבור (ומ"מ לא קשה עליו מסוגיא דהעדים שאמרו דהתם דעתייהו לשלם ומותר אף שלא בפניו אחר תנאי יהושע. ועוד דהתם האנס מייחד להו ממונם של זה דמותר לכ"ע וכמ"ש בסמוך). ויעויי"ש דהקשה הא דוד הי' אחר תנאי יהושע דאף שלא בפניו מותר ואמאי אמרו לו אסור להציל ומתרץ דכך שלחו אליו בלא תשלומין אסור אבל מלך אתה ומותר לך אפי' בלא תשלומין.

ולדעתי אכתי לא העלה הראב"ד ארוכה בזה דהרי הוא עצמו הוכיח לעיל מיני' לדינא דהיכא שהאנס מייחד ממונו של פלוני אז מותר למסור ממונו של זה ופטור מלשלם. וא"כ ה"נ ליהוי כאלו יחדו גדישים אלו שהרי היו פלשתים טמונים בתוכם ולא היו ישראל יכולין להמלט מהם אם לא שישרפו דוקא גדישים אלו. וכמו דגבי המקשה לילד אמרינן דעד שלא הוציא העובר את ראשו מחתכין אותו ואף כשהוציא היינו הורגין לו לולי דאמרינן משמיא מרדפי לה. ואע"ג שהתינוק אינו מתכוון לרודפה ולמה נהרגנו. מ"מ אנן חשבינן לי' כמתכוון הואיל ואי אפשר להצילה באופן אחר (וזהו סברת רב הונא דאמר רודף א"צ התראה דלא אזלינן בעניינא דרודף בתר דעות אם הם מתכוונים או לא. רק מצד בחינת המעשה אנו דנין דאם אירע שא"א להציל איש נקי מיד הדבר המבקש את נפשו אם לא שנסיר אותו דבר עבדינן הכי. ולכן אנו הורגין התינוק כי תכלית הכוונה היא רק להציל אמו ודו"ק). וא"כ ה"נ במעשה דילן הואיל שאירע דפלשתים מטמרי בהני גדישים ולא היו ישראל יכולין להנצל מהם אם לא בשריפת הני גדישים דוקא נימא דהוי כאלו בא אנס ומייחד להו הני גדישים שישרפו אותן. סוף דבר לא ירדתי לעומק דעת הראב"ד. ובכלל בהאי עניינא צריך יישוב גדול לברר החלוקים היטב. ואין עת האסף:

ומה שרצה רו"מ להסביר דטעמא דרב חסדא דסבר יהרגו ואל יחתמו שקר הוא משום דסבר לא עביד אינש דינא לנפשי' אפי' במקום פסידא. הא ליתא דהנה אם הדין הוא דאף שלא בפני בעלים שייך לאו דלא תעמוד ורשאי לו להציל בממון חבירו ממילא שב רשות זה להיות חוב. ומצוה הוא להציל א"ע ואינו יכול למחול להבעלים שלא

יצילוהו ולעולם הם עומדין בלאו דלא תעמוד. והרי הוא כשאר איסורא. ואם כן הוא כ"ע מודים דבכה"ג עביד אינש דינא. דלאו דינא לנפשי' עביד רק למנוע האיסור. והרי מבואר בר"פ המניח דמקשה אדר"נ מהא דנרצע שחבל בו רבו פטור ומתרץ בעבד שמסר לו רבו שפחה כנענית עד האידנא התירא השתא איסורא. ובפרש"י שם ורשאי להלקותו ולהפרישו דהאי דינא לאו לנפשיה הוא ע"כ. הרי דגבי איסורא לכ"ע עביד אינש דינא. ועוד לו יהא דלא עביד אינש דינא אף בכה"ג. ואעפ"כ אי עביד לא עדיף מגזל. והא אמרינן דמצי לאצולי נפשי' בגזל. ולמה לי' דליעבד דינא והרי גם אי לאו דינא הכי מ"מ מותר מפני פקוח נפש ולא ימנע משום איסור גזל:

ומ"ש מכ"ת בסוף דבריו וז"ל וגם מה שפלפל לפי דעתו דמחוייב למסור עצמו ע"ז א"כ אם לא מסר נפשי' מפני מה מחוייב לשלם אח"כ יהא פטור כמו על ג' עבירות. לדעתי תלוי דין זה בהא דאמרינן כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד וכו' עכ"ל. הנה כך הי' אפשר לומר אלו הי' לו הממון כאן בעין אז הוי אמרינן דצריך להחזיר דבמאי הוא רצה לקנות לי' רק במה שהציל עצמו בו. הרי אותה הצלה היתה באיסור וכמו דאמרינן גבי גזל שעשה בו שינוי. אבל השתא דליתא לממוניה בעין ואתה רוצה לחייבו לשלם ממון אחר וזהו שוב הוי כמו עונש דפטור מטעם ההוא ולא אנוס (כמו אלו עבר על א' מג' עבירות דפטור) וע"כ אתה צריך להסביר בדרך הסברא שאמרתי. ואין להאריך בזה הואיל שכבר נדחו הדברים מהלכה. וכל מה שהארכתי בקונטרסי בזה הי' רצוני בהסברת טעם דינו של הרמב"ם: ובהך סוגיא דתמורה ק"ל אהך דבא במחתרת דא"ר מסתברא מילתא דרב בששיבר אבל נטל לא וכו'. ועוד אי' התם דרבא איגנב לי' דיכרא במחתרתא ולא קבלינהו הואיל ונפק מפומי' דרב אפי' בנטל ומשמע דעכ"פ בשיבר מודה רבא ואמאי הא איהו גופי' סבר כל מילתא וכו' דלא מהני וה"נ הרי התורה אסרתה לבוא במחתרת ואמאי קניא לי' הגנב בהאי איסורא. איברא כי בששיבר בעודו במחתרת לא קשה כל כך די"ל כיון דבשעת היזק עדיין הי' עליו חיוב מיתה ופוטרתו עכ"פ מהתחלת החיוב. אבל על התוס' שם קשה שכתבו דמיירי אפי' שיבר אח"כ כשיצא מהמחתרת מ"מ פטור. ואמאי הא בשעה שלקחם לא קנינהו והוה גזל בידי' ונתחייב להשיב ומה"ת יפטר אח"כ על שבירתו ומה השבה היא זו. ולכאורה י"ל דהנה הרשד"ם הקשה אהך דהשוחט בשבת וביוה"כ שחיטתו כשירה אמאי ליהוי כמו כל מילתא וכו' דלא מהני. והמציא עי"ז דלא אמרי' הכי רק היכא שיתוקן האיסור אם לא מהני ומשום האי טעמא בעצמו אמרי' הכי כי היכי דלא נעשה איסור. אבל במקום שלא יתוקן האיסור אף אם נימא דלא מהני שוב אמרינן דמהני. ולכן בשוחט ביוה"כ אף דנפסלה השחיטה מ"מ שור שחוט לפניך ועבר

על נטילת נשמה. והכא נמי דכוותי' הוא דכבר נסתכן ועבר על ונשמרתם מאד וגו' והאי איסור ליתא בחזרה. אך אכתי נימא דהא זולת זה עבד איסורא על שלקח ממונו של זה. אטו הוא מותר לגזול לכתחלה משום טעמא דבדמים קנינהו.

ויעוי"ש בתוס' ד"ה לא. וי"ל דהכא משום קלב"מ קא אתינן עלה ואיכא קרא דכדי רשעתו. ומ"מ צ"ע למה לא מקשה הש"ס בתמורה גם מהכא. ויש לפלפל עוד אך כבר דשו בי' רבים:

ועתה אבוא במשפט על אודות קץ אמריו. ואני ידעתי כי לבבו צדקות ומישרים אהב. ולא אשחית בזאת את האהבה אם יאהבני מקדם כאשר כתב. ולכן לא עצרתי מדבר מילים אחדים הללו. הנה כה הוא הדבר אשר חזה על שרי המדינות האלה ותלמידיהם לאמר: זה דרכם למו להרוס את אשר יבנו ולעקור את אשר יטעו. והמה חובלים ומבלים זה לזה בהלכה. אפס רק ארצו היא מבורכת ד' אשר עינו עליה והולידה והצמיחה כל איש בריא וכל איש חיל במלחמת התורה לעבור ארחות ים התלמוד ולהעלות ההלכה האמיתית בידיהם. ככה דיבר במכתבו. ואנכי לא דמיתי כי עוד בימים האלה אשר רוב מושבות בני ישראל מלא דעת והשכל בלימוד הגפ"ת, שיתפאר לבב א' מהם במיטב מקומו ויאמר ידנו רמה מאתנו תצא תורה. ואילו התגדר כן רב א' אשכנזי או צרפתי לפני איזה מאות שנה על תושבי ארצותינו, אז היינו מתנצלים בעדו ואמרנו אך פועל ידיהם אנו ואליהם אנחנו נושאים את נפשינו. על כן יתפאר החוצב על הגרזן. אכן עתה הן כל עיר ועיר מדינה ומדינה יושבת תחת שריה ומוריה. האמנם כי לא יכיל פה המקום להרחיב במחלוקת הפלפול ולברר חלק הנבחר והנאות או הבלתי וכו' כי לא יושלם זאת רק במאמר מיוחד כאשר בדעתי לכתוב. אכן בכל זאת בדרך כלל אומר כי מיום עמדי על דעתי ובחרתי לי דרך זו אלך בלמוד ההלכה ראיתי כי כשם שאין הדעת נוחה לפזר זמן רב בעסק פלפולים חרבים ומדולדלים אשר עליהם באמת נאמר להג הרבה וגו'. ככה לא טוב לאדם שיהיה לעולם מהדרי שמעתתא וליספי כתורא ולא יחדד תונאי דלבי' בסברא וחידודא. ולכן כאשר מעודי שמעתי רבים המתלוננים על לומדי מדינתו (ולא יביטו דברי לנוכח חלילה. כי כבד אכבדנו כפי מעלותיו המעולות. ובר מיני' דהאי גברא רבא ודכוותי') כי המה כאוכלי תפל בלי מלח ולא יתנו עץ הדעת והתבונה להמתיק את לימודם ויהי לשמחת נפש. ואני לא ידעתי מה אשיב להם דבר כמעט נעניתי להם ראשי. לולי זה כשני ירחים אשר היה אתנו הרב מוה' ישראל מיכל נ"י מקהלתכם ודברתי עמו כל ימי היותו פה ומצאתיו כמה רב חילי' בדרך הסברא. עד שדברתי אתו נשא על שפתיו לשבח אחוזת מרעהו ועמהם מכ"ת כי כלם המה כלילי יופי מעולפים ספירים בפלפולם

הנחמד אז הראיתי לדעת כי גם שם צוה ה' את הברכה ויאר אליהם באור תורה. אכן לא בעבור זאת יחשוב עלינו כי אלמן ישראל השוכן בארץ פולין וינהגו במחשך כל לימודם. ואם ימצאו בתוכנו שועלים קטנים מחבלים את עצמם הם התלמידים שלא שמשו כל צרכן (כדפרש"י בברכות (מ"ז ע"ב) ד"ה לא) ומבקשים גדולה כאחד הגדולים. הלא גם אצליכם ראיתי איזה כמוהם שאינם רואים סימן יפה כמונו כמוהם. מקרה אחד לכל הארצות ומדוע איפא יאמר הבדל הבדילנו ד' משאר אחינו להורות לנו המסילה הסלולה בלימוד חוקותיו ותורותיו. המעט סקל לפנינו את הדרך מרן אבי זקני הפני יהושע או הגאון בעל נ"ב ואחרון חביב הגאון הקצות החושן. ויש אתנו רבים ההולכים אחריהם רק המה אוהבים ג"כ לפעמים לבוא בארוכה באורח פלפול. ואני מתמה מה זה יתן קולו עלינו הלא גם בתוככם ימצאון אנשים הרוצים להתענג בחכמת הפלפול. ואף במה שכבר פסלתו מדינה שלנו ואינו נהוג כלל. וכי כך נברר שמעתתא אליבא דהילכתא ובדרך האמת אם נוכיח דע"כ הרשב"א סבר אין מחזיקין מאיסור לאיסור מדהקשה על הרמב"ם דאמר ספיקא מותר מן התורה מהך דרישא של עולה ומתרץ הטורי אבן (בקונטרס אבני מלואים לחגיגה. יעויי"ש שהתירוץ הוא נחמד וישר) קושיתו. אך תירוצו לא אתיא שפיר רק אם נפסוק מחזיקין מאיסור לאיסור. ומעתה אי איתא דהרשב"א סבר מחזיקין מאיסור לאיסור אמאי הקשה על הרמב"ם היה לו. לתרץ קושיתו כתירוץ הטורי אבן והאלקים שראיתי הוכחה זו כתובה על ספר מרב גדול א' דשם המפורסם בחיבוריו לבעל הוראה מופלג ונדפסו כמה פעמים. הוא הדבר אשר דברתי כי אין רב יתרון אלו לעומת אלו. ברוך בורא נפשות רבות וחסרונן. לבד ארץ הקדושה מצד תכונתה תוציא רב תבונות ליושבי' כעדות חז"ל אוירא דא"י מחכים. ואם אולי בזאת יתהלל על טוב ארצו יען על ברכיה רפאים יולדו הלא המה רבותינו הגאונים בעל שאגת אריה והגר"א ומהר"ז מוילנא. הלא גם בארץ תוגרמא שלח ד' רועים מאירים ככוכבי שמים המה המשנה למלך והבני יעקב והמחנה אפרים והבכ"ר דוד ובעל שער המלך. וכעת אין אנו יודעים מאומה מלומדי ארץ ההיא. תתפאר נא מצרים כי שמה יולד משה רועה אבן ישראל ואהרן אלעזר ופנחס הצדיקים. והנני מדבר עד הנה רק למען חקור על הענין לא למען הוכח אותו על דבריו. כי לא טוב הדור הזה מדורן של חכמי התלמוד אשר גם אם היה ריב אל בני א"י עם בני בבל עד שקראו הראשונים על האחרונים:

יתבי בארעא דחשוכא אמרי מילי דחשוכא. ודרשו (בסנהדרין פרק ג') במחשכים הושיבני זה בבל. ואמרו לא בבליים היו אלא וכו' אלא מפני ששונאים את הבבלים וכו' ור"ז צם כמה תעניתים דלישכח ש"ס בבלי. ובפרטות על נהרדעאי אמרו מעיילי פילא

בקופא דמחטא כמו שרגילין היום לגנות את המפלפלים. ועכ"ז הן המה היו באר מים חיים לעם ד' ומהם שתו כל עדרי צאן ישראל. עד שלבסוף נמנו וגמרו דניזיל בפסק הלכה רק בתר תלמודא דבבלאי. כה יתן ה' להשיב דור חכם ונבון גם בעת הזאת ותמלא הארץ דעה וגאלם מיד תהפוכות ועמל רוח א"ס:

ועתה יהי שלום בחילו. ולכל אשר לו. וד' ירצה פעלו. לחזקהו ולאמצהו בשכלו. וישם ממעל שבילו. כחפץ דורש שלומו. וכל הנלוה עמו:

הק' והצעיר בחכמה ובשנים.:

זכריה ישעיה בהרב מוה' מרדכי צבי הכהן יאללעש:

הכו"ח פה לבוב בראשון בעשרים וששה יום לחודש שנת תקצ"ג:

סימן כג

בכל דרכיך דעהו.:

לכבוד חרב הנדול כמהו' יהושע אייזיק נ"י. מאת ידידו אשר אהבו שלום וכל טוב סלה:

ערב חג העצרת הזה הגיעני מכתב יקרתו על הדברים אשר השיבותי לו זה ירח ימים. והנאני במכתב אצבעותיו. והנה מאי דקשיא ליה בהא דרבא בב"ק (דף ע') דאית ליה אתנן אסרה תורה ואפי' בא על אמו. אלמא דהמכירה הוי מכירה אפי' אם עבד איסורא. הא לק"מ מחמת אותה סברת הרשד"ם שהבאתי דהא דאמרינן דלא מהני היינו רק היכא שיתוקן האיסור. אבל אם אי אפשר לתקן שוב עומדת המעשה בתוקפה. ולכן אתי שפיר בנ"ד כיון שעיקר האיסור הוא מה שבא על אמו וזה אי אפשר לתקן אף אם לא תקנה היא האתנן. וכיון שכן שוב נתקיימה המכירה. ורק מטעם קלב"מ איתרע לה:

ומה שרצה מעכ"ת לחדש חילוק חדש בהאי עניינא ואמר לתרץ קושיית התוס' ד"ה והשתא. הנה דבריו נכללין במה שכתבו הסמ"ע והט"ז והש"ך בסי' ר"ח יעוי"ש ובקצה"ח שם דבר יקר בתוס' הנ"ל ושמח לבו:

ומה שרצה כ"ת לתרץ ע"פ הרשד"ם קושיי' התוס' גבי צורם אוזן בכור.

כמדומני שהרשד"ם בעצמו או מהר"י טייצק בשו"ת שלו קמתרץ הכי ואינם כעת ת"י לעיין ואמנם לענ"ד דאכתי קשה קושיי' התוס' דהא הכא מה שהוא מתיר את הבכור כשצורם אזנו ליהוי כעבד בי' עבודה דאסור מדאורייתא ומילקי נמי לקי. ומה לי אם עבד בו עבודת מלאכתו ונהנה בו או צורם את אזנו ומתהני עי"ז. והרי אף להרביע אותו אסור יעוי' ברמב"ם פ"ב מה' מעילה ובמשנה למלך שם שהראה מקורו מפ"ב דמ"ק (ואף שכתב שם המ"ל דזה אינו רק מדרבנן היינו מטעמא שכתב שם הואיל שהוא עצמו

אינו עובד בו אבל הכא הרי הוא עצמו צורם אזנו) ולכן הכא אי נימא שהבכור מותר. הא איכא איסור רבתא שעבד בו עבודה מלבד האיסור שעשה מום בקדשים. אבל אם לא יועיל במעשיו לא ישאר רק האיסור השני. והאי איסור דעבודה ליכא דהא לא מיתהני כלל ולא ניחא ליה. והוי דומיא דאמרינן בפ' אילו מציאות גבי פרה אדומה. וא"כ הדק"ל למה לי מטעם קנס ת"ל מטעם כל מילתא וכו'. והכא שפיר נתקן עפי"ז האי איסור דעבודה בקדשים. ועל כרחך הוצרכו לתרץ דהוי עכ"פ כאילו נפל בו מום ממילא פי' דמהאי טעמא, דכל מילתא וכו' לא מהני ליכא לאורעי רק מחשבתו בעשייתו והוי כאילו נעשה מאליו. ולכן הכא דגם בלא מחשבתו הותר הבכור על כן לא נוכל למיסר הבכור רק מטעם קנסא. ויש להאריך קצת כאן רק כי במקומינו ענין זה דכל מילתא דא"ר וכו' הוא כשדה שהחזיקו בה רבים זקנים עם נערים. אמנם אעפ"כ כי היכי דלא ליפטר בלא כלום אמינא בסוגיא דהתם בב"ק פרפרת חדא קרוב לדרך האמת:

ב"ק (דף ע' ע"ב) מוקי הש"ס להא דהמוכר בשבת פטור באומר לו עקוץ תאינה מתאינתי ותקנה לי גניבותיך ומקשה הא כיון דכי קתבע לי' קמן בדינא וכו' הדר מוקי לי באומר זרוק גניבותיך לחצירי וכו'. ומסקי התוס' מתוך פלפולם דהכא מיירי אפילו עומד בחצר הלוקח ואפ"ה לא הוי רק כמתנה כיון דלא אמרינן זיל שלים אין זו מכירה. וכך לי עקוץ תאינה מתאינתי כמו עקוץ תאינה מתאינתך. ויעוי"ש במהרש"א בפשט דבריהם. ולבסוף הקשה לוקמי הש"ס להא מתניתא דפטור כגון דקאי בחצר הלוקח ובאומר לו עקוץ תאינה מתאינתך ותקנה לי חצירי גניבותיך בכך וכך דמים שאתן לך וזהו מכירה ממש ואמאי דחיק לאוקמי באומר לו זרוק וכו'. ונלענ"ד ליישב עפ"י מה שמבואר ברשב"ם דב"ב פ' המוכר (דף פ"ה ע"א בסוגיא דמדד ולא משך בד"ה המופקדין. ומסתמא הקנה לו נפקד למפקיד את מקומו לצורך פירותיו. ועיין ע"ז בחו"מ רס"י קפ"ט שהוציא מכאן דמי שיש לו פקדון ביד חבירו ורוצה להקנות להנפקד אז לא קנה לי' רשותו הואיל דלאו רשותי' הוא שהרי הקנה אותו אל המפקיד יעוי"ש. והשתא האיך מצי הש"ס לאוקמי דהפקדון היה בחצר הלוקח ובאומר לו עקוץ תאינה מתאינתך ותקנה לי חצירי בעד כך וכך דמים. הא בכה"ג לא קניא לי' חצירו כיון דהגניבה היא אצלו מעיקרא בתורת פקדון הוי מקום הפקדון ברשות הגנב. ואי משום שיעשה בו אח"כ משיכה. הרי אז לא יבוא איסור מכירה ומיתה כאחד. ואנן בחדא מחתא בעינן. ולכן על כרחך הוצרך הגמרא לומר דמיירי באומר לו זרוק הגניבה וכו' ושפיר קניא חצירו בכה"ג כיון שלא היתה מקודם אצלו ולא הקנה את מקומה כנ"ל. ויש עוד להרחיב הדיבור ליישב גם הס"ד דהש"ס דהיכי היה אפשר שיקנה לו חצירו כיון שהוא אצלו בתורת פקדון. וכן יישבתי

קושיי' הקצה"ח שה בחו"מ מה שהקשה על הרשב"ם הנ"ל. אבל אין כעת להאריך ויבוא אי"ה בפעם אחרת. ועתה יהי שלום באהלו. ולכל אשר לו. כאשר תברכנו נפש מכבדו ומוקירו הק' והצעיר בחכמה ובשנים:
זכריה ישעיה בהרב מו"ה מרדכי צבי הכהן יאלעש נ"י. הכו"ח פה לבוב בשמיני לחודש השלישי תקצ"ג לפ"ק.:

סימן כד

בישע אלהים שלום לידיד ה' וידיד נפשי הרב המופלג הגדול. בקי בחדרי תורה. ארי שבחבורה. כבוד שמו המפואר מו"ה יהושע אייזיק נ"י מ"מ דה"ק שם:
אמש בצהרים הגיע לנו מכתבו הנעים וראיתי המכתב שייחד שם אלי. ואבוא על ראשון ראשון. מה שכתב בראשית דבריו ועיי' רא"ש ב"מ פ' א"נ (דף ס"ה) בענין האי מאן דמסיק זוזי דרביתא. ובגיטין (דף לן תוס' ד"ה כתובת קעקע וראייתם מהא דכתבו על איסורי הנאה אע"ג דמתהני מזה וכו' והבן ואין רצוני להאריך בזה עכ"ל. ולא ידענא מאי קאתא מע"כ להראות לי דבר חדש בהך רא"ש דב"מ הלא אנן קמסיקנא בי' בהך סי' ר"ח שמקורו הוא הרא"ש. ודברי התוס' דגיטין אינו שייך לדברי. אך מה שיש למע"ל להאריך בו אין אדם יודע מה שבלב חבירו. ואולי כונתו להקשות הלא קא מתהני מאיסורי הנאה ולא יהיה גט משום כל מילתא וכו'. הלא ז"א עפמ"ש התוס' בתמורה שם ריש הסוגיא לעניין אונס שגירש דמ"מ הוי גט דאיתקש למיתה וה"נ הכא. וצריכין אנו להבין במה שסיימו התוס' ואע"ג דאסור לכתוב דהא קמתהני מאיסורי הנאה. ולכאורה פי' דבריהם דקמתהני במה שהאשה ניתרת עי"ז לעלמא. והרי זה לא מיקרי הנאה ומותר אפי' לכתחלה כאשר יבואר מהא דאמרינן בפ' ראוהו ב"ד המודר הנאה ממעיין טובל בו בימות הגשמים דלא מיתהני מטבילה. וקשה הא מ"מ נהנה במה שנטהר עי"ז לאכול טהרות ולכמה דברים. ומתרץ הר"ן פ' לולב הגזול גבי לולב של אשירה דזה לא הוי הנאה כיון דלא מיתהני מגופו של איסור רק האיסור גורם אליו הנאה וכדאמרינן בסנדל של ע"ז אם חלצה כשירה דמצות לאו להנות נתנו ואע"ג דמרווחא טובא עי"ז דמותרת לעלמא אפ"ה כיון דלא מתהני מגופו של איסור לית לן בה. משא"כ אי אית לן מצות להנות נתנו הרי נהנה מגוף עשיית המצוה הנעשית על ידי האיסור ולפיכך נהנה מעצם האיסור ומבלי תקות הנאה חוצה לו עכת"ד הר"ן. וסברתו מוכרחת מאד על פי קושייתו [ועפ"י סברתו תירץ אבי מורי נ"י בחידושיו קושיית התוס' בשבועות (דף מ"ד) שהקשו לרב יוסף דהוי כשומר שכר משום דלא בעי למיתב וכו' ליהוי מטעם זה כל מצוה ומצוה

נתון להנות דהא מיפטר ליתן ריפתא לעניא בשעה שמקיימה. אולם לסברת הר"ן הלזו ניחא ודו"ק]. וא"כ ה"נ בגט הוי דוגמא דמעיין ודחליצה ומותר אפי' לכתחלה לכותבו על איסורי הנאה כמו במעיין דמותר לכתחלה. ואולי כונת התוס' הוא דמתהני מגוף הכתיבה. וכן משמע קצת מלשונם וכעין שכתבו התוס' בר"ה (דף כ"ו) ד"ה חוטא גבי שופר דמתנאה בקול השופר:

והך מילתא דכתבו גט על איסורי הנאה הואיל דאתא לידן אימא בה מילתא חדתא בשם אבי מורי נ"י אשר חידש בילדותו בעודנו אהב לטייל גם בדרך הפלפול כהני צורבא מדרבנן. בריש פרק המדיר תנינן המדיר את אשתו יתר משלשים יום יוציא ויתן כתובה ובכהן עד שלשה חדשים יוציא וכו' והקשה הגאון בעל הפלאה למ"ד בגיטין (דף כ') כתבו גט על איסורי הנאה פסול דבעינן ונתן היכא יכול להוציאה בגט הא כיון דהדירה בהנאה הוי גם גוף הגט עליה באיסור הנאה ולאו מידי יהיב לה. ותו הקשה גם בכהן יוציא אם נדר על שלשים יום כמו ישראל ואי משום שלא יוכל להחזירה יגרשנה על תנאי אם יתחרט תוך ג' חדשים על נדרו יבטל הגט.

ומתרץ אבי מורי נ"י תרווייהו בחדא מחתא. דבמס' גיטין שם איתא שלחו מתם כתבו על איסורי הנאה כשר. אמר רב אשי אף אנן נמי תנינן על העלה של זית כשר ומדחה דילמא שאני עלה של זית דחזי לאיצטרופי. ופרש"י דחזי לאיצטרופי עם עלין הרבה לשכוב עליהן וכו'. מבואר מזה דאע"ג דהשתא לא שוה מידי מ"מ כיון שאפשר לבוא לידי ממון על ידי צירוף שפיר חשיב ממון. ולפ"ז מתורצת קושיא ראשונה. דהכא לא מיקרי איסורי הנאה כשיוציאנה סתם כיון שאפשר שישאל על נדרו ויבוא האי גט לידי ממון ולא הוי דומיא דשאר איסורי הנאה שהם יאסרו לעולם. משא"כ הכא ניתר ע"י שאלה ודומה ממש לעלה של זית דלא מיקרי איסור הנאה כיון שיש לו דמים ע"י צירוף וה"נ ע"י שאלה יהיה הגט מותר על האשה. ובזה ניחא נמי גם הקושי' השניה דהא כשיגרש על תנאי אם לא יתחרט על הנדר יהא גט ואם יתחרט לא יהא גט נמצא שעיקר הגט לא יחול רק באופן שלא יתחרט מהנדר. וא"כ שוב לא הוי גט מטעם דהוי איסור הנאה דהדרא קושיא ראשונה לדוכתא. וכאן ליכא לתרץ כמו שתירצתי מקודם דלא מיקרי איסורי הנאה כיון דאפשר בשאלה דהא אם ישאל על הנדר הרי יבטל הגט מכל וכל מטעם התנאי. וכל עצם הגט לא יתקיים רק כשלא יתחרט. ובאופן זה ר"ל כשלא יתחרט הרי הוא כאיסור הנאה ממש ודו"ק:

ואשוב לדברי במה שכתבתי במכתבי הקודם כי יש לי להוסיף מה שנ"ל כעת. שם הקשיתי בהא דרבא איגנב לי' דיכרא במחתרתא דאותו שבא במחתרת לא ליקני מטעם

כל מילתא וכו' שהרי התורה אסרתה לגזול רק אם עבר וגזל בעת שהיה במחתרת אינו מחויב להחזיר. ואמרתי ליישב בפשיטות דגם כאן אית לן קרא דכדי רשעתו. ומע"כ הוסיף בזה וכתב דהא אינו צריך לפנים. הנה עתה ראיתי שהוא צריך אפי' לפני ולפנים דלדברי הר"ן בחי' סנהדרין שלו הכא לאו משום קלב"מ נגע בי' רק מטעם אחר קא אתינא עלה. וזה לשונו שם אחר שהביא קושיי' התוס' ד"ה לא קבלינהו. ותירץ ה"ר דוד דלא דמי דהתם גבי אתנן צריך האדם לעמוד בדיבורו אעפ"י שלא יתחייב מצד הדין. אבל כאן אחר שקנה הני דיכרי בדמייהו לפי סברתו של רב נמצא גניבה זו קנויה לגמרי ביד הגנבים ולא ניתנה להישבון. וכך הוא עובר אם הוא מחזירה כמו שאינו מחזיר. ולאחר שקנאה אם החזיר מתנה בעלמא הוא דיהיב. וגם אינו צריך למחילה של בעל הממון לפי שקנאם בדמים.

ולפיכך לא היה שום תועלת לגנב בחזירתם אם הדין כרב עכ"ל ודברים נכונים הם. (ואף לשיטתו דרב פוטר אפי' לצאת ידי שמים מ"מ נאמר דמה דקאמר רבא אבל נטל לא היינו דמחוייב להחזיר אף בדיני אדם ולכן שפיר מקשינן עליו מן הגונב כיס בשבת דאל"כ לק"מ וע"ש היטב). ומבואר ממנו דענין זה אינו שייך לענין קלב"מ דעלמא דהתם הוא מטעם שאין הב"ד יכול לגבות ממנו דרשעה אחת אמרה רחמנא ולא שתי רשעיות אבל לצאת ידי שמים חייב. והכא. אינו חייב אפי' לצאת יד"ש דמה שגזל ליתא בחזרה דבדמים קנינהו ואיסור גזל דעבד עבד. והוי דומיא מאי דאמרינן בפ' אילו מציאות ראה סלע שנפלה נטלה לפני יאוש ע"מ לגוזלה עובר בכולן משום לא תגזול וכו' ואע"ג דחזרה לאחר יאוש מתנה הוא דיהיב לי'. ויעו"ש במלחמות ה' דאסבר לן הא מילתא בסברא נפלאה. וה"נ הכא כה"ג קני לי' קנין גמור ולא יתקן את אשר עות. ולאו מקרא דכדי רשעתו נפקא לי' רק סתם מסברא דילי' דבדמים קנינהו. (ואין להקשות על הש"ס דמכות (דף ט"ז סע"א) ותו ליכא והא איכא בא במחתרת וכה"ג דהכא דליתא בהשבה. ז"א דהא הכא פטור ממלקות מטעם שכבר נתחייב אז במיתה ואין לוקה ומת. אך עדיין קשה מהא דב"מ ואכ"מ) וא"כ הדרא קושיתי לדוכתא אמאי קניא לי' קנין גמור הא עביד איסורא דגזל ולית לן קרא לרבויי:

אמנם נלענ"ד עתה לתרץ בדרך נכון דהנה בקידושין (דף י"ג ע"ב) אמרינן לר"י מלוה הכתובה בתורה ככתובה בשטר דמיא וע"ש בפרש"י. והתוס' פירשו עוד יותר וז"ל כגון קרבנות ופדיון הבן וערכין ונזקין שלא היו יודעין עניני נתינות הללו אם לא שחייבה התורה בפירוש אבל מלוה כגון שלוה לו מעות בלא שטר אע"ג דכתיב האיש אשר אתה נושה בו לא חשיב כתיבה בתורה כיון שאין צריך לפרש בתורה שיעור הנתינה דפשיטא

מה שהוא לוה צריך לפרוע עכ"ל. יצא לנו מדבריהם כי מה שהאדם מחויב מצד שהדעת לבד מחייב אותו לא מיקרי שהתורה חייבתו. וא"כ ה"נ בנידון דידן נימא הכי סברא זו דהרי רבא לא אמר אלא כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני אבל היכא שאינו רשאי לעשות כן גם בלא מצות התורה רק מחמת משפט הדעת גרידא זה לא מיקרי אמר רחמנא ושפיר מהני אף לרבא. וזה דומה ממש להא דהלואה דאמרי התוס' כיון שגם בלא מצות התורה מחויב לשלם לכן מיגרע גרע ולא הוי ככתיבה בשטר והכא נמי בנ"ד מהני כה"ג. ומעתה א"ש מה שהקשיתי דהא הכא האיסור הוא משום גזל וזה לא קרינן אמר רחמנא לא תעביד שהרי כל איש ואיש מעצמו ישכיל וידע שאין ראוי לגזול וא"כ גם רבא מודה דמהני. וכל הני פירכא בשמעתתא דתמורה הם כלם רק ממה שהתורה לבד הזהירה מלעשות כמבואר למעיין. אך חדא בהם מצינו דלכאורה יסתור זאת והוא דפריך לרבא והרי גזל רחמנא אמר לא תגזול ותנן הגוזל עצים ועשאן כלים צמר ועשאן בגדים משלם כשעת הגזלה ומשני שאני התם דאמר קרא אשר גזל וכו'. ומעתה לסברתי מאי מקשה מגזל הא התם רבא מודה דהא הדעת נותנת דאסור לגזול. אמנם באמת נראה דקושיית הגמרא כך היא: דהרי עיקר הקניין הוא במה שעשה השינוי והלא אותו השינוי נעשה באיסור כיון שהגזילה נקנית לו עי"ז ומפקיעה מרשות הבעלים. וזהו אסור כדמוכח מר"פ לולב הגזול ובכ"מ והוי כאלו גזל מחדש בשעה שעשה השינוי דאילו לא עביד בה השתא השינוי הוה הדרת לבעלים. ואע"ג דהשתא נמי מהדר מ"מ בתורת תשלומין הוא וכאלו השיב חפץ אחר אבל לא בתורת השבה אותה גזילה בעצמה וא"כ לרבא נימא דלא מהני השינוי ולא יקנה הגזילה ושוב לא יעשה איסור מחדש בשעת שינוי. ומתרץ שאני התם דא"ק אשר גזל וכו'. ולפ"ז שפיר הקשה הש"ס דהא האיסור של השינוי רק משום דקנה בי' הגניבה וזהו רק לפי דקיי"ל שינוי קונה שהתורה אמרה כך אבל מצד הסברא לחוד לא הוי ידעינן דשינוי קונה וא"כ הוא מיקרי באמת כל מילתא דאמר רחמנא וכו': ומה שכתב מעכ"ת על דברי דהטלת מום אם הוא ניתר ע"י כך הוי כמו עבודה דנשתקע הדבר ולא נאמר דאם כן צריך להיות הקזת דם אף במקום שאין עושין בו מום עבודה ואנן תנן יקיז ובלבד שלא יעשה בו מום. הנה אנא שותא דמע"כ לא ידענא דהא אם לא יעשה מום הרי אינו ניתר ומה עבודה. אית כאן. ואי כונתו דתהוי עבודה משום שהבכור הבריא בזה וכמו דלדברי הוה הטלת מום עבודה משום דניתר. הלא הא ודאי לית דין צריך בושש. דאין כאן כלל משום עבודה דהא להבריא הוא נתכוון. ואף שכונתו כי היכי דלימטי' לי' הנאה מיני' מ"מ מותר דהרי לצורך הבכור הוא וז"פ. אבל מ"מ אפשר דהטלת מום בעלמא אסור משום דמתהני עי"ז שניתר לו הבכור.

ומה שדחה עוד דברי מדברי רבינו הרא"ש באיזה מקומות הנני חוזר בו אבל כל זאת אין ראוי עדיין לשקעם בבנין ע"י כן דהא לאו מגמרא מפורשת דתאם מהלכה. אבל יש תפיסה עלי ממקום אחר דפסקינן שהמטיל מום בתמורת מעשר ובכור אינו לוקה ואמאי נימא דילקה מטעם עבודה דניתרת באכילה עי"ז והא ודאי אסורה בעבודה דהא אינה נפדית ולא גרעי מבכור ומעשר בעצמן שיש בהן מום קבוע ואפ"ה אסורין בעבודה. ומטעם זה השתא קא מהדרנא בי. אך עדיין הא גופי' קשיא אמאי לא יהיה הטלת מום כמו עבודה. ואפשר לחלק דעבודה שאני דנהנה מגוף העבודה אבל כאן האי הטלת מום אינו רק גורם להנאתו והוא דומיא סברת הר"ן דסוכה שהבאתי לעיל והבן:

תו כתב מעכ"ת אח"ז וז"ל גם מה שכתב שאם הפקיד אצל חבירו פירות שהשאילו המקום הא בורכתא. ועי' רא"ש ב"ב (דף פ"ו) התם דא"ל זיל קני וביאר הרא"ש דאם השאיל לחבירו מקום בעינן שיקנה באחד מדרכי הקנין וכדאמרינן בגיטין (דף ע"ז) ותיזיל איהי ותיחד לו פתח וע"ש בתוס' דבשאלה איירי.ועיי' תוס' בכורות (דף י"ח) ד"ה אקנוי' ועיי' פ"ק דב"מ בתוס' בענין עישור. שאני עתיד למוד ובפ' הזהב בענין העמדת תרנגולת ברא"ש עכ"ל מעכ"ת. הנה מדברי הרא"ש לא קשה על הרשב"ם דגברא אגברא קרמית. ומה דבעינן דוקא בדאמר לי' זיל קני אפשר היינו משום דלא. הפקיד אצלו אלא דרך ארעי. והרשב"ם לא קאמר דקנה הקרקע בתורת שאלה אלא בהפקיד דרך קבע. ומהך דגיטין ודמס' ב"מ לק"מ על הרשב"ם למה לן קנין הא הקרקע נקנית להחפץ. דהא התם עדיין אין החפץ שלה והיא תרצה לקנות הגט ע"י החצר וא"כ איך ובמה תקנה החצר. והרשב"ם לא קאמר אלא כשמניח פירותיו ששייכים לו מכבר אז נקנה להם מקומם בתורת שאלה אבל התם הלא על גוף הדבר אנו דנין שאנו רוצין להקנות לה הגט. וזה ברור מאד ופשוט. והא דבכורות (דף י"ח) יפרש הרשב"ם דקנה הרועה באמת רשות החצר לשאלה אפי' בלא קנין כלל ומטעמי' דהקרקע נשאל לבהמותיו. והא דמצריך לטעמא דניחא לי' לאיש וכו' הוא משום כדי שיכריע בזה נגד סברת ר"ע דכיון דאית לי' פסידא לא מקנה לי' וע"ש. אבל בין כך ובין כך אני מתמה על חכם כמותו איך הפריז כ"כ על המידה להתריס נגד מרנא הט"ז ולכתוב הא בורכתא. הלא לא מלבי הוצאתי הדברים רק מן הט"ז הם וכמו שהבאתי במכתבי. ונוסף לזה הא גם הט"ז לאו מדידי' אמר הכי רק הוציא כן מהרשב"ם. ואני מעולם לא נסיתי בזה דאימא הכי נגד מאור עינינו הט"ז ואנכי ידעתי מעולם לפני מי אני עומד והא מיחזי כמועל בקדשים חלילה. ומה גם כי עדיין אין לו ראיה מוכרחת מהש"ס נגד סברא זו. האומנם כי מרנא המהרי"ט בתשובותיו ח"א סי' ס"ה האריך לפרש דברי הרשב"ם בדרך אחר ולא נראה לו ג"כ לפרשו כפשוטו. אבל

לאו על טעמו דמע"כ סמך. ומתחלה הקשה הא לא יחד לו מקום וא"כ לא ידע איזה בית אשר יקנה לו. ותו הקשה הא אף שאילת חצר לא יקנה אלא בחזקה והכא במאי קניא לי' והביא אותן מאמרים מהש"ס שהביא מע"כ. ועוד כתב דמוכח שאף שאילת קרקע בעי חזקה וכאן אמאי איקרי זאת קנין. ורצה לומר דהוי כמו אכילת פירות דהא משתמש בי' אך סיים הא רוב פוסקים לא סברי הכי דאכילת פירות קונה. וא"כ מ"מ אפשר דהרשב"ם סובר דקונה באכילת פירות ודברי הרא"ש דהעמדת תרנגולים מסייעין עוד להרשב"ם. וקושיי' המהרימ"ט הא לא יחד לו בית נ"ל ליישב דאח"כ בכל מקום שהוא מונח אמרינן הוברר הדבר דמקום זה השאיל. ואף למאן דלית לי' ברירה היינו היכא דבעינן שיהיה נמשך על זמן הקודם בעוד שלא הוברר כגון כתוב גט לאיזה שתצא אח"ז מפתח תחלה בעינן למימר הוברר הדבר שזו היתה מה שכוון לשמה עוד בשעת הכתיבה ואז עדיין לא הוברר. אבל מכאן ולהבא לכ"ע אית להו ברירה כגון הכא דאותו מקום שמונח החפץ אין אנו צריכין לומר שיקנה לו עוד מקודם משעה שהפקידו רק די לנו לומר שנשאל לו מכאן ולהבא. ועי' בשו"ת שאגת ארי' סי' צ"ג באריכות ודו"ק. ויש להאריך עוד בענין זה כי הוא רחב ידים מקום גפן וענב ונחמד להשכיל.

אך את הדברים האחדים האלה שכתבתי עד הנה העליתי לפי מה שהזמן גורם ויותר יהא מונח עד היכא דלימטי הכשירא. ועתה יברכהו ה' כרחמיו וכרוב חסדיו. ויצו את הברכה בכל משלח ידיו. ויהי שקט ושלו כאות אוהבו ואוהב כל חכם לב: הק' והצעיר בחכמה ובשנים זכריה ישעיה בהרב האמיתי החריף מוה' מרדכי צבי הכהן יאללעש נ"י: פה לבוב בשני לחודש מנחם אב תקצ"ג לסדר כי ה' אלהיך ברכך:

סימן כה

שלום רב לידידי. הרב מהו' יהושע אייזיק נ"י:

מכתבו הנעים בא אלי לנכון וראיתיו מדבר אלי מתוך קן קולמסו בד"ת ולבסוף מתנצל מע"כ ומבקש סליחה מאתי אולי שגה בדבריו דלאו דעתי' צלות' הוה בעת ההיא אחר המשתה. ואני מיד בתחלת עיוני במכתבו הכרתי דכד ניים ושכיב קאמר להא מילתא. יען ראיתי שלא דקדק מע"ל במכתבי ובמהירות דילג על שטחיות הדברים מבלי שים לב לענות בהם אפי' בעיונא בעלמא. כי אלו נתן עיניו הזכים עליהם מובטחני בו שעמד על ענינם מיד בהשקפה ראשונה. ואל ירע זאת בעיניו כי ידעתיו לאוהבי ולאוהב האמת מאד. כתב בתחלת הדברים וז"ל אך לענין אשר תמה על דברי התוס' דגיטין (דף כ') הא מצות לאו ליהנות ניתנו וא"כ גט הוי מצוה. ולדעתי אינה לא מצוה ולא חובה אלא

רשות וכו'. ומע"כ האריך בזה אי הא חשיב רשות או מצוה. ואני תמה מאד מאד איך עבר כ"כ בנחיצה מופלגת על אגרתי כי אלו שם עינו עליו בהשקפה מועטת באין ספק לא טעה כזה בשכלו הזך. כי לא לזה כונתי כלל לדמות הא דגט לענין מצות לאו להנות וכו' ולא הוצאתי מדברי הר"ן דסוכה רק תמצית סברתו דלא מיקרי הנאה אא"כ נהנה מעיקר הדבר ומגוף העצם אבל היכא שאינו רק מסבב איזה הנאה זה אינו בכלל הנאה. ועי"ז תירץ הר"ן שם גבי מעיין דלא נקרא מתהני במה שנטהר לגבי טהרות. וסברא זו הייתי אומר גם בנידון של התוס' דגיטין דאף שנהנה במה שהאשה נתרת לעלמא ע"י הגט מ"מ אינו נקרא נהנה. אבל לא רציתי כלל לומר דגם נתינת הגט הוי מצוה. ועיין נא במכתבי הקודם ויראה שכך הוא דברי הראשונים. ומעתה אין מקום לכל האריכות שלו: ומ"ש אח"ז על קושיית הגאון בעל הפלאה ר"פ המדיר שהקשה גבי כהן נמי יגרש על תנאי. וכתב ע"ז מע"כ עיקר הקושיא לא ידענא דמה יהי' הפעולה בזה הא אינה רשאי להנשא וכו'. הנה יעיין נא ג"כ בגוף ס' הפלאה ר"פ המדיר על פרש"י ד"ה ובכהן ויראה כי קושייתו נכונה ואני הבאתיה בקיצור שאין דרכי למלאות דברי בהעתקת דברי זולתי באורך אם לא לצורך: תו כתב על דברי שהקשיתי למה המטיל מום בקדשים לא יהי' נחשב באמת כעובד עבודה כיון שניתר לו עי"ז. ותירצתי עפמ"ש הר"ן בסוכה דזה לא מיקרי הנאה מה שיצמח לו אח"כ. וע"ז כתב מע"כ דנראה מדברי דעכ"פ נקיטנא פלגא מיהת דעבודה בעינן דניחא לי'. ותמה הלא מחגיגה (דף ט"ז) ומפסחים (דף ס"ו ודף פ"ט) וגם מסוף זבחים משמע דאי הסמיכה היא שלא לצורך אסורה משום עבודה. ואע"ג דהוא אינו מכוון רק לשם מצוה ומצוה לאו להנות נתנה. ומתוך כך רצה מע"ל להוכיח דלא נאסר רק משאוי ואפי' דלא ניחא לי' דליתהני. אבל הנאה בעלמא מותר עכת"ד. הנה לדבריו איך יפרנס הך דינא דהרמב"ם פ"ק מה' מעילה דאין מרביעין בבכור ובפסולי המוקדשין. הא המרביע לאו משא נושא וע"כ משום דבעה"ב מתהני נגעו בו. איברא דהמשנה למלך שם סוף הדיבור מסיק דבאמת הכי הוא דאינו אסור אא"כ בהמת פסולי המוקדשין היא נרבעת. אבל אני תמה על דבריו הניחא פסולי המוקדשין משכחת לה בקרבן נקבה אבל בכור מאי איכא למימר. ולכן הדרנא למילתאי דלא מצריכין כלל משאוי רק דהיכא דבגוף המעשה יכול להנות אף דבאמת אינו נהנה כמו בסמיכה שלא לצורך אעפ"י שלא מתכוון לעבודה מ"מ אי מתכוון יכול להנות מגוף סמיכה זו שפיר מיקרי עבודה דלגבי הבהמה אין נפ"מ אי הבעה"ב מתכוון להנאה או לא. אבל במקום שלא נהנה לעולם מגוף העשי' כמו הטלת מום איננו לעולם בכלל עבודה. וכמו כן אין

כאן שום נפ"מ בין אי ניחא לי' דליתהני או לא דבין כך ובין כך לא מיקרי הנאה מהאי מום רק היא גורמת הנאה ומותר בכל ענין אי לאו משום איסור הטלת מום גופי':
וסיום דבריו בנידון סברת הרשב"ם דב"ב הוא ענין גדול ויש לכתבו לארכו ולרחבו. והני דוכתי מדברי הש"ס דמרמז מע"כ עלייהו הן המה שגורים בין האחרונים דעסקי בהאי ענינא. יש אשר יאמר ראה זה חדש הוא וגו':

סימן כו

בישע אלקים ז"ך תשרי תקצ"ד לפ"ק לבוב. לכבוד האי גברא מר קשישא. משמיא קא זכיא לי' במדה גדושה. וכמלא שביעה זכה משלחן גבוה. בישרא דתורא. בגמרא וסברא. ה"ה הרב הגדול המובהק עובר ארחות ים התלמוד. קש"ת מוה' זוסמן נ"י מורה צדק לעדת ישורון בק"ק מינסק יע"א:
בשבוע העבר הגיע אלינו זיו מכתבו וראיתי דברי קדשו אשר העתיק לי מר נ"י מחידושיו ריש ברכות והוטבו בעיני דרך פלפול הלזה שהוא מיני' ובי' ונחית לעומקא דהילכתא. אולם מארי יקירי! כשם שיש מינים ממינים שונים לכל דבר תחת השמים ויתרון מיוחד לכל אחד ואחד כך ימצא גם בענין המסחר המובחר הזה אשר אנחנו נושאים ונותנים בו. והוא המשא ומתן בד"ת ודרכי חידושיו אלו היקרים אלי מאד הנה הנם נחמדים ויפים לפשט אותם ולחקרם בשעה שעוסקין בהאי שמעתתא ולפלפל בהם פא"פ אשר אקוה אי"ה דליפקון זקוקין דנורא וכו'. ואנכי כעת אינני משוטט בהלכות אלו. ומה גם כי הענין הלזה קשה הוא להוציא פירות. ואף שאמרו חז"ל שלא יאמר אדם שמועה זו נאה וזו אינה נאה. היינו רק לאהדורי הלכתא כלם כאחד. שוים לטובה. אבל לפלפולא וסברא לא. כאשר ירגיש כל לומד ותלמיד. וע"כ לע"ע קצרה ידי להרחיב יותר עיוני באלה. והמעט מה שהעליתי במצודתי רשמתי פה. ואנכי תאב לתורתו דמר ולאכול מפרי תבונתו אשר חידש באיזה ענינים רחבים ויש בהם מקום להשתרע בסברא ופלפולא:
א בדבר פירושו בדברי התוס' (ברכות ב' ע"ב) ד"ה ואס"ד שרצה כ"ת לומר דלצדדין קאמרי ר"ל אי ר"א קאי אבין השמשות דר' יוסי אז בהכרח עני קודם לקידוש היום. ואי ר"א אבה"ש דר' יהודה קאי אז ע"כ עני מאוחר לקידוש היום. הנה סגנון פי' זה בדברי תוס' הללו כבר כתוב בס' עטרת ראש. אך מעכ"ת הוסיף כאן לפלפל בחכמה ונשא ונתן היטב בסוגיא דילן. והרב בעל עט"ר הכריח הדברים בקיצור ואמר בדרך ממנ"פ אי ר"א סבר בין השמשות דר' יוסי נמצא שאין בין שיעור שלו ובין שיעורא דר' יהושע אלא כהרף עין. ואיך שייך שיהיה שיעורא בינתים ר"ל אחר קידוש היום וקודם כהן. ואי ר"א

קאי אבין השמשות דר' יהודה איך נוכל לומר דעני קודם לקה"י דהא יקשה שוב קושיי' ר' יהודה אר' חנינא. ר"ל דקודם בה"ש דר' יהודה מבעוד יום הוא ולכן הקשה מר כבודו נ"י. והנה משום הא לא אריא דהרי התוס' הקשו בסמוך לימא לי' ר' יהודה לנפשי'. ומתרצי דאיהו לא דריש ובשכבך דבעי' זמן שכיבה דוקא אבל לרבנן דדרשינן קשיא. וא"כ נוכל לומר דגם ר' חנינא לא דריש ובשכבך ולא איכפת לי' מה שהוא עדיין מבעוד יום. ולפ"ז חזר הדין ונאמר דשפיר ר"א אבין השמשות דר' יהודה קאי ואעפ"כ אפשר דעני קדים לקידוש היום. ומכח אותה סברא בעצמה שכתבו התוס' דלא מסתבר לחלק כ"כ בשיעורי דזמן שכיבה. יש להכריח דע"כ ר"א אבין השמשות דר' יהודה קאי דאי אבה"ש דר' יוסי א"כ ליכא הבדל בין שיעור שלו. ובין שיעור ר' יהושע אלא בכדי הרף עין וזה בודאי לא מסתבר לחלק כ"כ בשיעור זמן שכיבה אע"כ דר אבין השמשות דר' יהודה קאי:

ב ומה שהקשה כ"ת הרמה דאי ר"א אבה"ש דר' יהודה קאי קשיא אמאי לא אמר אי ר' חנינא קדים היינו ר"מ. כבר עמד בזה הרשב"א בחידושיו למס' ברכות ותירץ דנקט ר"א לפי שהוא הראשון בברייתא. ולפי פשוטו י"ל דהשתא עדיין לא ידענו דר"מ אבין השמשות דר' יוסי קאי וקס"ד להש"ס דכלהו היינו ר"א ור"מ ור' יהושע אחד בה"ש קיימי. ולפ"ז לעולם ר"מ קדים ואח"כ ר"א ואח"כ ר' יהושע. ותדע דהכי קס"ד מסתם דברי התנאים דלכאורה יש לדקדק מאי קא"ל ר' יהודה לר"מ והלא כהנים מבעוד יום הם טובלין. וכי לא אסיק אדעתי' דר' יהודה דיכול להיות דר' מאיר נתכוון לבין השמשות דר' יוסי. אולם לפמ"ש חשב ר' יהודה בלבבו דהרי מסתברא דר"א ור' יהושע קיימי ג"כ אבין השמשות דידי דאי אבה"ש דר' יוסי קיימי לא יהיה הבדל ביניהם רק כהרף עין וזה לא מסתבר לחלק כל כך בזמן שכיבה וכמ"ש התוס'. והואיל דר"א ור' יהושע קיימי אבין השמשות דידי מסתמא מיירי. בזה גם ר"מ דמסתבר לומר דכולהו אזלי על חד בין השמשות:

ג בחידושי הרשב"א ריש ברכות מביא בשם רה"ג דר"א דאמר משעה שקידש היום קאי אבין השמשות דר' יהודה וסבר דמיד בשקיעת החמה כהנים מותרין בתרומה דלא בעינן רק ובא השמש דמשמע שקיעת שמשא. וצ"ע לדבריו א"כ בלגין שלן טבול יום דאמרינן בעירובין (דף ל"ו) ש"מ סוף היום קונה עירוב דאל"כ אמאי לא הוי עירוב וקדחי לעולם תחלת היום קונה עירוב והתם היינו טעמא דבעינן סעודה הראויה מבעוד יום וליכא. והשתא לר"א הא הוי ראויה מבעוד יום כיון דמשעת שקיעת החמה מותר לאכלן והוי א"כ סעודה הראויה מבע"י. ואתיא לפ"ז מתניתין דלא כר"א:

ד ובשמעתתא דפעמים שאדם קורא ק"ש ב' פעמים וכו' אשר הביא מכ"ת דברי הרא"ש דאמר דחד גברא אינו יכול לקרות השני ק"ש של ערבית ושל שחרית בפעם אחת בתוך הזמן של אחר עלות השחר עד הנץ החמה כיון דהוי תרתי דסתרי. האומנם כי דוגמא להך סברא מצינו למרן הש"ך ה' עדות (סי' ל"ו ס"ק ג') יעוי"ש באורך. וגם הכא בנידון דידן נימא הכי איך נוכל להחזיק בפעם אחת אותה עת בעצמותה היינו מע"ה עד הנה"ח ללילה וליום. ולכאורה כשנתבונן יש לשאול מנ"ל שמעשיו סותרין מה בכך שקרא ק"ש של ערבית דילמא אף קודם הנה"ח לילה הוא רק מיד אחר שקרא ק"ש של ערבית נעשה יום ויכול שפיר לקרות ק"ש של שחרית אף קודם הנה"ח כיון שאותה עת מן ע"ה עד הנה"ח הוא ספק. וכמו דאמרינן בבין השמשות ספק מן היום ספק מן הלילה ואמרינן נפ"מ לראיית זב (שבת ל"ד) והיינו משום דמחלקינן שיעור בין השמשות ואמרינן דילמא מקצתו הראשון יום והשני לילה. וה"נ בהאי זמנא מן ע"ה עד הנה"ח נימא דילמא אחר שקרא ק"ש של ערבית נעשה יום ולית כאן תרתי דסתרי. אמנם באמת הא ליתא דזמן זה מן ע"ה עד הנה"ח אינו ספיקא כלל אי יש בו מן היום או מן הלילה. אבל הוא כמו זמן בפני עצמו לענין ק"ש ואינו נחשב לא מן היום ולא מן הלילה. וכעין שמצינו גבי כוי ואנדרוגינוס דלר"י הוי ברי' בפ"ע. והכי מסתבר הכא כיון דבכל ענין חשבינן ליום מן ע"ה ואילך רק גבי ק"ש כיון דבזמן שכיבה וקימה תליא מילתא משו"ה הואיל דמע"ה והלאה איכא אינשי דקמו ואינשי דגנו להכי עדיין אינו כיום גמור וא"ש דברי הרא"ש:

ה ומדי אשר עיינתי מעט בענין זה נתגלגל לפני קושיי' התוס' דספ"ק דברכות והוא שאילתא דקמאי בהך דמאן דנקט כסא דשכרא ופתח בדחמרא אדעתא דחמרא וסיים בדשיכרא מקשי התוס' למ"ד מצות א"צ כונה אמאי לא יצא. ויעוי"ש בתר"י מה שתירץ. ולענ"ד נראה לתרץ ע"פ סברא אחרת ומקובלת לשקול הדעת. דהנה מאי דסבר רבא מצות אצ"כ הכי הוא לדעתי.

דכיון שמוטל על האדם איזה מצוה מעת ידוע כגון תקיעת שופר שמתחיל החיוב בהתחלת יום ר"ה הנה הוא צריך מיד להסיר החיוב דרכיב עלי' וכל כמה שלא קיים המצוה אינש בר חיובא הוא והרי הוא כבעל חוב לגבי האי מצוה. ולכן אף שקיים המצוה בלא כונה מ"מ יצא כיון שהוא עומד לכך ובכל רגע ורגע רבע עלי' חיוב קיום המצוה וכל מה שמקדים ועשאה עדיף. וע"כ ממילא מעשיו יכונו לשם מצוה. ודומה הוא זה להא דאמרינן ריש זבחים לענין זבח סתמא כלשמה ופרכינן מגט ומשני שאני התם דסתם אשה לאו לגירושין עומדת משא"כ קרבן סתמא כל שעה כלשמה. כיון דלהקרבה עומד יעוש"ה. (ועיין בטורי אבן סוף ר"ה) וה"נ הכא אמרינן האי גברא עומד

לצאת ידי חובתו בעת ההיא. ואף אם מעשיו סתומין מיחשבי מעצמם לשם מצוה כדי לגולל מעליו עול חיובו הרובץ עליו בעת ההיא. וכל זה הוא רק לפי שכבר חל עליו חובת המצוה. ועפ"ז מיושבת קושיי' תוס' הנ"ל דלא אמרינן מאצ"כ אלא אי מוטל עליו חובת המצוה מכבר אז הסברא נותנת דהוי כאילו נתכוון כיון שהוא נמשך ממילא לצאת ידי חיוב הקודמו וכמו שכתבתי. אבל הכא במצות הברכה אטו מוטל עליו חובת הברכה מכבר דנימא סתמא כנתכוון דמי. אלא הדין הוא שאינו יכול ליהנות מן עוה"ז בלא ברכה ולכן הוא מחוייב לברך. אבל בשעה שבירך לא חל עליו מכבר חיוב אמירת הברכה. ולא מנח אקרקפתי' דהאי גברא שום חובת הברכה. והדברים נכונים לבירורי הדעת. ואין עת לקבל אריך יותר כנלע"ד:

ועתה מחמד לבבי ופארי יחיה בנעימים. דשנים ורעננים. ויחדש כנשר נעוריו. כאשר יבקש אוהבו מלב וקרב:

הק' והצעיר בחכמה ובשנים זכריה ישעיה הכהן בן אמצי"ה:

סימן כז

בכל דרכיך דעהו. בעז"ה. יום ד' תשרי תקצ"א לפ"ק פה לבוב ע"א. השוכן ברום שמימה. ייטיב החתימה. לה"ה הרב המאה"ג המפורסם. חכם כולל. במים אדירים צולל. בקי בשבילי דאורייתא. בשבילי דמתא. סכינא חריפא וחדי כחריפי דנהרדעי. זקן שקנה חכמה. אינו חסר מאומה. מלא דעת ומזימה. ד"ז כקש"ת מוהר"ר שמרי') נ"י אשר תורתו זורח בק' בוטשאטש. יזכה לראות בבנין אריאל. ולאורך ימים יהיה מורה בישראל:

תמול הראני א"ז נ"י מכתב קדשו וחזינא דשאל לן מר לשלמא. ושמחתי בקראי כי בדעתו ליסע בקרב הימים לכאן. ואז אתענג בדברי אתו פא"פ.

והודיע עוד בחין לשונו כי מבוקשו לבוא לבית נכאתי ויראה את רכושי אשר חנני בוראי ית' מעט תורה מעט חכמה. לכן אמרתי רצונו של אדם זהו כבודו ועבידנא לי' נייח נפשי' ואתהלך עמו בקן קולמסי. ולבעבור כי הזמן איננו מוכשר לבוא בארוכה כראוי אמינא רק דברים אחדים וקושיות עצומות אשר נפלאים הם ממני ואולי יהי' בפיו מענה ליישבם נכון: א פליאה נפלאה אשר איתקשאי בה איזה שנין. כתב רש"י בנזיר (דל"ח). ד"ה חמשה וז"ל ואית דגרסי רביעית שמן של חלות תודה כדאמרינן בס"פ שתי מדות מביא חצי לוג שמן וחוציהו חצי' לחלות ורקיקין וחצי' לרבוכה. וטעות הוא ואינו כן דבהדיא אמרינן שם אמר לו ראב"ע אפי' אתה מרבה כל היום בשמן לא הייתי שומע לך אלא רביעית שמן לג' מינין שבתודה מצה ורקיקין ורבוכה וי"א יום שבין נדה לנדה הל"מ

עכ"ל. ודבריו אינם מובנים לי כלל. דהנה מה שכתב ורביעית שמן לג' מינין שבתודה קשה הא שם אי' חצי לוג שמן וכן העתיק רש"י גופי' (בפסחים ל"ח). (ובנדה ע"ב. ובמנחות פ"ט) לכן אמרתי דטעות נפל כאן וצ"ל רביעית שמן לחיר וחצי לוג שמן לתודה. והמדפיסים טעו בין שמן הראשון לשמן השני. ואחר שנגרוס כן צריכין אנו לפרש דבריו מה שאמר דאינו כן דמחלקינן החצי לוג לשלש חלקים שוים ונמצא דלא נשאר ארבוכה רק ששית הלוג. וזהו נגד דברי הש"ס ונגד דבריו דקאמר בהדיא דהל"מ דמחלקינן החצי לוג חצי לרבוכה וחצי לחלות ורקיקין. ויעויי"ש בתוס' שכתבו בפשיטות כהי"א שהביא רש"י ולא זכרו כלל מדבריו משמע שלא הי' לפניהם כלל מאמר זה ברש"י רק הוספה מתלמיד אחד הוא כמו שהראיתי כמה פעמים שחלו ידים במאמרי רש"י. לדוגמא יעויין (בר"ה ד') ד"ה פז"ר מן ובמס' עד סוף הדיבור הוא מתלמידיו יעויין בת"י (יומא ג'.) ד"ה שיר. ויעויין ברש"י (כתובות ט"ו.) ד"ה אלא תוספתא הוא במס' טהרות. והשיטה מקובצת העתיק משנה היא וטרח לפרש דבריו יעו"ש ובאמת דלא נמצא כן בתוספתא וכדומה. ויעויין נא היטב במאמר זה אם קשה כברזל הוא יתפוצץ מכח שכלו. ואולי ידע לפרשו ולהעמידו על תלו:

ב כתבו התוס' (בב"ב י"ג.) והמרדכי שם דהא דאסרינן במגילה להניח נו"כ אס"ת היינו דוקא בשני כריכות אבל בכרך אחד ליכא בזיון והכי פסק הרמ"א ביו"ד ס"ס רפ"ב. ודבריהם תמוהין איך שכחו דברי הש"ס שם במקומו דקאמר הש"ס מש"ה מותר להניח ס"ת אס"ת דלא אפשר דאלת"ה מיכרך היכי כרכינן הא קא מניח דפא אחברי' אלא כיון דלא אפשר שרי. ולדבריהם מאי ראי' הא סתם כריכה הוא בכרך אחד ואז אפי' נו"כ מותר להניח אס"ת כיון דאין כאן זלזול כלל. ויעויין עוד שם במגילה דסיים. הש"ס ה"נ כיון דלא אפשר שרי וזהו משולל הבנה דאמאי לא אפשר הוא. ואי דקאי אהאבעי' דעכ"פ מוכח מכאן דהיכא דלא אפשר מותר למכור ס"ת ישן וליקח חדש דא"כ אמאי לא הביאו הפוסקים דין זה. ועוד דאין זה מסוגיות הש"ס אולם ראיתי במרדכי פ' הנזקין סי' שצ"ח דמוכח מכאן דהיכא דלא גזרו חכמים בדלא אפשר לא גזרו נמי אף בדאפשר יעו"ש. משמע מדבריו דלא היה לפניו מה דסיים ה"נ כיון דלא אפשר. וכבר שאלתי זאת להגאון אב"ד דפרעשבורג ובתשובתו אלי לא השיב לי ע"ז דבר וצע"ג:

ג מה ששאלתי לכמה נחותי דים התלמוד ולא השיבו לי כראוי. בש"ע יו"ד ריש ה' רבית פסק המחבר דרבית דרבנן מותר ליקח מכותי וכתב בסה"ת הטעם דהוי גזירה לגזירה דרבית דאורייתא גופי' היא גזירה שמא ילמוד ממעשיו ורבית דרבנן אטו רבית דאורייתא לא גזרינן. והקשיתי דהנה הט"ז נתן טעם למה גזרו דוקא ברבית שמא ילמוד ממעשיו

ולא בשאר מו"מ משום דשאר מו"מ יכול לישא גם עם הישראל אבל רבית דאינו יכול לישא רק עם הכותי יעוי"ש. וא"כ מ"ש רבית דרבנן דהא סוף סוף אינו יכול לישא עם הישראל יהיה מפני מה שיהי'. לכן נראה כטעם הדרישה ומהר"ל מפראג בחידושיו דברבית דרבנן אינו אדוק כ"כ אחריו. איברא דגם טעם הט"ז איפרך מהא דאמרינן (בב"מ ע"א) דת"ח מותר ללוות לכותי משום דת"ח הוא ולא ילמוד ממעשיו ולדבריו למה צריך לטעם זה תיפוק לי' בלא"ה דהא אמרינן לקמן (דף ע"ה) דת"ח מותרין להלוות זה לזה ברבית וא"כ שוב יכול לישא גם עם הישראל ומהיותר תימא איך אישתמיטתי' ש"ס דעירובין ר"פ הדר דגזרו אף בדירה שמא ילמוד ממעשיו אף דיכול לדור גבי ישראל. ואין לומר דמ"מ כיון דהשתא דר שם נכרי שפיר גזרו דאינו יכול לדור בשני מקומות. דהא מוקי התם בשני ישראלים וא"כ הוא דר עם הישראל כמו עם הנכרי ומ"מ גזרו. ואולי גזרו מש"ה דוקא בשני מקומות אלו כיון שיראה שהתירו לו איזה איסור יסבור דגבי עירוב א"צ ליקח רשות וצ"ע. ואחתום בברכת כהנים. ובברכת השנים. דשנים ורעננים. ד' יאריך ימיו ויחדש כנשר נעוריו:

דברי נב"א. הק' והצעיר בחכמה ובשנים זכרי' ישעי' בן לאאמ"ו הרב הגדול החריף מוה"ד מצ"ה יאללעש.) לא ידעתי למה נהגו שלא לסיים בכתיבה שם או תיבה שסופו יו"ד וה"א ולא מצינו בזה איסור בפוסקים ואם נאמר שמחמירין על עצמן יען שהוא משמות שאינן נמחקים קשה למה לא נהגו כן גם בשם שסופו אל"ף למ"ד. ואדרבה יש להביא ראי' דלא נהגו כן בימי העוסקים דלענין גט אמרינן גבי שם אלי' או חזקי' דבתר חתימתו אזלינן אי חתם בוי"ו לבסוף. משמע להדיא דלא השמיטו כלל אות הה"א ואולי יען ששם זה הוא השרש מהשם המפורש כמ"ש התוי"ט בפ"ד דסוכה מ"ה. ולכן לא רציתי להקל בזה. והנח לבני ישראל אם הם אינם נביאים וכו':

סימן כח

בכל דרכיך דעהו. ב"ה היום יום ד' פ' בראשית תקצ"א לפ"ק לבוב: שלום תנינא להרב המאוה"ג החריף ובקי ש"ב כקש"ת מוה' שמרי' נ"י מבוטשאטש:

תמול לפנות ערב מסר א"ז נ"י לידי תשובתו הנחמדה. בד"ת משובצה. ואם כי ראיתי לפום רהיטא שיש לטעון על איזה דברים בכל זאת שמרתי דרכי החכם ובל אהיה ממהר להשיב כו' וראיתי מעשה ונזכרתי הלכה מה שראיתי במהרי"ק סי' כ' דיש יותר לטרוח וליישב דקדוק הלשון בדברי תוס' מבלשון הגמרא. ויעויין לדוגמא בתוס' ב"ב (דף מ"א:) ד"ה נחלקה שנתקשה שם הגאון מהרי"ב בדבריהם. ובאמת לפום רהיטא

היא פליאה עצומה. אולם אחר העיון כנים דברי התוס' ובמחכ"ת של הגאון הנ"ל לא העמיק בדבריהם היטב עיי"ש. ומי הוא אשר לא יביט אל רב גדלן של רבותינו בעלי התוס' שהעניקו שמש התורה בקומתן והורידו אש אשר כנגדה אנו מתחממים עד היום הזה. אולם אחרי רוב עשרם בתורה ובחכמה ורוחב בינתם של רבותינו הקדמונים יעויין בהקדמת הרש"ל לישש גיטין ומי לנו גדול מרבינו משה בר מיימוני וגם עליו אמר דהע"ה שגיאות מי יבין. עיין בה' ס"ת נזדמנה לו תיבה בת עשר אותיות פחות או יותר ע"כ. ואחריו הש"ע והלבוש ודבר ידוע הוא שלא נמצאה בתורה תיבה המחזקת יותר מיו"ד אותיות. ויעויין במ"נ פ"מ ח"ג כתב ובכלל שאתה תמצא ערכי אדם שמרובה בהן ששים שקלים יעויי"ש. ולא מצא כלל בערכי אדם יתר מחמשים שקלים. ויעויין בג"א ברש"י סוטה (דף י') ד"ה יתומה וזהו נגד חשבון הכתוב. ויעויין רש"י קידושין (דף ל"ב:) ד"ה זקן אשמאי ובתוס' שם. וברש"י מנחות ד"ה פתחי (ויתורץ קצת ע"פ רש"י עירובין י"א.) ויעויין רש"י (מ"ק כ"ה) ד"ה אל אותה עגלה ששיגרו פלשתים וכו' והוא נגד הכתוב וקצת מזה הרגישו שם התוס' בע"י. ויעויין בתוס' יבמות (דף צ"ח) ד"ה על שכתבו וי"ל שזה היה באותו יום ובהדי' אי' בקרא ויהי ממחרת. ויעויין בתוס' פסחים (דף ע"ז ע"ב) ד"ה שאין הביאו ש"ס דמעילה פ' חטאת העוף ושם אי' איפכא.

ואף בלא"ה דבריהם תמוהים. ושני פליאות אלו הראני עובר אורח פה. וכמו כן ידוע בשם הגר"א שנעלם מרבותינו בעלי התוס' פשט הש"ס בהא דקבעת עתים לתורה. (וכל הגדולים שאחריהם לא שמו עיניהם על דברי רש"י שם שכתב בקיצור פשט הגר"א). ובפרש"י עה"ת נמצאו הרבה סתירות ומרן המזרחי גורס ומוחק בדבריו וידוע ג"כ מה ששאלו חכמי לוניל להרמב"ם מהא דאי כר' יצחק קשיא ממזרת שהוא סותר לפסקו ונלאה ליישבה וא"ז בעל פ"י תירץ דבריו בדרך אמת וברור ופשוט מאד וסיים שם ומה אעשה שכבר נשאל הרמב"ם גופי' ע"ז ולא תירץ כן. מזה נראה בעליל שאף מאור עינינו מבחר קדמונינו נפל ברשת השכחה. ויש עוד קושיות חזקות על איזה דברי קדמונים. ואחרי האריכות בזה מבואר שאין לשית עלי חטאת אם שטפתי לשגרת קולמסי ששכחו התוס' דברי הש"ס וח"ו לא כוונתי לפגום בכבודם. מי אני ומה אני נגד הדר קדשם. רק בעצם המשך הצעת הרעיונות והרכבת ההקשים א"א לעמוד ולעצור בעד מרוצת העט הפולטת לפעמים מלין שלא במתכוון. דברי נב"ד הק' והצעיר בחכמה ובשנים אוהב חכמים מבקש שלומם וטובתם כל הימים זכריה ישעיה בן אמציה נ"י מלבוב:

סימן כט

בענין אשת חמיו:

הנה בבבלי דיבמות איתא בפשיטות דאשת חמיו וחורגין מותר. והתוס' והרא"ש הביאו בשם הירושלמי דגזרו מפני מראית עין באשת חמיו ובחורגין. והר"ת אפסדי' לסעודתי' באשת חמיו וכתבו ושמא אח"כ אסרוה אך בבבלי דסוטה פליג להדיא אחורגין דלא חיישינן למראית עין ע"כ. והאריך הגאון בעל נודע ביהודה במ"ק חלק אה"ע סי' כ"ו להראות כי גזירת הירושלמי היה קודם הבבלי ודלא כהתוס'. וא"כ מסתמא הלכה כבבלי אך כתב שלא רצה לדחות דברי התוס' מכל וכל רק המציא חלוקים להתירה.

ואני קורא על זה לא יאונה לצדיק וכו' דבמכ"ת בלי ספק כי מה שהתוס' כתבו ושמא אח"כ אסרוה לא כוונו לאותו ירושלמי שהביאו מקודם. רק לאיזה תקנת הגאונים אחר מסדרי הש"ס וכן פירש דבריהם הרש"ל ביש"ש במקומו (ובסמוך אכתוב לאיזה תקנה נתכוונו) וזה מבואר למעיין בפשיטות. וא"כ מטעם זה אין. להקל בגזרה זו. אך בלא זה כל מה דאיכא לצדד להתירא אמרינן. והנה הגאון הנ"ל רצה לחלק בין אשת חמיו בחיי אשתו ובין אשת חמיו לאחר מיתת אשתו. וכתב דהירושלמי לא גזר רק בחיי אשתו. וחשבתי בהשקפה ראשונה לסתור זאת ממה דאיתא במס' ד"א פ"ק אשת חמיו מותרת אבל אמרו אסורה לו מפני מראית עין ובתה מותרת לו ע"כ. הנה נראה מתחלת הדברים שחשש למ"ע והוא ממש כמו הירושלמי. וא"כ למה סיים ובתה מותרת לו הא בירושלמי אוסר ג"כ חורגין מפני מראית עין. וא"כ ה"ה אסור בשתי נשים שהם חורגין והלא במס' ד"א בתה היא חורגת עם אשתו ולמה קמתיר אע"כ דמיירי לאחר מיתת אשתו דשוב לא שייך מ"ע. דהא באחיות גמורות מותר אחר מיתת אשתו. ומ"מ קתני דאמה היינו אשת חמיו אסורה מפני מ"ע אבל באמת לא הוה נייח לי גם לפ"ז. דאכתי תמוה מה בא להשמיענו שבתה מותרת לו הא אף אחותה ממש מותרת. אכן במעט השתכלות שבתי וראיתי באותו פרק דאיתא להדיא שחורגו מותר בבתו. והיינו דלא כדברי הירושלמי שחורגין אסורין. וא"כ שפיר מיירי בחיי אשתו. ואשמועינן דבתה מותרת דלא חיישינן בחורגין. ואף שכבר קאמר זאת מ"מ דרך בעל המאמר דשם להשמיענו אגב גררא מה שכבר אמר. אך לפ"ז נראה פסק זה כסותר סופו עם תחלתו דבאשת חמיו גזרו מפני מ"ע ובחורגין לא. ומהירושלמי משמע דדא ודא אחת היא:

והנה התוס' והרא"ש כתבו דאף דבגמרא דילן נראה שתיהן להתיר. מ"מ אחר התלמוד אסרו הגאונים אשת חמיו מפני מ"ע. אבל בחורגין נראה מתלמודא דידן שלא חששו למ"ע ולכן לא נאסר גם אח"כ. ודבר ה' אמת בפיהם כי כן אי' להדיא במס' ד"א. ושפיר

אסבר לן זאת הרש"ל בישׁ"ש (הביאו הבית מאיר) דבשלמא לענין אשת חמיו נמנו וגמרו הגאונים לאסור הואיל שראו שדורם אינם יודעים להפריש וטעו בין א"ח לחמותו. ובזמן חכמי התלמוד היו נזהרין ולא טעו אבל בחורגין שגם חכמי התלמוד ידעו מגזרה זו ולא חששו לה דקלא אית ליה ואין חילוק בין דור לדור. וא"כ לא היה להגאונים שום טעם לאסור ועיי"ש בישׁ"ש. וכל זה מסכים להמס' ד"א שחלק בין חורגין לאשת חמיו. ויותר נראה שמה שכתבו התוס' והרא"ש שאח"כ אסרוה אשר בל"ה כוונו לאיזה תקנת הגאונים כמ"ש. הן המה דברי המס' ד"א דנראה שבזמן הגאונים נתחברה והם העמידו גם מה שנתקן בימיהם. וכמ"ש הרא"ש בה' קטנות ס"ם י"ג מה' ס"ת על המסכת סופרים. אבל אנכי אתפלא על הרמב"ן והריטב"א והנ"י שכתבו מדחזינן שהבבלי בסוטה פליג אחורגין ה"ה פליג גם אאשת חמיו ולא תפסו לחלוק רק אחורגין דה"א טפי למיסר בי' מבאשת חמיו. ואף הישׁ"ש הביא דבריהם ושתק והוא הפך המס' ד"א:

והגאון בעל נ"ב חשש מ"מ לאסור באשת חמיו אף לאחר מיתת אשתו דשמא המראית עין הוא דאתי למיטעי באשת אב דשוב אין חילוק בין קודם מיתת אשתו לאחר מיתת אשתו. אך כתב דלפ"ז גם אשת חתנו אסור משום כלתו דממש הם בגוונא חדא ול"נ כיון דעיקר הגזירה דאשת חמיו אתיא מהמס' ד"א ומשם משמע להדיא דלא גזרו באשת חתנו ע"כ הוא מפני מ"ע מדסיים אבל אסרו חכמים באשת חמיו ולא סיים אבל אסרו חכמים אשת חתנו. וא"כ ע"כ הא דגזרו חכמים באשת חמיו הוא מטעם חמותו דאי משום אשת אב אמאי לא גזרו גם באשת חתנו (וגם כאן תמה אני על הרא"ש וטור ורש"ל והב"ש שלא הביאו לענין אשת חתנו דמכאן משמע דלא כהבה"ג). ואחר שנתברר דלא שייך הגזירה משום אשת אב רק משום חמותו שפיר יש לחלק בין אשתו חיה דחמותו עצמה היא בשריפה ובין אחר מיתת אשתו דאית בה פלוגתא בחמותו גופה דר' ישמעאל סבר דהיא ג"כ בשריפה ור"ע סבר שאינה בשריפה. ואנן דפסקינן כר"ע שפיר לא גזרינן באשת חמיו וכמו שהאריך הגאון הנודע ביהודה:

והנה איידי דתליא זאת בפלוגתא דחמותו לאחר מיתת אשתו אמרתי לא אעבור מזה עדי אאריך קצת בהאי ענינא. ביבמות (דף צ"ד) קאמר רבא דר' ישמעאל ור"ע פליגי בחמותו לאחר מיתת אשתו דר"י סבר דחייב שריפה דאתהן אפי' אחת מהן ור"ע סבר דאינו חייב שריפה רק איסורא הוא דכתיב ואתהן כששתיהן חיין. ונחלקו המפרשים בפירוש דברי ר"ע. התוס' פי' דאף ר"ע סבר דאיכא חיוב כרת רק שריפה ליכא והרמב"ן והריטב"א והרשב"א (וכ"נ מפרש"י) הקשו ע"ז דא"כ אמאי לא גזרי בגר משום הא אף לר"ע דהא גם משום אחותו גזרו אף דבגוף אחותו ליכא אלא כרת. לכן פירשו דלר"ע ליכא לא לאו

ולא כרת רק מ"מ איסורא דאורייתא הוא משום ארור שוכב עם חותנתו. ומאד יפלא בעיני פי' זה מהא דאי' בקידושין (דף ס"ח) דאי' התם ור"ע דאית ליה אין קידושין תופסין בחייבי לאוין כי תהיין במאי מוקים לה עד שדחק להוציא הכתוב מפשטא יעויי"ש. ולהמפרשים שהוא רק משום ארור שוכב עם חותנתו אמאי לא מוקי בפשיטות בחמותו לאחר מיתת אשתו דהוא גופי' אפקה מכל וכל ובודאי קידושין תופסין בה. ואף אם נאמר שגם זה כיון דקאי בארור הוא בכלל כל שאין לו ביאה בישראל. הלא מ"מ הדעת נותנת שהוא עכ"פ קיל מעשה שאינה שוה בכל ויש לפרש הקרא בהקל הקל. ועוד דהשתא לא צריך לאפוקי קרא מפשטא דשפיר שייך בכל אדם. ואני מתמה על הגאון בעל נ"ב מ"ת חלק אה"ע סי' קמ"ח והרב מהר"מ בכרך אשר עמדו בהאי סוגיא ולא הרגישו בזה. רק הוכיחו מדלא העמידו רבנן האי קרא בחמותו לאחר וכו' ע"כ סברי כר' ישמעאל דחמותו לאחר וכו' בשריפה ולכן פסק הר"ח דבשריפה כר"י. ועיי"ש שבנה רוב תשובתו על זה. ולפמ"ש אף אי יהיבנא להו זאת עדיין יקשה ר"ע דידי' אדידי'. והנה קושיית הרב מהר"מ בכרך הי' נראה לכאורה ליישב דהרי קאמר הש"ס דמש"ה לא קאמרי רבנן דמיירי בבעולה לכ"ג דאטו כ"ג כתיב בקרא. ה"נ י"ל דלא ניחא להו לפרש הקרא בחמותו דאטו חתן כתיב בקרא. אך השומע יסתור זאת דלא דמי בשלמא אם תאמר דמיירי בבעולה לכ"ג דאי אפשר האי שנואה רק בכ"ג ולא בשאר אדם שפיר אמרינן אטו כהן כתיב בקרא. דהא התורה כתבה בסתמא דמשמע ששייך לכל איש. אבל איסור דחמותו שפיר שייך בכל איש ואיש מבני ישראל ואף מי שאין לו חמות מ"מ הוא בכלל דין זה בכח רק דידי' הוא דכאיב לי'. כן יש לדחות מצד הסברא אמנם מתוס' דיבמות (דף מ"ט ע"ב) ד"ה סוטה נראה דלא מחלקי הכי דהקשו שם אמאי לא מוקמינן האי קרא בסוטה ולבועל ותירצו דאטו בועל כתיב בקרא. הרי להדיא דלא סברי הסברא שאמרנו. רק הבינו בכוונת הש"ס דבעי' דוקא שתהי' נשואי' שנואה אצל כל אדם ובאלמנה לכ"ג אינה שנואה בנשואיה רק לכ"ג. ולכן בסוטה כיון דמותר לכל אדם ורק לבועל אסורה לא מיקרי שנואה. וא"כ ה"נ בחמותו לאחר וכו' אינה אסורה רק לחתנה ולשאר כל אדם מותרת לא הוי שנואה דאטו חתן כתיב בקרא. ולק"מ קושיי' מהר"מ בכרך. אבל קושיתי עדיין במקומה עומדת דכל מה שאמרתי הוא רק אליבא דרבנן שחששו לפשטא דקרא אבל לר"ע כיון דסוף סוף אפקה לקרא מפשטי' הדק"ל לוקמה בחמותו לאחר וכו'. וכי תאמר מה נרויח בזה הא בין כך ובין כך לא אתיא קרא כפשטא ע"ז אשיבך דהקושי' היא לר' ישבב מנ"ל להוכיח מכאן דבבעולה לכ"ג מודה ר"ע דתפסי קידושין דאל"כ קרא מה תהי בי'. דילמא לעולם גם בבעולה כ"ג לא תפסי קידושין משום שהוא בכלל כל שאין לו

ביאה בישראל ואין חילוק בין עשה ששוה בכל לעשה שאינה ש"ב וקרא מיירי בחמותו לאחר וכו' דליכא עשה כלל רק קאי בארור שוכב וכו'. ואי קשיא אטו חתן כתיב הא גם לדידך אטו כ"ג כתיב אע"כ דאין חוששין לזה:

ונלפע"ד ליישב זאת וגם קושיית מהר"מ בכרך. ואכתוב מקודם מאי דקשה עוד בהאי סוגיא. חדא לפמ"ש הרמב"ם בפי"ז מה' א"ב דכ"ג אסור לישא שתי נשים כאחת דאשה אחת אמרה רחמנא ולא שתים. וקשה למה קאמר הכא הש"ס דלר"ע בבעולה לכ"ג איירי תיפוק לי' בלא בעילה הא להדיא כתיב בקרא שיהי' לאותו איש ב' נשים. ואי בכ"ג מיירי ממילא אשה שניה שנואה היא דקא עבר בעשה כשנושא אותה. ואין ליישב דלפ"ז ע"כ לא מיירי קרא רק כששתיהן עומדות ומשמשין תחתיו דאי בזה אחר זה השני' מותרת ולא שנואה היא. אבל השתא דמוקמת בבעולה א"ש גם בזא"ז. דזה אינו חדא דמלישנא דקרא משמע ששניהם בבת אחת ואנן לא בעינן רק לפרש הקרא. ועוד דאדרבה השתא דאוקמי בבעולה הרחיקו עוד יותר אפשרות הענין. דאי עסקינן בגוונא בבת אחת ע"כ לא מיירי רק כשלקח הבעולה באחרונה דאי נשאה בראשונה הוה גם השניה שנואה דקא עבר אעשה דאשה א' ושנואה אחת כתיב ולא שתיהן שנואות. ואי עסקינן בזה אח"ז ע"כ מיירי שלקח הבעולה בראשונה שהרי לה היה הבכור יל"ל לבקש חשבונות רבים כאלה וטוב לו לאוקמי בסתמא בב"א וכמ"ש. ולכאורה יש להקשות עוד יותר דמנ"ל לר' ישבב להוכיח מכאן דקידושין תופסין בבעולה לכ"ג דילמא מיירי קרא כשהשני' שנואה משום אשה אחת וכו'. אך ז"א דזיל בתר טעמא אמאי הוה הקידושין תופסין אילו הי' מיירי בכה"ג "ג משום דעשה זו דאשה א' אינה שוה בכל. וא"כ ממילא נאמר כן גם לענין בעולה לכ"ג. דטעמא חדא איתי בהו ובכל חד מנייהו דמיירי קרא נלמוד חברי' מיני'. אך מ"מ קשה הקושיא בלא זה וכמ"ש:

תו קשיא אהא דאי' בירושלמי והביאו התוס' דיבמות בהא דאשת חמיו אסורה מפני מ"ע וא"ת תורה הוא הרי דוד נשא רצפה בת איה. והקשה שם הרש"ל הא אמרו חכמים בסנהדרין (דף י"ט) שלא נשאה ותירץ ראית הירושלמי בדוחק. וקשה ל"ל להירושלמי ראי' דוחקת ע"ז ילמוד ממה שהעמידו חכמים האי דכי תהיין בח"ל ואם נאמר דאשת חמיו הוא מדאורייתא והוא בכלל ארור שוכב עם חותנתו שפיר יש להעמיד הקרא בכה"ג ומנ"ל דתפסי קידושין בח"ל: תו קשה אמאי לא מוקמינן להאי קרא בספק אשת איש השנואה היא. שהיא אסורה אצל כל אדם. ואף לדעת הרמב"ם דספיקא מותר מה"ת מודה הוא בספק כרת כנודע וכ"ש בספק מיתת ב"ד ותפסי בה קידושין מספק אבל לעולם בכל איסורי ביאה ודאי לא תפסי קידושין. ואין לומר דשנואה ודאי אמר רחמנא

ולא שנואה ספק דז"א דאיך שייך לחלק בשנואה מחמת איסור הקידושין בין אם האיסור ודאי או ספק בין כך ובין כך אינה ראויה לנושאה והרי היא שנואה בנשואין. ואין לומר דאי מיירי כן ל"ל קרא דכי תהיין דאטו בלא זה לא ידעינן דקידושין חל מספק. דז"א דהאי קרא לאו מיותר הוא. והש"ס לא דריש מיתורא כמבואר למעיין בתוך הסוגיא. וכן כתבו התוס' להדיא ביבמות שם. איברא די"ל דכי תהיין משמע הויה ודאי אך זה דוחק: ולייישב כל זה נלענ"ד עפמ"ש התוס' דיבמות שם אם נאמר דמחזיר סוטתו גם ר"ע מודה דתפסי קידושין (פליאה דעת ממני הלא הוא תלמוד ערוך בגמרת ירושלמי ר"פ האשה רבה ורבותינו לא זכרו אותו כלל. וז"ל הירושלמי ר"ע אומר הבא על סוטתו הולד ממזר המחזיר גרושתו משנשאת הולד ממזר ע"כ. הרי להדיא דלר"ע הולד ממזר בבא על סוטתו. ומשמע אף כשעדיין היא תחתיו. וכ"כ הרמב"ן סוף ס' המצות מצוה ט"ו. וזה אינו מסכים אפי' לפרש"י וכ"ש לפי' התוס'. ונפל פיתא בבירא. אך מ"מ קושיי' תוס' הלזו יש להקשות גם לרבנן) אמאי לא מוקי להאי קרא במחזיר סוטתו ותירצו דשנואה משמע שהיא שנואה בתחלת נשואין. והנה ע"כ מה שאמרו בתחלת נשואין אינו מדוקדק וכונתם אתחלת קידושין דאל"כ אכתי קשה התינח במחזיר סוטתו מן הנשואין מחזיר סוטתו מן האירוסין דשפיר השתא הוא תחלת נשואין מאי איכא למימר אע"כ דכונתם דבעינן דוקא שתהי' שנואה מיד בשעת קידושין. והנה הרמב"ם כתב בס' המצות חלק ל"ת מצוה קנ"ח עד קס"ב דבכל איסורי כהונה איכא איסור בקידושין רק אינו לוקה עד שיבעול אח"כ. הרי שפי' הכי פלוגתא דאביי ורבא בענין בעל ולא קידש אביי סבר דחייב על הקידושין מלקות אלאו דלא יקח ורבא סבר דהקידושין בפני עצמן אינם רק איסור. ובתשובתו לחכמי לוניל הובאה בה"ה רפט"ו דא"ב כתב דאביי ורבא פליגי בכל ח"ל. ונראה ממנו דגם בשאר ח"ל איכא אי' בקידושין. וכן נראה ממ"ש הרמב"ן החולק בחידושיו סוף קידושין שכתב דלא מצינו איסור בקידושין בשאר ח"ל. משמע דשמעינן לי' להרמב"ם דיש איסור. וכ"נ ממ"ש בחבורו רפט"ו דא"ב שכתב קידש ולא בעל אינו לוקה בעל ולא קידש אינו לוקה. נראה דבחדא מחתא מחתינהו כמו דבעל ולא קידש אינו לוקה אבל מ"מ איסורא איכא ה"נ קידש ולא בעל אינו לוקה אבל עבד איסורא בקידושין. ויש לשאול מהיכא למד בשאר ח"ל איסור על הקידושין דבשלמא בח"ל דכהונה כתיב לא יקח וקיחה קידושין משמע. אבל בשאר ח"ל דלא כתיב לשון לקיחה מהיכי תיתי לאביי לומר שחייב מלקות על הקידושין. ולרבא שיש איסור עכ"פ. כן נראה דהוה משמע לי' לרבינו הרמב"ם לא יבוא כמו לא יקח וכ"נ מהרמב"ן הנ"ל שחולק עלי' וכתב ולא יבוא לאו קידושין משמע. נראה דשמע לי' להרמב"ם דקאמר לא

יבוא משמע קידושין וא"ש בכל חייבי לאוין בעמוני ומואבי כתיב לא יבוא עמוני ומואבי (והכא בלא"ה ניחא דע"כ לא פליגי בעמון ומואב דאין קידושין תופסין בהו כלל. ובזה ניחא נמי בחייבי לאוין דחיתון עם הכותי דלא כתיב לא יקח וגם לא יבוא ושוב קשה מנ"ל לפלוגי דהכא נמי אין קידושין תופסין כלל ולכ"ע לקי אבעילה לחודה ובודאי לא פליגי בח"ל אלו).

בממזר כתיב לא יבוא ממזר בקהל וגו'. ואל יקשה לך ממחזיר חלוצתו דלא כתיב לשון יבוא ולא לשין לקיחה וא"כ מה"ת לאסור הקידושין. ז"א דהא הרמב"ם פסק בפ"א מה' יבום וחליצה דליכא איסורא דאורייתא במחזיר חלוצתו ויעוי"ש בה"ה. ומעתה א"ש בסוגיא דידן דחכמים מוקמי להאי קרא בח"ל והיינו רק בח"ל דממזר דכתיב לא יבוא דמשמע האיסור גם על הקידושין והוה שנואה בתחלתה. ומקשה עלייהו דילמא בחייבי עשה משתעי קרא וקאמרי הי חייבי עשה וכו'. ואין להקשות לפמ"ש אמאי לא תירצו בפשיטות דבחייבי עשה אין איסור בקידושין. דז"א דזיל בתר טעמא שכתב בח"ל דממזר משום לא יבוא ה"נ בהני חייבי עשה כתיב לא יבוא. הייני דבעשה דמצרי הוא מדכתיב דור שלישי יבוא ומשמע דקודם דור שלישי לא יבוא. ועשה דבעולה לכ"ג למידין מאשה בבתוליה יקח אבל בעולה לא יקח וקיחה בודאי לישנא דקידושין הוא. ומש"ה הצריכו לתרץ כדאי' בש"ס ור"ע לא חש לפשטי' דקרא ופירשו בבעולה לכ"ג או באייבי עשה דמצרי ואדומי דשפיר בכ"ז גם הקידושין שנואין כמ"ש. ומעתה לא קשה קושיית מהר"מ בכרך וקושיתי. דבחמותו לאחר מיתת אשתו ליכא רק ארור שוכב וכו'. אבל בקידושין לא מצינו כאן איסורא כלל. וגם מה שהקשיתי על הירושלמי דאשת חמיו לק"מ דהתם בודאי ליכא איסור בקידושין וכמ"ש. וגם קושיתי האחרונה מיושבת דבאשת איש ליכא איסורא כנ"ל בקידושין דאי בודאי א"א לא תפסי קידושין כלל ובספק א"א לא מצינו לשון לא יקח או לא יבוא. אבל מה שהקשיתי לר"ע לוקמי בכ"ג סתמא ומשום אשה אחת וכו' עוד לא יתיישב עפ"ז דהא הא דאסור ליקח ב' נשים למד הרמב"ם מדכתיב אשה בבתוליה יקח אשה אחת יקח אבל ב' נשים לא יקח הרי להדיא לישנא דקיחה דמשמע גם אקידושין. וי"ל גם זה בדוחק דהנה ה"ה הקשה הא האי קרא דאשה לאו מיותר הוא. ונ"ל דשפיר עיקר הדרשא הוא מדכתיב ביתו בית אחת ולא שתים כדאי' ביומא (דף י"ג) וכמ"ש הראב"ד. אך מזה לא ידעינן על כל השנה דאסור לזה קאמר דשמעינן ממשמעות דאשה גם בשאר הימים. וכ"נ מלשון הרמב"ם שכתב ואינו נושא ב' נשים לעולם כאחת שנאמר אשה אחת וכו' דקדק ואמר לעולם משמע דעיקר הדרשא ידע ממקום אחר רק דמכאן למד דלעולם אסור. וכ"נ מלשונו בפ"ה מה' כלי המקדש ה"י עיי"ש. וא"כ כיון

דעיקר האיסור הוא מדכתיב ביתו שפיר אין איסור בקידושין דשם לא כתיב יקח או יבוא. כן נפרש לשיטת הרמב"ם. ועיין במ"ל פי"ז מה' א"ב ה' י"ז שכתב בפשיטות דאין בשום מקום איסור בקידושין רק באלמנה לכ"ג ולפמ"ש בשם ס' המצות הוא תמוה דלהדיא כתב הרמב"ם דכהן הדיוט אסור לקדש מדכתיב לא יקח דקיחה לישנא דקידושין הוא וה"ה חייבי עשה דכ"ג דנפקא ג"כ מלשון דיקח איסור יש בקידושין וכמ"ש. אך קושיית המ"ל שם נראה אף לפ"ז ליישב די"ל הא דבכ"מ יש איסור בקידושין היינו משום דאח"כ יבוא בודאי בעילה אסורה ולכן גם הקידושין נאסרו אבל בקטנה לכ"ג יכול לבוא עליה בנערותה דאין איסור כלל בבעילה מש"ה גם בקידושין ליכא איסורא: ואחר שכתבנו דאין הוכחה מסוגיא זו דקידושין לעניין חמותו לאחר מיתת אשתו דרבנן קיימי כר' ישמעאל אין ספק כלל דהלכה כר"ע לגבי ר' ישמעאל. אך עדיין צריכין אנו לתרץ שיטת הר"ח דפסק כר' ישמעאל לגבי ר"ע. ונלענ"ד דהנה בירושלמי פ' האשה רבה אי' האי פלוגתא דאי' בבבלי (דף צ"ה) בין ר' יוסי ור' יהודה וקאמר טעמא דר' יהודה דכתיב באש ישרופו אותו ואתהן וכו' כמו דאי' בבבלי והדר קאמר עד כדון כר"ע תני כר' ישמעאל באש ישרופו איתו ואתהן הוא ואת שנייי' (ויעוין בנ"ב מ"ת חלק אהע"ז דף קי"ד ד"ה ואשובה. וכמדומה שנעלם, מעינו הבדולח במחכ"ת ירושלמי זה) פי' דלר"ע דמיותר האי קרא דריש לאיסורא ולר' ישמעאל דאינו מיותר לא דריש לאיסורא וא"כ אתיא ר"ע כר' יהודה ור' ישמעאל כר' יוסי דכיון דאינו מיותר לא דרשי. וכיון שמסיים שמואל אין הלכה כר' יהודה א"כ האי קרא מאי עביד לי' ע"כ דסבר כר' ישמעאל ועי"ז הוכיח הר"ח דהלכה כר' ישמעאל:

ונשובה לנידון דידן בענין אשת חמיו דכיון שמוכח מכאן דהלכה כר' ישמעאל אין לחלק בין קודם מיתת אשתו ובין אחר מיתת אשתו. אך לפ"ז קשה לדידן דפסקינן כר"ע בחמותו לאחר מיתת אשתו ולענין הפלוגתא דר' יוסי ור' יהודה פסקינן כר' יוסי ולפמ"ש הוי תרתי דסתרי. אלא ע"כ דהוכחה זו לאו הוכחה היא דבין לר"ע ובין לר"י לא אייתר קרא דאתהן כדמשמע בבבלי. אך כונת הירושלמי דר' יהודה אתיא כר"ע הכי הוא דר"ע מפרש לשין דאתהן על שתיהן ושפיר מוכיח ר' יהודה דאטו שתיהן נשרפין אם אינו ענין למיתה תנהו לאיסור. אבל ר' ישמעאל דמפרש האי ואתהן אחת מהן לא מוכח כלום. אבל מ"מ אתיא ר"ע גם כר' יוסי דהקרא לא אייתר לי'. ואפשר שהר"ח היה קבלה בידו דהלכה כאן כר' ישמעאל אך אנן לא נקבל מיני' וכמ"ש התוס' (בב"ב ל"ה) ד"ה שודא. (ובחולין מ"ו) ד"ה אבל בענין חרי אוני דאף שהיה קבלה ביד הר"ח לא נקבל מיני'. אבל מ"מ כיון שהטור והרא"ש והב"י חששו לדעת הר"ח לענין גר חלילה נדחות דבריו אבל

עכ"פ הוא כספק השוה נגד שאר פוסקים. א"כ הכא באשת חמיו אי גזרינן משום חמותו בודאי ליכא לחשוש אחר מיתת אשתו:

ברם כד מעיינין שפיר איכא למיהדר מעיקרא דברי הנ"ל שרצה להקל לאחר מיתת אשתו דהא בירושלמי לא אמרו דאשת חמיו אסור מטעם גזירה שמא יבואו להתיר באיסורא דאשת אב רק אמרו להדיא משום מראית עין וזה ברור. בכ"מ שאמרו מפני מ"ע הרצון שלא יחשדוהו הרואים דעבד איסורא. דומה למה שאמרו מפני החשד אבל לא שהם יטעו אבתרי' וא"כ אין חילוק בין אם יחשדוהו שעבר באיסור מיתת ב"ד או כרת או לאו או באיסורא בעלמא. והלא אף באיסורי דרבנן גזרו מפני מ"ע כדמוכח מתוס' כתובות (דף ס' ע"א) ומכמה מקומות בש"ס. וכן העלה ביו"ד רס"י פ"ז. אמנם לפ"ז קשה למה מסיים בחורגין אתא עובדא קמי' דר"ח וקאמר יסבון באתרא דלא חכימי להו ר"ל דליכא מ"ע שהרי אין האנשים באותו מקום מכירין אותו הא אמרי' בכ"מ בשם רב כ"מ שאסרו חכמים משום מ"ע אפי' בחדרי חדרים אסור. ומכמה פוסקים נראה דמסקי כן להלכה. והתוס' בכתובות שם לא כתבו רק באיסור דרבנן דלא אמרו כ"מ שאסרו וכו' אבל באיסור דאורייתא בודאי פסקינן הכי. ויש לכאורה לתרץ עפמ"ש הר"ן פ"ק דיו"ט ליישב הא דאמרי' במ"ק (דף ח') ומנסרין בצנעה וכן הא דכתובות בצנור משעכן בצנעה אמאי לא נימא כ"מ שאסרו חכמים כו' ותירץ וז"ל וחלקו ואמרו דכשחושדין אותו בדבר שאילו עשאו עבד איסורא בהכי אמר דאפי' בחדרי חדרים אסור כהולכת סולם ונפלו כליו למים. אבל היכא שחושדין אותו שסוברין שהוא עבד איסורא ואינו עושה בכה"ג בצנעה שרי והיינו האי דארון והאי דצינור שעלו בו קשקשים. שכיון שהדבר מותר אלא שהרואים טועים וחושבים שהוא אסור דוקא במקום רואים הוא דאסור אבל שלא במקום רואים שרי כיון שאין חושדין אותו בדבר שהוא איסור אלא בדבר שהן סוברין שהוא איסור עכ"ל הר"ן. פירוש לדבריו דלא אמרי' כ"מ שאסרו וכו' רק כשהן יודעין באותה מעשה שרואין שהוא מותר אך הם משערין ממעשה זו מסתמא עשה מעשה אשר לא יעשה כגון מי שנפלו כליו למים דאסור לסוחטן בשבת שיחשדוהו שכבר כבס. או יעשה מעשה האסורה כגון בסולם משובך לשובך שחושדין אותו שיטיח גנו. אבל בהא דצינור שעלו בו קשקשים ובמנהרין בצנעה שהרואין טועים על אותה מעשה בעצמה שהיא אסורה. ולכן במקום דליכא רואים מותר. וא"כ גם בנ"ד איכא למימר דהרואים יחשדוהו שהוא נושא חמותו והיינו איתה מעשה גופה. ולכן לא גזרו באתרא דלא חכימי להון והוא כמו בת"ח. אולם אין פי' זה שאמרתי מוכרח בדברי הר"ן דיש לפרש בע"א. ר"ל דלא גזרו אפי' בח"ח רק כשהרואים יחליפו אותה מעשה במעשה אחרת האסורה

כגון בשובך שהם חושבים שיטיח גגו. אבל אי ידעי בבירור שלא יטיח לא היה כלל איסור בעיניהם במה שהוא מטלטל הסולם אבל במקום שאינם טועים בעשיית המעשה על איזה אופן הוא רק יחשבו שהיא אסורה כמו שהיא כגון בצנור שעלו בו קשקשים שטועים ויחשבו על מה דמסיר הקשקשים דעבד איסורא לא גזרו בחדרי חדרים. ולפי פי' זה גם בנ"ד יש לגזור אפי' במקום דלא חכימי להון דהא הם טועים על זה שהוא נושא חמותו. אבל אי ידעי שהיא אשת חמיו היה ברור להם דלאו איסורא הוא והוא דוגמא דשובך והדרא קושיא לדוכתא אמאי לא גזרו גם במקום דלא ידעי להם. אולם באמת לק"מ דהירושלמי לשיטתו אזיל דלא פסק כרב דאמר אפי' בחדרי חדרים אסור כיון שהוא סותר להרבה משניות וכמ"ש הריטב"א בחידושיו לע"ז (דף י"ב): אך אכתי יש לעיין למה סיים הירושלמי רק אחורגין דמותר באתרא דלא חכימי להון ולא אמר כן גם אאשת חמיו. ואם תאמר דאין ה"נ דגם באשת חמיו מותר במקום שאין מכירין רק מעשה שהיה רק בחורגין היה אכתי קשה למה לא הזכירו אותו הפוסקים שחוששין לדברי הירושלמי דמותר בכה"ג. אמנם יש ליישב עפמ"ש דלעולם דהירושלמי מתיר גם באשת חמיו במקום דלא חכימי להון רק הפוסקים לא הזכירו זאת כיון דפסקינן כרב דאסור אפי' בחדרי חדרים ואין מועיל מה שאין האנשים מאותו מקים מכירין: ואחרי שובי ראיתי מלשון הירושלמי שעולה בדרך אחרת דמדקאמר בסתם יסבון באתרא דלא חכימי להון משמע דדי אם רק הנשואין יהיה במקום שאין מכירין אותו אבל אח"כ מותר לדור אפי' באתרייהו ואמאי לא חששו למ"ע אע"כ דבירושלמי נגעו בי' רק מטעם הכירא שהמכירין אותם יאמרו מדלא נשאו רק במקום דלא חכימי להון מסתמא איכא דברים בגו האי דינא וא"כ יש להתיר גם באשת חמיו באתרא דלא חכימי להון. אך יש לחלק דבחורגין ליכא רק משום חשש דכרת משא"כ באשת חמיו דהחשש הוא מחמת חמותו שהיא בשריפה וחמור הוא ולא מהני הכירא. אמנם לכל הפחות נוציא מזה דאחר מיתת אשתו אי פסקינן כר"ע אף לדעת המפרשים שהיא בכרת מ"מ מהני היכרא כמו בחורגין אך עכ"פ הכירא בעינן אפי' להמפרשים דברי ר"ע דאינה רק בארור בעלמא דהא אפי' באיסור דרבנן גזרו מפני מ"ע:

העולה מדברינו דמכח אותו התירא שחשב הגאון בעל נודע ביהודה יש לפקפק מאד כיון דגזרת הירושלמי מפני מ"ע ואפי' בארור יש לגזור רק באתרא דלא חכימי להון יהי' מותר כמו בחורגין:

והנה כאשר עסקתי בהאי סוגיא דשניות ראיתי דבר אחד מאי דתמיה לי בסנהדרין (דף ע"ו) בעי הש"ס לאסור אשת חורגו והאריך שם בענין דון מינה ומינה. ועיקר הטעם שלא

אסרוה קאמר שם רש"י סד"ה ועוד משום דאיכא ללמוד משאר דידי' לחייב סקילה דנימא מה הוא בתו בשריפה וכלתו בסקילה אף היא בתה בשריפה וכלתה בסקילה ואיכא נמי ללמוד לחייב שריפה דנימא מה הוא כלתו בסקילה כאמו אף היא כלתה בשריפה כאמה והואיל דלא ידעינן אי בסקילה אי בשריפה מש"ה פטרינן לגמרי ויעויי"ש באורך. וקשה לי אמאי פטרינן לי' מכל וכל תהיה נדונה בהקל שבהם. כמו בהנסקלין שנתערבו בנשרפים לר"ש בסקילה שהשריפה חמורה ולרבנן בשריפה שהסקילה חמורה.
ודוגמא לזה הקשו התוס' בכתובות (דף מ"ה ע"ב) ד"ה אימור לענין סרחה ולבסוף בגרה.
זהו מה שראיתי להעיר בזה. הק' והצעיר בחכמה ובשנים. זכריה ישעיה בן לאאמ"ו הרב מוה' מרדכי צבי יאללש מלבוב:

סימן ל

ב"ה יום א' פ' שמות שנת תקצ"ג לפ"ק פ"ק לבוב:
העוטה אור כשלמה. ישלח רב טוב ושלמא. להאשל הגדול אשר ברמה. הוא ניהו ידידי הרב המאוה"ג המפורסם סכיני' חריפא והדי. כבן עזאי בנהרדעאי. פלפלא חריפתא מלא צני דקרי. ומתני דלית לי' שיעורא. שפעת הקילוסין. כקש"ת מוה' שמחה נתן האב"ד דק"ק מאשציסק יע"א:
גי"ק הנכתב עוד ביום א' הגיעני בעש"ק העבר ולכן אל יפלא בעיניו כי אחרתי פעמי עד הנה ולא מלאתי בקשתו להודיעו מיד מקבלת מכתבו. וגם בעיני יפלא מדוע ארכו הימים מהליכת הדואר וביום ו' שהשגתי מכתבו פניתי לעיין בו. והנה בראשית מכתבו הוא מבקש שאעיין היטב בדבריו ואמצא נחת. וכן כפל ושנה ושלש בכל דף מקונטרסו כעשרת מונים ועיין היטב ודוק היטב. ואני שמרתי בקשתו ועברתי בעיוני פעם אחר פעם ולא מצאתי בם יותר ממה שמובן בפעם הראשונה. אך זאת ראיתי להשיג בדבריו ועתה חשתי ולא התמהמהתי להודיעהו מקבלת אגרתו וגם השנות אלו בעזרת צורי וגואלי:
א מ"ש באות א' לסתור דברי הישש"ש מ"ש בפי' דברי התוס' דהא גם לענין אשת חמיו יש לומר כן כיון שבבבלי לא חששו לגזרת הירושלמי מהיכי תיתי להגאונים לאסור עכ"ד.
אי משום הא לא אריא דאטו צריך הבבלי לידע מדברי הירושלמי. אך היה לו להוסיף ולהקשות עפמ"ש המגדול עוז בפ"ק מה' שופר ובפי"ט מה' אישות. ומקור דבריו נמצא ברי"ף סוף עירובין ויעיין מהרי"ק שורש פ"ד ענף ג' ובש"מ (ב"מ מ"ה) דמסדר הבבלי היינו רבינא ורב אשי ידע מכל דברי הירושלמי רק לא חשש להביא בכ"מ היכא דלא פסק כוותי' ולכן פסקינן לעולם כהבבלי נגד הירושלמי. אך בכ"ז אין לדחות פי' של

היש"ש. ואני העתקתי דבריו בקיצור. ובאמת הכי כונתו. דבשלמא בחורגין אמרו בבבלי להדיא דמש"ה לא. גזרו מפני מראית עין דקלא אית לי' ואין העולם טועין בזה והבבלי חקר יותר במנהג העולם מהירושלמי. וא"כ אין חילוק בין דור לדור. אבל באשת חמיו כיון שלא כתב המסדר הטעם למה לא סתם כגזירת הירושלמי נוכל לומר דמש"ה הוא הואיל שראה בדורו שנזהרין בעריות וידקדקו היטב ואין לחוש לקלקול ולפ"ז שפיר יכלו הגאונים שוב לגזור שראו שדורם מקילין בעריות ויטעו במראית עין וזה פשוט בדברי היש"ש. ובהכרח נאמר כן כי היכי דלא ליקשי דברי המס' ד"א. ומדברי השאלתות אינו מוכרע דיכול להיות דגזירה זו קיימו בדור שאחריו שהוא היה הראשון מהגאונים. ודעת הרשב"ם ריש כתובות שמובא עוד בש"ס. והרי ראינו להבבלי שהי' רק כמאה שנים אחריו קיים וקבל גזירת הירושלמי אף שדרכו בכ"מ לילך בתר פסקו של השאילתות. וע"כ משום שהחזיקו הגאונים שבדורו בחשש זה.

והמסכת ד"א שכתב שהובא בברכות (דף כ"ב) יעויי"ש ברש"י שכתב כגון פ' של דרכן של ת"ח דהוא ד"א זוטא. ובל"ז לא מוכח בש"ס רק הלכות ד"א ולא מס' ד"א. ובודאי רק הגאונים סדרו הלכות אלו למסכת ולכן הוא בין המסכתות קטנות שנקראו ספרים חיצונים בפי בעלי התוס'. והלא גם המס' שמחות מובא בש"ס בשם אבל רבתי והתוס' בפסחים (דף מ' ע"ב) ד"ה אבל חשבוה כטפל לש"ס בבלי וקראוה מספרים חצונים. וזה לפי שלא נסדרו מהמסדר הבבלי. ואין להאריך כעת:

ב מ"ש באות ב' דאין לסתור דברי המהר"מ בכרך דאפשר שהר"ח סובר כתירוץ הב' של התוס' דיבמות. ושפיר אין סברא לומר אטו בועל כתיב בקרא. ז"א דעכ"פ אין להר"ח הוכחה מסוגיא דקידושין דרבנן לא סברי כר"ע. ויסבור כתירוץ ב' של התוס'. הא היא גופה קשיא נחזיק בתירוץ הראשון של התוס' ושפיר סברי רבנן גם כר"ע ולא נצטרך לפסוק נגד מה דכיילינן בכ"מ דהלכה כר"ע לגבי ר"י:

ג מ"ש באות ג' לתרץ קושייתי על התוס' מהירושלמי הוא פשוט ולא חששתי להעלות זאת על המכתב רק תמהתי דלכל הפחות הי' לרבותינו בעלי התוס' להזכיר דברי הירושלמי. ומ"ש שם בתחלה להמתיק הסברא שיהי' בבועל חמיר מבעל דלא תפסי קידושין משום שהוא עבד בזה איסורא וגרם בביאתו שתאסור עלי' לכן חמיר הוא לגבי' ולא תפסי קידושין. לא משמע כסברא זו מדברי התוס' בכתובות (דף ל' ע"א) ד"ה א"ב שהוכיחו דהאי בעולה לכ"ג דקא משכח שם הש"ס גונא לר"ע שיש בה הויה ואינה ראויה לקיימה היינו דוקא בעולת עצמו. הרי להדיא שאף שהוא גופיה בא עליה ביאה אסורה ונאסרה עליו רק ע"י ביאה זו מ"מ אמרינן שם לר"ע דקידושין תופסין בה ויש

בה הויה קרינא בה. זאת אמרתי מיד בראותי דבריו אלו ואחר שראיתי שמעכ"ת גופי' הביא דברי תוס' אלו בסמוך בתשובתו לענין אחר תמהני יותר שלא הרגיש בהם כאן. ומה שסיים וכתב דנראה לו באמת להמתיק דברי התוס' עפ"י סברא אחרת. והוא כיון שהבעל אינו זר אצלה מעיקרו לכן הוא קיל ותפסי קידושין אבל הבועל הוא זר אצלה מעיקרא ומש"ה אין קידושין תופסין. וכמו דקאמר הש"ס דיבמות (דף ס"ט) לענין אכילת תרומה. יעיין נא מר ידידי בתוס' שם (דף מ"ה ע"ב) ד"ה ה"נ (ודף ס"ח ע"ב) ד"ה נכרי דמוכח מדבריהם דמאי דקאמר הש"ס זר אצלה מעיקרא הכונה שיהי' אסור עליה מעיקר התולדה לא ע"י מעשה שנתהוה אח"כ ודבר זה מוכח ממ"ש שם בזה"ל. וכל חייבי כריתות אפי' אותן דע"י קידושין דלא הוי זר אצלה מעיקרא ע"כ. הרי להדיא כדברי. וכן משמע מפשטא דש"ס. וא"כ גם בועל לאו זר אצלה מעיקרא הוא. כיון שהאיסור נולד רק ע"י שבא עליה ביאה אסורה דוגמת ח"כ שהוא ע"י אישות דלא מיקרי זר אצלה מעיקרא וכמש"כ התוס'. ואם ישיבני הלא התוס' כתבו שם בד"ה היא כשרה דלר"ע לא בעינן במחזיר גרושתו זר אצלה מעיקרא דהשתא ממזר הוי מיפסל בביאתו מבעי'. דזה חמור כמו זר אצלה מעיקרא. א"כ ה"נ הוי ממזר כיון דלא תפסי קידושין והוי כזר אצלה מעיקרא. ז"א דהרי הא גופי' אנן בעינן ללמוד בזה דלא תפסי בה קידושי בועל. ולמאי דה"א דתפסי בה לא הוי ממזר. ושוב לא הוי כמו זר אצלה מעיקרא. וגם בלא"ה אין סברא כלל ללמוד מתרומה דהתם עיקר הטעם לחלק בין זר אצלה מעיקרא ובין אין זר וכו' הוא רק משום דאנו אין לנו רק מאי דמשמע מהקרא דכי תהיה לאיש זר והיינו זר מעיקרא. וכל מה שלא נכלל בו מה"ת לפוסלה וכדאמר הש"ס שם לאיש זר אמר רחמנא ולאו בקולא וחומרא תליא מילתא. ומה שהקשה שם דברי התוס' יבמות (דף ס"ט) דאף לפי תירוצם אכתי קשה נוקי קרא בבועל דהוי שפיר זר אצלה מעיקרא נדחה ג"כ ע"פ דברים אלו דהרי בועל לא מיקרי זר אצלה מעיקרא דלאו מעיקר התולדה בא האיסור וכמו שכתבתי:

אולם חוץ לזה דבריו המה זרים מעיקרא ואין כאן שום ריח קושיא. ותמהני פה קדוש יקשה זה. חדא דלדבריו שבועל הוא זר מעיקרא א"כ לא תפסי קידושין ושוב ליכא לפרש לא תהיה לשון הויה. ומאי נפקא מינה אם איירי קרא בכה"ג. והתוס' לא הקשו רק דגם לר"ע נפרש כי תהי' לשון קידושין והיינו בבא עליה בדרך דאף ר"ע מודה דהוה קידושין ויעיין לעיל (דמ"ט) הכל מודים בבא על הסוטה וברש"י שס דאף על קידושין כשרין שכבר קדשה שייך לשון יש בה הויה ואם שלא קדשה מחדש. ועוד דיש להבין קושיי' התוס' היכא מצינו למימר דמיירי בבא על סוטתו בדרך. דהא בכה"ג תיפוק לי'

בלא ביאתו היא מיפסלא בביאת הבועל. אע"כ דכוונתם כיון דלא ידעינן בודאי אם זינתה דהא רק סוטה ספק היא ושפיר לא מיפסלא בלא ביאת בעלה בדרך. וזה א"ש רק בדברי התוס' דמקשי בספק סוטה. אבל לקושיתו דבעי למימר דמיפסלא בשכיבת הבועל הרי בועל לפנינו. וא"כ תיפוק לי' בלא ביאה זו הרי כבר מיפסלא במה שזינתה עמו מקודם. וזה פשוט וקושיתו אינה צריכה אפי' עיונא בעלמא. והא ודאי בורכתא הוא: אך אי קשיא הא קשיא בדברי התוס' הא אמרינן דסוטה פסולה לאכול תרומה עד ששותה ונמצאת טהורה (סוטה כ"ח). רק בבא עליה בדרך שוב אין המים בודקין אותה דהרי אין איש מנוקה מעון (סוטה ו') ועיי"ש ברש"י ואינה שותת לכן מיפסלה לתרומה עולמית משום ספק. וא"כ מאי מקשי התוס' דילמא הקרא דכי תהי' לאיש זר מיירי שנפסלה בביאת הבעל בדרך. הא בכה"ג לאו משום ביאה פסולה זו נפסלה רק משום סוטה. וביאה זו אינה מועלת רק שלא תהיה לה תקנה לעולם ע"י השקאה דאינה שותת כיון שהבעל אינו מנוקה מעון. וזה הוה כמו ששתת כוס של עקרין דאינה שותת (שם כ"ד) דאסורה בתרומה לעולם ואין כאן משום דאיש זר. ואף כשהיא היתה שוגגת והבעל מזיד דלא מיפסלא מטעם דאיש זר דהא לאו זונה היא מ"מ אינה יכולה לאכול בתרומה כיון שהבעל עבד איסורא ואין המים בודקין אותה ול"ל קרא ע"ז כיון דידעינן מונטמאה ונטמאה, דסוטה אסורה לבעלה ואסורה משום ספק בתרומה ממילא נשמע אם בא עליה בעלה בדרך דאינו מנוקה מעון ולא נפקא מידי סוטה במים מאררים שהיא אסורה תמיד בתרומה מחמת ספק סוטה. וצ"ע. ובהאי עניינא דעסיקנא בי' איתקשאי אהא דקפסק ותני (בסוטה כ"ד) דאם אמר בעלה איני משקה שאינה שותת הא בבת כהן שאין לה בנים הימנו יכולה היא לטעון שהוא מפסידה במה שאינה שותת כיון שהיא מוחזקת לעולם לסוטה ואינה יכולה לשוב לבית אבי' ולאכול תרומה. ואין פנאי כעת לעיין בזה יותר:

ד ומ"ש באות ד' באופן ראשון לתרץ קושיתו אר"ע מדידי' אדידי'. שהקשה קושיא עצומה ונפלאה למה לא מוקי ר"ע כי תהיין בנשבע שלא לקדש אשה זו דבדה האיסור מלבו ולא שייך כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד כמ"ש התוס'. אבל בכל איסורין אין הקידושין תופסין מטעם דכל מילתא דאמר רחמנא וכו' עכ"ד. ע"ז אתפלא הלא עודנו מדבר ועוסק להוכיח מהתוס' דמציעא שאין שום איסור בקידושין. וכתב עלה שהיא ברירא דמלתא והשתא קאמר דבכל איסורי ביאה אין הקידושין תופסין מטעם דכל מילתא וכו' היכא אמר רחמנא לא יקדש. והש"ס לא מקשה רק מאלמנה דכתיב בי' לא יקח והיינו לא יקדש. ומר ידידי במחכ"ת כי רבה מדויל ידי' משתלם. ועם סברת התוס' בהא דבדה

האיסור מלבו דלא שייך כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד כבר פירש הגאון בעל קצה"ח בע"א. ופירושו נראה אמיתי ומוכרח ולפירוש הקצה"ח אין קושיתו מעיקרא: וסוף דבריו באופן השני המה נחמדים ויפים. אך לענ"ד אינם מחווירין וברורים דהך דינא דאם נשא נשוי אינו רק תולדה מעיקר הסברא והוא כיון שסוכה להיות בעולה תחתיו. וא"כ ע"כ למאי דס"ד של הש"ס לא יתפסו קידושי כנ"ל בבעולת עצמו אף דאי אפשר שוב בפועל הך קולא דאם נשא מ"מ זיל בתר טעמא דהשתא למה מקילינן בי' ואינו צריך לגרשה כיון שסופה להיות בעולה תחתיו. וא"כ ה"נ לפי הה"א אף שאין למצוא באפשרי הך דינא דאם כנס אינו מוציא מ"מ עדיין הסברא הנותנת להקל במקומה עומדת והוא דהא סופה להיות בעולה תחתיו ומכח זה נקל בה ונאמר שהקדושין תופסין והדרא קושי' לדוכתא מאי מקשה מ"ש. הא שני ושני. דהכא הסברא נותנת להקל כיון דסופה להיות בעולה תחתיו. ומעתה ישקיף האל ממעון קדשו עליו לטובה ויותיר אותו לטובה בכל משלח ידיו כנפשו ונפש ידידו ש"ב נד"ז זכריה ישעיה באאמ"ו הרב מוה' מרדכי צבי נ"י הכהן יאללעש:

סימן לא

עוד להנ"ל.:

זה שבועים אשר כתבתי למר אגרת בדברי תשובתו. גם בקשתיו שם לשלוח לי קונטרסו בנידון השאלה דאשת חמיו ולא הגיעני מאומה לא אדע על מה ולמה. והנה אחר אשר שלחתי אז מכתבי שכתבתי בחפזון חזרתי על דברי וראיתי כי מתוך המהירות יצאו מת"י איזה דברים שלא בבאור ומתוקן ואבוא עתה לפרש:

א מה שכתבתי (באות ג') דפי' הש"ס זר אצלה מעיקרא היינו מעיקר התולדה. יש להוסיף עוד דמוכרח פי' זה. דאל"כ קשה אמאי לא מוקי גם לר"ע בחמותו לאחר מיתת אשתו לדעת המפרשים דאינה רק בארור שוכב עם חותנתו. ואף אי יהיבנא למר דארור זה חמור כמו עשה עדיין קשה לר' סימאי. ויעוי"ש בתוס' מה שהקשו לר' סימאי ותירוצם לא שייך הכא. אע"כ דגם זה לא מיקרי זר מעיקרא כיון שנאסרה עליו ע"י קידושין. ומה שכתבתי שם דכשהיתה שוגגת והבעל מזיד לא מיפסלא מטעם דזונה. נשמט ממני בעת כתבי דלענין תרומה משוינן שוגג למזיד. אך גם בלא זה קשה הקושיא ל"ל קרא דכי תהי' על זה. ולכאורה יש ליישב דלהכי איצטריך קרא כשהי' הבעל שוגג דמשום ונטמאה אין לפסול דהא הבעל שוגג הי' ומנוקה מעון הוא ושפיר היא שותת ורק משום כי תהי'

נפסלה. אך ז"א דהרי התוס' גופי' סברי דגם אם הבועל שוגג לא מיקרי מנוקה מעון כמ"ש בשמם המשנה למלך באריכות:

ב ומה שכתבתי (באות ד') על קושיתו לוקמי בנשבע שלא לקדש וכו' שסותר דברי עצמו שכתב דברירא דמילתא הוא שאין איסור בקידושין. אחר העיון ראיתי דמה שכתב מר והוא ברירא דהך מילתא רצונו שכך הוא כונת התוס' דמציעא. אבל לא דאנן קיימינן הכי וא"כ תקשה קושיתו לדידן.

אך מ"מ לא קשה דהא יכול לשאול על שבועתו ולא תהי' שנואה למפרע. ואף שנדר ע"ד רבים מ"מ יש לו התרה כשכבר עבר כמ"ש המ"ל בפ"ו מה' שבועות בשם הרשב"א. ואם נדחוק ונאמר דהא טעמו של הרשב"א הוא דהוה כמו לדבר מצוה שלא יעבור הנשבע למפרע. ובדבר מצוה ממש כתב המ"ל שם בשם הריב"ש דאם הרבים אינם רוצין אין מתירין. וא"כ עדיין משכחת לה שנדר ע"ד רבים והרבים אינם רוצים להתירו דאין לו התרה. אך בכל זה לא הוה שנואה ממש דהא זה תולה ברצון הרבים כשירצו יניחוהו להתיר שבועתו ולמפרע לא תהיה שנואה. והדעת נותנת לכל זה. ג ומה שאמרתי לדחות סוף דבריו בענין אם נשא נשוי. מצאתי אח"כ מבואר במ"ל פי"ח מה' א"ב שהקשה ממש כקושיתי וכתירוצי אדברי הש"ס דכתובות (דף ל) לפי' התוס' דמיירי בבעולת עצמו מאי קאמר הש"ס מאי שנא הא חזינא דאיכא חילוק רב ביניהם לענין אם נשא דאינו מוציא בבעולת עצמו. ועל כרחך משום דסופה להיות בעולה תחתיו א"כ השתא נמי מש"ה תפסי קידושין משום דסופה להיות בעולה תחתיו. וסוף דברי מר אינם אמת:

ד ובעיקר השאלה ראיתי שיש לפקפק בכח היתרא של הנודע ביהודה. דהנ"ב גופי' סיים דמ"מ חש להתיר דשמא קיימינן כהר"ח דפסק כר' ישמעאל דאף לאחר מיתת אשתו הוא בשריפה וא"כ יש לגזור אשת חמיו אטו דידה. וכבודו הרם אמר לאאמו"ר נ"י דמ"מ יש להתיר מטעם ספק ספיקא. חדא דדילמא הלכה כר"ע ואת"ל דאין הלכה כר"ע דילמא נקטינן כהקדמונים שלא חששו לגזירת הירושלמי כלל וכלל. ודוגמא שכתב הנ"ב בתנינא לענין חליצה בחמותו לאחר וכו' דפטורה מטעם ספק ספיקא. אמנם לדעתי נראה דאין זה ספק ספיקא ממש. דיש לומר דשם פלוגתא חד היא. ודומה לזה כתבו התוס' ריש סוגיא דפתח פתוח שם אונס חד הוא. וזכרוני בדדמי שמהר"י בן לב בתשובותיו החזיק בזה דבפלוגתא לא אמרינן ספק ספיקא דשם פלוגתא חד הוא. ואיננו כעת בידי לכן לא אוכל להאריך בזה. ולפ"ז נדחה ג"כ הספק ספיקא שכתב הנודע ביהודה בחמותו לאחר וכו' לענין חליצה. ירבה ימים לרוב. ויתענג בכל טוב. כאות נפשו ונפש ש"ב נד"ז.

זכריה ישעיה באאמו"ר מו"ה מרדכי צבי הכהן נ"י יאללעש מלבוב:

סימן לב

בעז"ה שלום רב. ממזרח וממערב. לכבוד הרב המאוה"ג המפורסם לגאון ולתפארת. גפן אדרת. נטוע על מי התורה. דאין ומורה. קש"ת מו"ה דוב בעריש אשכנזי האבד"ק סלאנימא יע"א.:

את מכתבו קבלתי ואפריון נמטיי' וככה גם אנכי חשתי הפעם למען יהי' לו לאות כי קבלתי באהבה את דבריו ונתתי אל לבי לכתוב לו בזה מה שהערתי בם. מ"ש על מה שהקשיתי לר"י מה יעשה כה"ג שנשתטית אשתו או אנס אשה האיך יגרש לה ע"ת ביוה"כ ותירץ דאה"נ דמעברינן לי' אם זה מעכב. ואם אינו מעכב מאי אית לן למיעבד. הנה גם אנכי כתבתי כן בפשיטות רק אמרתי דמ"מ התמי' היא לר"י דלא מצינו העברת כה"ג בכי האי גונא. ואמנם מאי שהביא מע"ל בשם מהר"ע איגר ז"ל ליישב קושית השאגת ארי' דיקדש ע"ת דכאן אסור משום שבות תמהני הלא זהו מפורש בירושלמי דיומא שם במקומו וביותר תמוה על רבינו השאגת אריה שלא הביא דקושיתו מבוארת בירושלמי. ואין בידי כעת תשובת ר"ע איגר לעיין בו:

ובדבר הקושיא קשה כברזל שהקשיתי בהא דמבעיא לן לאלתר שריתוה או לאחר יב"ח ופסקו דתוך יב"ח בעי חליצה. ואמאי הא אינה עולה לייבום. ועל זה האריך מע"ל בתחלה לדבר דקושיתי היא רק להר"ן דהך איבעיא דינא היא אבל להתוס' דרק משום גזירה היא לק"מ. הנה אמת שכך חשבתי ולא רציתי להאריך לברר דפשיטא היכא דאתיא משום לתא דגזירה אזלי להו כל הכללים דכיילי חז"ל גבי יבום. ומחזיקנא טיבותא למעכ"ת דאפילו כל כי האי לא מנע עצמו לפלפל בדברי. ואמנם מה שהאריך אח"כ לתרץ הקושיא הנה גברא קא חזינא ופירוקא לא חזינא. דמה שרצה לתרץ דאם מתה היא תוך יב"ח אז אין הגט חל אח"כ כלל וכלל וגרע אם מתה היא ממת הוא דמצי לחול הגט אח"כ למפרע. הנה תיתי לי אשר ברשימת החידושים שלי הערתי גם בתירוץ זה אך לא היה ראוי בעיני להעלותו על הכתב.

כי לא נראה לי ע"פ הסברא החילוק הזה בין דידיה לדידה. דהלא כשם שהיא צריכה לקנות כך הוא צריך להקנות והגע הלוי בדידיה כמו בדידה. ואי משום דכשמתה היא שוב אין נפ"מ בגט זה להתירה דכבר מתה. הא גם כשמת הוא אין צורך להגט דבלא"ה מותרת לעלמא (דסתמא שנינו אפילו היכא דאית ליה בנים ואין נפ"מ לענין יבום) אלא מאי אית לך למימר דעל כל מה שאנו צריכין להגט שיחול למפרע כגון להתיר אם נבעלה מקודם שלא יהיה ב"ז הנה הוא חל רק בשביל זה אפילו לאחר מותו. וה"נ אם יש לנו איזה נפ"מ כגון בנ"ד לענין יבום אז חל אפילו אחר מיתתה. כן היה שקול דעתי

ואחר שמצאתי הכרע לזה מש"ס דיומא וכמו שאכתוב אמרתי שישו מעי אם ספיקותי שלכם כך וכו'. ומה שחשב להעמיס חילוק זה בדברי התוס' ביומא (דף י"ג) לא נראה לי דליסברי התוס' כן דהרי מוכרח ממקומו איפכא וכמו שאבאר להלן. ואולי חלקו התוס' בין תנאי דקום ועשה דבעי' דוקא בחיי' (וכעין גבי לי ולא ליורשי) דמה שהוא עושה התנאי לאחר מיתתה אינו מועיל דנמצא הוא הוא הגורם לחזק הגט. אבל בשעת מיתתה אין הגט עומד מעצמו בכשרתו. ולכן כיון דרק מחמת עשיה דידיה לאחר מיתתה נתקיים הגט אין זה גט. משא"כ באם לא באתי אף בשעת מיתתו כ"ע ידעינן דגט זה כשר הוא רק דמחוסר זמן. וכבר ידוע בפוסקים דמחוסר זמן בתנאים לאו כמחוסר מעשה דמי ועבידא דאתי ואף אם לא נתכוונו התוס' לזה נכון הדבר מעצמו: ואמנם מאד תמהני על מע"ל איך לא הרגיש סתירה לדבריו מיניה וביה. באותן דברי הש"ס דיומא דמסקנא דמילתא הוא דלחדא אמר ה"ז גיטך ע"מ שלא תמות חברתך ולחדא אמר לה ה"ז גיטך ע"מ שאכנס אני לביהכנ"ס דאי מייתא הא קיימא הא ואי מייתא הא קיימא הא מאי איכא למימר דילמא מייתא חברתה בפלגא דעבודה ועבד ליה עבודה למפרע בשני בתים אי חזי דקבעי למימת קדים ועייל לביהכ"נ עכ"ל הש"ס. והנה בע"כ מה שהתנה עם זו ע"מ שלא תמות חברתך היינו שלא תמות חברתה עד סוף כל עבודת יוה"כ דאז שפיר אפילו אם מתה חברתה קרוב לגמר עבודה האחרונה בטל גט של זו למפרע. והנה אם כן אכתי מאי תיקן. ניחוש דילמא זו הראשונה שאמר לה ע"מ שלו תמות חברתך. תמות היא קודם גמר העבודות ואותה חברתה תחיה כל היום ונמצא עביד עד קודם גמר העבודה בב' בתים. דאע"ג דחברתה לא מתה מ"מ לא נתגרשה הראשונה דהתנאי לא נתקיים רק אחר מיתתה. כלומר אותו תנאי שלא תמות חברתה לא נתקיים רק בגמר העבודות ואז כבר מתה היא וגיטא דידה לאו גיטא הוא לדברי מע"ל. דאין קיום התנאי מועיל לאחר מיתתה. אלא ע"כ דהא לאו מילתא היא וכשם שקיום התנאי מועיל לאחר מותו ה"נ מועיל לאחר מיתתה. וכמה לא חלי ולא מרגיש גברא דמרי' סייעי' דאזיל לפרוש משמעות דברי התו"י ולא עיין בדברי התוס' במקומו ד"ה ולחדא אמר ע"מ שאכנס שכתבו להדיא כך דכשתמות הראשונה אעפ"כ תהיה מגורשת לאחר מיתתה למפרע. תמה אני על חכם שכמותו. ולפי מה שחשבתי לעיל לחלק בין תנאי דבעי מעשה ובין תנאי שנתקיים מעצמו א"ש. כיון דתנאי זה ע"מ שלא תמות חברתך הוא נתקיים ממילא ומועיל אף לאחר מיתתה. וגם אם ימאן בסברא זו עכ"פ דעת מע"ל דלאחר מיתתה לא מועיל קיום התנאי נדחה הוא מסוגיא זו. ולפי זה הדרא קושיתי לדוכתא. ומה שהקשה לכאורה על הר"ן שכתב דלא אסיק אדעתיה שימות ולא גירש רק אלאחר יב"ח שזה

סותר דברי הש"ס ריש כתובות דאמרינן להדיא מתחלה אהך מתניתין דמעכשיו אם לא באתי וכו' דלא ניחא ליה דתיפול קמי יבם. הנה לכאורה יקשה אם כן דלא ניחא ליה דתפול קמי יבם למה לו מעכשיו אפילו בסתם נימא דדעתי' לומר מעכשיו דלא תיפול קמי יבם ואמאי שנינו ברישא אם לא באתי ומת דאינו גט. ואפילו לרבנן דר' יוסי דלא ס"ל זמנו של שטר מוכיח מ"מ הכא שאני דבודאי כונתו היתה כך אלא ודאי דסבר זו דלא ניחא ליה דתיפול קמי יבם אינה מועלת להעמיס בדבריו יותר ממה שאמר (ואדרבה אנחנו באין לדקדק בדבריו ולא לשנות מהם לאמר דאדעתי' דאונסא לא קאמר) ולסמוך שכך הי' בלבו אלא אנו אין לנו רק פשטות דבריו וכיון שלא אמר מעכשיו רק בסתם דיינינן לי' כגט לאחר מיתה וסברא זו מוכרחת. וה"נ אמרינן כיון שאמר לאחר יב"ח אין לסור מדבריו וכפיו כן לבו שלא תתגרש רק לאחר יב"ח ואתי שפיר דברי הר"ן וזה ברור ופשוט. אלא הא יש לדקדק קצת סתירה בדברי התוס' דבכתובות שם כתבו דמיתא קלא אית לה והתם ס"פ מי שאחזו כתבו דמשו"ה לא שרוה רק לאחר יב"ח דאיכא למיגזר אטו לא מת כי אין העולם יודעין שמת ויתמהו וכו' הרי דלית לה קלא: ומה שכתב לתרץ דמריש כתובות משמע דהכא כשמת ולא בא הטעם דאין אונס משום צנועות ופרוצות כלומר דמדרבנן הוא דאפקעינהו לקידושיו וכל זה דוקא אחר יב"ח אבל תוך יב"ח ה"נ דמצי לייבם מדאורייתא וא"כ הוי שפיר בת חליצה כיון דבזה לא הפקיעו רבנן לקידושיו וכיון דחולצת תוך יב"ח ממילא גם באם יגיע הזמן דיב"ח לא שייך הפקעת קידושין כיון דכבר נפרדה. וגם היכא דהפקיעו הקידושין בלא"ה נמצא שלא היתה אשת אח עכת"ד. ואין להם מובן דהא מה שאמרו אין אונס בגיטין כללא הוא בכל מקום ואין ל יוצא מכלל זה ואפילו היכא שהאשה רוצית דליבטל הגט ואמרה א"א בתקנת חכמים אין שומעין לה. אלא לעולם אין אונס בגיטין. וכאן כשתתייבם ויגיע הזמן דיב"ח פשיטא שיתקיים הגט ולא ידענא מה זה הוסיף לאמר דמצי להתייבם מדאורייתא. מה אהני לן זאת הלא יש כח ביד חכמים להפקיע קידושין דכל דמקדש וכו' וכיון שיגיע הזמן יחול הגט למפרע והאיך תוכל להתייבם תוך יב"ח. וגם מה שהוסיף לאמר דכשחולצת תוך יב"ח אז גם כשיגיע יב"ח לא שייך הפקעת קידושין דכבר נפרדה. הנה אין לזה שחר דהלא אם חולצת לא איכפת לן כלל הפקעת קידושין ורק בגונא דתתייבם ואז עומד נגדנו הך דאפקעינהו לקידושיו דהגט למפרע ונמצאת שהיא גרושת אחיו בשעת ייבום. ופשיטא הוא דאינה יכולה להתייבם מטעם זה. וכיון דלאו בת ייבום היא ה"נ לאו בר חליצה היא והדרא קושיתי לדוכתא. והא אין סברא לאמר דאם יפקיעו הקידושין לא הוה כלל גרושת אחיו. דכבר ידוע משיטת הקדמונים ומכמה סוגיות דאין הפקעת קידושין

מועיל למפרע כל כך עד דנימא שהקידושין כלא היו והותרו כל הקרובים הא בודאי לאו מילתא היא ויפה ביאר ענין זה מרנא אבי זקני הפני יהושע ז"ל בחידושיו:
ומ"ש על סברתי לחלק בטומאת משקין היכא דהטומאה יוצאה מגופו בעינן שיעור והיכא שקבלו טומאה סגי בכל שהוא. ובזה יישבתי קושיי' התוס' בע"ז (דף למ"ד) וע"ז כתב כת"ר דזהו דברי התוס' בתירוצם ולא ידע מה באתי אני לחדש. הנה כל מעיין רואה דעיקר כוונתם שם רק לחלק בין היכא דטמאין מגזירה דרבנן ובין היכא דעיקר טומאתן מדאורייתא. וביארו יותר דבריהם בפסחים ריש שיטת ר"ח סגן הכהנים. וסברתם כהלכתא בלא טעמא דחז"ל לא רצו להחמיר רק ברביעית אבל רחוקה היא מזה הסברא שאמרתי לחלק. ויעיין נא שנית בדברי ויהיו נראין בעיניו. ובפרט לפי מה שתירצתי עפ"ז לנכון לשון הרמב"ם:
את זה ראיתי להעיר תשובה לדבריו וכו' ותרום רישי' אכולי כרכא כחפץ הדו"ש לנצח.
זכריה ישעיה באאמו"ר הרב מו"ה מרדכי צבי הכהן יאללעש:

סימן לג

בעה"י א' תש"א י"ב אדר תקצ"ב לפ"ק לבוב. רב שלום עד עולם. לאהובי ידידי. אלופי ומיודעי ש"ב נד"ז הרב הג' החריף ובקי. משנתו כעמר נקי'. עובר ארחות ים התלמוד רגיג וחמיד. גל של אגוזים שפעת הקילורין. כקש"ת מוה' שמחה נתן נ"י אבד"ק מאשמצינסקי יע"א:
זה זמן רב חלף ועבר ואני לא באתי במכתב על ד"ת לפני כ"ת מסיבות שונות. ואולם עתה הנה קרבו ימי הפורים האל. נתתי אל לבי לשלח אליו דבר אחד אשר הערתי בהאי הלכתא. מה שמרן הבית יוסף מדמה מילתא למילתא ולדעתי החלושה מצאתי כי יש הבדל ביניהם מיוסד על משפט הסברא. והוא בה' מגילה סי' תרפ"ט בש"ע הביא הך דינא דהתוספתא דמי שהוא חציו, עבד וחציו ב"ח אפילו מינו אינו מוציא והוסיף הרמ"א דאפילו עצמו. אינו מוציא כמו לענין תקיעת שופר, והוא מהב"י שחשב דהטור ג"כ סובר כן וסמך עצמו על מה שכתב בה' תקיעת שופר דאינו מוציא א"ע ולכן לא חזר כאן את דבריו. אמנם כתב דזה לא שייך לומר רק אי פסקינן דעבדים שאינם משוחררים פטורים ממקרא מגילה ולא אתי צד עבדות ומפיק צד חירות. אבל אי סברינן אפי' שאינם משוחררים חייבין במקרא מגילה אז הוא מוציא א"ע ויעוי"ש באורך. ולפענ"ד אומר דאף אי פסקינן עבדים שאינם משוחררים פטורים מן המקרא מגילה אפ"ה מוציא א"ע ולא דמי כלל לתקיעת שופר. דהנה התם פסקינן תקע ולא השמיע לאזנו לא יצא דעיקר

המצוה היא בשמיעה. ובאמת הכי מברכינן לשמוע תקיעת שופר. אבל כאן גבי מקרא מגילה יצא בדיעבד אם לא השמיע לאזנו דהמצוה הוא רק בקריאה (ואף לכתחילה הטעם שצריך להשמיע לאזניו הוא משום פרסומי ניסא ויעו"ש בב"י). וכן הביא הב"י ר"ס תרפ"ט משם התשב"ץ וז"ל אבל בשופר אינו מוציא (חרש שאינו שומע) וטעמא משום דבשמיעה תליא מילתא דהא מברכין על השמיעה. וכיון שאינו שומע אינו מחוייב בדבר ולא מפיק. אבל במגילה דבקריאה תליא מילתא כיון דיודע לקרות בר חיוב הוא עכ"ל וכל זה מבואר בפשיטות. ומעתה בשלמא התם גבי תקיעת שופר שפיר חציו עבד וחציו ב"ח אינו מוציא א"ע דהא החצי ב"ח שבו צריך לקיים מצות שמיעת קול שופר בשלימות היינו שישמע מאיש בר חיוב גמור מכל צדדיו. ואיך יוכל לצאת באותה שמיעה שתוקע בעצמו דהא הוא אינו בר חיובא רק מחצי צד. והרי זה כעושה מחצית המצוה. משא"כ בנידון דידן גבי מגילה אינו צריך לקבל הפעולה רק מוטל על חצי הב"ח שיש בו לקרות מגילה והרי אותו החצי הוא קורא ומה איכפת לן שגם צד הפטור קורא הרי צד החיוב אינו צריך לצד הפטור. נמצא שכאן הקריאה שקורא בעצמו הוא כמו השמיעה גבי שופר ששומע מזולתו בר חיוב גמור דיצא אע"ג שאינו שומע רק בחצי חלק גופו מ"מ יצא שהרי אותו חלק שומע מאיש בר חיוב גמור. וה"נ הכא עיקר המצוה הוא בקריאה והרי צד ב"ח הוא שפיר קורא מגילה וזהו לדעתי סברא עצומה: זה ימים מעטים אשר נשלם הדפסת ס' מחנה אפרים ומיד אספתיו אל ביתי הביאותיו חדרי ונהניתי מנופת צוף דבריו. ולא אחדול להזכיר לפניו מה שראיתי לחדש בדבריו שכתב בה' זכי' מהפקר סימן ב' וז"ל בא"ח סי' רמ"ו כתב הטור דיכול להפקיר בהמתו שהיא בידו של גוי ואפי' ליום שבת בלבד וכתב הב"י ז"ל וכיון דביום השבת רשות הנכרי עליו שהיא מושכרת או שאולה לגוי אין אחר יכול לזכות בה עכ"ד הב"י. ויש לדקדק בדבריו דכי הוי רשות הגוי עלי' אמאי אין אחר יכול לזכות בה כיון דאין לגוי עלי' אלא קנין פירות וקנין פירות לאו כקנין הגוף דמי עכ"ל המחנה אפרים (ועיי' בפמ"ג מה שנדחק). ונ"ל לומר דעיקר דברי הב"י המה נכונים ר"ל שאין ישראל אחר יוכל לזכות בה. ואם שאין לשונו מדוקדק. דהנה ידועין דברי הסמ"ע והש"ך בסי' ר"ח שחילקו בין הך דינא דהמרדכי היכא שנשבע שלא למכור ובין פסק על שער שבשוק ר"ל כי בנשבע שלא למכור לא יוכל לעשות הקנין בלא איסור לכן הוי ממש מקח הנעשה באיסור ולא קנה משא"כ בפסק על שער שבשוק או בקנה קנין בשבת שכ' הירושלמי דקנה הוא משום שיכול לקנות בלא איסור היינו שימתין עד שיצא השער או עד ימי החול. כן כתבו התם. (ואין לערב עם חילוקם חילוקו של הט"ז שהרי לפי חילוק הט"ז פי' נשבע שלא למכור

לא מיקרי עדיין נעשה באיסור יעו"ש: ואני לא קאי הכא רק לפי שיטת הסמ"ע והש"ך). וא"כ בנידון דידן אם יקנה ישראל אחר בהמה זו בשבת לא קנה דהנה נעשה באיסור ממש (ואף באיסור דרבנן נקרא מקח הנעשה באיסור כמבואר בהנך פוסקים בסי' ר"ח) ולא דמי להך דירושלמי דאמרינן הלוקח בשבת קנה דהתם אפשר לקנות ממנו אחר השבת וכמ"ש משא"כ הכא עיקר קניתו הוא רק בשבת כי עד אחר השבת שוב הוי של בעלים שהרי לא הפקיר רק ליום השבת בלבד. והשתא הואיל שכל קניתו לא תתקיים רק ביום השבת שאחר שבת ישוב בעצמו לבעליו אז מאותו טעם עצמו לא יזכה הישראל בו אפי' בשבת אעפ"י שאז הוא קר דמ"מ נעשה באיסור ולא עשה כלום. ואין לחלק ולומר הא עם כל זה יוכל לקנות גם אחר השבת אותה הבהמה מן בעליו. ז"א דהא מ"מ אותו הקנין שעושה עתה בקנותו מן ההפקר לא יוכל לחול אחר השבת. והבעלים המה כפנים חדשות. וגם עדיין מחוסר רצונו. וכמו דלא אמרינן בהך פסקא דהמרדכי דמ"מ קנה הואיל שיכול לשאול על שבועתו אע"כ לא מיקרי משום הא אפשר לעשותו בהיתר הואיל שאין לדיין אלא מה שהוא רואה בשעת הקני'. ר"ל כי אז לא ימלט הקנין מעשות באיסור ואין לנו למיזל בתר הנך גווני שאפשר לעשות בהיתר וה"נ הכא כמובן. ואין למיחש שמא יקנה בה הנכרי דאם באת למיחש להכי אף אם נימא שאין שום אדם יכול לזכות בהבהמה מאיזה טעם אחר אכתי ניחוש שמא יזכה בה אותו הגוי בעצמו המושאלת אצלו. אלא ודאי שאין לחוש לנכרי כיון שאינו יודע ממנהגי ישראל. כנלע"ד לפום ריהטא ועוד לא הרחבתי עיוני בהך מילתא. ואעפ"כ קמא קמא דמטי לידי אמטי ואייתי אפתורא דדהבא של כבוד מר נ"י. אהובו הצעיר בחכמה ובשנים:
ישעיה זכריה בהרב מ' מרדכי צבי נ"י הכהן יאללעש:

סימן לד

בדבר מה שאירע בקריתנו שנרצחו חמשה נפשות מישראל ר"ל ובתוכם היתה אשה הרה וימנעו להביאה
לקבר עד אשר המליטה אחרי מותה את העובר ממעיה
ועל כן הניחוה מבחוץ שני ימים וקבר לא ניתן לה. וחיתה השאלה אי שפיר עבדי:
וזהו מה שעלה בידי:
הנה מקרא מלא דבר הכתוב לא תלין נבלתו על העץ וגו' כי קבור תקברנו הרי לאו ועשה. וזה לא נאמר דוקא בהרוגי בית דין אלא הוא הדין בכל מת כמ"ש הרמב"ם בה' סנהדרין פט"ו ובה' אבל. ומסתבר דהעשה מוטלת בכל רגע ורגע וכל מה שמשהין שלא לצורך

עוברין על איסור עשה ואע"פ דהלאו הוא רק אחר הלנה. וכעין שמצינו בפ"ק דר"ה בהבאת קרבן חיוב שיש ג"כ לאו ועשה דעובר אעשה בכל יום כשעבר רגל א' אף דעדיין ליכא זמן דבל תאחר. ותדע דהרי אפילו כהן גדול ונזיר שיש כאן כמה איסורין מחוייב להתטמאות למת מצוה ולא אמרינן שימתין עכ"פ עד הלילה דילמא איתרמאי אדם אחר שיתעסק ולא יתטמא הוא. א"ו דהאי עשה עדיפא היא כ"כ עד דלא משהינן אותה כלל. איברא דבכבוד אביו ואמו התירו להשהות היינו רק בשביל כבודם דגם בכל מקום מפני כבוד המת מלינין אותו וליכא איסור לאו כדאי' בפ' גמר הדין. ואמנם הכא בנידון דידן ליכא למימר דיש ג"כ מפני כבודה להשהותה הואיל שכך נהגו. הא בודאי לאו מילתא דעד כמה ננולה וניזל. אפשר להשהותה כמה ימים ולא תפליט העובר. ואף שרגילים לאמר אשר ע"י הלחש באזנה פועלים אצלה. ואם היא מסרבת גוזרין עליה בנזיפה ואז צייתית אטו בשביל כך נסמוך לעבור על לאו ועשה וגדול כבוד הבריות. והלא אף לענין היתר מאכלות אסורות לפקוח נפש משנה שלמה שנינו במס' יומא פ"ח. מי שנשכו כלב שוטה אין מאכילין אותו מחצר כבד שלו. וכתב שם הרמב"ם בפי' המשנה וז"ל. וחכמים אומרים שאין עוברין על המצות אלא בדבר אמיתי שהוציאו הדעת והנסיון אבל להתרפאות בדברים שהם מרפאין בסגולתן אסור וכו' עיי"ש. ואעפ"י דבכל זה מצינו בקמיע מומחה דיוצאין בשבת מ"מ אין זה ענין לנידון דידן דהתם הואיל דאיתמחאי על כן נראה דקרובה היא לפעול על החולה כידוע. וכמו שכתב רבינו הרב המאירי בחידושיו למס' שבת התם ע"ש באריכות. ועוד מי נימא הכא דאיתמחאי וכי נסמוך אעדות נשים וכו' והלא בימי חז"ל מצינו כה"ג במס' יומא שלחשו למעוברת חי' ביוה"כ ונפק ר"י וספרו זאת לנו לפלא. הרי דלאו בכל יומא איתרחיש כזאת. ובפרט שידוע ההיפך אשר יקרה לרוב שלא יפעלו בשום פנים וזאת שהיא יולדת לפעמים אין זה לידה טבעית שזהו מהנמנע אם אין לה כחות החיים אבל הוא רק מין רקבון וחולשה שהעובר נתפרק מעצמו מתוך הגוף מחמת כובדו. וכשהוא עדיין מחובר היטיב אז הנשים בידים עסקניות מנתקין בחזקה אוי לה להדין עלובתא מאותה בושה. ולפעמים גם בכל זאת אי אפשר להוציא העובר ונמצא כו' שהביאו אותה לבושה יתירה בין העם שאומרים אשר אין לה מנוח בארץ מתחת ולא בשמים ממעל לארץ. הרי כי לא לכבודה רק לבושתה היינו מלינים אותה ומוסיפים חטא על פשע. והלא הכא בנ"ד שנהרגה ע"י שופך דמים דבודאי מצד הטבע בשעה שנרצחה נעקר העובר ממקומו. כמו שאמרו במס' ב"ק גבי כלב רע דמחמת ביעתותא נד ונע ומי איכא ביעתותא גדולה מכאן ובודאי מצד הטבע ראוי שתהיה מפלת מסיבת הבהלה וכמעשה כלתו של עלי הכהן ואעפ"כ אישתהי

שני ימים עד שהולידה ק"ו שיארע כך במתה מעצמה. ואין להוסיף כאן בנ"ד עוד טעם אחר הואיל שנהרגה לכן ראוי לנוולה כדי שיעלה חימה יתירה מאת בעל נקמות כמו שאמרו מה"ט בנמצא הרוג שקוברין אותו בלא תכריכים יו"ד סי' שס"ד). הא בודאי ליתא דחלילה לן להתיר איסור דאורייתא בשביל כך ולא הרשו לנו רק בדבר קל כזה לקוברו בבגדיו. ואף לנוולו סתם בודאי אסור. וכדמשמע מפ"ק דחולין בסוגיא מנ"ל דאזלינן בתר רובא. דגמר מרוצח דקטלינן לי' ולא אמרי' דילמא טריפה הוא וכ"ת דבדקינן לי' הא קא מינוול. והשתא מאי פריך הש"ס לימא דמותרין לנוולו כדי להעלות חימה על הרוצח. ודוחק לומר דהך דלהעלות חימה הוא רק בכותי הרוצח. וכך הוא לכאורה הלשון בפוסקים מ"מ מסתבר דכותי לאו דוקא דה"נ ראוי להעלות חימה על רוצח ישראל. אמנם הא מילתא יש לדחות דנאמר דזהו גופי' דחיית הש"ס אח"כ. וכ"ת משום איבוד נשמה דהאי ננוולי' ופרש"י כדי להציל הרוצח. ואין לזה הבנה כלל כמו שנדחקו המפרשים דהא אדרבה אי לא ננוולי' אז ניחוש למיעוט ולא יהרג הרוצח. ולדברינו קושיי' הש"ס איפכא וכ"ת משום איבוד נשמה דהאי, כלומר כדי לנקום ברוצח זה ולאבד את נפשו תחת נפשו לכן ננוולי'. וקצת משמע דכך הוא הפירוש משום איבוד נשמה כלומר כדי להרגו דאי כפירוש המפרשים כדי להצילו הי' להש"ס לומר משום הצלת נשמה דהאי דעיקר הכוונה היא ההצלה וכל מה שהוא עיקר המכוון ראוי לו לאדם למינקט בלשונו. ואמנם אף אם נפרש הכי אין ראיה לנ"ד דהתם ננוולי' כדי שהב"ד ינקמו את נקמתם בידי אדם כמו בפלגש בגבעה שנתאוה לי"ב נתחים ושלחום לכל שבטי ישראל למען יתעוררו לנקום נקם משא"כ הכא ואין להאריך. ואדרבה מבואר להיפך במוצא מת מצוה דמחויב לקוברו על אתר וכל המשהה ה"ז כשופך דם וכהך מעשה דרע"ק: והנה הך דמשהינן לה אף דיש איסור לאו ועשה מ"מ י"ל דזהו רק בשב ואל תעשה. אבל נראה דנוסף לזה איכא עוד איסור שעושין בידים כשמיילדין אותה אחר מיתה. דהא מ"ע היא להטמא לקרובין. וקיי"ל במס' נזיר (דף מ"ג) לאביו בזמן שהוא שלם ולא כשהוא חסר. (הכי פסק הרמב"ם ודלא כהרי"ף) הרי כשהוא חסר אזלא המ"ע והכא כיון שפולטת העובר הרי נעשית חסירה ואין מצוה להטמא לה ואסור לבטל מ"ע בידים כמבואר בכ"מ וכמו שאמרו במנחות בעידן ריתחא ענשינן אעשה. והנה לענין טומאת מלא תרווד רקב איבעי' לן בש"ס הא מילתא (נזיר דף נ"א) אי העובר במעי אשה עושה גמגמן ומבטל הרקב דהוה כשני מתים. א"ד חד גופא הוא עובר ירך אמו (וגם מהכא משמע שהיו קוברין עם העובר במעי') ואי נימא התם לחומרא דחשיב חד גופא ה"נ כאן וכשילדה לאחר מותה דפשיטא דלא נקרא לידה טבעיות הרי נקראת חסירה בזה. ואמנם התם

בתרוד רקב פסק הרמב"ם פרק ג' מטומאת מת לקולא דחשיב כשני מתים דהכי קאי הש"ס בדרך את"ל. ולפ"ז גם כאן גופא אחרינא היא ולא הוי חסירה עי"ז. אמנם נ"ל ברור היכא שלא מתה מעצמה רק שנהרגה כמו בנידון דידן העובר נחשב כגופה לכל דבר כדמצינו ביבמות פ' הערל כותית מעוברת שנתגיירה סלקא לה טבילה לברא ואע"ג דכולי' חוצץ מדאורייתא שאני עובר דהיינו רביתייהו. כלומר הואיל דכך הוא מנהגו של עולם הרי חד גופא הוא. והא דלעניין תרוד רקב לא חשיב כחד גופא דהתם במתה מעצמה איירי. ועל כרחך איירי הכי דבהרוג ליכא טומאת רקב כדאיתא התם. והואיל דמתה מעצמה הרי עוברה מיית ברישא וכיון שמת העובר והיא עדיין חיה נמצא באותה שעה נתחלקו לשני גופים דתו לא שייך לומר היינו רביתי' דאטו מנהגו של עולם כך הוא שימות הולד במעיה. משא"כ בנהרגת דאמרינן בספ"ק דערכין דהיא מייתא ברישא אז שפיר עד מיתתה חד גופא היא וכשמוציאין העובר אח"כ נקראת חסירה (והא דלא קאמר הש"ס דאם נהרגת חד גופה היא ואית לה רקב היינו דבהרוג הרי בלא"ה אין לו רקב כנ"ל). ומש"ה בנ"ד אין עוד מצוה להטמא לה. ונהי דהרמב"ם פסק דמ"ע זו ליכא רק בכהנים מ"מ לא אזלא כוותי' סתמא דהש"ס במס' סוכה פ' הישן דאמרינן הטמאין בימי משה היו נטמאין במת מצוה כלומר לקרובין כדפרש"י ואע"ג דלא היו כהנים. וכך העיר הטורי אבן לדחות מזה דין הרמב"ם. ועוד דמ"מ הרי כשהי' בעלה כהן או משפחתה כהנים ויטמאו לה נמצא שעוברים על איסור טומאה.

אך בהא י"ל דממנ"פ אי מתה מעצמה הרי לא נקראת חסירה עי"ז כמ"ש. ואי בנהרגה הא בלא"ה כבר נהגו כהנים סלסול בעצמם להחמיר בזה שלא לטמא לקרוב הרוג (עיי' יו"ד סוף סי' שע"ג). ואם דזהו חומרא יתירה דהא בשביל מה שיצא ממנו דמו לא נקרא חסר. וכך משמע לשון הש"ס דבעינן דוקא נקטע ראשו לגמרי. וכדפרש"י התם. (ודמות ראי' לזה מהא דמס' ע"ז (דף כ' ע"ב). הוה פרענא לי' לבית השחיטה. והלא לפ"ז גם כל אדם יהיה נשחט כבהמה והדם ישפך לא הוה משכחת כלל מת שלם ונתבטל המ"ע דלה יטמא. א"ו דבחסרון דם לא נקרא המת חסר) אך אלה המחמירין מדמין זאת לטומאת רקב ממת דהרוג אין לו רקב הואיל דנחסר מדמו. ומזה ג"כ בטומאה לקרובין הוי חסרון בחסרון הדם. ואולם אי נימא הכי פשיטא בנ"ד דאסור ליילד אותה אחר מותה דהא בודאי הדם שותת עי"ז והרי נעשית חסירה עי"ז ומבטלין המ"ע דלה יטמא. והכי נראה דבכה"ג נקראת נחסרה לענין טומאת רקב מהך דנזיר דאיבעית הש"ס היא אי העובר במעי' כגוף אחר או לא. ויש לדקדק אמאי לא בעי הש"ס ג"כ אם כשהי' מוציאין הולד אחר מותה (ובפרט דזהו שכיח טפי לדעת אלה הטועים שחושבין דכך הוא מנהגן של

ישראל מימי קדם) אם נקראת חסירה עי"ז דחד גופא הוא או דילמא כו'. ועל כרחך דבכה"ג פשיטא דלעולם אין לה רקב הואיל דבשעה שמוציאין הולד מסתמא נחסרה מדמיה שיוצאין ואין רקב למת חסר. וא"כ להני פוסקים דמדמי טומאת קרובים להתם הרי גם כאן חשובה חסירה עי"ז ואסור לטמאות לה:

עוד מבואר התם בספ"ק דערכין שהיו קוברין אותה עם ולדה במעיה דאמר שמואל היוצאת ליהרג מכין אותה כנגד בית הריון כדי שימות הולד ולא תבוא לידי ניוול. ופרש"י שאם יהא חיות בולד יצא לאחר מיתת אמו ונוול הוא לה. ומשמע מפרש"י דהי' אפשר שיהי' חיות בולד שיצא לאחר מיתת אמו ויחיה ואעפ"כ מכין אותה כנגד בית הריון וממיתים הולד משום ניוול. והרי הדברים ק"ו ומה במקום שאפשר לקיום נפש הולד דחשיב כחי לקצת דברים ובן נח נהרג עליו ובכ"ז ממיתים העובר בידים תחלה כדי שלא תבוא לידי ניוול (דמפני כבוד הבריות אין משגיחין בנפש קטן. ועיי' תוס' קידושין (דף י"ט) גבי איש פרט לקטן) ק"ו בן בנו של ק"ו דאין משהין אותה לנוולה עד שתוציא העובר מת אחר מותה. וסמך לדברינו העירני חכם אחד מן המקרא שנאמר בירמי' ותהי לי אמי קברי ורחמה הרת עולם. הרי שלא היו מוציאין אותו וקברו בקרב אמו. אך בזה י"ל שהכוונה שימות בקרבה ותהי קברו עד עת שיולד מת. והרת עולם היינו שההריון יהיה ללא תכלית. כי חלילה לא הי' מקלל ירמיה את אמו ולהתאונן למה לא מתה בהריונה:

והואיל שאנו רואין שיש כאן כמה איסורי תורה הרי לא תהיה תורה שלמה שלנו שוה בנזק המנהג הזר ההוא להעבירו מן הארץ ולהחזיק במצות אבותינו נוחי נפש שהזהירו לנו בכ"מ על כבוד הבריות. ואף אם ימצאו אלה המחזיקים באיזה מן המחברים. הלא על כיוצא בזה אמרו אפי' אי אמרה האי גברא רבא מפומיה לא צייתינן לי' לבטל דבר הכתוב בתורה ומפורש בדברי חז"ל. והילכך מוטל על חכמי העיר למחות בידי דלת העם. ואע"ג דלא צייתי לן. ולא נאמר בזה מוטב שיהיו שוגגין וכו' הואיל דאיסור מפורש בתורה הוא ותוספת יוה"כ שאני דלא אתי רק מדרשא. והכי פסק הרא"ש פ"ד דביצה בשם בעל העיטור דבאיסור מפורש לא אמרינן מוטב שיהיו שוגגין. ועוד דמילתא דמסתבר הוא דלא אמרינן מוטב שיהיו שוגגין רק כי יחטא האדם לד' ואין כאן רעה לחבירו אז אנו אומרים כי חפץ ה' למען צדקו לעשות עמנו חסד והוא מוותר לעושי בשגגה. לא כן אם יחטא איש לרעהו כי אז לא ינוחו חכמי הדור מלעשות מה שבידם ואף אי לא ישמעו להם. וכאן נמי הלא בזאת איכא חילול כבוד המת ופוגמין ביקרא דחיי ודשיכבי ואין לך חוב גדול מזה:

וכאשר דרשתי על מנהג זה האם הוא מוזכר עכ"פ במחברים האחרונים, הובא לי העתק ממה שנדפס סוף ספר א' הנקרא קיצור מעבר יבק הנדפס בברעסלא ואלה הדברים בקיצור:

מעשה אירע פה ברעסלא בשנת תקנ"ח מתה מעוברת אחת אחר שעיברה ח' חדשים וג' ימים ולא מתוך חבלי לידה. ולקחה המילדת את הולד המת בבטנה בקל מאד ולא בקושי ואח"ז היה מטהרין אותה והולד היה זכר נימול ונקברו שניהם יחד עם הדמים שבאו בשעת לידתה וצוה אדמו"ר הרב הגאון הגדול מ' ישעי' בערלין נ"י עם ב"ד הצדק לכתוב זאת לעד שכך מנהגנו אך בתנאי שהמילדת תבדוק אם אפשר להוציא הולד מהרה לא באונס ובאם לאו לא יעשו כן ע"כ:

ובענין קבורת אבר מן החי אם יש מצוה לא מצינו בזה. ועיין בפ' המצניע כזית מן המת ופי' התוי"ט דמצניעין דמצוה לקוברו. ויש לדקדק ליתני סתם כזית או אבר מן האדם ויהיה משמע גם מן החי. אלא מדתני כזית מן המת משמע דאלו באבמ"ה אין מצוה לקבור. ועיין מג"א סי' תקכ"ו ס"ק ב' אי מצוה בקבורת נפל והוכיח מדבעי קרא לאסור לכהן לטמאות לבנו נפל. ולפמ"ש אין ראיה דהא גם באמ"ה בעי קרא אף שאין מצוה לקוברו:

סימן לה

בצל שדי יתלונן. האי צורבא מרבנן. דגמיר וסביר טובא. עובר ארחות ים התלמוד. רגיג וחמיד. מילוהי הסדאין. מורה ודאין. כבוד הרב המופלג כו' מו' יואל דייטש נ"י:

בדבר האי פסקא שהביא מע"ל בשם המהרי"ט (והביאו המגיה במשנה למלך) דלקוח חייב מדאורייתא בתרומה גדולה. הנה קשה לקבל זאת נגד מאי דמשמע בפשיטות מדברי הרמב"ם דכייל לן כללא רבתא (בפ"ק דמעשרות הל' ז') דמדמה דיני תרומה למעשר בכל מילי וכן משמע בפ' השוכר דדרשינן בברייתא כנפשך כך נפשך של פועל. מה נפשך אוכל ופטור אף פועל אוכל ופטור ומקשה ולקוח מדאורייתא מי מחייב יעוי"ש. והשתא לדעת מהרי"ט מאי מקשה דילמא הברייתא מיירי אחר גמר מלאכה (אמרתי גמר מלאכה דוקא דאי משום דאוכל שתים שתים אינו נקרא גמר מלאכה רק מדרבנן וע"ש בתוס' דף פ"ח ד"ה בע"ה) והוי אמינא שיהי' הפועל כלוקח ויקבע המקח לתרומה אע"כ דלקוח פטור מדאורייתא אף בתרומה ועדיין צ"ע יותר:

ומה שנסתפק אי גם מתנה פטור מן התורה. לא ידענא למה איכפל מע"ל להמציא אסתפקתא חדשה כזו מה שאין הדעת נותנת כלל לחלק דהלא ממיעוט דתבואת זרעך

הסברא הפשוטה נותנת דממעטינן כל מה שאינו מתבואת זרעו בין לוקח בין מקבל מתנה. ואף דלענין קובע למעשר אין מתנה קובע כמו לקוח היינו משום דהטעם דלקוח קובע הוא בשביל דאחשבי'. וזה לא שייך במתנה אבל הכא חד טעמא אית להו. ומאי דקשיא מבולמוס הא הטבל אינו אלא מדרבנן ועי"ז רצה מע"ל להוכיח דמתנה חייב אף מן התורה. הנה אין יסוד רעוע כזה כדאי לחדש על ידו דין חדש המתנגד להסברא ולמשמעות הפוסקים (ומה גם כי לשיטת מהרי"ט לק"מ דאף לקוח חייב מן התורה בתרומה). ובאמת אי גם אי יהיבנא הא מילתא דמתנה חייב אף מן התורה בתו"מ עדיין אין דברי הפרשת דרכים מחוורין לע"ד דהרי פטרינן לקט שכחה ופאה מתו"מ מקרא דובא הלוי אשר אין לו חלק ונחלה עמך יצא זה שידך וידו שוין ר"ל דגם ללוי עני הי' לו זכות באותו לקט וכו' כמו להאי עני שזכה בו. וא"כ הרי זכות שניהם שוה בו. אלא שאירע שהעני זכה בו. ומשום הא לא נחייבו ליתן ללוי מעשרו. דהתורה לא חייבתה ליתן תו"מ אלא היכא שיש לבעה"ב זכות פרטי באותה תבואה מה ששייכת דוקא לו. כגון שגדלה בשדהו דשייכת אליו בפרטות. ולא היה אפשר מעולם להיות ללוי זכות בהאי תבואה כמו לבעה"ב. הכי הוא ענינא דמילתא כמבואר להמעיין. וא"כ גם הכא בסוגיא דבולמוס יש לפטור את החולה מלתרום כלל מטעם אותה סברא. שהרי עיקר מה שזכה בזה הוא רק שהתורה זכתה לו מחמת שהוא חולה שיש בו סכנה. והלא מכח אותו זכות בעצמו היה יכול לזכות בזה גם לוי חולה בר סכנה. והוי שוב כידך וידו שוין. שהרי זכות שניהם שוין בו ואין להחולה בו זכות יותר מהלוי רק שאירע שזה נחלה בחולי שיש ב"ס וזכה הוא ובשביל זה לבד אין לנו לחייבו ליתן לו תו"מ: והנה הגאון בעל הפרשת דרכים שם הקשה בהך סוגיא דבולמוס נפריש התרומה ונבטלי' אח"כ (כידוע הקושיא) ותירץ דאין לנו לעבור בשבילו על מה שאמרו אין מבטלין אי' לכתחילה יעוש"ה. ולענ"ד דכאן לא שייך כלל הא דאין מבטלין אי' לכתחלה דהרי הר"ן במס' ע"ז הקשה האיך מותר להגעיל כלים הא האיסור הבלוע יוצא לתוך המים ונתבטל וקיי"ל דאין מבטלין וכו' ומתרץ דלא נאסר לבטל האיסור אלא כשאנו רוצין להנות מגופו של איסור היינו שיתרבה ההיתר עי"ז ולאוכלו יחד. וזה בודאי אסור לעשות שהרי כוונת הביטול הוא בשביל שיהי' האיסור שב להיות היתר. אבל גבי הגעלה אין רצונינו לעשות תועלת מהאיסור. רק תכלית מעשינו הוא רק להוציא האיסור מהכלי ותתכשר הכלי. כן היא סברתו ונכונה היא. וכמ"ש כן הע"ז גבי סינון בה' יין נסך. ולפ"ז גם הכא הלא גבי חולה שיב"ס הותרו כל המאכלות אסורות אפי' אי יהי' כמה לאוין ובשביל אכילת החולה אילו לא היה אפשר לא היינו צריכין שום ביטול אלא כדי למעט באיסורין ויש

לעשות כמו שהמציא הפרשת דרכים דהיינו לחזור ולבטל נמצא שעיקר תכלית הביטול הוא רק בשביל למעט באיסור אבל לא כדי להתיר לו עי"ז אותה אכילה דהרי הותרו לגבי' כל איסורין שבעולם. וכיון שאין כונת הביטול הוא כדי שיצא לנו היתר אכילה אין כאן כלל איסור לבטל ודמיא לגיעול כלים ודו"ק. ונשוב לענינינו.

והנה לכאורה יש להוכיח דמתנה חייב מה"ת בתו"מ מהא דקא מבעיא לן בפ' אין בין המודר אי התורם משלו על של חבירו צריך דעת בעלים או לא דזכין לאדם וכו'. והשתא אי נימא דגם מתנה פטור מה"ת מתרומות ומעשרות נשמע דע"כ לא צריך דעת בעלים דאי צריך אמאי הוי תרומה אפי' כשהיה דעת בעלים הא איכא למימר כל מידי דאיהו לא מצי עביד לא מצי משוה שליח דהכא הרי הבעה"ב בעצמו לא מצי לתרום מאותה תבואה על שלו אפי' אי נתן לו האי במתנה דהוי מן הפטור על החיוב. אע"כ דמתנה חייב מן התורה ושפיר יכול גם הבעה"ב בעצמו לתרום כשהלה נתן לו במתנה מקודם. ולכן עכ"פ כשהיה דעת בעלים יכול הלה למיתרם ואתי שפיר איבעיית הש"ס. אמנם באמת הא ליתא דהכא לא בעינן כלל דיני דשליחות כמו בכ"מ עד דנימא כל מידי דאיהו לא מצי עביד. אלא אנן לא בעינן רק גילוי דעת בעלמא דניחא שאחר יתרום על פירותיו ולא מקפיד במה שהוא לא עשה מצוה בממונו. וכיון שכן בגילוי דעת בעלמא סגי. ולכן כשהיה דעת בעלים עכ"פ כגילוי דעת נחשב ולאו משום לתא דשליחות קאתינא. ואעפ"כ עדיין צ"ע בדברי הר"ן שם (דף ל"ו ע"ב) ד"ה ה"נ באומר וכו':

תו איכא למידק ממאי דפסק הרמב"ם בפ"א מה' מעשר הלכה ו' וז"ל אין מוכרין את הטבל אלא לצורך ולחבר. ואסור לשלוח את הטבל ואפי' חבר לחבר שמא יסמכו זע"ז ויאכל הטבל. ויש להקשות למה חלקן לתרין בבא דמשמע שאין טעמו של זה בזה. יותר הי' לו ליערבינהו וליתנינהו דאסור למכור ולשלוח משום דשמא בבין כך ובין כך ישכחו ויאכל הטבל. אמנם אי נימא דמתנה חייב אפי' מן התורה במעשר ניחא. דהנה בהך מתניתין (פ"ה דדמאי) דתנינן אין אדם רשאי למכור את הטבל חשב התוי"ט דטעמא הוא באמת משום דשמא יאכלו טבל ולמד כן מלשון הרמב"ם כאן. אמנם באמת איכא למימר דהיינו טעמא דאסור למכור משום דאינו רשאי להוציא את הפירות מידי חיוב דאורייתא שהרי אחר שימכרם לא יתחייבו במעשר רק מדרבנן דתבואת זרעך בעינן וכן ביאר שם הרב בעל תוס' חדשים. אבל אי לאו האי טעמא הי' מותר ולח היינו חוששין לשמא יאכלם הלוקח טבל כיון דאין כאן רק טבל דרבנן ולא חששו למגזר. וע"כ עיקר הטעם הוא רק משום דמפקיע הפירות מידי חיוב דאורייתא וזה אסור לעשות כמו גבי חלה שאין לעשות עיסתו פחות מכשיעור. והנה זהו גבי מוכר אבל בשולח והיינו

בתורת מתנה הדבר איפכא מסתברא אי מתנה חייב מדאורייתא. דאז טעם הראשון ליתא דהא אינו מפקיע מידי איסור דאורייתא דאף אחר כשנתנם לאחר במתנה עדיין רכיב עלייהו איסור דאורייתא. אבל טעם השני איכא היינו שיש לחוש שמא יאכלם המקבל מתנה טבל. והרי זהו טבל דאורייתא אי מתנה חייב מה"ת במעשר. ולפ"ז אתי מדוקדק לשון הרמב"ם דדוקא בדין השני היינו בשולח מתנה דוקא אית לן טעמא דשמא יאכלם טבל דהרי טבל דאורייתא הוא ואיכא חשש איסור דאורייתא וגזרו בשבילו ליתן במתנה לאחר. אבל בדין קמא דאירי במוכר לא חששו לשמא יאכלם טבל דהרי לא יהיה רק איסור דרבנן דלקוח בודאי פטור. וע"כ מטעם אחר הוא היינו שלא להפקיע מחיוב דאורייתא. כן יש לפרש לכאורה דברי רבינו הרמב"ם: אולם אליבא דאמת אין נראה בעיני לומר דהכי הוא כונת הרמב"ם. דהלא לכאורה קשה על מאי דקאמר אין מוכרין את הטבל אלא לצורך ומפרש בירושלמי מאי לצורך כגון שנתערב לו טבל בחולין וצריך להפריש עלי' ממקום אחר אז אם אין לו עוד טבלים מותר אדם אחר למכרו כדי שיתקן הלה את תבואותיו. ומפרש הר"ש שם במתניתן פ"ה דדמאי דמיירי שצריך לעשר מדאורייתא את הטבל ההוא שנתערב (והכי משמע סתמא דמילתא). והשתא קשה מאי תקנתי' אף כשיקח מאיש אחר הא אותו טבל שיקח אינו רק מדרבנן דלאו תבואת זרעך הוא והאיך א"כ יכול להפריש ממנו על טבלו הטבול מדאורייתא אע"כ דנפרש בגונא דאותו טבל הנלקח ישאר טבל דאורייתא כגון לשיטת הרמב"ם שלקח קודם גמר מלאכה. וכיון שכן בהכרח גם דין הראשון היינו במוכר דאסור למכור טבל על כרחך דטעמא הוא משום דשמא יסמכו זע"ז אבל לא משום דמפקיען מידי חיוב דאורייתא דהרי עדיין ישארו בחיוב דאורייתא:

ומה שרצה מע"ל ליישב דברי התוי"ט פ"ג דגיטין התמוהים מאד עפ"י דברי הנודע ביהודה שכתב שיש שתי מצות חלוקות מצות הפרשה היינו שע"י יתוקן התבואה ומצות נתינה לכהן. וכונת התוי"ט היא כדי לקיים מצות נתינה לכהן. הא ודאי בורכתא היא שתחול המצוה השניה אף במקום דליכא המצוה הראשונה היינו מצות הפרשה. והנ"ב לא קאמר אלא שיכול מתחלה לקיים המצוה ראשונה לבדה והשניה במקומה עומדת. אבל מצות נתינה בלא חיוב הפרשה לא שמענו מעולם ומה תרומה היא זו על מה הוא מפריש ואין שם תרומה עלי כלל. ישתקע הדבר ולא נאמר ומוטב שישארו דברי התוי"ט בתמיהתן עד שיוסיף עוד עליהן תימא רבתי. ותו אכתי האיך יפרנס דינא דפרק ו' מה' מעשר שהקשה עליו בעל שעה"מ דלסברת מע"ל אכתי אף כשנאכלו יתקן עליהם כדי לקיים מצות נתינה:

סימן לו

בעזר האל. אפוקי שבתא ה' א"ש תקצ"ד. לבוב. לכבוד האי צורבא מרבנן וסביר טובא. הרב מוה' יואל דייטש נ"י.:

מאת ידידו אשר אוהבו רב שלום:

בא לידי אגרתו הנעים ושם ראיתי את הברכה אשר ברך אותי בברכת מז"ט. והנני אודה לו על זאת ואברכנו גם אני. וכה יצליח ה' את בני ישראל אנס"ו. ואשר התאוה תאוה לקחת מפרי תבואתי אשר עשה שכלי הדל בחמלת החונן דעה. ואמר כי נפשו חשקה בי ובדברי על כן ינעם לו לשמוע מה ממני. על זאת אני אומר ברוך ה' אשר נתנני לחן בעיני חכם כמותו איש חיל במלחמת התורה. אמנם בשביל דבר אחד אמרתי הפעם עת לכנס אחרי כי לכל איש ואיש חביבים עליו חידושיו. וירע לו אם זרים ישלטו בם. וכן נכון יען כי קנין נפשו המה. ועכשיו דשכיחי גייצי גשושאי דשמטי מת"י חבריהם מאי דמטי לידן הנה חוששני מזה פן מן מכ"ת יגיעו דברי בין אנשים כאלה ואין עוד מהם מאומה בידי. אשר בעבור זה גמרתי בדעתי לאסוף בקרבי כל אשר חנני אלהים עד אם יזכני ואתנם בספר לעיני העם למען יקרא שמי עליהם. אכן עתה רצונו של אדם זהו כבודו. לכן הנני רושם לו בזה דברים אחדים. וכבוד מע"ל בשכלו הזך ישפוט עליהם אחרי העיון. ואז אקוה כי ייטיבו בעיניו. אמנם אך בידו נתתים והוא ישמרם מיד אחר כפי מה שיבין בלבבו:

באגרת הקודם אשר כתבתי למע"ל החילותי לדבר בהך מתניתין דדמאי פ"ה אעפ"י שאמרו חכמים אין אדם רשאי למכור את הטבל אלא לצורך. ושם רמזתי לו כי אמרתי בענין זה מילתא חדתא בדברי הירושלמי. הנה עתה אעלה זאת על המכתב כאן. הנה שם בירושלמי אמרינן דאפי' לצורך אינו רשאי אלא א"כ הלוקח הזה הוא חבר. ומפרש היכא דמי לצורך כגון שנתערב לאחד טבל בחולין דאז אינו יכול להפריש מתוכו רק ממקום אחר. ואם אין לו טבל מותר למכור לו טבל כדי שיתקן את הדימוע שלו ופריך אלא מעתה עם הארץ שנתערב לו טבל בחולין יפסיד דהא שום אדם לא ירצה למכור לו. ומשני דמשלח ע"י ת"ח וכו' יעוש"ה. ולכאורה יש להקשות דהא בודאי אין ע"ה מוזהר שלא למסור דבר הטבול אל עם הארץ אחר. וכמו שכתב רש"י להדיא במשנה דסוכה (דף ל"ט ע"א). וכיון שכן מאי פריך הירושלמי אלא מעתה ע"ה יפסיד כיון ששום אדם לא ימסור לו טבל. הא מ"מ מה בכך שכל חבר ידחה אותו הרי עדיין יוכל ליקח מע"ה אחר טבל ושוב ליכא פסידא. וכעין דאמרינן בהקומץ (דף ל"א) יקנה מן הכותי.

ובפסחים (דף פ"ט) יטרח ויקנה ממותר הפסח. וה"נ הכא הא יכול ליטרח ולקנות מע"ה ובודאי ימכור לו טבלו.

ונראה לי לתרץ דהנה נבאר מקודם מאי דקשה עוד על מתניתין דילן דתני הלוקח שני טבלים משני בני אדם מעשרן מזה על זה אעפ"י שאמרו חכמים אין אדם רשאי למכור טבל אא"כ לצורך ע"כ. ומוכח דאם בדיעבד קנה אפילו שלא לצורך המקח קיים. דאלת"ה אמאי מפריש מזה על זה הא לא קנה והוי אינו שלו והאיך תורם את שאינו שלו. אלא ודאי שקנה בדיעבד. וא"כ קשה הא הוי מקח הנעשה באיסור כיון שחכמים אסרוהו ולמה נתקיים דהא קיי"ל דהמקח בטל. אמנם יש לתרץ על פי חילוקו של הסמ"ע בסי' ר"ח שהקשה על המרדכי דפסק נשבע שלא למכור מקחו בטל מהך דהוסיף לו דינר בשביל המתנת מעות דקיי"ל מקחו קיים. ותירץ דיש לחלק דשאני התם גבי הוספת דינר שאין האיסור רק בדינר הנוסף הזה ומשום רבית ולכן אין אנו מבטלין כל המקח בשביל דינר אחד זה כיון שאפשר לסלק האיסור. היינו להשיב ולהחזיר דינר אחד זה. ולכן גם בתחלת המקח לא חשבינן לאיסור רק דינר אחד זה ועל ק כל המקח קיים. אבל בנשבע שלא למכור הרי השבועה חלה ע כל המכירה לגמרי עיי"ש. ולפ"ז מיושב בפשיטות גם מתניתין דהכא דתו לא מיקרי מכירת הטבל מקח הנעשה באיסור כיון שאפשר לסלק האיסור היינו להרים המתנות. וכל עצם האיסור הוא רק בשביל מתנות כהונה המעורבים באותו טבל וזה יכול לסלק קודם מכירה ואתי שפיר מתניתין דילן. ומעתה מיושב גם הירושלמי. דהנה מה שכתבתי דיכול לסלק האיסור ולהפריש התרומות ומעשרות לא שייך לומר רק על המשנה ר"ל בגונא שלא קנה לצורך דאז אין לו נ"מ בלקיחתו בין אם יפריש קודם הלקיחה או אח"כ, ונמצא שאין האיסור עצמי במקח זה. אבל בדין של הירושלמי דמיירי לצורך והיינו שקנה כי היכא שיתקן בטבל זה את הדימוע שלו הרי דעל כרחך הוא קונה רק הטבל דוקא. ורק מפני שהוא טבל. דאי לא הי' טבל שוב אינו צריך לו דמאי יועיל לו לתקן דימועו. וכיון דתכלית מקחו הוא רק על שהוא בתורת טבל. ולכן זה דמי לנשבע שלא למכור. הואיל שחכמים אסרו ליתן טבל לע"ה וכאן הוא קונה הטבל דוקא וא"א לו להסיר האיסור כמו ברבית או כגונא מתניתין דהא אי יפריש מתנותיו. שוב אינו צריך להאי טבל כלל. וכיון שכן דהכא נחשב מקח הנעשה באיסור ממש שוב לא יועיל מה שיקנה מעם הארץ אחר דהרי המקח יתבטל ולא יהיה שלו:

ראיתי להעירו על חזות קשה שראיתי לרבינו הריטב"א והיא פליאה נשגבה וגדולה היא אלי ומאן דמתרץ לי אמינא לי' יישר כחך ששברת קושיא חזקה כזו להצדיק רבינו

הריטב"א. במס' יבמות (דף ל' ע"ב) שנינו וכלן שהיה בהן ספק קידושין חולצות ולא מתיבמות דלענין יבום אזלינן לחומרא ופריך הש"ס האי חומרא דאתי לידי קולא הוא דזמנין דאזיל הוא ומקדש לה לאחותה קידושי ודאי וכיון דאסר לה מר ליבומי אמרי דקמא קידושין ודבתרא לאו קידושין. ופרש"י דאזיל איהו ומקדש לאחותה אתי למימר לאחר מיתתו כי אסרינן לצרה ליבומי אמרינן דקמייתא קידושין ודבתרייתא לאו קידושין שאין קידושין תופסין באחות אשה וישאנה אחיו מאמו כנכרית בעלמא ופגע בערוה עכ"ל. וכתב הריטב"א בחידושיו ליבמות וז"ל. פרש"י וישאנה אחיו מאמו וצריך ביאור למה אמר רבינו ז"ל אחיו מאמו טפי מאחיו מאביו. ונ"ל משום דסתם צרת ערוה דאיירי היינו צרת הבת דפתח בה תנא וכדתני לקמן נפל הבית עליו ועל בת אחיו. וכן מפרש רבינו ז"ל בכל ההלכה הזאת בצרת הבת וא"כ מסתמא אחות הערוה היינו בת אחיו מאביו וא"כ האיך יבוא אחיו מאביו לקדשה והרי אין קידושין תופסין בבתה. ואין להעמיד שהיה לו אחד שהוא אחיו מאביו דהא אירשא קאי דקתני ג' אחים בלחוד ובן נמי אין לו ונקט אחיו מאמו שהוא ברור שזו הנופלת לפני היבם היא וצרתה אינה מבתו. דאחיו בא מאמו אינו בר יבום. ע"כ דברי הריטב"א:

ולשונו מגומגם קצת וידקדק היטב אבל עכ"פ הרי ביאר להדיא דמיירי הכא בצרת הבת וזהו תימא רבתי דאיך נוכל לומר דאיירי בצרת הבת הא אם כן אין מקום לחששת הש"ס הלזו כלל וכלל דאי הדר מקדש גם לאחותה א"כ גם אחותה היא ערוה. נמצא שיש כאן ערוה בממנ"פ או הראשונה או השניה וכיון שכן הלא צרתה נפטרת מכל וכל בלא יבום ובלא חליצה דהרי היא בממנ"פ צרת ערוה. אע"כ מוכח דלאו בצרת הבת איירי אלא בשארי עריות ובגונא שאין האחות היא ערוה כגון חמותו וקידש אח"כ עוד אחותה ונמצא כשנפלו אח"כ שניהם ליבום אז מותר היבם באחות חמותו ולא פוטרת הצרתה רק חמותו מספק. אבל בצרת הבת בהכרח לא מיירי כלל וצע"ג. ובביאור כונת רש"י ראיתי פי' נכון בחי' הרא"ש יבמות הנדפס בס' לשון לימודים: מאז שראה מע"ל מה שתמהתי על דברי הר"ש דכלים פ"ק ריש משנה ח' שכתב ועוד נפקא מינה לענין זקן ממרא והקשיתי דהא אדרבה התם אפי' אבית פאגי פטור. כתב ע"ז כ"ת דיתיישב ע"פ דברי הבאר שבע בסוטה פ' ע"ע: ואני אינני רואה משם שוב יישוב לזה מה אידון בי':

זכורני כי בשנה העברה כאשר היה מע"ל אצלי סיפר לי כי הגאון מהרמ"ס מפרעשבורג כתב להגאון אב"ד דק' סברא ישרה בענין חצי שיעור. הנה תאב אני לדעת מה היא. כי גם אני כבר כתבתי להגאון מפ"ב בזה דבר נכון: יקח. נא לעת הזאת דברים מעטים

האלה. הלילה חלוף יחלוף עוד מעט. ותנומה על עפעפי. ועתה יהי שלום באהלו. ולכל אשר לו. והנני אוהבו באהבה עזה ולכל חכם ונבון הנמצא כזה. הצעיר בחכמה ובשנים: זכרי' ישעי' בהרב מו"ה מצ"ה הכהן יאללעש:

סימן לז

בישע אלהים. ער"ח מנחם אב חרדלית מינסק. כבוד ידידי איש בריתי הרב המופלג בתורה ויראה חכם עדיף. שמו הטוב נודף. קש"ת מוה' מעשיל הכהן.:
הגיעני אמריו הישרים אשר העיר על אלה גרגרים אחדים ששלחתי אליו לפום רהיטא. ומאד שמחתי כי מצאתי את לבבו הנבון נאמן לפני לדעת ולהבדיל מה בין פלפולים התלוים בשערה על אבקת חול מסברות וחדושי אחרונים.
ובין אלה החשובים אשר בהררי קדש יסודתם וגובה להם ויראה להם מאור פני ההלכה וסוגיות הש"ס מקרוב ומרחוק. ועליו ועל כיוצא בו אני אומר. מי זה עולה מן המדבר בר הלבב ותמים דעים. הן יקר הוא זה בימים האלה אך אחד מאלף. על כן כבד אכבדנו מאז גם עתה. והנני רושם פה למענו את העולה על דעתי החלושה להעיר שנית בד"ת האלה אשר נפל בינינו. וידעתי מאד כי למעיין כמותו אתן מקום לסלסל ולפלפל בם מחדש כסותר וכבונה. אבל הן הוא יודע זה דרכי מעת תש כחי בעוה"ר להיות אך כמעיר לבב חרוצים ולא עלי המלאכה לגמור. ובשגם עכשיו שאין בידי העתק ממה שכתב בתחלה:
א מה שרצה מע"ל לומר בסוגיא דרחס"ה דיוסי בן יועזר לא קאמר דמשקין בית מטבחיים דכן רק במקדש ממש אבל לא כשהן חוץ למקדש. הנה הוא דומה להא דשקיל וטרי הש"ס סוף עירובין (דף ק"ג) לענין לא גזרו שבות במקדש אי לא גזרי ג"כ במדינה לצורך מקדש וע"ש. ואמנם בשמן העשוי למנורה. בלא"ה הוא לעולם מקבל טומאה הואיל דאין לו קדושת הגוף עד שהוא נתון בנרות המנורה. וניחא בזה מאי דתקשי לכאורה על פרש"י תחלת הסוגיא שכתב דהך שמן דמתניתין דוקא שמן של תרומה הוא דאי שמן של מנחות וכו'. ואמאי לא נימא דילמא שמן של מנורה אלא ודאי דהוא לא נקרא קדש דאין לו קדושת הגוף וא"צ שריפה. ולכאורה קשיא לפי מאי דקאמר הש"ס במס' שבת (דף קמ"ה) דמשקה הבא לאיבוד לאו משקה הוא הואיל דעומד לשריפה א"כ שמן של מנורה היכא מקבל כלל טומאת משקין הרי הוא עומד לשריפה. אמנם בהא איכא למימר דזאת לא נקרא עומד לאיבוד מה שהוא מוכן להיות נר למאור בהיכל הקדש. ועכ"פ מצותו מחשבי. אבל אי קשיא הא קשיא במאי דקאמר ר' יוחנן פסחים (דל"ד ע"ב) ענבים שהקדישן ואח"כ דרכן טמאין ומוקי לה הש"ס בענבים של תרומה. והשתא תקשי

הרי הך משקה אזלא לאיבוד דשמן שריפה הוא וא"כ לאו שם משקין עלייהו ובמאי איתכשרי וכדאמר הש"ס בשבת התם. אמנם איכא לתירוצא דאלא מאי נימא דלאו שם טומאה עלייהו וא"כ שוב א"צ לשורפם ומותרין ושוב הם ככל משקין דעלמא וא"כ אמאי לא יקבלו טומאה. והרי זה כמו חגורה תלויה דלאיזה צד שאנו נוטין נוכיח את ההפך ולכן מחמירינן דטמאין הן. ודו"ק שזהו פרפרת יפה ולכאורה ישיבני המשיב אמאי לא הקשיתי אסתם שמן שריפה ולמה דוקא על דינו של ר' יוחנן. אך ז"א דבשמן שריפה דעלמא הרי שם משקין עלייהו מכבר ומה שנעשה תרומה טמאה אח"כ אינו יוצא מכלל משקה משא"כ בהך דינא דר' יוחק שהוקדשו מקודם הרי תיכף משנעשה שמן נשלל ממנו שם משקה: ב ובדברי ר"י אלו איכא לכאורה להקשות קושיא אלימתא. דהיכא קאמר ר"י דהקדישן ואח"כ דרכן תרומה טמאה היא. אלמא דעכ"פ תרומה היא ואמאי הא אמרינן לעיל (דף ל"ג) במפריש חמץ תרומה אינו קדוש דאמרינן לו ולא לאורו. ופריך הש"ס א"כ הא דתנן אין תורמין תרומה טמאה וכו' ואם תרם תרומתו תרומה ואמאי נימא לו ולא לאורו ומשנינן התם דאית לי' שעת הכושר. ופרש"י קודם שקרא שם תרומה עלי' והכא בדלא הי' לו שעת הכושר וכגון דאחמיץ במחובר. וא"כ ה"נ ביין של ענבים אלו הרי ג"כ לא היה להו שעת הכושר דתיכף משנעשה יין שם תרומה טמאה עלייהו ואיכא לו ולא לאורו ואמאי להוי תרומה. וזהו קושיא חדתא:

ונ"ל לתרץ בדרך חידוד דהנה בש"ס דעירובין (דף מ"ה) אמרינן דמיא בעובי מיבלע בליעי ומש"ה לא הוי כבאין מחוץ לתחום. ופריך הש"ס כל שכן דהוי להו נולד וכו'. הרי מבואר בכל משקין דאי מיבלע בליעי חשבינן כאלו עכשיו נולדו ויצאו לעולם אבל אי מיפקד פקידי הרי הם כבר בעולם אלא שהם סגורין בכלי. והשתא ניחא דהנה הש"ס קאמר הכא על ר' יוחנן דאע"ג דבכ"מ אמרינן משקין מיפקיד היינו רק בחולין אבל משום מעלה דתרומה חשבינן כמיבלע בליעי נמצא דבעוד שלא נעשה תרומה הרי הם כאלו הם בעולם דמיפקד פקידי ודמיא לתבואה שנקצרה. וכל עיקר מאי דחשבינן להו כמיבלע בליעי הוא רק אחר שנעשה תרומה. ולכן שפיר חשבינן להו דהיתה להם שעת הכושר והילכך חייל עלייהו שם תרומה. וזהו כפתור ופרח לתלמיד שדעתו יפה לאחוז בסנסני הפלפול:

ג ובנידון הך דינא דראתה דם שלא בשעת וסתה אונס הוא ופטור מחטאת. הנה כד מעיינא בי' לפי שעה מסקינן כדמסיק תעלא מבי כרבא. ברם אף לפום ריהטא חדא פלפלא חריפתא הוסיף מאתים לפרי רוב הענוה ומאי דשמיט ואכל דין הניין לי'. וזאת היא. בפ"ק דיומא שנינו מפרישין כה"ג מביתו שבעת ימים וכו' ופריך הגמרא מביתו

למה פירש וכו' שמא תמצא ספק נדה וכו' אבל בחד אחר מודי' לי' לרע"ק. אר"ז ש"מ בועל נדה אינו כנדה וכו' והא בעי הערב שמש וכו' עיי"ש כל הסוגיא בפנים. ואיכא למידק לכאורה דהא דל טומאה מהכא מ"מ יהא נפסל לעבודה מטעם אחר דכשיארע לו מכשול כזה בעיוה"כ הרי יתחייב חטאת ואז בעיוה"כ לא יוכל להביאו מטעם דאין ממעטין באכילת קדשים כדאי' בפ"ק דפסחים נבי לחמי תודה בע"פ (ומטעם זה נהיגי עלמא דלא אמרי מזמור לתודה בעיוה"כ. ובסידורו של הרב יעב"ץ חולק על מנהג זה ונמשך על ספרו מור וקציעה ואינו בידי לעיין). וה"נ הרי חטאת נאכל ליום ולילה ובלילה אסור לאכול משום יוה"כ. והואיל שלא יוכל להביא קרבנו יהיה בעצמו צריך כפרה ואיננו ראוי לכפר על העם דבעינן שיבוא זכאי ויכפר על חייב. והנה לכאורה מעיקרא דדינא פירכא דהרי חטאת של כהן המשוח אינו נאכל אלא כולו כליל (ספ"ק מה' שגגות) וא"כ שוב לא שייך בי' ממעט באכילתו ושפיר מובא גם בעיוה"כ. אמנם עדיין קשה דהרי הש"ס קאמר חיישינן שמא תמצא ספק נדה וא"כ יתחייב אשם תלוי וכל אשם אפי' של כה"ג נאכל וא"כ הדק"ל הרי לא יוכל להביאו בעיוה"כ. והנה מצינו לשנויי לפי מה שהביא החכ"צ בשם הרמב"ן דכל הנאכלין ליום ולילה עיקר מצות האכילה רק ביום א"כ מסתבר דלא נקרא בהכי ממעט באכילתו במה שלא יוכל לאכול בלילה. ולא דמיא ללחמי תודה בע"פ שאינן נאכלין רק עד חצות היום:

ובאמת קושיא זו לאו קושיא היא כמו שהיא דאכתי תמיהת הש"ס קיימת דיהא כה"ג מותר בביתו עד יום אחד לפני עיוה"כ דשפיר יוכל להביא חטאתו ואשמתו:

אך הא קשיא דמאי מועיל אי בועל נדה אינו כנדה וגם למסקנא דמפרישין לי' סמוך לשקיעת החמה דלכל הני אכתי עכ"פ טמא הוא עד עיוה"כ ועד בכלל. וא"כ אם יקרה לו מקרה לא טהור שנטמאת אשתו אחר שבא עליה הרי יצטרך להביא קרבנו לכפרה. וכל שבעת ימים בעוד טומאתו עליו לא יוכל להביא ונמצא שיהיה ביוה"כ מחוסר כפרה והדק"ל דלא יוכל מהאי טעמא לעבוד עבודת יוה"כ. ואע"ג דקיי"ל הערל והטמא משלחין קרבנותיהן הרי התוס' פירשו בפסחים (סב.) דהיינו דוקא בקרבנות שאינם טעונים סמיכה כגון בכור וכו' או עופות אבל לא חטאות ואשמות. ולכאורה היא קושיא חדתא:

ויש לתרץ בדרך מרווח. דהנה חזינן מסוגית הש"ס דעיקר החשש הוא רק שיהיה נכשל בספק טומאת נדה אבל לא באיסור ודאי. וכמ"ש התוס' ישנים דאותיום לא שכיח. וא"כ הרי ליכא אלא חיוב אשם תלוי ובחיוב אשם תלוי לא איכפת לן כלל כשלא יביא עד יוה"כ הואיל דקיי"ל חייבי אשם תלוי שעבר עליהם יוה"כ נפטרו מקרבנן הואיל דיוה"כ

מכפר. ובפ"ק דשבועות (י"ג א') מבואר דכל היכא דיומא מכפר אפי' מקצת היום מכפר וכדמשני התם דאכל אומצא ונחנק תיכף שלא עבר עליו רגע מן היום וכדפרש"י. ולכן ה"נ בחייבי אשם תלוי נפטרו תיכף כאור היום ושפיר עביד הכה"ג עבודתו. ואמנם אי נימא דשלא בשעת וסתה אנוס הוא ומיפטר מקרבן בלא"ה לק"מ דמה"ט נמי מיפטר מאשם תלוי ואשת כה"ג עוד עדיפה דבודאי משמשת בשני עדים דלעולם היא מבנות ישראל העסוקים בטהרות וא"כ הרי הוא אנוס גמור אף לדעת הכסף משנה:

ובעיקר הקושיא (וכמדומה שהיא כבר נמצאת בס' נו"ב מ"ק) בש"ס דספ"ק דנדה בהא דבעא מיני' ר"א מר"ה אשה מהו שתבדוק א"ע כשיעור וסת לחייב בעלה קרבן חטאת וכו' א"כ לבו נוקפו. ויקשה היכא דמי אי שלא בשעת וסתה אנוס הוא כדאי' במס' שבועות בפ"ב ואי בשעת וסתה יפרוש ויפרוש ותע"ב. וזאת היא באמת קושיא גדולה. ומה שרצה מע"כ לתרץ דאיירי בשאין לה וסת. הא לאו מילתא היא דאכתי אנוס הוא דמאי הוי לי' למיעבד כיון דמן הדין מותר לדור עם אשה כה"ג. ולהרמב"ם דבאין לה וסת צריכה לבדוק א"ע קודם תשמיש ג"כ לא נוכל לאוקמי דאי כשבדקה אנוס הוא ואי כשלא בדקה פושע הוא ואיך שייך לבו נוקפו. ותדע מדלא מתרץ הכי הגמרא בשבועות שם דחייב אכניסה ומיירי כה"ג. וכמו כן תקשה על סברת הכס"מ (ומע"ל תמך תירוצו השני על זה] דלא מקרי אנוס אלא כשבדקה מקודם דא"כ הוי לי' להש"ס לתרץ הכי דאיירי לעולם בת"ח ושלא בשעת וסתה רק היא לא בדקה א"ע קודם דלאו כל בני נשי עסוקי בטהרות נינהו וסתם אשה אינה בודקת א"ע קודם וכדפשיט לי' רב יהודה לר' זירא. והנה מע"ל הרגיש בזה וחשב לתקן דלשון הי' משמש עם הטהורה משמע טהורה ודאי והיינו כגון שבדקה א"ע קודם. אבל לדידי אין הדבר מוכרע ועכ"פ לא יוכל המקשה להקשות מכח משמעות זו:

ונלע"ד לתרץ בדרך יפה. דהנה איכא למידק טובא בלשון האיבעיא אשה מהו שתבדוק א"ע כדי לחייב בעלה חטאת. מאי האי דקאמר דוקא כדי לחייב בעלה הא שניהם שוין באיסור ביאת נדה ועל שניהם מוטל להביא חטאת כשנכשלו וכמו ששנינו בהדיא נמצא על עד שלו טמאים וחייבין קרבן. וכ"כ הרמב"ם מפורש שניהם טמאים וחייבים קרבן. וכדי ליישב זאת הנה נאמר דקושיא חדא מתורצת בירך חבירתה. דבאמת הלא נימא דגם הוא יפטור מטעם דאנוס הוא וכקושיתנו. אכן בזה איכא לתרץ דלא קאמר הש"ס התם בשבועות אנוס הוא רק לפוטרו אכניסה הואיל דברשות נכנס אבל על הפרישה פשיטא התם דמחייב הואיל דהיא אמרה לו בשעת מעשה נטמאתי. ואמנם ה"ה מצינו למימר אף דהיא לא אמרה לו בשעת מעשה נטמאתי אעפ"כ מיחייב אפרישה דבזה לא שייך

למימר אנוס הוא דהיה לה למידק דבלא"ה ע"כ איירי בהרגישה. אבל טעתה וסברה דהרגשת שמש הוא וכדמוקי לה הש"ס לקמן ר"פ הרואה כתם. אבל אי דייקית ומכוונת לבה יכולה היתה להבדיל בין הרגשת דם להרגשת שמש ולכן מסתבר דעל הפרישה לאו אנוס הוא רק שוגג:

וא"ש קושיא קמייתא ונתרץ דהאיבעי' הוא לחייב אותו חטאת על הפרישה אבל על הכניסה ה"נ דפטור דאנוס הוא. ובזה ניחא נמי קושיא שלי אמאי קאמר דוקא לחייב בעלה חטאת. דכיון דבאנו לדון רק על איסור הפרישה הנה בזה מסתבר שאין עליה חיוב חטאת רק עליו דהיא לא עבדה מעשה כלל במה שהוא היה אץ ברגלים חוטא. והכי מוכח בענין דאמרינן אי אכניסה תנינא אי אפרישה תנינא. אפרישה תנינא היה משמש וכו' חייב. אכניסה תנינא נמצא על שלו טמאין וחייבין קרבן. הרי מפורש דעל הפרישה תני החיוב רק על הבעל ועל הכניסה קתני וחייבין שניהם קרבן. וכן הרמב"ם בהלכותיו לימד אותנו שני דינים אלו זה אצל זה. נמצא על עד שלו שניהם חייבין קרבן. ואח"כ כתב מי שעבר ובעל וכו' חייב שתי חטאות. הרי מכל זה משמע דאין על האשה חיוב חטאת על הפרישה. והכי מיסתבר וא"ש הכל. ושווינהו הנך שמעתתא כגדי מסנקן ובא זה ולימד על זה:

אלא דעדיין צריכין אנו לתרץ פסקו של הרמב"ם אמאי סתם וכתב דבשלא בשעת וסתה אפילו מצא על עד שלו מיפטר מחטאת ואמאי נהי דאכניסה לא מיחייב דאנוס הוא מ"מ יתחייב אפרישה לפי שיטתי. אמנם י"ל דלמסקנת הש"ס שהשיב לו רב הונא לא תבדוק שלא יהי' לבו נוקפו. הרי כי חכמים התירו ולא הטילו שום מורא על ראשם ויתהלכו במישרים באין שמץ חשש. לכן כשלא הרגישה בשעת מעשה גם אפרישה אנוס הוא. וכל זה מיוסד על פי שיקול הדעת ואין להאריך:

ולא אכלה דברי עד אם אוסיף להתפלא על הכס"מ שכתב לחלק דבלא בדקה א"ע קודם ביאה לאו אנוס הוא וחייב קרבן דשמא כבר טמאה היתה. ואמאי הא סוף סוף עכ"פ ספק חיוב חטאת הוא דאימר נטמאה בשעת מעשה ואנוס הוא. ומאי הי' מועיל אילו היתה בודקת א"ע קודם. ודוחק לדמות זאת להא דתחילתו בפשיעה וסופו באונס דמחייבין גבי דיני שומרים וה"נ נימא כעין זה הכא אף אי נטמאה בשעת מעשה מ"מ חייב הואיל דפשע שלא בדקה א"ע קודם. הא לא מסתבר כלל דזה יהיה נקרא פושע דהרי בדין א"צ לבדוק קודם. ותו מאי ענין דיני ממונות לחיוב קרבן. הילכך לא ברירא לן שיטת הכס"מ בזה:

ד וכדי לסיים במה שעלה במצודתי היום הנה הוא זה:

במס' מכות (דף יוד) פריך הש"ס וקדש מערי מקלט הוא והכתיב וערי מבצר וגו' וקדש. ותניא ערי מקלט אין עושין אותן לא מכרכין גדולים וכו' וערי מבצר כרכים גדולים משמע. עיי"ש פרש"י. וקשיא לי למה לי' להגמרא להקשות ממשמעות בעלמא דנוהג שבעולם שערי מבצר גדולים הם תיפוק לי' דבלא"ה דעיירות המוקפות חומה אין ראוי לעשות אותם ערי מקלט. ואיכא מילתא בטעמא דהא בכל הגולין לשם נאמר ישב בה עד מות הכהן הגדול ואמרינן דאסור לצאת משם אפי' לשום דבר מצוה ואפי' להציל כלל ישראל כיואב בן צרויה אסור לו לצאת וא"כ כשהיא מוקפת חומה מה נעשה כשאחד מהגולין יצטרע דאסור לו למצורע שיכנוס בערי מוקפות חומה ועובר בעשה ונמצא שיהי' חמור גמל לצאת אינו רשאי משום העשה דישב בה ולהיות שם אינו רשאי משום מ"ע דשילוח מצורע. לכן מן הטעם הזה אין יכולין לעשות ערי מקלט מעירות המוקפות חומה. וזהו לדעתי דין חדש וטעמו ונימוקו עמו ודוחק לומר דאין רואין נגעו כלל. וכי האי גוונא קשה לי בהא דפסק הרמב"ם אין אחת מערי מקלט נעשית עיר הנדחת (ה' עכו"ם פ"ד ה"ד) והראב"ד לא ידע מקור לזה. ובס' תולדות אדם מביא בשם הגאון ר"ז שהראה מקורו בספרי. ואולם קדמו בזה הגאון ר' חיים יונה סוף ס' עלה דיונה (וכנראה שמשם לקח המאסף הנ"ל מדלא הרגיש שאין זאת בספרי שלנו רק בספרי זוטא המובא בילקוט). ואני שואל כענין למה לן לחפש אחר מיעוטא דקרא הא בלא"ה מסתברא הדין הכי דהרי בהגולין לערי מקלט כתיב ישב בה וכו' ואסור לו לצאת משם עד מות הכה"ג. ומעתה אם נימא דיכולין להיות נעשין עיר הנדחת הרי כל יושבי' אפי' הצדיקים נגרשים משם והיה העיר חרם. והאיך יכולין אנו לקיים זה עם זה:

סימן לח

בכל דרכיך דעהו. ליל יום ג' פ' שמיני י"ט אדר שני תקצ"ב לבוב: גבור כארי ורץ כצבי. במלחמתה של תורה כליש ולביא. ה"ה חרב החריף ובקי גמיר וסביר. לזרות ולהבר. עמית בתורה. דיין ומורה. כ"ש מוהר"ר יהודה ליב הירש נ"י פה העיר יע"א:

כעת כאשר שבתי מלמודי פניתי לראות בספרו אשר כבדני ועבידנא לחכם כמותו נייח נפשי' ורצונו של אדם זהו כבודו כי אך על זאת יתפלל כל חובר חיבור למצוא אנשים אשר יעיינו בדבריו כו'. והנה החלותי לעיין בענין אשר מעכ"ת דיבר עמי בהיותו אצלינו והתפאר בו. והוא מה שהקשה (בסי' ל"ז) על דברי הר"ן ריש פסחים דפריך היכא מהני ביטול בלב הא הוה דברים שבלב. והקשה מעלתו מה בכך שהם דברים שבלב נדמיי' להא דכריתות בשור הנסקל שהוזמו עדיו וכו' דאמרי' מסתמא אפקרי' וה"נ נימא הכי.

ותירץ מעכ"ת דלא דמי דהתם ההפקר הוא אחר שבאו העדים ונאסר בהנאה אבל הכא הביטול הוא קודם זמן איסורא ואף דעדיין מותר למוכרו ולא שייך לומר מסתמא אפקרי' עכת"ד מע"ל והאריך בזה. ואני אומר כי לבטל דבריו הללו סגי אפי' דברים שבלב כי כל איש מבין יראה דמעיקרא ליתא לקושיתו וגם תירוצו אינו. אמנם לבאר זאת אני צריך לחזור כונת הר"ן. דמקשה האיך מהני ביטול בלב הא הוי דברים שבלב. והשתא לא אסיק אדעתי' עדיין לחלק ולומר כיון דכאן אינו ברשותו. א"נ אף שידע מזה גם עתה מ"מ הוקשה לו הא התורה אוקמה ברשותו וליהוי ממש כנכסיו ולמה מהני הפקר כה"ג. ותירץ דמ"מ כיון דבאמת אינו ברשותו רק התורה אוקמה החמץ בע"כ ברשותו לענין לעבור עליו בב"י ולכן בגלוי דעת בעלמא הוא מסלק מה שהתורה העמידה ברשותו. זהו דברי הר"ן:

ומזה מבואר דהביטול מתחיל רק משעת איסורו דאז החמץ אינו ברשותו רק מצד מה שהתורה אוקמה ברשותו. אבל על קודם לכן לא מהני הביטול כיון שהוא שלו ממש ובעינן הפקר גמור. ואף תשב"ר יפרשו דברי הר"ן. כן וכן הצל"ח ריש פסחים הבין כן מהר"ן. והדעת נותנת כן דרק מזמן איסורו חל הביטול דאל"כ אם יבטל אדם חמצו שהוא עומד ברה"ר ולא קניא לי' חצירו. הכי נאמר כל הקודם בו זכה מטעם דכבר נתבטל והביטול הוא כהפקר הא ודאי ליתא (ויש לפלפל בדברי הרמ"א ה' פסח סי' תל"ד סעיף ב' מ"ש בשם מהרי"ו). אע"כ דאין הביטול מועיל רק להסיר מה שהתורה הזהירתו לעבור בב"י כאילו הוא ברשותו ובאמת אינו ברשותו והיינו רק מזמן איסורו ואילך. וזה יתבאר למעיין בפשיטות. ומעתה יראה כי אין בדבריו אפי' ריח קושיא דמה שהקשה מהך דכריתות אין תלונתו על הר"ן רק יקשה בעלמא ל"ל ביטול כלל הא מסתמא אפקיר להו כמו בכריתות. אך מאי אית לך למימר דהיינו הך מאי דקאמר הש"ס ב' דברים אינם ברשותו של אדם ועשתה התורה כאילו הן וכו' פי' אף דמחמת שהוא אסור בהנאה וקאי לשריפה (מעכ"ת פי' כך לעיל דברי הש"ס הללו משם עצמו ומדוע לא הביא שקדמו בזה אדמ"ו בס' י"י והמק"ח. וכן בשור הנסקל כיון דמצוה לסקלו אינו ברשותו) לא הוה ברשותו. מ"מ עשתה התורה כאלו הוא ברשותו ובעי ביטול. וע"ז שפיר מקשה הר"ן כיון דקא מצרכת ביטול הרי שאתה מחשיב החמץ כשלו וברשותו למה מהני ביטול בלב ומתרץ וכו'. וגם מה שתירץ מעכ"ת לחלק מהך דכריתות דהכא שאני כיין דהביטול הוא קודם זמן איסורו זה אינו דאפי' השתא לפי האמת אליבא תירוצו של הר"ן אין הביטול חל רק משעת איסורו כמ"ש. ובזה יפול כל בניינו. ומעכ"ת בעצמו אם לא יחוסו עיניו על פלפולו יודה בזה:

בהגהותיו להג"א פ"ב דברכות קמתמה מע"ל על מה שנרשם שם העתק מהתוס' מה שלא נמצא בתוס'. והנה לכאורה תמוה מ"ש בעל ההגהות דאמרינן לקמן יכול ישמיע קולו לאזניו. הא לפנינו ליתא רק יכול ישמיע קולו בתפלתו משמע אבל להשמיע לאזניו שפיר בי' וא"כ מאי האי שכתב אבל בתפלה הוה איפכא הא גם בתפלה בעינן השמעה לאזניו. אמנם באמת זהו פלוגתת הקדמונים. ועיין טוא"ח סי' ק"א שהביא גירסת התוספתא יכול ישמיע קולו לאזניו. ומזה נראה שמה שכתב בעל ההגהות העתק מהתוספות ר"ל מהתוספתא שכן הוא הגירסא שם. וכבר ידוע שהרבה מהקדמונים רגילין לקרות לתוספתא תוספות. ועיין ירושלמי ריש פ"ב דפאה וסוף פ"ק דחגיגה אין מורין הלכה לא מן וכו' ולא מן התוספות וזהו בודאי תוספתא כי איך שייך שהירושלמי מביא תוספות: ומה שתירץ מע"ל קושיתי בסנהדרין (דף ס"ט) אין ענינו שייך כלל למה שהקשיתי. דקושיתי כך היא אהא דקאמר הש"ס מאי חייב עליה דקתני קרבן. פי' לעולם דלא אזלינן בתר רובא ואין נהרג על ידה אך לענין קרבן קתני וחייב עליה. והקשיתי מהא דאמרינן ביומא (דף פ') דליכא קרבן רק בשב מידיעתו והכא ליכא שב מידיעתו כיון דבמזיד אינו מחוייב מיתה. ואין לומר דהרי מ"מ היה שב מחמת האיסור ז"א דהרי גם התם ביומא איכא איסור מח"ש אע"כ דבעינן דוקא שיהיה שב מחמת עונש והדק"ל הא הכא ליכא עונש. אולם כבר אמרתי בעצמי ליישב קושיתי בפשיטות עפ"י מ"ש השעה"מ פ"ב מאישות דאם ממתינין עד שתגדל שפיר נהרג אף לפי הה"א ודחי מ"ש המהרש"א דהכא הוא התראת ספק ממ"ש התוס' ביבמות (דף פ') וא"כ שפיר הוא שב מידיעתו. אך לפמ"ש השעה"מ שם דנראה מהתוס' במקומות אחרים שחזרו מסברתם שכתבו ביבמות לפ"ז שפיר הוה התראת ספק כמ"ש מהרש"א והדרא קושיתי לדוכתא:

אמנם אני אמרתי לדחות דברי מהרש"א דהכא לא הוה דר התרא"ס עפ"י מה שמצאתי דבר חדש בשיטה מקובצת דכתובות (דף ג') בהא דקאמר הש"ס אפקעינהו רבנן לקידושין מיני' שהקשה האיך משכחת דנהרג הבא על א"א דהא התראת ספק הוא דשמא נתן לה הבעל גט באופן דנימא אפקעינהו רבנן וכו' ולמפרע פנויה היתה. ותירץ דכי אמרינן הת"ס לא שמי' התראה רק כשהפטור שכיח כמו החיוב והוא ספק השקול אבל היכא שהפטור אינו שכיח כמו החיוב לא הוי התראת ספק ולכן כיון דלא שכיח שיתן גט בכה"ג לא מיקרי הת"ס ע"כ. ולפ"ז הכא בסוגיא דידן האיך שייך התראת ספק הא נהי דאמרינן השתא דלא אזלינן בתר רובא בדיני נפשות היינו משום דכתיב ושפטו העדה והצילו העדה אבל מ"מ האי רוב הכרעה הוא לענין התראת ספק שיהיה צד החיוב יותר שכיח מצד הפטור. וזה מבורר למעיין היטב וכיון דלא הוה התראת ספק ולכשתגדל

ונראה דאילה איילונית הוה א"א למפרע ונהרג הבועל אותה. בקטנותה שפיר איכא שב מידיעתו ולק"מ קושיתי: וע"פ דברי השיטה מקובצת שהבאתי יישבתי מה שהניחו התוס' בתימא בחולין (דף י"א ע"ב) ד"ה וכ"ת שהקשו היכא קאמר הש"ס ונבדקי' הא מ"מ התראת ספק הוא. אמנם לפמ"ש בשם הש"מ ניחא דהא מ"מ החיוב הוא יותר שכיח מהפטור ר"ל דהרי רובא לאו טריפות נינהו. ואף דהשתא דקס"ד דלא אזלינן בתר רובא מ"מ לענין התראת ספק שפיר מועיל לנו האי רובא דלא ליהוי כספק השקול:

עוד אני זוכר שהקשה מע"ל במכתבו לענין המוציא מרשות הקדש בשוגג האיך מועל וחייב קרבן מעילה הא אינו שב מידיעתו דאלו היה מזיד לא היה ההקדש מתחלל וליכא מלקות. הנה העבודה שכבר הקשיתי גם אני כן בחידושי. אמנם מע"ל לא כתב רק חצי דבר דמאי קושיא היא זו דילמא באמת אינו חייב קרבן. אך אני הוספתי בקושיתי דהנה הרמב"ם בפ"י דמעילה הלכה ב' כתב וז"ל מעל בזדון הואיל ואינו חייב קרבן מעילה לא נתחלל הקדש וכו'. הרי שתלה הטעם דאינו מתחלל הואיל דליכא קרבן ומזה נשמע ה"ה בשוגג היכא דליכא קרבן אינו מתחלל. וא"כ היכא שהוציא מרשות הקדש בשוגג ה"נ דאינו מתחלל כיון דליכא קרבן כמ"ש. ולפ"ז האיך נפרנס מאי דפסקינן בלקח כלי של הקדש בשוגג ונתן לחבירו הראשון מעל והשני לא מעל כיון שכבר נתחלל ויצא לחולין במעילתו של ראשון (יעו"ש ברמב"ם הלכה ד') הא לפי מאי שאמרנו אינו יוצא לחולין כיון דליכא קרבן וכמ"ש ואמאי אין השני מועל. יגדל כבודו. ויהי כזית הודו. כנפשו ונפש ידידו הק' והצעיר בחכמה ובשנים:

זכריה ישעיה בן אמצי"ה נ"י מלבוב.:

סימן לט

קידושין דף ע"ח כדתני' יכיר יכירנו לאחרים וכו'. לרבנן יכיר למה לי כשצריך הכירא למאי הלכתא לתת לו פי שנים. פשיטא ל"ל קרא מיגו דאי בעי מיתבי לי' במתנה. בנכסים שנפלו לו לאחר מכן. ולר"מ דאדם מקנה דבר שלב"ל יכיר למה לי שנפלו לו כשהוא גוסס. פי' רש"י ולהכי נקיט כשהוא גוסס ולא נקיט לאחר מיתה דהנהו אפי' בתורת בכורה לא מהני לי' דבורי' דאין הבכור נוטל פי שנים בראוי כבמוחזק עכ"ל רש"י. ויש לי בסוגיא זו איזה הערות מושכלות בפלפול יפה לענ"ד:

קושיא :

א הנה בפרק יש נוחלין במשנה דבנות צלפחד (דף קט"ז) בביאור הרשב"ם שהבי' תוספתא דמס' בכורות כתב וז"ל הלכך ראובן הבא לירש מכח יעקב בנכסי יצחק לא

יטול אלא חלק פשיטותו של אביו. ואם הי' אביו בכור אף הוא נוטל פי שנים בנכסי אבי אביו וכו' שהבן במקום אב עומד. עומד בין לחלק בכורה וכו'. וה"נ תניא בגמ' ירושלמית נאמר משפט לענין כפילא ונאמר משפט לענין פשוט. מה לענין פשוט וכו' אף לענין כפילא אתה רואה את הבן כאלו קיים ליטול כפילת אביו עכ"ל. מבואר לכאורה בדבריו שאם הי' ראובן בכור יעקב ויעקב בכור יצחק אז נוטל ראובן בין אחיו פי שנים אף בנכסי אבי אביו כי גדול כחו של בכור בן בכור לענין זה.

ומעתה יקשה בנ"ד לענין יכיר לימא הש"ס בפשיטות דנ"מ כה"ג כגון שהוא עצמו בכור והוא אומר על בן בין הבנים שהוא בכור ורוצה לאלומי כחו גם בירושת אבי אביו דבמתנה א"א למיתב בנכסים שיפלו לאחר מותו. אבל בתורת בכור יקח פי שנים אף בנכסי אבי אביו הואיל שהוא בכור בן בכור: ואמנם באמת הך דינא הוא זר מאד. דהואיל שהוא בכור בן בכור יקח פי שנים אף בנכסי אבי אביו אע"פ שהוא ראוי. הגם כי נראה מהמפרש בעל פני משה בירושלמי שם שביאר כך. אבל באין ספק שהכוונה הוא רק אשר יעקב הבכור שמת הוא יקח פי שנים נגד אחיו ולא הורע כחו אע"פ שמת. דלא גרע הכח אצל ראוי רק בבחינת היורש אבל לא בבחינת המוריש. אבל בני יעקב זה נגד זה הם חולקין בשוה בנכסי יצחק ואין הבכור נוטל פי שנים הואיל שהוא ראוי. כך הוא בלי ספק הדין הישר. ולא הי' אצלי ספק כלל. אלא שראיתי להנימוקי יוסף במשנה שם שביאר להדיא כמו שכתבתי. כדי להוציא מלב תלמיד טועה וז"ל:

ומעתה אפי' הוא בכור בן בכור אינו נוטל פי שנים כשבא לחלוק הירושה עם אחיו (צ"ל איפכא: עם אחיו הירושה) הבאה להם מאבי אביהם וכו'. וכן דעת הר"י בן מיגש אעפ"י שלא כתב בן בה"ג ז"ל עכ"ל הרי שהבה"ג מפרש הענין כמ"ש מקודם. וא"כ לדידי' תקשה קושייתי לימא הש"ס הכא דאיצטרך קרא בבכור בן בכור לגבי נכסי אבי אביו שנפלו לאחר מיתת אביו וכמ"ש. ואמנם איני כדאי להאריך בשיטת דין כזה שהוא זר מעיקרא. ואין ספק אשר איזה תלמיד טועה כתבו כאשר קבלנו מרבותינו שכך אירע לבעל הלכות בהיותו סגי נהור. וע"כ מצאנו בו הרבה דברים מוקשים. כגון מה שהביאו התוס' בר"ה (דף יו"ד) דפירות שנה רביעית בתר דפריק להו אסורין עד דנפק ועייל שנה החמישית (ועי' מ"ש על זה הרמב"ם ה' מ"א פ"ו הי"ח). והרא"ש פרק כיצד מברכין (סי' כ"ז) כתב בשם בעל ה"ג שאין לברך אחר כוס בהמ"ז על הגפן: ועוד כדומה:

(קו' ותירוץ):

ב ונחזור לענינינו. והנה לכאורה יש להקשות בסוגיא דילן מהא ששנינו בפ' מעשר בהמה (דף נ"ו) האחין השותפין שחייבין בקלבון פטורין ממעשר בהמה וכו'. פי' רש"י

שיש הבדל בין אחין ובין שותפין דעלמא. דאחין שירשו קודם שעשו החלוקה הם חייבין במעש"ב דחזינן כאלו אביהם קיים משא"כ שותפין פטורין דהוי כמו לקוח (עיי"ש באריכות והרמב"ם משוה אתין לשותפין ועי' בלח"מ שם). ולפ"ז נימא הכא שפיר דבעינן דצריך הכירא לענין שיהי' החלק בכורה בתורת ירושה. דאז יהיה אח"כ היורשין חייבין במעש"ב משא"כ כשיתן לו בתורת מתנה החלק בכורה הרי האח ההוא ג"כ כמו שותף בתוכם. שהרי הוא בא בתור מקבל מתנה על חלק הכפל הלז. וע"כ יהיו פטורין ממעש"ב. וא"כ הרי איכא נ"מ רבתא. כן יש להקשות לכאורה (ובמק"א ישבתי בדרך פלפול לשיטתי דכהנים פטורים ממעש"ב ולעיל דף ס"ח מוקי הש"ס להנך קראי דכי תהיינה וגו' בכהן גדול. וא"כ ליכא למימר דנ"מ לענין מעש"ב). אמנם באמת הא לא קשה מידי דמה בכך שיש נ"מ בין מתנה וירושה לענין מעשר בהמה. סוף סוף הרי יש לו מיגו בגוף הענין דאי בעי ליתבי' ליה במתנה. וא"כ יהי' נאמן ג"כ להכירו לבכור במיגו זו ול"ל קרא ואע"ג דהי' פטור ממעש"ב במתנה. מאי איכפת לי' להאב בזה. והואיל דבגוף נתינת הנכסים נאמן במיגו ממילא יהי' הדין גם לענין מעש"ב כמו ירושה. וזה ברור ולא קשה מידי:

קושיא :

ג אך הא קשיא לי. ששנינו במשנה (בב"ק דף ק"ח) האומר לבנו קונם אי אתה נהנה משלי אם מת יירשנו. וא"כ שפיר מצינו למימר דבעינן קרא בכה"ג היכא שהאב הדיר את הבכור בהנאה דאעפ"כ מותר לירשו. דהשתא אי משום מכיר יוכל לומר זה בני בכור הרי זה נוטל פי שנים. ואי בתורת מיגו דאי בעי יתן לו במתנה. הרי בכה"ג אינו נאמן דבמתנה לא יוכל ליתן לו לפי שהדירו הנאה. ולכאורה יש לומר דהואיל שהדירו הנאה אזי הא גופא אסור לו להאב להעיד עליו שהוא בכור דנמצא מהנה אותו. ואעפ"י דאמרינן בתוספתא (יו"ד רכ"א סעיף ד') דיכול המדיר הנאה להעיד להמודר כל מיני עדיות. הנה שאני התם דכיון שיודע לו עדות מחוייב הוא להעיד.

משא"כ הכא הרי פשיטא דאע"ג שיש רשות להאב להכירו לבכור מ"מ אינו מחוייב בדבר ורשאי לשתוק וא"כ יהי' לו אסור להעיד. כן י"ל לכאורה. אבל הא בודאי ליתא דפשיטא דבכ"מ רשאי להעיד אף כשלא מוטל עליו הואיל דמה שמגלה האמת הידוע לו לא חשיב מהנה. ועיי"ש בש"ך דמפרש ג"כ דלאו משום החיוב מותר להעיד. וא"כ ה"נ פשיטא דהאב רשאי להכירו והדק"ל: ונראה לענ"ד דבכה"ג שהאב הדירו בהנאה בחייו כיון שהבן לא מצי לקנות בנכסי אביו רק משעה שמת וקודם לכן הם לגבי' כמאן דליתניהו משום שנאסרו עליו בהנאה. הנה מסתברא דנכסי האב הללו יהיו נקראים

אצלו כמו ראוי ולא כמוחזק. וע"כ אף משום טעמא דיכיר לא יטול הבכור פי שנים. כדאמרינן בעלמא אין הבכור נוטל פ"ש בראוי וכו'. ומצינו כה"ג בב"ק (דף מ"ב ע"ב) דכופר חשיב ראוי הואיל דבשעת מיתה משתלם ה"נ כה"ג כאן רק בשעת מיתה ניתרין הנכסים לגבי'. הגם דאיכא למדחי דהא סוף סוף הרי קרינן בזה אשר ימצא הואיל דלגבי המוריש הי' בעין בחייו. אעפ"כ מאן דאמר הכי לא משתבש והסברא מסייעתו הואיל שהיו הנכסים הללו על היורש אסורים בהנאה כמאן דקליין דמו. ועי' ר"פ הכותב בכותב לאשתו דין ודברים אין לי בנכסיך וכו' ובמותך אינו יורשה. ומשמע אי לא כתב ובמותך אז יורש אותה. והרי להסברא שכתבתי להוי כמו ראוי דאין הבעל יורש בראוי. וה"נ הרי בחייה הנכסים אלו לגבי' כמאן דליתניהו. אך יש לחלק בין הכא להתם. דהתם הרי מ"מ רשות בידו ליהנות אף בחייה מנכסיה אלא שאין לו חיוב עליהם. משא"כ הכא שהנכסים אסורים עליו בהנאה והרי הם נגדו כאלו נשרפו כן נראה לי:

(קו' ותירוץ):

ד תו קשיא לי לכאורה מהא דאמרינן ספ"ד דנזיר האיש מגלח על נזירות אביו. ובעי רבא בכור מהו שיקח בזה פי שנים. ומסיק התם דהבכור נוטל פי שנים במעות סתומין אלו שהפריש אביהם לקרבנות נזירותו. והשתא קשה לימא הש"ס הכא דבעינן קרא כה"ג לענין שהיה הוא ובניו נזירים דמהימן ליטול הבכור פ"ש. דע"י מתנה לא מצי למיתב לי' דהא כל זמן שהוא חי הרי המעות הללו מופרשין לצורך תגלחותו ואין בם זכיה רק משעה שמת. וי"ל הואיל דהך דינא דהאיש מגלח על מעות אביו הוא רק הלכה מפי הקבלה כדאיתא התם לא שייך למוקמי קרא דאתי ללמד על כה"ג. ובדרך פלפול י"ל כעין מה שכתבתי לעיל. דהואיל דמוקמינן הך פרשתא בכה"ג לא מצי למימר דאיירי ג"כ בנזיר. עפ"י מה שכתבתי במק"א. דלכתחלה אין לו לכהן לידור נזירות הואיל דלא מצי למימר שיקיים מצות גילוח דהוי אצלו תרתי דסתרי מצד כהונה אסור לגדל פרע ומצד נזירות יהי' מחוייב לגדל פרע. ואעפ"י שמצינו בכ"מ כה"ג שהי' נזיר. היינו בדיעבד אבל למוקים קרא בכה"ג דאי עבר וכו' זהו הי' דוחק להש"ס. כדאמרינן בעלמא (יבמות דף ע"ח) דאי לא כתב קרא. ובהך מילתא דבכור נוטל פ"ש במעות נזירות יש עוד לדקדק להוי כמו ראוי ובמק"א יבואר זאת:

סימן מ

ב"ה. לאחי הרב ר' דוב בעריש שיחי':

רב שמחה נתת בלבי עם מכתבך הנחמד כו' ונשוב לדבריך בד"ת. ע"ד הקושיא בסוגיא דקיימו ולא קיימו בדברי התוס' ד"ה אי דקטלה. דמ"מ איכא לאוקמא דבשעה שהרגה התרו בו על הלאו דלא יוכל לשלחה ולא אתרו בי' על חיוב מיתה דפטור ממיתה וחייב מלקות וכמ"ש הרמב"ם פי"ו מה' סנהדרין. זה הוא תוכן קושיתך. יותר הי' להקשות דר' יוחנן אדר' יוחנן. דר' יוחנן הוא דסבר הכי בחולין (דף פ"א) דמלקין אותו. והכא אליבא דר' יוחנן קיימינן דסבר ביטלו ולא ביטלו. ונראה לתרץ דהא הכא אין צריך התראה כלל בשעה שמבטל העשה רק בשעת עבירת הלאו וכמו שביארו רש"י ותוס' לעיל לנכון אליבא דר"י. וא"כ מסתמא לא מיירי שהתרו בו בשעה שהרגה על הלאו דלא יוכל לשלחה. אלא תימא שלא הותרה כלל וכיון דלא התרו בו כלל שוב איכא למימר דשוגג היה דמהאי טעמא הוא דפטור ממיתה בלא הותרה דשמא שגג ולא נתכוון כלל לעשות מעשה זו. עיין רמב"ם פי"ב מה' סנהדרין ה"ב ובלחם משנה ע"ש היטב ויש להאריך:

והנה הגאון מהר"ע איגר הקשה הא משכחת לה כשהיתה טריפה דשפיר אינו מחוייב מיתה בקטלה. וזו קושיא אלימתא. ונ"ל לומר דמילתא דמסתבר הוא הואיל דקיי"ל טריפה אינה יולדת הילכך אינו מחויב בכה"ג להחזירה ולקיים ולו תהיה לאשה דאין אשה אלא לבנים והיכא שייך למימר דהתורה חייבתו לדור עם אשה כזו. והואיל שנטרפה נסתחפה שדה ואינה ראויה לבעל. ולכאורה צ"ע בש"ס דכתובות דאמרינן יצא כסף קנסה בכתובה הואיל דלא שייך חששא דשמא תהא קלה בעיניו להוציאה. ולמ"ש הרי כשנעשית טריפה תו יכול להוציאה וא"כ בכה"ג אמאי לית לה כתובה. אך י"ל דמ"מ הרי בשעת מעשה כשקידשה לא היתה טריפה. אך עדיין צ"ע בטריפה קודם הקידושין מהו. ותו באם היתה טריפה בשעה שאנסה מהו. אך לסברתי ניחא דבכה"ג אינו מחויב לנושאה. ויש לעיין בכל זה שהוא לכאורה דבר חדש: וקשיא לי למאן דתני ביטלו ולא ביטלו האיך מלקין אותו אף כשביטל. הא העדות הוי חצי דבר דהעדים הראשונים המעידים שעבר הלאו עדיין אין ממש בהגדתם. וגם בעדות אחרונים המעידים על ביטול העשה אין שוב הגדה בפ"ע ורק ע"י שניהם נגמר חיוב מלקות. איברא דלשיטת הר"י בב"ק (דף ע' ע"ב) ניחא אף הכא הואיל שראו כל מה שיכלו לראות באותו זמן דבר קרינן בהו. אבל לשיטת הרי"ף קשה מאי נ"מ איכא הכא בעדים הראשונים לבד. וגבי אונס שגירש יש לומר דנ"מ שהאשה פנויה וכן לענין גזל או משכון או גזל הגר. יש נפקא מינה לענין גוף הממון. אבל גבי שלוח הקן מאי איכא למימר ודוחק לומר דאין ה"נ אינו מחוייב רק בכת אחת. ויש לעיין בזה: והנה להרמב"ם ריש ה' תמורה שכתב דמשו"ה לא מיקרי לאו דתמורה לאו הניתק לעשה הואיל שאין העשה שוה ללאו דשותפין שהמירו

חייבין מלקות ואינם עושים תמורה. ולפ"ז קשה אמאי מקרי לאו זה דלא יוכל לשלחה ניתק לעשה הא העשה דעמוד והחזר ליתא בכהן. אמנם י"ל דלא דמי דבשלמא התם בתמורה הא דשותפין אינם עושים תמורה הוא משום דבהדיא הוציאם הכתוב מכלל העשה ולא שייך גבי' העשה כלל כמבואר בתמורה (דף י"ב) אבל הכא בכהן אטו מיעטו הכתוב מהעשה הלא העשה חלה עליו כמו על כל ישראל אלא שאינו יכול לקיימה העשה בפועל מחמת שאסורה עליו באיסור גרושה. ולכן שפיר העשה שוה ללאו אלא בכהן הוא מדחי אותה אבל לעולם היא רביע עלי'. תו יש לחלק דהתם כונת הרמב"ם הוא דהא יכילנא למשכח לגבי כל אדם שיעבור על לאו דתמורה ולא יקיים העשה. כגון אם יכניס עצמו בין שותפין או ימיר בשל צבור. ולכן אף במקום דיכול לקיים העשה תו לא מיקרי הלאו ניתק לעשה משא"כ הכא נהי דבכהן ליכא האי עשה הא מ"מ גבי ישראל לעולם אית בי' האי עשה ולכן מיקרי גבי' לאו זה ניתק לעשה. ובהא נוכל לדון ג"כ על מה שרצה השאגת ארי' לחדש דלסברת הרמב"ם הנ"ל לא מיקרי לאו דבל יראה ניתק לעשה דתשביתו הואיל דהעשה ליתא בנשים דמצות עשה שהזג"ג היא וא"כ אין העשה שוה ללאו. אולם למה שבארתי בכונת הרמב"ם אין לדמות זה לזה דמה ענין נשים לאנשים סוף סוף אצל אנשים העשה שייכה בכל ענין משא"כ התם בתמורה וכמ"ש:

הנני מוכרח למהר ולקצר כי כעת אחר הסליחות יצאתי מביהמ"ד לביתי לכתוב מכתבי זה. ומיד אשוב לביהמ"ד לשבת שמה כל היום. חיי בשלום ובהשקט ולב טוב:

מנאי אחיך זכריה ישעיה הכהן פה מינסק שבעה עשר בתמוז חקצ"ד:

סימן מא

בעז"ה מוצאי ש"ק ב' מרח"ש תרטית מינסק:

כבוד ידידי הרב המופלג ומובהק גמיר וסביר מובא. דייק שמעתתא בדעת רחבה. היקר וחביב קש"ת מוהר"ר יהודה מעשיל כ"ץ נ"י:

אחרי אשר דבריו החביבים לי חדלו ממני זה כמה. הנה קראתי לתיאבון מכתבו האהוב מן שבוע עברה. והנה ידעתי מאד אשר לבב נבון כמותו ימצא טוב טעם בדברי פלפולים כאלה אשר כתבתי אליכם. האומנם כי כאשר נבוא לפרר המצאות כאלו בחזקת יד הביקור החזק הלא נוכל נכה בם זאת לא נעלם מאתי. וכן בנ"ד כשנבין על בורי' קושיית הצ"צ לא יחולו תירוצים הללו. אבל אני אומר כי בין כל שארי חידושים בדרך החריפות המשובח אשר יגילו הלומדים בם. ראוין הם דברים כאלו להיות נמנין בתוכם. וכאשר אערוך החידושי תורה שלי אי"ה הנה כמו אלה יעמדו על הר הברכה בפ"ע בקונטרס

אקראהו. עוקר הרים. למען אשר ימצאום הני דמחדדי טפי ויפלפלו כאות נפשם. והנה כבוד מע"ל העיר בדבריו:

א בהיות כי הר"ש כתב בפרק שביעי דמס' תרומות בטבל וחולין ונפלה תרומה לתוך אחת אז אין תולין בהטבל הואיל שיגרע עי"ז ולפ"ז ה"נ בנ"ד כאשר קופה א' היא ספק מדומע אז לא תלינן בה. הנה לבד שיש לחלק בין הנושאים וכמ"ש מע"ל בעצמו. הנה ימצא בהנך בבי שלמד לנו הרמב"ם שם ספט"ו כמה גווני דאמרינן הכי תולין המקולקל וכו' אף היכא שמוסיפין עי"ז איסור להמקולקל כגון בהא דשתי קופות אחת טמאה ואחת טהורה ונפלה סאה של תרומה לתוך א' וכו' אומרים לתוך הטמאה נפלה אע"ג דהשתא ניתוסף איסור תרומה ועוד נ"ל להביא ראי' מפורשת דאף בספק איסור תלינן עכשיו איסור ודאי. מדאמרינן (שם ריש דין ט"ו) ב' קופות שנפלה סאה תרומה לתוך א' מהן ואין ידוע לאיזהו נפלה ואח"כ נפלה סאה שני' ונודע לאיזהו נפלה אין אומרים למקום שנפלה שניה נפלה הראשונה והיינו דלא תלינן למפרע. והשתא אי נימא דבכ"מ לא עבדינן מספק איסור ודאי איסור ע"י סברא זו דחולין וכו' הרי פשיטא דגם הכא אין אומרים למקום שנפלה שני' נפלה הא' ולהכריע אותה שהיתה ודאי איסור מקודם תחת אשר היתה רק ספק עד עתה. ואע"ג דהשתא דידעינן שנפלה בה השניה הרי הוא ודאי איסור. מ"מ הא עד עכשיו היתה רק ספק איסור ואנו באין להחזיקה לודאי אף מקודם. א"ו דבכל מקום אמרינן תולין המקולקל אף בספק מקולקל. ורק הכא הטעם הוא דלא אמרינן תולין למפרע ודו"ק. ולע"ע לא עיינתי בדברי הפוסקים היכא אמרי בכה"ג בספק איסור. ובלי ספק לא אישתמיט להו חקירה זו:

ב והנה התירוץ השני שלי לקושיית הצ"צ מיוסד על דברי הרמב"ם ספי"ד מה' תרומות וכמדומני אשר במכתבי לאחי נ"י רמזתי בקוצר אשר יש לי אריכות דברים בדברי רבינו שם שהערתי עליו כמה קושיות. ויפה כתב מע"ל שלא הגיע עד תכונתם. ואעתיק לו מה שכתבתי אז בחידושים שלי בהאי ענינא. ולענ"ד הם ת"ל דברים ברורים. ואלו תוכן דברי: בלשון הרמב"ם פי"ד ה' תרומות דין ט"ו. סאה תרומה שנפלה לתוך הכרי ואמר תרומת הכרי זה לתוכו במקום שנפלה שם אותה סאה נסתיימה תרומת הכרי ונדמע הכל בתרומה שנפלה ובתרומת הכריוכו'. והנה יש להעיר בזה איזה ענינים:א) לפי מה דפסקינן לעיל דידיעות מחלקות ומפסיקין הצירוף (עיין לעיל דין וא"ו) א"כ האיך כאן מצטרף אותה סאה שנפלה עם תרומת הכרי דע"כ איירי דידע מנפילתה מדנסתיימה תרומת הכרי עי"ז. ותו למה לן צירוף כלל הא בתרומת הכרי גרידא יש כדי דימוע שהיא עכ"פ א' מששים ותרומה אינה בטילה רק באחד ומאה. ונ"ל לתרץ דחדא מתרצת

חברתה. דהא דידיעות מחלקות הצירוף היינו כשאין גם בנפילה שני' כדי דימוע אבל כשנפילה שניה לבדה מדמעת אז גם הראשונה ניתוספת עליה (וכעין שמצינו דאם עלה עד רובא מצטרפין אף שהי' ידיעות בינתים עיין לעיל דין ה' ומש"ש) ונפ"מ באם נתערבו אח"כ חולין בשוגג צריכין כדי לבטל שתי התרומות. או באם נפל מכרי זו למקום אחר דמדמע לפי חשבון (לעיל דין ג'). ב) תו יש להעיר הך סאה שנפלה אי יש בהכרי כדי ביטול נגדה ואעפ"כ אמרינן דנסתיימה התרומה של הכרי ונדמע אח"כ הכרי בשתיהן או בעינן דוקא שלא יהיה בהכרי כדי ביטול הסאה שנפלה ונעשה דימוע ורק אז נגרר אח"כ עשיית תרומה שניה אבל כשנתבטלה הסאה שנפלה הרי כמו שאינה ואין עוד גרם שתסתיימה התרומה:

ויבואר הכרעת ספק זה בשום עין על תוכן האי דינא להבינו על בוריו. ג) ולכאורה אין מובן כלל מאי ענין הסאה שנפלה אל מה שהתרומה תסתיים עי"ז ומועילין דבריו. ואלו לא נפלה הסאה בהכרי לא נסתיימה התרומה מה ענין זה לזה. ואמנם אמיתת הדברים כך הוא. דאנן פסקינן (לעיל פ"ג ה' ח') האומר תרומת הכרי זה לתוכו אם לא ציין מקום לא אמר כלום. והיינו שאין זה ענין הפרשה כלל כשלא מזכיר שום מקום להתרומה ובמה הבדיל הכרי ממצבו הראשון ולכן אין בדבריו כלום. וזה קאמר הכא בהירושלמי. סאה תרומה שנפלה בתוך הכרי ואמרו הבעלים מקום שנפלה אותה סאה שם תהי' תרומת הכרי (והנך תיבות במקום שנפלה שם אותה סאה אינם דברי התנא. רק הוא סמיך אדלעיל לדברי הבעלים וה"ק ואמר תרומת הכרי זה לתוכו במקום שנפלה אותה סאה. אז אמרינן אשר) נסתיימה תרומת הכרי. כלומר שיש ממש בדבריו וחל קריאת שם התרומה. דהוי אמינא דלא אמר כלום הואיל דלא ידעינן מקום המיוחד של התרומה ודמי כאילו אמר תרומת כרי זה לתוכו ולא ציין מקום דאין ממש בדבריו. לזה קמ"ל דלא דמי דבשלמא התם הרי אפי' כלפי שמיא לא גליא איה מקום כבודה של התרומה ואין כאן יחוד מקום כלל. משא"כ הכא הרי באמת התרומה בעצמותה היא מובדלת ומיוחדת במקומה סמוך להסאה שנפלה שכך ייחד לה הבעלים מקום אלא דאנן לא ידעינן היכן היא. בכה"ג שפיר הועילו דבריו וקרא שם ונעשית תרומה במקום שהיא דבכל מקום שהיא בי' גזא דרחמנא הוא ואם יבוא אליהו וידע מקום הסאה שנפלה יוכל להרים סמוך לה התרומה. כך היא סברת הירושלמי והשואל בדרך איבעי' לא ידע להכריע מסברא.

ומעתה יאירו כשמש בצהרים דברי השואל והמשיב ופסק דינו של רבינו הרמב"ם:

ג ומעתה אחר אשר זכינו להבין דעת קדושים בדין זה מעתה הנה נוכל להקשות לפי ביאורי הלז. אמאי נקיט דוקא סאה תרומה שנפלה הא אפילו אי היתה חולין נמי היינו

אומרים דנסתיימה תרומת הכרי במקום שנפלה אותה סאה. הואיל דאין לנו שום תועלת מאותה סאה שנפלה רק שהבעלים מציינין סמוך לה את תרומת הכרי. ואם כן אף אם אותה סאה היא חולין סוף סוף ג"כ שייך שפיר קביעות מקום סמוך לה. ומדנקיט דוקא תרומה משמע דתרתי בעינן שיהיה ע"י הסאה שנפלה קביעת מקום וגם אשר אותה שעה תהיה תרומה ויהיה עי"ז כעין גרירה דנימא דתרומת הכרי נסתיימה ע"י התרומה שנפלה (וכעין הא דתרומת הכרי זה. והכרי הזה בזה המקום שנסתיימה תרומתו של ראשון שם נסתיימה תרומתו של שני. עיין לעיל פ"ג דין טי"ת). והואיל דבעינן דוקא שהסאה שנפלה תהיה תרומה ושעי"ז תהיה תרומת הכרי נגררת ונסתיימה. הנה מסתבר דבעינן שלא יהיה בהכרי כדי ביטול הסאה תרומה שנפלה דבלא"ה הרי הוא כמאן דליתא.ונפשוט ספיקא דידן דלעיל:

ואמנם לולי דמסתפינא אמינא דבאמת לא בעינן כלל שתהיה הסאה שנפלה תרומה דאפי' חולין היה ג"כ הדין הכי דנסתיימה אצלה תרומת הכרי כדברי הבעלים. אלא דהירושלמי נקט תרומה מטעם אחר לאורחא דמילתא. דיש להבין מאיזה סיבה ירצה הבעלים דוקא לקרוא שם להתרומה בכה"ג ולמה כל הטורח הזה. ונראה ברור דהואיל שנתערב בכרי זה סאה תרומה תו לא יוכל להרים התרומה מיני' ובי' דשמא היא מהתרומה שנפלה. וגם אי אפשר לקרוא שם ולקבוע מקום בצפונו או בדרומו דשמא שם היא הסאה תרומה שנפלה. לכן אין ברירה אחרת רק לתרום ממקום אחר. וע"כ כשהבעלים אינם רוצים להחזיר אחר פירות אחרות וממהרין להוציא את הכרי מידי טבלו הנה זאת הביא אותם למצוא תחבולה לייחד תרומת הכרי בתוכו. וע"כ אמר תרומת הכרי זה לתוכו במקום שנפלה שם אותה סאה דאז ידעינן בודאי כי סמוך לאותה סאה כולה טבל ושפיר חיילה התרומה. והנה כל זה הוא רק באם הסאה שנפלה היתה תרומה אבל אם היתה חולין כמו הכרי הרי יוכלו הבעלים לתקן הכרי מיני' ובי' ואף אם היתה הסאה שנפלה חולין מתוקנים אעפ"כ יוכל לתקן הכרי מתוכו ויפריש כמדת הסאה שנפלה וכמדת התרומה דאז כל שאר הכרי מתוקן ממנ"פ (אם הסאה שנפלה נשארה בהכרי ש"ד ואם הרים אותה הרי הרים זולתה כמדת התרומה) משא"כ אם הסאה שנפלה היתה תרומה הרי אין להכרי שום תיקון דסוף סוף ישאר הכרי מדומע דשמא נשארה שם הסאה שנפלה לכן למה לו הטורח להרים הילכך אמר סתם תרומת הכרי לתוכו במקום שנפלה אותה סאה. ורק מטעם זה נקיט הירושלמי בסאה תרומה דנחתינן לדעתי' דבעה"ב האיך הוא אורחא דמילתא אבל בגוף הדין מצינו למימר דאף בסאה חולין הדין הכי דנסתיימה תרומת הכרי:

כן נלענ"ד אמיתת הענין על בוריו עפ"י עומק הסברא והעיון. הגם כי לפי הצעת דברים אלו יהיה נהרס התירוץ המחודד שתירצתי קושיית הצ"צ עפ"י דברי רמב"ם אלו. הנה דרך העיון הישר לחוד ודרך הפלפול לחוד אלו ואלו יעלו לרצון וקרבין על שלחן מלכים מאן מלכי כו'. הנה העתקתי למענו מה שחדשתי בענין זה ומובטחני כי בר הלבב כמותו יודה ויאמר הן הן הדברים שנאמרו בצדק ובמשפט העיון הבהיר והצהיר. ועוד יש לי אריכת ענין בסיומא דהך פירקא של הרמב"ם ואכ"מ מאפס ענין הנני חותם בשלום ויברכהו אל עולם. כנפשו היפה ונפש הדוש"ת. זכריה ישעיה הכהן יאללעש:

סימן מב

להרב ר' ברוך כהנא ממינסק (בעהמח"ס מקור ברוך):

קבלתי ברצון אגרתך כו' וזאת היא תוכן דבריך לתרץ קושיי' מהרש"ל על שיטת הטור בדין מודה בקנס ואח"כ באו עדים שכתב הטור דפטור רק היכא דמחייב א"ע במידי. והקשה עליו מהא דפ' שבועת העדות דמיבעי' לן משביע עדי קנס למ"ד מודה בקנס ואח"כ באו עדים פטור מהו. ולשיטת הטור הלא יקשה ממ"נ במאי קא מיירי אי בגוונא דלא מחייב א"ע כלל בהודאתו הא בכה"ג לא מהני הודאתו כשבאו עדים אח"כ ואי בגוונא דמחייב א"ע בקרן א"כ יתחייבו העדים משום הקרן. ובכדי לתרץ קושיא זו הארכתי מקודם לפלפל בדברי התוס' ר"פ א"נ גבי ועל אשת אחיו. והך מילתא חדתא שכתבת לבאר דבריהם ע"פ מאי דפסקו במקנה דבר שלא בא לעולם עם דבר שבא לעולם אז קונה שניהם. הנה כמדומני כד הוינא טליא ראיתי המצאה זו בס' מנחת אהרן על מס' סנהדרין וכעת אין בידי הספר הלז לעיין בו. דהא אין הדבר מובן דהא בסמ"ע סי' ר"ג מבואר באמת דדוקא מקרקעי ומטלטלין נמשכין יחד אחר קנין המועיל רק גבי חד מנייהו. אבל דשב"ל עם דבר שלא בא לעולם לכ"ע לא קנוי הדבר שלב"ל כיון שאין בו תפיסת קנין כלל וכמו שביאר הסמ"ע באריכות. ואתה הזכרת בהחלט בשם הסמ"ע דקונה שניהם: ובעיקר דברי התוס' דסיימו ממ"נ תיקשי סיפא גבי בתו דאי קנסה לאביה הרי זוכה לעצמו ואי לעצמה הא מפותה היא ומחלה. הנה אמרתי להעיר בדבר חדש דלעולם קנסה לעצמה ואע"ג דמפותה היא מ"מ לא שייך כאן למימר דמחלה כמו בכל מפותה דעלמא. וטעמא דמילתא דענין המחילה בזה הוא כמו שבור כדי על מנת לפטור דמהני התנאי ומיפטר מכח התנאי. והנה בפ' המגרש קבעי הש"ס ה"ז גיטך ע"מ שתאכלי בשר חזיר אביי אמר היא היא כלומר דהוי כמפליג בדברים ואינו תנאי ורבא אמר אפשר דאכלה ולקי. הרי דלאביי היכא דיש איסור בדבר הוי התנאי כמאן דליתא.

וה"נ כאן במפותה בביאת איסור כי האי כמו בבתו האיך מהני התנאי למיפטרי'. איברא דמצינו למידחי הלא רבא פליג התם וקאמר אפשר דאכלה ולקי ואנן פסקינן כוותי'. ואמנם הרי הש"ס פריך התם דהוי מתנה על מה שכתוב בתורה ומשני שאני הכא דמי קאמר לה לא סגי דלא אכלה לא תיכול ולא תגרש. והנה התוס' הקשו התם אמאי בקרע כסותי ע"מ לפטור פטור הא נזקין דאורייתא והוי מתנה עמ"ש בתורה ותירצו כו' עיי"ש. ויש לתמוה עליהם מאי קושיא הא מסיק הש"ס דמש"ה לא חשיב כאן מתנה עמש"כ בתורה דלא תיכול ולא תיגרש וה"נ בקרע כסותי. אטו לא סגי דלא יקרע לא יקרע ולא יפטור. אך באמת קושייתם נכונה דהא כונת הש"ס הוא דגבי גט ע"מ שתאכלי בשר חזיר הרי אין האיסור וקיום הגט נקשרים בעצמותן זה בזה רק הוא ע"פ התנאי שלו תלה זה בזה ולכן שפיר לא תיכול ולא תיגרש. משא"כ בנזקין הרי עשיית ההיזק וחיוב התשלומין תלוין זה בזה בעצם ושפיר הוי מתנה על מה שכתוב בתורה. ושפיר הקשו התוס' דבכה"ג אפי' לרבא לא יועיל התנאי. ולפי הבירור הלז ה"נ בנידון דידן במפותה גבי בתו דדמי לקרע כסותי ע"מ ליפטר שפיר לא מועיל התנאי אפילו לרבא דמודה לאביי בכה"ג היכא דלא שייך לא תיכול ולא תגרש. ואין להקשות הא גם בקרע כסותי ע"מ לפטור איכא ג"כ איסור בל תשחית ודמיא לע"מ שתאכלי בשר חזיר ואעפ"כ מועיל התנאי לפטור. ז"א דהך בל תשחית הוא לאו שבכללות ומן האיסורין הקלים ובודאי אין זה דומה כלל לאכילת בשר חזיר. ותדע דהא בעל מנת שתבעלי לפלוני (ופרש"י בין בזנות, בין בנשואין) אפי' אביי מודה דבעינן שיתקיים התנאי ואע"ג דמ"מ איכא איסור פנויה ולהרמב"ם הוי דאורייתא איסור קדשה. גם מצינו למיקם כגון דעביד למירמי אימתא אאינשי ביתי' דמותר כדאי' (בשבת ק"ה) ואין להאריך:

ואמנם מה שחשבת לתרץ קושיי' הרש"ל הנ"ל בשם הגאון ר' משה חפץ דהכי היא איבעיות הש"ס כגון בנערה שנתארסה ונתגרשה דקנסה לעצמה ובושת ופגם לאביה והשביעה היא לעדי קנס דבכה"ג שפיר אי מודה מפטר הואיל דמחייב א"ע בבושת ופגם ואעפ"כ משום הך ממונא דבושת ופגם לא מחייבי העדים הואיל דשייך לאביה והוא לא השביעם. אלו תוכן דבריך ונאמרו בהשכל בדרך פלפול לכאורה. אבל איך תהי' מעלה ארוכה לדברי הש"ס להלן בהך ענינא דמקשה מהא דחצי נזק והשתא לשיטת הטור קשיא הא התם לא מחייב א"ע במידי ולכן לא מיפטר בהודאתו ושפיר מתחייבי העדים בכה"ג. ועיין במשנה למלך ה' גניבה שהקשה על הטור כך ואין בידי כעת ס' ים של שלמה לב"ק לעיין בו דבאמת קושיתו על הטור מתחלת האיבעיא יש לתרץ בפשיטות לעולם דהש"ס איירי היכא דמחייב א"ע בקרן וקבעי אי מתחייבי העדים גם על הקנס

בפ"ע כגון שאמר להם משביע אני וכו' שיש לי ביד פלוני תשלומי קרן ותשלומי כפל והם השיבו לו שבועה שאין אנו יודעין שיש לך ביד פלוני תשלומי קרן ותשלומי כפל דבממונא כה"ג הם חייבים על כל אחת ואחת כשהשיבו לו על כל פרט ופרט חיטין ושעורין וכוסמין. [ודוחק לחלק דהתם כל מין היא תביעה בפני עצמה ואפשר להיות זה בלא זה משא"כ קרן וכפל דהא בלא הא לא סגי וכולה חדא תביעה היא ואין סברא זו מוכרחת ואין בה ממש]. כן יש לתרץ תחלת האיבעי'. אבל הרי עדיין הקושיא עצומה מדברי הש"ס בתר הכי דפשיט לי' מחצי נזק והרי התם לא מפטר בהודאתו וכמ"ש המשנה למלך. וי"ל בדרך פלפול דה"ק הש"ס מדתני נזק וחצי נזק משמע דתרווייהו קתבע היינו שאותו שור גופי' הזיק לו שתי פעמים ובפעם הראשון עדיין תם הוא וחייב ח"נ ובפעם השני הועד וחייב נזק שלם והשתא בחצי נזק כי האי שפיר מיפטרי הבעלים בהודאתו כיון דמחייב א"ע ע"י ההודאה דעי"ז יהי' מתחייב נזק שלם על הפעם השלישית ולכן תועיל ההודאה לפוטרו כמו בכפל וקרן. ואין להאריך לנבון כי"ב. הנה לקחתי לי מועד על שעה חדא להפיק רצון נפשך היפה ולהשיבך מפני הכבוד. ואתה שא נא אם לא ירביון דברי כחפצך כי עיף אנכי מטרדת עיונים שונים ועבודה רבה. והנני חותם בברכה נאמנה יהי עיני ה' עליך מראשית השנה עד אחרית השנה תצליח בלמודך אך להועיל. להוציא כשרון נפשך אל הפועל. כחפץ הדוש"ת:
זכריה ישעיה הכהן יאללעש מינסק תר"ט:

סימן מג

לכבוד ידידי איש בריתי הרב המופלג וחכים טובא. ידיו רב לו בהויות דאביי ורבא מוה' מרדכי נ"י פינס:
על דבר חידושו אשר כתב אלי בסוגיא (דנדרים נ"ד ע"ב) לתרץ תמיהת הר"ן על הרמב"ם ה' נדרים ובקשני להשיבו איך נראין דבריו לדעתי. הנה רצונו של אדם זהו כבודו ואני משיב לו בזה כאשר עם לבבו:
תוכן דבריו הוא אשר לפי תירוצו של אביי בשר עוף שוה לבשר בהמה לכל מילי ואפילו לאמלוכי ל"צ השליח וביום הקזה לבד אע"ג דבשר עוף מזיק ליה מ"מ שלוק יפה לו והילכך השליח עכ"פ מימליך ולכן אסור בעוף לעולם ושפיר פסק הרמב"ם. דלא מיבעיא שלא ביום הקזה ה"ז כבשר גמור אלא אפי' ביום הקזה מ"מ בשלוק יכול לאכול ולכן אסור בכל עוף את"ד. ולדעתו לעולם נכלל בשר עוף בסתם בשר בלשון ב"א עד שהשליח א"צ אפי' לאימלוכי כלל. רק ביום הואיל דמזיק לי' ואלו שלח שליח אחר סתם בשר לא

היה קונה בשר עוף ורק על בשר עוף שלוק הי' מימלך לכן אסור. וא"כ נאמר דלרשב"ג מותר דסבר כת"ק דמתניתין דכל לאימלוכי לאו מידי הוא. ודברים אלו אין להם שחר דאטו מפני דזה אינו יכול לאכול ביום הקזה בשר עוף בשביל כך לא נכלל בלשון בשר גם בשר עוף. והך דלאימלוכי לא מועיל רק להכריע אותו ספק אם זה נכלל בלשון בני אדם או לא אז הפלוגתא כשדרך השליח למלוך דלרע"ק מינו הוא ולהת"ק לאו מינו. אבל אם לעולם הוא נכלל בלשונו עד שאפי' השליח א"צ לימלך בכל זמן ורק בשביל אותו מקרה שהקיז דם צריך הוא לימלך פשיטא דאסור לכ"ע. וכל זה הוא אפי' אם נניח כרצון מע"ל אשר אעפ"י דבכל זמן בשר עוף הוא בכלל סתם בשר לגמרי וא"צ השליח לאימלוכי מ"מ ביום הקזה מיהת צריך לימלוך. אמנם באמת אמינא טפי מזה דמעיקרא דדינא פירכא דאילו הי' בשר עוף נכלל בסתם בשר אז א"צ השליח לאימלוכי אפי' ביום הקזה. וכן מפורש בר"ן דבשר מלוח אפי' ביומא דהקזה אסור הואיל דבשאר יומי בשר סתם הוא ול"צ שליח לאימלוכי עלי'. ומשמע ממנו דאפי' ביום הקזה א"צ המלכה. וא"כ לדברי מע"ל ה"ה בשר עוף. ואפי' אי נימא דמ"מ רשב"ג פליג אהא וסבר הואיל דביומי' מזיק לי' וצריך השליח לאימלוכי הילכך לא נדר על זה. הנה מ"מ אין זה שייכות לפלוגתא דת"ק ורע"ק דמתניתין. דבמתניתין לא פליגי במציאות אי השליח מימלך או לא רק הא פשיטא להו דדרך השליח לאימלוכי ולבד בזה פליגי אי כל לאימלוכי מיני' הוא או לא. וה"נ בברייתא פשיטא להו נמי דעל בשר עוף השליח מימלך עכ"פ לעולה. ורק בכי האי אתרא פליגי ובפלוגתא דת"ק ורע"ק דמתניתין והיכא דלא מימלך כלומר בשביל דמנהג הלשון דזה לא נכלל בהאי מין כלל וכלל) אז לכ"ע מותר בי' דלשון ב"א באותו מקום אינו כולל כלל דבר זה ואם אפי' לאימלוכי א"צ השליח אות הוא דזה נכלל לגמרי בלשון נדרו ואז אפי' כשמזיק לי' מ"מ אסור כמ"ש הר"ן בבשר מליח ביום הקזה. ועכ"פ הא מבואר מן הגמרא דבשר עוף השליח מימלך עלי' והת"ק ורשב"ג בפלוגתא דת"ק ורע"ק פליגי אי כל לאימלוכי מיניה הוא. עד שאני תמה על מע"ל האיך חפץ להעמיס כונה זו באוקימתא דאביי ולא שם אל לבו תחלה דברי הש"ס דאמרי' הני תנאי כהני תנאי. ואי אביי באמת אינו משוה פלוגתא זו למתניתין עכ"פ הי' לו לומר בדרך דחי' על הס"ד של הש"ס. ואמנם באמת דינו של הרמב"ם איננו תמוה כ"כ דסתם ופסק דבעופות בכ"מ אסור הואיל דקושטא דמילתא הכי הוא דבעופות בכ"מ מימלך השליח משא"כ דגים איכא אתרי דאפי' מימלך לא ימלך השליח הואיל דלא חשיב בכלל בשר כלל. וכן ראיתי שתירץ הגאון בביאורו ליו"ד פסקו של הרמב"ם אבל מע"ל בתירוצו עדיין לא העלה ארוכה לתמיהת הר"ן דהרי הרמב"ם כתב מפורש דגם בקרבים אסור בכ"מ ובקרבים

להדיא אמרי' בש"ס דלעולם השליח צריך למימלך כדקאמר אביי מי לא מודה רע"ק וכו' הרי דאין זה בכלל סתם בשר בשום זמן מהזמנים והואיל דהרמב"ם כייל זאת בהדי עוף הרי סבר דגם בעוף הכי הוא ובזה נראה מבואר שנדחו דברי מע"ל לגמרי. ואעפ"כ בכל זאת חביבין עלי דבריו להגדיל תורה ולהאדיר: ויהי שלום לו כנפשו היפה זכריה ישעיה הכהן יאללעש:

סימן מד

עוד להנ"ל בעז"ה ער"ח שבט צ"ט לפ"ק מינסק.

לכבוד ידידי או"נ ה"ה הרב וכו' מוהר"מ פינס נ"י. מאהבת מרדכי שמתי לבי אל אשר כתב אלי שנית. והנה מע"ל החזיק דבריו הראשונים כמשפט ואמנם הלא יוכל לשער בנקל כי מה שדחיתי דבריו לא הי' מסיבת המדה הנהוגה לסתור דברי זולתו רק מפני שבאמת לא היו דבריו קרובים לאמת בעיני וסבור הייתי כי די במה שכתבתי לו ע"כ קצרתי באיזה פרטים והנני מבארם עכשיו:

הנה לדעתו אשר עוף הוא בכלל בשר סתם למסקנת אביי יהיה לפ"ז פלוגתא רחוקה בגוף המציאות בין אביי ובין הקס"ד של הש"ס דהא מתחלה כשהקשה בגמ' מ"ש בשר עוף וכו' יש לכאורה לתמוה אמאי נקיט הש"ס דוקא בשר עוף ולא פריך טפי מן כבד דתנינן ברישא. דהרי כבד פשיטא דלכ"ע צריך המלחה כדקאמר אביי להדיא. וע"כ דמש"ה לא הקשה מכבד אדגים דיש לתרץ דכבד נכלל יותר במשמעות לשון בשר סתם מן בשר דגים הואיל דמ"מ הוא ממין בהמה משא"כ עוף. וחילוק זה בין כבד לעוף מוכרח בדעת הקס"ד דאל"כ יגדל התימא אמאי לא פריך טפי מכבד. וא"כ האיך נאמר דלאביי יהיה להפך דבשר עוף הוא בכלל סתם בשר לגמרי ובכבד צריך המלחה. ומה שמע"ל הסיר תמיהתי עליו האיך יפרנס תחלת דברי הש"ס דאמרינן הני תנאי כהני תנאי הנה מוטב היה לו לתקן זאת בדרך יותר נכון ולומר דמ"מ עכ"פ הת"ק ורשב"ג פליגי גם בכבד ובכבד בודאי צריך השליח לאימלוחי וע"כ פליגי בפלוגתא דת"ק ורע"ק דמתניתין ואמנם בכל היגיעה הזאת עדיין לא הועיל ליישב פסקו של הרמב"ם שכלל קרבים בהדי עוף וכמ"ש:

ומה שתמה מע"ל עלי הלא קרבים אינם ככבד וכמו שכתב בפרש"י הנה כל מעיין יראה ברור דהרמב"ם לא מפרש הכי ובאמרו וקרבים נתכוון לכל מה שפרט הת"ק קנה וכבד ולב דאל"כ יפלא עליו אמאי באמת שביק הני ולא מנאם כלל ונקט קרבים מה שלא נאמר בש"ס. ובאמת הדין עם הרמב"ם בזה דהכי נראה לפרש טפי בכוונת הש"ס דמסיים

וכן היה רש"א קרבים לאו בשר היינו לענין נדרים שאינן בכלל בשר ואוכליהן לאו בר אינש וכו' לענין זביני (ונפ"מ לענין מו"מ וכמ"ש התוס' במס' מעילה) ודלא כפרש"י שנטה מן הכונה הפשוטה ולא ידעתי מי דחקו לכך לומר דקרבים מילתא אחריתא הוא. ואין להוכיח ממה שאמרה תורה לתת הקיבה לכהן והאיך מסתבר ליתן מאכל בלתי נאה לפני הכהן והלא בשאר מאכלי כהונה משלחן ה' דרשו למשחה כדרך שהמלכים אוכלים. ובפרט דעיקר דינא דלמשחה אמרו רק במתנות כמ"ש הכס"מ במקומו יעוי"ש ובמשנה למלך. דמזה אין ראי' דכלום ידעינן טעמי' דקרא וכבר דרשו שזהו שכר לפנחס הכהן אשר בא אל קבתה ואין להאריך. ואדרבה נ"ל לפרש דהא דמוסיפין בברייתא וכן הי' רשבג"א וכו' טעמא קיהיב אמאי מותר בקנה ובכבד וכו' הואיל דאוכליהן כבשר לענין זביני לאו בר אינש הוא וא"כ השולח שליח לקנות בשר סתם ורוצה לקנות קרבים בודאי שצריך השליח לאימלוחי דאל"כ לאו בר אינש הוא אם יקנם כבשר ואף אם יקנה בזול מ"מ צריך לאימלוחי הואיל דחזינא שאין זה כסתם בשר לאכילה והואיל דצריך המלכה הילכך מותר לענין נדרים לרשב"ג דסבר כת"ק דמתניתין. ובאמת תמיהני על פרש"י האיך כותב דלענין נדרים הוי קרבים כבשר הא עכ"פ בודאי השליח צריך לאימלוכי דאוכליהן כבשר לאו בר אינש. ואם עדיין יסתפק מע"ל בזה אם קרבים בכלל יראה מפורש כדברי אלה בתוספתא דנדרים פ"ג דשם אי' ברייתא זו בזה"ל:

הנודר מן הבשר וכו' אסור בראש וברגלים ובקנה ובקרבים ובעופות וכו' רשבג"א מותר בראש וברגלים ובקנה ובקרבים ובעופות וכן הי' רשבג"א קרבים לאו בשר וכו'. ודלא כמ"ש רש"י דהך וכן הי' רשבג"א שמעתתא אחריתא היא. ובלשון התוספתא נקט בקיצור וקרבים הכולל כבד ולב וכל ב"מ. תחת אשר בגמ' נקט רק פרטי כבד ולב. אמנם ידוע כי שלטו ידי זרים בפרש"י דמסכת נדרים ולאו שמא דמרי' עלה לכן אין מביאין ראי' מזה. והנכון כמ"ש דגם בקרבים פליגי ת"ק ורשב"ג והכי נראה דעת הרמב"ם ובודאי צריך המלכה על קרבים ואעפ"כ כלל הרמב"ם לקרבים בהדי עוף ואין להאריך עוד למבין כמוהו אשר יראה הדברים לאמיתתן:

ומה שהוסיף מע"ל לומר דבזה שנאמר דקרבים הם כבשר ממש מיושב תמיהת הב"י על הרמב"ם אמאי לא כתב דאין לוקין עליהן דודאי לוקין עליהם כסתם בשר. הנה אני אינני רואה בזה אף דמות תירץ כלל. דהב"י תמה רק אהא שסתם הרמב"ם וכתב דכל מידי דמימלח שליח אסור ולא ביאר לומר דמ"מ פטור ממלקות ולא הזכיר הב"י כלל להקשות על קרבים. ואף לדעת מע"ל דקרבים כבשר עדיין ישאר הקושיא על דגים באתרא דמימלח שכתב הרמב"ם סתם דאסור ולא כתב דמ"מ פטור ממלקות. והב"י כתב

תמיה זו גם בכס"מ שם במקומו. ועיקר תמיהתו רק למה השמיט הרמב"ם דין זה. ומה זה הועיל מע"ל באמרו דקרבים בכלל בשר ממש ולקי עלי' הא עדיין יש דברים אחרים דאסורים רק משום דמימלח:

וקושיי' הב"י יקשה גם על הטור למה השמיט הא דפטור ממלקות ונפ"מ לדידן לענין פסול עדות דהיכא שיש חיוב מלקות מיפסל וכעין זה יש להקשות בכ"מ על הטור והפוסקים בתראי והדברים ארוכים:

ויהי שלום לו כנפשו היפה מאת הדו"ש זכריה ישעיה הכהן:

סימן מה

להרב ר' ברוך כהנא (בעהמ"ח ס' מקור ברוך) מכתבו הגיעני ולא הנחתיו מידי עד כי קראתיו תיכף עד תומו כי ערבים עלי דבריו כמו בע"פ כן בכתב. ובזאת ישמחו כל אוהבי תורה הנצנים יוצאים בכרם ה' ויעלו ויפרחו כברכת ה' עליהם. אכן מפני טרדות החודש השביעי המרובה במצות לא נתתי את לבי להשיבו על אתר והואיל דנדחה וכו'. והיום הגיעני ממנו פעם שנית ולאשר חביבה עלי אהבתו הנני למלאות חפצו הטוב להשיבו על דבריו הנחמדים:

תוכן דבריו ליישב למה גבי שמן שריפה יהיב הרמב"ם טעמא משום שנאמר עד בקר וכו' וגבי עצמות הפסח כתב הטעם שאין נשרפין ביו"ט דיו"ט עשה ול"ת. ואמר מע"ל לתרץ בשם הגאון מהר"מ חפץ זצ"ל ע"פ קושיי' התוס' בקידושין דמ"מ אפשר לשרוף ע"י אשה דלגבי דידה הוי שביתת יו"ט מ"ע שהזי"ג ולכן גבי שמן שריפה הוכרח הרמב"ם לטעם משום שנאמר עד בקר משא"כ בנותר דפסח שפיר שייך הטעם דיו"ט עשה ול"ת ואי משום דלשרוף ע"י אשה הא שוב גם המ"ע דשריפת נותר הוי מ"ע שהזי"ג דאין שורפין קדשים בלילה ורק בנותר ופגול הדין הכי כדמשמע מהכ"מ אבל לא בשארי פסולי המוקדשין. זהו תוכן אריכות דבריו. ועדיין לא הונח לנו דאכתי יקשה נהי דטעמא דיו"ט עשה ול"ת וכו' לא שייך בשמן שריפה אכתי הרי הטעם מקרא דעד בקר וכו' שייך בודאי גם גבי נותר דבהכי איירי הקרא. והך מילתא דאין שורפין קדשים בלילה הוא רק בנותר ופגול. הכי הדברים נוטין בענין. וכבר הערתי בזה בסוגיא דמנחות (דף מ"ו ע"ב) גבי שתי הלחם הבאות בפ"ע דתעובר צורתן ויצאו לבית השריפה וקאמר רב יוסף דלשריפה אתיין ומ"מ אין שורפין להו לאלתר לפי שאין שורפין קדשים ביו"ט. וכתבו ע"ז התוס' הוי מצי למיפרך למוצאי יו"ט לישרפינהו דמנותר לא יליף מדמסיק צורת הקרבתו. ולכאורה דבריהם תמוהים הא כשם שאין שורפין קדשים ביו"ט ה"נ אין

שורפין בלילה וא"כ האיך מצי למיפרך לישרפינהו לאלתר מוצאי יו"ט הרי לילה הוא א"ו כיון דמנותר לא יליף ה"נ דלא שייך בהו האי דאין שורפין קדשים בלילה ויעויי"ש בסוגיא ואין להאריך:

ואמנם בעיקר הך קושית העולם שהביא אבי זקני מרן הפני יהושע ז"ל דגם שריפת קדשים הוי מ"ע שהז"ג לפי שאין שורפין בלילה הא מילתא ודאי לא ברירא כלל ולא ירדו לעומק הסברא של מ"ע שהז"ג והכי הוא אמיתת הענין. כל מצות עשה שהזמן גורם החיוב לעשותה בהנך נשים פטורות. וכך דייק ומוכיח לישנא הזמן גרמא לאפוקי כל הך גונא היכא שחיוב המ"ע הוא ענין בפני עצמו ורק מפני דין מיוחד איקבע לה זמן ביום ולא בלילה כגון מילה ושחיטת קדשים וכדומה. אטו בכל כיוצא בהם הזמן הוא הגורם חיובן הרי מצותן הוא ענין בפני עצמו ולאו הזמן קא גרים להו. אלא שהוא מוגבל אצלן דוקא ביום. זאת היא הכונה האמיתית ויתבטלו עי"ז כמה קושיות בענין מ"ע שהז"ג. ופשיטא דגם שריפת קדשים לא מקרי מ"ע שהז"ג אע"ג דאין שורפין אלא ביום וכמו שמבואר והארכתי בזה בחידושי. ואף במה שמצאתי בטורי אבן שהאריך ג"כ בזה וקרובים דבריו לדברינו. אך הוא לא נחית לדייק דכך מוכיח לשון הזמן גרמא ולפי הצעה הברורה הלזו אין מקום לכל דבריו בישוב שינוי הטעמים שכתב רבינו:

ומה שהעיר בלשון הרמב"ם פ"ג מה' כלי המקדש שכתב אבל לדורות אין הלוים נפסלין בשנים ולא במומין וכו' ומשמע דבמשכן היו נפסלין במומין ולא משמע הכי בסוגיא וכו'. הנה הגם דזהו קיים כו'. אבל כתבתי בדרך פלפול במ"א דבמשכן לא הי' כלל לוים בעלי מומין. דאמרינן דבמתן תורה כל בעלי מומין נתרפאו אלא בשעת העגל כל ישראל חזרו לכמו שהיו ומי שהיה בעל מום היה מראהו רע כבתחילה שנענשו מפני חטא העגל. ולפ"ז הרי שבט לוי לא עבדו העגל ודאי שהם נשארו בתומתן ומום אין בהם. ועוד הארכתי קצת בהא דארבעה חשובים כמתים ובר"ן שם. אלא דלפ"ז היכי עביד הגמ' ק"ו ומה לוים שאין המום פוסל בהם שנים פוסל בהם כהנים שהמום וכו' והלא בלוים לא משכחת פסול המומין והשנים בזמן אחד דבאהל מועד ובמדבר שהיו נפסלין בשנים לא היו בהם מומין ובבית עולמים דמשכחת בהו מומין שוב לא נפסלו בשנים. וע"כ נאמר כגון באותן לוים שנולדו במדבר אחר מתן תורה דבהנך שפיר הי' יכול ליפול מום. ולכאורה שוב יש להקשות הא אותם לוים שנולדו במדבר לא מלו וא"כ ערלים היו ולא יכלו לגשת לעבודת אהל מועד. (ויש לעיין בזה אם נפסל ערל דלוי אונן כשר). אך לפי מה שדרשו על ובריתך ינצורו דשבט לוי היו מלין במדבר אתי שפיר. ואין להאריך בפלפולים כאלה שהם יפים לפעמים רק בקישורי הדרוש להגדיל תורה ולהאדירה:

ומה שהקשה על מה שאמרו שנכשל דוד בדבר שתינוקת של בית רבן יודעין דכתיב ולבני קהת לא נתן כו' בכתף ישאו ואיהו אתיי' לארון בעגלתא. ובמאי טעה הא ברולין מיעט הגמ' שילה. הנה מה לו להיות מקשה באגדה יש לו לתמוה על מאי דפסק הרמב"ם הכי לדינא דכשמוליכין הארון ממקום למקום אין נושאין אותו בעגלה אלא בכתף שוה בכל הזמנים דמקרא מלא נאמר ולבני קהת כו' בכתף ישאו. והואיל שמבואר בכתוב הטעם כי עבודת הקדש עליהם ומפני הכבוד אין להוליכו על הבהמה (וכעין שאמרו בעצמות המת ובס"ת). לכן בודאי גם בבית עולמים הדין כך והא דממעט הגמ' בחולין דבבית עולמים אין הלוים נפסלין בשנים שלא נאמר רק לעבוד עבודת וגו' לא אמרתי אלא בזמן שהעבודה בכתף. ואף ע"ג דלמ"ש גם בבית עולמים עבודה בכתף היינו הולכת הארון זה לא נקרא עבודת משא כי הארון הוא מיעוט דמיעוט נגד כל משאות הקדש והך קרא דעבודת עבודה ועבודת משא הי' עוד קודם שהתנדבו הנשיאים העגלות ואז הי' כל המשכן עבודת משא בכתף ולכן נפסלו בשנים כי להולכת המשא היה נצרך בעלי כח. וכל זה פשוט ומבואר. כל זאת העליתי לפי שעה אשר מצאתי להעיר מה שנוגע לדבריו והאדון הטוב יברכהו בכל הטוב כיתרון הכשר נפשו היקרה וכחפץ הדוש"ת:
זכריה ישעיה הכהן יאללעש:

סימן מו

מו:
להרב ר' ברוך כהנא (בעהמח"ס מקור ברוך) קבלתי באהבה יקרת מכתבך. האומנם ערבים עלי דבריך כי אראה שקידתך לאסוף קנין משלחן גבוה. אולם אני לא אוכל למלאות שאלתך לדבר אליך ארוכות כאות נפשך. כי אפפוני עיונים שונים כמשפט כל איש אשר תיקר העת בעיניו. והפעם לא באתי להשיבך רק מפני הכבוד כי יקרת אצלי. אבל יהיו דברי מעטים ובפרט כי בהאי ענינא שהצעת לפני לא ימצאון בו פרפרת נאה לסלסל ולפלפל בחידודא וליבונא:
והנה זאת אשר הערת בס"פ א"מ בשם הגאון מוה' משה חפץ זצ"ל.
בסוגיא דיכול אמר לו אביו הטמא וכו' דאפשר דאיירי בנזיר והוה עשה ול"ת דישנו בשאלה וכו'. כבר כתב בזה הגאון ר' עקיבא איגר בחידושיו שנדפסו סביב המשניות שם עיי"ש. ואמנם באמת הך סברא דהואיל דישנו בשאלה קיל מצינו רק התם בפ"ק דיבמות לענין מצורע וכבר כתב הרשב"א דהש"ס קאמר הכי רק דרך דחוי ולאו כללא הוא. ובמאי שנוגע לנידון דידן נ"ל דאף דנזיר ישנו בשאלה מ"מ לא מצינו כלל למימר דעשה

דכבוד דוחה אותו. דהנה תוכן הך מילתא דמשום דישנו בשאלה קיל הוא לפי שתלוי ביכולת האדם לבטל האי עשה ול"ת לכן לא אילימי כולי האי. וכעין שאמרו הקדמונים טעמא דמילתא למה אין מברכין על מצות צדקה והענקה וכו' הואיל שהמקבל יכול לומר אי אפשי ותתבטל העשה ועיי"ש באו"ת. והנה התוס' בכתובות (דף מ') הקשו לסברת הש"ס התם דמש"ה גבי אונס שאינה ראוי' לקיימה לא אתי עשה ודחי ל"ת דאי אמרה לא בעינא מי איתא לעשה כלל. א"כ איך ה"א דעשה דכבוד דוחה לל"ת והא אי אמר האב לא בעינא מי איתא לעשה דכבוד ותירצו מ"מ כל עוד שאינו אומר לא בעינא איכא עשה דכבוד ע"ש. ולפ"ז פשיטא דהעשה דכבוד לא עדיפא עכ"פ מעשה שישנה בשאלה הואיל דגם העשה דכבוד יש ביכולת האב לבטלה וזה נכון:

ובדרך פלפול אמינא להוכיח דדוקא בנזיר אייר. דהנה החזקוני הקשה מילתא חדתא למה לן קרא שלא ישמע לאביו לעבור על דברי תורה הא קיי"ל היכא שאביו אינו עושה מעשה עמך אין הבן חייב בכבודו וא"כ כשהוא מצוה את הבן לעבור באיסורין הרי אין האב עושה מעשה עמך דשלוחו של אדם כמותו. ואי משום דאין שליח לד"ע הא אמרינן בפ"ק דב"מ דכשהשליח לאו בר חיובא הוא יש שליח לדבר עבירה והכא אין הבן בר חיובא דהא הוא מוכרח לעשות מפני צווי האב ובכה"ג יש שליח לד"ע וחשוב כאלו בעצמו עושה העבירה הרי דאינו עושה מעשה עמך ופשיטא דא"צ הבן לשמוע לו ולמה לן קרא ע"ז. והיא קושיא חדתא. ובחבורי ישבתי זאת בפנים שונים. ובמה שנוגע לנידון דידן הנה יש לתרץ דהא דאמרינן יכול אמר לו אביו הטמא וכו' לא אייר בכהן רק בנזיר ובכי האי גוונא שפיר לק"מ. דהנה אמרי' בכ"מ אף היכא דיש שליח לד"ע מ"מ מי איכא מידי דאלו עביד איהו פטור ואי עביד שליח מחייב. ולפ"ז ה"נ כאן כשהבן הוא נזיר והאב אינו נזיר וצוה את הבן להטמאות האיך שייך למימר שלוחו של אדם כמותו וחייב האב הא מי איכא מידי דאלו עביד איהו פטור דהא הוא אינו נזיר ואילו עביד שלוחו מחייב. והואיל דלא מוטל האיסור על האב ולא נקרא בכך אינו עושה מעשה עמך הוי אמינא שהבן מחוייב לציית לי' לזה שפיר איצטריך קרא: אמנם כל זה ניחא רק אי איירי בנזיר אבל אי איירי בכהן שוב הדרא קושיא לדוכתא ל"ל קרא תיפוק לי' דשלוחו של אדם כמותו דחשבינן כאילו נטמא הוא דע"כ אם הבן הוא כהן אז גם האב הוא כהן ול"ל קרא למעוטי שלא ישמע לו ודו"ק.

אמנם אכתי תקשה קושיית החזקוני גבי אבידה יכול אמר לו אביו אל תחזיר וכו' תלמוד לומר וכו' ול"ל קרא ת"ל דשלוחו ש"א כמותו ואין האב עושה מעשה עמך. אך גם בזה יש לומר דבשעה שאמר לו אל תחזיר הי' כבר יאוש בעלים ואז אילו עביד איהו לא מחייב

דלדידי' הוה כמגביה מציאה אחר יאוש בעלים ולכן לא מחייב ג"כ משום שלוחו שא"כ דמי איכא מידי כו'. אי נמי יש לומר דבכה"ג כשאמר לו אל תחזיר לא שייך שלוחו ש"א כמותו דלענין העד עשיי' לא מצינו ענין שליחות. וכעין שהביא הקצות החושן בשם הרא"ש לענין שמיעה דמידי דממילא הוא לא שייך בי' שלוחו ש"א כמותו. ואין להאריך בענינים אלו שהם מסתעפים לכמה הלכות בעת קצרה:

ועל דבר אשר דמית לבאר דברי הש"ס בפ' שלוח הקן דהא דאמר סד"א דגדול השלום וכו' והאי מצורע דאסור בת"ה בימי ספורו וכו'. וע"ז יקשה למ"ד דבימי חלוטו מותר בת"ה הרי אין כאן מפני השלום וא"כ למה לי קרא למעוטי ואמרת לתרץ דהאי מ"ד מוקי להך קרא דתשלח אפי' לדבר מצוה כגון בקיני יולדת. זה תוכן דבריך. הנה קסבור אתה דהיולדת אסורה לבעלה כל זמן שלא הביאה קנה וטעות הוא בידך דלבעלה בטבילה גרידא טהורה. ולא עוד אלא שאינה מביאה כפרתה עד אחר ימי טוהר ככתוב בתורה:

הנה מלאתי רצונך הטוב ודברי אלה המעטים יספיקו לתשובה על אגרתך. ויברכך האל הטוב כנפשך המלאה כשרון ודעת וכחפץ הדו"ש ומכיר ערכך הטוב:

זכריה ישעיה הכהן יאללעש מינסק תר"י:

סימן מז

(קידושין דף נ"ב) אמר רב ש"מ ממתני' ארבע ונקיט בידי' תלת ש"מ וכו'. ואידך מאי היא קידושין שאין מסורין לביאה. וניחשבה. משום דמספקא לי' אי כאביי אי כרבא עיי"ש. והענין מוקשה מאד. איך יתקבל על הדעת דרב מספקא לי' בדבר שנחלקו אביי ורבא ולא הי' יכול להכריע. ומה היו צדדי הספק אצלו. ונראה לבאר בדרך חידוד. להראות איך רב לשיטתי' מצא הספק הלזה שאינו מקבל הכרעה בעצמותו. לא מפני חסרון כח סברת המכריע. רק מפני תמונת ההיקש שהוא בנוי באופן כזה שאין באפשרי לגזור שום צד בהחלט וכמו שאבאר:

(דבר חריף) הנה לעיל בפלוגתא דאביי ורבא פריך הש"ס לרבא ממתני' דקתני המקדש אשה ובתה אינן מקודשות:

הא אחת מאשה ובתה מקודשת. ש"מ קשאמס"ל הוי קידושין. וקאמר לי' רבא וליטעמך אימא סיפא ומעשה בחמש נשים וכו' ואמרו חכמים אין אחיות מקודשות. אחיות הוא דאינן מקודשות נכריות מקודשות. היכא דמי אי לימא דאמר כולכם מקודשות לי אמאי הא קני את וחמור הוא ולא קנה. אלא לאו דאמר אחת מכם וקתני אין האחיות מקודשות. ש"מ קשאמס"ל לא הוי קידושין. לרבא קשיא רישא לאביי קשיא סיפא. ומעתה נחזי

אנן איך הקושיא על אביי מסיפא מתורצת אליבא דרב. ובזה הי' תולה הכרעת רב. אם תשאר קושיא אלימתא אז הי' נוטה לדעת רבא להוכיח מסיפא דקדושי' שאמס"ל לא הוי קידושין. ואי לאו קושיא ההיא הי' מחזיק יותר בדעת אביי דהוי קידושין. ואולם צדדי ספק זה כך הוא. דהנה באמת לדידן יש לתרץ קושיית רבא לאביי מסיפא. דלעולם דאמר כולכם. ואי משום דהוי קני את וחמור. הואיל דאחיות לא קני. הלא בזה מצינו למימר עפ"י מה דאמרינן בפ"ק דמציעא (דף ט"ו) המקדש אחותו שמואל אמר מעות מתנה אדם יודע שאין קידושין תופסין באחותו וגמר ונתן לשם מתנה. ומסקינן דלאו דוקא אחותו אלא אפילו אינש דעלמא כה"ג והכי פסקינן. ולפ"ז גם כאן במתני' נימא דאף השתי אחיות קנו חלקם בתורת מתנה. דאדם יודע שאין שתי אחיות מקודשות. והואיל דגם האחיות קנו שוב לא הוי קני את וחמור. ושפיר הנכריות מקודשות ולק"מ לאביי מסיפא ואתי שפיר מתני' כצורתה. וא"צ להסב פני הפשט החיצון ולומר דאמר אחת מכם. ובזה מיושב נמי מה שיש לדקדק על הרי"ף שהעתיק המשנה כמו שהיא ולא ביאר כאביי דאמר הראויה לביאה. ואע"ג דאנן קיי"ל כאביי. ולפי מ"ש לק"מ. הואיל דאנן סבירא לן ג"כ כשמואל במקדש אחותו. דהמעות מתנה. לכן שפיר מצינו למימר דאמר כולכם ואעפ"כ לא הוי קני את וחמור הואיל דגם האחיות קונין חלקם בתורת מתנה.

ואמנם סתמא דתלמודא לא ניחא לתרץ הכי דאתי רק לשמואל דסבר מעות מתנה. והנה הך תירוצא אתי שפיר לשמואל. ואולם רב גופי' הרי הוא חולק התם על שמואל וסבר במקדש אחותו מעות פקדון. ולפ"ז שוב הוי קני את וחמור והדק"ל על אביי מסיפא. ולכן שוב יש להכריע כרבא דכדידי' משמע מתני':

ואמנם סבת ספקו של רב כך הוא. דהנה התוס' ב"ב (דף ע"ח ע"א) ד"ה אבל כתבו אעפ"י דרב פליג אדשמואל ואמר דמעות פקדון. היינו רק התם במקדש אחותו דאי מעות מתנה אז לא אהני מעשיו כלום. אבל היכא דאע"ג אי לשם מתנה יהיב מכל מקום אהנו מעשיו במקצת. כגון במכר את הצמד אז אפילו רב מודה דמעות מתנה עיי"ש. ולפי הקדמה זו שוב הענין כאן הוא חוזר חלילה. דשפיר יש לומר אף באמר כולכם הנכריות מקודשות. ואין לדחות דהוי קני את וחמור. זה אינו דהא גם האחיות קונות חלקם במתנה. ואע"ג דרב גופי' סבר במקדש אחותו מעות פקדון. מ"מ הא מודה הוא היכא דאהנו מעשיו במקצת. וגם כאן הא הועילו מעשיו לענין הנכריות דמקודשות. ולכן שפיר זכו גם האחיות בתורת מתנה. הא לך גוונא חדא דאף באמר כולכם הנכריות מקודשות.

ואולם הלא ממש בדרך זה נוכל ג"כ לילך לאידך גיסא ויהי להפך. היינו דנימא דבאומר כולכם אין הנכריות מקודשות מטעם דקני את וחמור דהאחיות לא קנו חלקם אליבא דרב

דסבר במקדש אחותו מעות פקדון. ואע"ג דמודה היכא דאהנו מעשיו במקצת דמעות מתנה מ"מ הא כאן לא אהנו מעשיו כלל. דהא האחיות אינן מקודשות נמצא דכך הוא הסגנון אי נימא דהנכריות מקודשות אז מן הדין הם מקודשות מחמת אותו דבר גופי'. דכיון שהם מקודשות אהנו מעשיו במקצת. ולפ"ז קנו גם האחיות ולא הוי קני את וחמור. ואי נימא דהנכריות אינן מקודשות. אז כמו כן הם בדין אינן מקודשות. משום דכיון דאינן מקודשות הרי לא אהנו מעשיו כלל. ולא קנו האחיות. והוי קני את וחמור. הרי כי קצר כח המכריע בכה"ג ושפיר נסתפק רב לשיטתי' אי כאביי ומוקי לסיפא באמר כולכם דלא הוי קני את וחמור. אי כרבא הואיל דסיפא ע"כ לאו באמר כולכם משום דהוי קני את וחמור:

איברא דבהא דמדמי הש"ס המשנה לקני את וחמור מצינו למימר שאין הכוונה מצד הנשים הקונות וכמ"ש רק כוונת הש"ס מצד המקדש לפי שאינו קונה לנשים כולם. ע"כ אפילו מקצת אינו קונה. ולפ"ז נסתרו הדברים שאמרתי.

והנה ראיתי בחידושי הרשב"א ובתוס' רי"ד חבל נביאים מפלפלים בפשט הגמרא בזה. ושיטת הראב"ד אמנם מסכמת למה שכתבתי וידוע אשר שיטותיו המה מעולם הגבורים בש"ס. וכמו כן רבינו הרמב"ן אחריו עד שכמעט כולם הודו לזה:

סימן מח

שלום וחיים. לאיש הבינים. אהובי ידידי אלופי ומיודע.י הוא ניהו הרב המאור הגדול. אקמטרי דהלכה ואגדה. בכל מדע ידו הדה. סכיני' חריפא וחדי. כב"ע. בנהרדעאי. החכם הכולל. פום רברבן ממלל. מפורסם להלל. כבוד שמו מוה' שי"ר נ"י

כ"ץ פה העירה:

תמול בלילה אמר לי דודי נ"י מה שהעיר מר במה שדחיתי התירוץ על קושיית הח"צ דמתרצי דמעשר דגן אסור לאפטרופוס לעשר משום שיהיה להם טובת הנאה כשיגדלו משא"כ במעשר בהמה שכולה לבעלים ליכא טובת הנאה. ודחיתי זאת דבמעשר בהמה כיון דאסור למכרו וצריך לשוחטו באותה שנה בלאו טובת הנאה יגיע היזק להיורשין אם יעשר האפוטרופס דמה יעשו עם המעשר למכרו אי אפשר ולאכול אינו צריך. ואמר כבודו הרם על זה דהרי מ"מ צריכין לעשר כשיגדלו ומה יעשו אז ושוב ליכא נפ"מ. ורצה לומר דהרי יוכלו למכור טרם שיפרישו. גם אנכי ידעתי מזה. ומה שאמר מר שכמדומה לו שאסור למכור טבל הן אמת כן הוא להדיא במתניתין דדמאי פ"ה מ"ח ומובא ברמב"ם לדינא פ"ו מה' מעשר ה"ו דאסור למכור טבל אפי' לחבר. ובהשקפה

ראשונה אמרתי הא אי' שם ג"כ דלצורך מותר למכור. ומי איכא לצורך גדול מזה שאם לא ימכור קודם הפרשה יגיע לו היזק רב. אך בלא"ה מעיקרא ליתא להך טעמא. דהא מבואר שם הטעם דשמא יכשל הלוקח ויאכל בלא הפרשה. וזהו רק במעשר דנן שהחכמים חייבו לקוח במעשר. נמצא שיעשה הלוקח איסורא דרבנן עכ"פ. משא"כ במעשר בהמה איתא להדיא לדינא ברמב"ם פ"ז מה' בכורות דאין שום חיוב בלקוח אפי' מדבריהן. ובודאי ליכא איסור במכירה. ויש ליתן טעם למה במעשר בהמה לא חייבו לקוח משא"כ במעשר דגן. דבמעשר בהמה אין לחוש שיגיע ע"י הערמת המכירה נזק לכהנים שאין להם חלק בו לכן לא גזרו. אבל במעשר דגן איכא גזל השבט שכל אחד יערים לפטור פירותיו ממתנות כהונה על ידי מכירה ומש"ה חייבו:

והנה במתניתין הנ"ל נראה כמעט מבואר, דהמקח קיים ר אעפ"י שאמרו אין אדם רשאי למכור וכו' מדתני מפריש וכו' ואם אין המקח קיים האיך מפריש מה שאינו שלו. ועיין עוד ברמב"ם פ"ו מה' מעשר הלכה ח'. ויש להקשות לדעת המרדכי בנשבע שלא למכור ומכר ועשה איסור במכירה אין במעשיו כלום א"כ הכי נמי האיך משכחת לה המכירה. אך י"ל ע"פ מ"ש הסמ"ע בח"מ סי' ר"ח לחלק בין הא דפסקינן שם מקח הנעשה באיסור קיים. דהמרדכי לא איירי רק כשהמכירה לא תמלט מהיות בה איסור. אבל אם אפשר לסלק האיסור ולמכור בכה"ג המכירה קיימת אעפ"י שלא סלקו. וגם חילוק הט"ז שם קרוב לזה יעוי"ש. ולפ"ז הכא נמי יכול להפריש מתנותיו ולמכור שפיר המקח קיים אפי' בלא הפרישׁ. ובזה יש לומר קצת בדרך פלפול בהא דאיתא שם בירושלמי מעתה ע"ה שנתערב טבלו אין לו תקנה וכו'. וקשה אמאי אין לו תקנה ילך אצל ע"ה ויקנה טבל ודאי. והדעת נותנת שאותו ע"ה ימכור לו. דהשתא במעשר דידי' אינו נזהר ק"ו כשמוכר ומודיע שהוא טבל. ולפי מה שאמרנו ניחא דכיון שע"ה זה לוקח האי טבל רק מחמת שהוא טבל כדי לתקן בו העירוב שלו אבל אם יהי' מעושר אינו צריך לו. א"כ שפיר תלויה עיקר המכירה באיסור מכירת טבל לע"ה והוה דומיא דהמרדכי והמקח בטל ולכן אין לו תקנה רק ע"י שחבר יעשר לו. ואין להאריך כעת: ואחר כותבי מה שאמרתי בענין מכירת טבל בהמה ראיתי בתוספת חדשים על משניות שכתב הטעם דאסור למכור טבל משום שמפקיעו מחיוב מעשר דאורייתא שהלוקח לא יעשר רק מדרבנן. ולטעם זה כל שכן במעשר בהמה שמפקיע חיוב המעשר מכל וכל דאסור למכור. אולם מלבד שפירושו דחוק והוא נגד פי' הרמב"ם בחבורו. אך גם אם נדחוק ונקבל דבריו אכתי נאמר דהא הוה כאן לעת הצורך דמותר וכמ"ש. ועוד דבלא"ה מ"מ יוכלו היתומים ליתן המעשר במתנה לכל מי שירצו או לחלק לעניים שלא בא הצווי רק על המכירה מלשון לא יגאל.

ובודאי בכל זה איכא נפקא מינה טובא בין אם האפטרופוס יעשר שאין להם שום הנאה מזה. ובין אם הם בעצמם יעשרו. דניחא להו דלעביד מצוה בעצמם או שהמקבל מתנה יחזיק להו טובה. ועיין במרדכי פ' אלו מציאות ובפר"ח או"ח סי' תל"ז סעיף ג' דהא דאמרינן ניחא לי' לאינש דליעבד מצוה בממוני' דוקא מדעתי' אבל שלא מדעתי' לא. וא"כ קטן דנקרא שלא מדעתי' שפיר לא ניחא לי' ולכן אין האפטרופס יכול לעשר. אבל כשיגדל יהי' שפיר עביד מדעתי'. ועוד איתא בפר"ח שם אם זה עומד וצווח דלא ניתא לי' דמשמע דמהני. ומהר"א מזרחי בתשובותיו ח"א סי' נ' לא כתב כן. ועיין עוד במהרש"ל פ"ז דפסחים בענין ניחא לי' לאינש דליעבד מצוה בממונו שכתב שם חילוק חדש ודבריו צ"ע מבכורות (דף נ"ח): בזו השעה הי' לפני שו"ת הרשב"א וראיתי שם בח"א סי' פ"ד מביא הא [בתשו' הגאו' ד' ליק] א"ל לרב פפא מה שמך א"ל רב פפא ושאלו והא כתיב יהללוך זר וגו'. וזה אינו מסכים עם פירושו על הש"ס דפסחים (דף פ"ו) מ"ט קרית לך רב הונא. ולא ידענא מה אידון בי':

עוד ראיתי להעירו מה שמצאתי מכבר במדרש רבה פ' דברים פ"ב להדיא פי' המספר קומי כפרש"י ולא כפי' ר' צמח גאון שהביא מעכ"ת בתולדות בעה"ע הערה 11). ואולי זה מסכים למשפטו שם הערה 44) בענין המ"ר. וכן בענין איחור הת"י על התורה יעיין דברים, כ"א בפסוק לא תלין נבלתו על העץ שתרגם לא תלין נבלת גושמי' על קיסא וכו'. וזה ידוע כי מילת גשם נתחדשה רק בימים האחרונים. יודיעני מר ידידי אם יהי' לו פנאי מלמודיו ועסקיו היקרים ויקח מועד לעיין בקונטרסי שכתבתי בנידון השאלה דאשת חמיו לש"ב הגאון אב"ד דק"ק מאשטציסק ומה שפלפלנו בזה.

יחנני נא ויעשה זאת למען אוהבו וידידו. הק' זכריה ישעיה הכהן יאללעש:

סימן מט

ב"ה יום וא"ו עש"ק י"א שבט תקצ"ב לפ"ק לבוב. שלום רב לידידי הרב המאוה"ג. חכים ורבי יתקרי מוה' שלמה יהודה ליב ראפפארט נ"י פה העירה.:

אם כי אין ראוי לעלות במעלות ט"ג מעלות למען הדבר הקטן אשר התחלנו לדבר אודותיו. אך יען שע"י דבריו שכתב לי אני נבוך בענין מעשר בהמה. ישוב העיקר להיות טפל והטפל עיקר. הנה בדבר הטפל והוא אם יש להיתומים נפ"מ אם יעשרו הם לכשיגדלו או האפוטרופוס כבר כתבתי אף אם אסור למכור טבלי בהמה יש נפ"מ שיוכלו ליתן במתנה גוף המעשר לכל מי שירצו. והדעת נותנת שהיא טובת הנאה רבתא ובודאי מותר ליתן המעשר במתנה שלא נאסר רק המכירה מלשון לא יגאל כמ"ש. ועוד

איך שייך שהתורה צותה לאבד ולהפסיד ממון בידים ובפרט קדשים. כי מה יעשה באמת מי שיהיה לו כמה אלפים מעשר בהמה אם אין לו רשות ליתן במתנה ולאכלו א"צ וילכו לאיבוד. אע"כ דמותר ליתן במתנה גוף המעשר או למכור קודם הפרשה ולא נבעי מעשר. ובדרך פלפול הישן שנושן יש להוכיח דע"כ הא בהא תליא אם אסור למכור קודם הפרשה בודאי מותר ליתן במתנה המעשר. ואם אסור ליתן במתנה ע"כ מותר למכור קודם הפרשה. אך אין רצוני להעלות פה על המכתב שלבו ולבו יודעין כו'. ובל"ז יש להיתומים נפ"מ גיזות וולדות שיוציאו מהמעשר עד שיגדלו משא"כ אם האפטרופס יעשר יתחייבו לשוחטו באותה שנה. ואין לומר דאפטרופוס אינו רשאי לעשר הבהמות יותר מהצורך מטעם דהא צריך להקריבו באותה שנה ואי' (במנחות צ"ג) דאין סומכין ע"י שליח ה"נ אין האפטרופס סומך בקרבן היתומים נמצא שמבטל בחנם מ"ע דסמיכה דכשיגדלו היתומים יוכלו לסמוך. דז"א דהא במעשר לא בעי סמיכה כלל כמבואר ברמב"ם פ"ג מה' מעשה הקרבנות:

והנה בעיקר הדין במכירת בהמות קודם המעשר נפל בלבי ספק עצום בסתירת הסוגיות. וזה כי מלשון הרמב"ם שהביא מר שכתב עד שיעשר נראה דאחר המכירה או האכילה צריך להפריש עלי' מהנשאר וכמ"ש מעכ"ת. וכן מוכח דאל"כ בטלת מ"ע דמעשר בהמה דהא השלשה גרנות רק מדרבנן הם כמפורש ברש"י (בכורות נ"ח) וברמב"ם. ומדאורייתא אינו צריך להפריש לעולם רק הולך ואוכל ומוכר. ואם תאמר שאח"כ ג"כ א"צ להפריש האי מ"ע האיך משכחת לה. ואם נשוב ונאמר דצריך להפריש אחר האכילה והמכירה פליאה בעיני היכא מהני המעשר אהא שאכל ואיננו הא בעינן שיהי' כל הצאן עוברין ותחת שבטו או לכל הפחות מנין בעי ויאמר א' ב' ג' וכו' ואם הפריש בלא מנין לא הוי מעשר (רמב"ם רפ"ז מבכורות) והאי כיון שנאכל האיך יוכל להיות בכלל המנויין. וגם במכר האיך הוא מפריש עליו הא לקוח הוא פטור ובמעשר דגן שאני דלקות חייב מדרבנן לכן חייבוהו לעשר עליו במכר כשידע שלא נאכל עדיין.

ועוד עיקר לקוח האיך משכחת לה דפטור הא המוכר צריך להפריש ופשיטא שאין מעשרין ב' פעמים. ואי בשלקח מנכרי הא איתא האי דינא גם בשני אחין יורשין שפטורין כשחלקו מטעם דשמא כלקוחות הן ולקוח פטור ואמאי יפרוש כל א' ממנ"פ אם לקוחין הן יפרוש אדחברי' ואם יורשין הן יפרוש אדידי'. וכן הדין בשותפים (דמוכח מרמב"ם פ"ו מבכורות ששניהם ישראלים) אמאי פטורין כשנתחלקו. ואם בשאין לכל א' בהמות חוץ הירושה או השותפות שאין להם ממה למעשר לא שייך לשון פטורין דהא באמת הם מחויבין רק שאין להם.

ועוד לדברי מר שכתב כשמכר ולא השאיר לעצמו לא מהני המכירה ה"נ לא מהני החלוקה. ואם נאמר דאין ה"נ דלא מהני אך מ"מ כל א' מחזיק בבהמות שלא נולדו ברשותו דפטור ג"כ מן המעשר דבמעשר דוקא נולד ברשותו בעינן (יעיין בכורות ריש דף נ"ו). ע"ז נשיב מה יענה במאי דפסקינן כשחזרו ונשתתפו באותן הבהמות פטורין (רמב"ם שם). ואמאי נימא שאותה חלוקה באמצע לא מהני כלל דהא באיסור נעשתה ויהי' כשותפין מאז. וגם לשון לקוח הנאמר בפוסקים משמע על הדבר הנקנה לא על הקונה שהוא הלוקח. ואם המוכר חייב להפריש על מה שמכר אין הלקוח פטור רק הלוקח. ובפרט שלא נמצא שום רמז בש"ס ומפרשים דבעי עישור אחר המכירה והאכילה. סוף דבר קשה מאד שיהיה אדם חייב להפריש על הנמכר:

והנה (בבכורות נ"ז) במשנה כתב רש"י וז"ל דמצוה בעלמא הוא לעשר בהמותיו דעשירי קודש מאחר שקרא עליו שם אבל הרשות בידו לאוכלו בלא מעשר עכ"ל. נראה מדבריו לדעתי הקלה נעה וחסירה שכך הוא דרך מצוה זו. כשיש לאחד טלאים נולדים איכא מ"ע להפריש מכל עשרה אחד. אבל אין זה ענין עם האכילה. ויש לפניו שני דרכים בעוד שהם אצלו או שיעשר ויאכל בהקדשו ואז יקיים מצוה בממונו או ימכור ויאכל בלא עישור. ולא יקיים מ"ע. אבל אין לו עבירה בביטולה דוגמת שאמרו חז"ל יהיו עניים בני ביתך. הכי נאמר כשאכל ולא נתן לעני שביטל מ"ע (והש"ס דמכות בענין קיימו ולא קיימו אינו נוגע לכאן דהתם הוא לענין לאו הניתק לעשה). וכן בנידון דידן. אמנם אטו בשופטני עסקינן שלא יעשה מצוה הבאה לו בחנם. הלא אין לו הפסד אם יעשר ויקיים המצוה (ויעיין תוי"ט רפ"ג דשקלים). ובזה מתבאר דברי הש"ס (דבכורות נ"ח) ניחא לי' לאינש דליתעביד מצוה בממונו. ולכן אינו אוכל או מוכר קודם העישור עיי"ש. ולפירושו דבעי עישור אח"כ עדיין הוא עביד מצוה בממונו גם אם מכר דהרי הוא מפריש אח"כ אלא ודאי דהכי הוא כשאוכל בלא הפרשה פטור מכל וכל ויותר ניחא לי' לעשות מצוה בממונו ולא יאכל קידם הפרשה (ויעיי"ש במפרשים היטב כי פשט הגמרא צריך ביאור). אבל אם מחמת איזה נזק לא יוכל לקיים המצוה ולא ניחא לי' הדין עמו. כן מוכח שם מהמפרשים ויעיין תוי"ט שם בשקלים. והנה לא נעלמו ממני דברי הת"כ סוף פ' בחוקותי דאי' התם מנין שהוא בעמוד ועשר (פי' דבמקרא לא כתיב רק אם תעשר ולא עשר תעשר יעויי"ש בקרבן אהרן) ת"ל וכו' שהוא בעמוד ועשר. אכן שם הרצון כך הוא כיון שאין האכילה תליא בהעישור הרי דהעישור הוא מצוה מן הצד. ולכן היא מוטלת עליו בכל עת. אבל כשמבטלה באכילתו אין בזה אשמה והרשות בידו. וכדמוכח מלשון רש"י שהבאתי. ולכן לא נאמר עמוד והפרש בכל מתנות כהונה דהתם הוא תליא

באכילה וכל זמן שאינו אוכל אינו צריך לעשר. והאכילה תליא בהפרשה ולא שייך עמוד והפרש משא"כ במ"ב עיקר המצוה הוא כשאינו אוכל. וכל זה יתבאר למעיין האמיתי מהש"ס ומפרשים דלכתחילה מותר למכור ולאכול בלא הפרשה והפרשה אח"כ מאן דכר שמי'. רק דמסתמא ניחא לי' לאינש דליתעביד מצוה בממונו: ועתה נפרש לשון הרמב"ם ונדקדק היטב בדבריו כי כן דרכו מעולם שלא יכתוב תוספות מלה אחת ק"ו כאן שכתב מאמר שלם דלפי מה שכיון מר בפירושו הוא מיותר דלמה הוסיף עד שיעשר ויהי' המעשר קודש ויאכל כהלכתו כמו שביארנו ע"כ. אכן באמת הכי כונתו שאותו שצריך לעשר יאמר הלא המעשר הוא קדש ובעי' שמירה וטהרה שיאכל בזמנו ובירושלים דוקא ואסור למוכרו עד שאעשה זאת לא ניחא לי בהאי מצוה מוטב לי שאמכור ואשחוט בלא עישור וזהו פירוש עד שיעשר. ואינו כמו עד שיעשר הראשון רק כמו שנמצא בכמה מקומות עד שאעשה דבר פלוני טוב לו לעשות כך. כגון עד שתתפלל שד"ת יכנסו בלבך הוי מתפלל וכו' וכאלה הרבה. ואזלי כהוגן דברי הרמב"ם שאותו דבעי עישור יבחר לו לאכול ולשחוט בלא עישור עד שיעשר ויהי' המעשר קדש ויאכל כהלכתו כמו שביארנו. ר"ל שביארנו עוד איזה איזה חומרות במעשר בהמה. ואם לא יעשר כלל יפטור מכל זה הרשות בידו ולא דבר רק בהוה דמסתמא לא יבטל אדם מישראל המצוה שבאה לידו על לא דבר. ויתיישב ג"כ לשון כל מה שירצה שהוא תלוי ברצונו. וא"כ היכא שיגיע לו היזק כשלא ימכור קודם העישור הרשות בידו. ולא נקבל עוד הדבר הזר מאד שאחר האכילה והמכירה יפריש עליהם. ומ"ש מר שאין המקח קיים במעשר בהמה כשלא השאיר לעצמו דביטל מ"ע. אף לדעתי עוד לא ביטל בהחלט מצוה זו שיכול לקנות בהמות מעוברות או טלאים בני ז' ימים ויעשר על מה שמכר. ואף במכר בשעה הסמוכה לר"ה של מעשר בהמה מ"מ הוא באפשרי שיארע לו ויתקן.

ואם שאח"כ לא תקנם מ"מ בשעת המכירה לא נשלמה העבירה כיון שיש באפשרות לתקן ואיננה מבטלת המכירה:

ולא אדע מדוע מיאן כבודו בחילוקו של הסמ"ע שהבאתי בענין מקח הנעשה באיסור, הן אמת שדוגמת סברתו כתב הרמב"ם גבי כופין אותו עד שיאמר רוצה אני ועיי"ש סברא נפלאה. וכן נאמר גבי אין שליח לדבר עבירה שאין בכח המשלח למנות שליח מה שהוא נגד ד"ת ויעוין תמורה (דף כ"ה) דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין אף מיד אמר לא הועיל בדבריו. וה"נ אין בכחו למכור נגד דברי התורה. אכן לפי"ז יהי' הדין כן בכל הקנינים שנעשו באיסור ואינו כן בחו"מ שם. ויש לחלק בין האי דתמורה

וסברת הרמב"ם גבי כופין אותו וכו' ובין מקח, הנעשה באיסור. ואין להאריך כעת. כלתה היריעה ואכלה. דברי ידידו זכריה ישעיה בן אמצי"ה מלבוב:

סימן נ

ב"ה י"ט שבט תרי"ב מינסק. אחי מחמדי אהובי. היושב בחדרי לבבי. גפן שורק לשמח אלקים ואנשים. זך השכל בתורה נשגבה. דגול מרבבה. כמוה' פייבוש לעב ש"נ:
ביד חזקה הרימותי הפעם למענך שעה קלה לכתוב אליך דברים מעטים האל האהובים לך ואחדל מעשות כפעם בפעם לשוטט הנה והנה בשדה הרעיונות וללקט מאשר אמצא ואשביעך. כי אירא פן עד כה וכה יבואו אנשים או עסקים ויגרשוני. לכן סבותי את לבי מהר אל שדה רחב ששם אתהלך יום יום והוא בכרמי עין גדי בשדמת התורה וגפ"ת. ואודיעך מחמדי כי בששה לחודש זה הי' לשמחת לבבי יום הבאתי את בני בכורי זוסמאן לעב למספר בני ישראל כי עברו עליו שלש עשרה שנה ויט שכמו לסבול עול מצות ה'. קראתי למאהבי כל חכמי העיר ושמחנו בסעודת מצוה כדת. ונוסף על המגדנות נתתי ביד בני לערוך פרפראות אלה לפני היושבים הנכבדים. ושמע נא בקוצר מלין:
בפ"ק דערכין הכל חייבין בציצית כו' כהנים איצטריכא לי' כו' הואיל ואישתרי כלאים לגבייהו לא ליחייבו קמ"ל נהי דאישתרי בעידן עבודה שלא בעידן עבודה לא אישתרי. עוד תניא הכל חייבין בתפילין כו' כהנים איצטריכא לי' סד"א הואיל, וכתיב וקשרתם כו' והיו לטוטפות כל דאיתי' במצוה דיד איתא במצוה דראש והני כהני הואיל וליתנהו במצוה דיד כו' קמ"ל דלא מעכבי עייי"ש. והנה בענין כלאים בבגדי כהונה ידוע שיטות הרמב"ם והראב"ד דהרמב"ם סבר שלא הותרו רק בעידן עבודה והראב"ד סבר אף שלא בעידן עבודה. והגאון השאגת ארי' האריך למעניתו. ובחידושי דברתי ג"כ בזה דברים נחמדים. והנה להראב"ד לא יתיישב על נכון לשון הש"ס דקאמר להדיא שלא בעידן עבודה לא אישתרי. והר"ת בתוס' מנחות מחזיק ג"כ בדעת הראב"ד ומפרש להך שלא בעידן עבודה היינו בגדים אחרים שאינם בגדי כהונה. וזהו דחוק מאוד. ועוד יש לדקדק בלשון הש"ס דקאמר קמ"ל נהי כו' שלא בעידן עבודה לא אישתרי משמע מבואר דהך דינא גופא קמ"ל דבלא עידן עבודה לא אשתרי. דאי מחזיק זאת לפשיטות גמור הכי הל"ל שלא בעידן עבודה מי אישתרי בתמיה. ואמנם נלע"ד לבאר ביאור הענין עפ"י סברא הישרה והיא דעת המכריע ממוצעת בין שתי השיטות ואפשר דכוונת הרמב"ם והראב"ד הכי ולא פליגי. וכך הוא הצעת הדברים. דכהנים אשתרו בכלאים דבגדי כהונה ואף שלא בשעת עבודה ואמנם היינו רק כשהם ראוים לעבודה דלא נתנה תורה למלאכי

השרת והואיל שהיכולת בידו בכל שעה לעשות עבודה רשאי הוא לילך בבגדיו. אבל כשיש עליו איזה מונע שאינו כשר לעבודה הנה תיכף באותה שעה מחויב לפשוט בגדי כהונה דכלאים. כך הוא דינו אליבא דמסקנא. ועתה יתפרשו היטב דברי הש"ס כהנים איצטריכא לי' סד"א הואיל דכתיב לא תלבש שעטנז גדילים תעשה לך והני כהני הואיל ואשתרי כלאים לגבייהו וכו' כלומר כשהכהן לבוש בבגדי כהונה ולובש גם בגד בן ארבע כנפות האיך אנו יכולין להטיל עליו חיוב הטלת ציצית הא באותה שעה הוא לבוש האבנט דכלאים והואיל ואשתרי בלבישה דכלאים ליתא גבי' גדילים תעשה לך. קמ"ל שלא בעידן עבודה לא אישתרי כלומר כשהוא אינו ראוי לעבודה באותה שעה מחויב לפשוט האבנט דכלאים והאי כיון שלובש בגד של ארבע כנפות נוסף על הארבעה בגדים הרי הוא שוב מיותר בגדים ומחמת זה אינו ראוי לעבודה ושוב חוזר עליו איסור כלאים ונאסר בהאבנט. ונמצא לפ"ז לא משכחת כלל הני תרתי בחדא מחתא כלומר חיוב ציצית והיתר הכלאים יחדו דבהבגדי כהונה עצמם ליכא כלל בגד בן ד' כנפות (וכמדומני שהפרי מגדים בחיבורו העיר לענין המעיל של הכה"ג אם יש לו חיוב ציצית שהוא בן ד' כנפות להרמב"ם. אך לענ"ד בלא"ה הבגדי כהונה עצמם פטורין משום דלא נקרא כסותך שהם של הקדש ודמיא לטלית שאולה. ואין להאריך). ואם הוסיף בגד של ד' כנפות הרי הוא מיותר בגדים ושוב אינו ראוי לעבודה ואסור בכלאים דבגדי כהונה:

ועפ"י ביאור הנ"ל יש להמציא דבר נחמד בביאור המשנה פ"ב דמכות יש חורש תלם אחד וחייב ח' לאווין החורש בשור וחמור כו' כהן ונזיר בבית הטומאה חנני' ב"ח אומר אף הלובש כלאים אמרו לו אינו מן השם א"ל אף נזיר אינו מן השם. ויש להבין באמת מה ענין כלאים לכאן להחרישה הא יש להוסיף עוד לאווין הרבה כאלה וכמה איסורי אכילה שעבר בשעת מעשה. וגם י"ל מה שהשיב אף נזיר אינו מן השם ולמה לא אמר אף כהן ונזיר לא מן השם. ורש"י דקדק בזה וניחא לי' דחדא מינייהו נקט. ואמנם לפי ההצעה הנ"ל אתיא מתניתין כי כשורא לצלמא וה"ק אף הלובש כלאים כלומר כיון דבכהן איירי והוא בבית הטומאה הנה שפיר כלאים של האבנט כשהוא בשעת מעשה לבוש בבגדי כהונה ונטמא הרי באותה שעה ע"י טומאתו מחוייב גם באיסור כלאים של האבנט כיון דאינו ראוי לעבודה. נמצא שפיר דאיסור הכלאים חל ע"י טומאתו. ולכן הזכיר בתשובתו אף הנזיר ולא הזכיר אף הכהן כיון דאיסור הכלאים משכחת רק ע"י הכהונה:

והנה בברייתא שניה דהכל חייבין בתפילין אמרינן כהנים איצטריך סד"א וכו' בזה יש לדקדק בממנ"פ במאי איירי אי, בשעת עבודה וקמ"ל דחייבין בתפילין של ראש

עכ"פ. הא קיי"ל בזבחים דכהנים בעבודתן פטורין מן התפילין דהעוסק במצוה פטור מן המצוה. ואם נימא דאיירי שלא בעידן עבודה, הרי אז מחוייבים גם בתפילין של יד דמאי איכפת לן שחוצץ. והגאון בשאגת ארי' הרגיש בזה ונדחק. ולדברינו שפיר נימא דלעולם איירי שלא בשעת עבודה ואפ"ה אסירי בשל יד דאז תו יהיו אסורין לילך בבגדי כהונה משום כלאים הואיל דאינו ראוי לעבודה משום חציצה של התפלה של יד.

וכי תימא אין ה"נ יפשטו הבגדים ויניחו התפלה של יד.

הנה בהא מצינו למימר דאין דוחין מצוה מפני מצוה ולבישת בגדי כהונה היא ג"כ מצוה כמו שהביאו בשם הספרי. ועוד מצינו למימר מחמת טעם אחר כיון דקיי"ל דכהן אסור לצאת מן המקדש בשעה שכהנים עוסקין בעבודה עיין ה' ביאת מקדש פ"ב הלכה ה') ופשיטא דכמו כן אסורין אז להפשיט בגדיהם דנחשב כאלו יצאו דכשאין בגדיהם עליהם אין כהונתם עליהם וחשיבי לזרים. ויש להאריך:

ב עיין מס' בכורות (דף ט"ו) אם כן (דטעמא דמתני' משום דאין פודין את הקדשים להאכילן לכלבים) ליתני אם נעשו טריפה יקברו וכו' עיי"ש.

והקשיתי בזה קושיא חדתא לשיטת הפוסקים בה' טריפות גבי צומת הגידין אף אחר שנטרפה בכך אם חותך למעלה נתכשרה בהכי. וכך היא דעת, הרמב"ם א"כ לימא הגמרא דמשו"ה לא תני במתניתין אם נטרפו יקברו לפי דלא פסיקא מילתא דמשכחת טריפה דמצי לפדותה אף למ"ד אין פודין את הקדשים להאכילן לכלבים. כגון שנטרפה בכה"ג בצומת הגידין דשפיר פודה אותה. דאחר הפדי' יכול להוציאה מידי טריפה ע"י שיחתוך למעלה ותתכשר בכך לאכילת אדם. משא"כ השתא כשלא יפדנה ותהי' נשארת בקדושתה לא יוכל לחתוך למעלה ולהוציאה מידי טריפה ולפדותה אח"כ. דהא אסור להטיל מום אף בבעלת מום. ולכן בהכרח יפדנה בעודה טריפה ואעפ"כ לא תהיה לאכילת כלבים. ויש לפלפל עוד (עפי"ז בתמורה ז') אך הודעתיך תוכן הקושיא והמותר להבא. אחיך הדבוק בך מרחוק כמקרוב ומברכך בכל עת:

ז"י הכהן:

סימן נא

בישע אלקים ו' מנ"א תר"י מינסק:

לכבוד מחו' אהובינו הרב המאוה"ג גאון צבי לתפארת. גפן אדרת. מלא צדק וענוה. ביראת שדי נשגבה. קש"ת מו"ה צה"ק נ"י:

אך הטרדה והיגיעה המה עצרוני עד כה לבלתי יכולת לשמוח בכתובים עם כתה"ר כו' וכהיום הזה יום הולדי בעשותי חשבון השנה ואת פריי אשר חנני ה' בעניי כו' אמרתי לרשום לו בצד זה על הגליון איזה הערות קטנות בד"ת מה שעלו במצודתי בימים האלה כו':

א ביצה (דף ד') אושפזיכנא דרב אדא בר אהבה הוה ליה ביצים גמורות וכו'. מאי דעתך למיטווינהו האידנא וליכול למחר וכו' אפי' ר"י לא אמר אלא לגומעה חי' אבל ביומי' אסור בטלטול כו'. וקשה לי דמשמע הא אלו היה מותר בטלטול הוי מצי למיטווינהו דליכול למחר ואמאי הא אסור משום האופה מיו"ט לחול או לשבת דאסור. ואי משום שהניח עירוב תבשילין זה לא מהני עפי"מ שכתב הר"ן דטעמא דע"ת מועיל אע"ג דהכנה דאורייתא מ"מ הרי יש עוד היתר דהואיל אי מקלעי לי' אורחין חזי לי' השתא (וסברא זו מבואר בגמ' כמ"ש המג"א) והאי טעמא דהואיל א שייכא בכאן בנ"ד דהא השתא ביומי' אסור משום ביצה שנולדה ביו"ט. ותירץ לי חד מן חבריא דהשתא אליבי' דר"י קיימינן דסבר דנולדה ביו"ט מותרת בשבת דלא סבר הכנה דרבה ולפ"ז לא צריכין שוב לטעמא דהואיל דוקא. וסברת הר"ן היא רק לדידן אי הכנה דאורייתא. ואין הס' צל"ח בידי לעיין אם עמד בזה: ב ר"ן פ"ב דביצה גבי טבילת כלים ביו"ט חיישינן משום סחיטה כתב ודאמרינן בפ' כל כתבי קערות לאכול בהן שחרית מדיחן וכו' דבכלים דבני סחיטה לא שייך בהו הדחה אלא בכוס עכ"ל ודבריו אינם מובנים. ולענ"ד ברור דט"ס הוא וצ"ל אלא כבוס. ור"ל דבכלים בנידון דידן היינו בגדים דשייך בהן כיבוס וחוששין לסחיטה: ג בכסף משנה ה' ציצית פ"ב דין ו' כתב לחד גיסא דבמטיל תכלת בבגד פשתן אין לו להוסיף איסור שעטנז לעשות גם הלבן של צמר כיון דאפשר לקיים שניהם בפשתן. יעו"ש דבריו באריכות. ודברי' תמוהים והם נגד הסברא הברורה דהא שוב התכלת נתקשר יחד עם הלבן ואם כן מה מועיל בכך שמטיל הלבן של פשתן ולא יהי' כלאים עם הבגד כולו. הרי שוב יהיה הלבן כלאים עם התכלת נמצא שלא ירויח בכך כלום אם יעשה הלבן בשל פשתן והפוכי מטרתא היא וצ"ע ובהאי עניינא יש לי עוד פלפולי דברים: ד פסחים (דף כ"ט רע"א) תוס' ד"ה בדין הוא וכו' וקשה דאי אפשר שלא יהא שלו בשעת אכילה וכו'. תירצתי בחידושי דאיכא נפקא מינה אי מותר להאכיל לקטן דאסור להאכיל לקטן נבילות וב"ד מצווין להפרישו. אבל אי חמץ של אחרים מותר ולא נאסר רק כשהוא קונה אותו אז אין זה אסור לגבי קטן גמור דלאו בר קנין הוא. ועוד תירצתי בפנים אחרים. ונ"ל עוד בדרך פלפול דהנ"מ אי מצי לבטל לכתחילה ברוב מצה אע"ג דאין מבטלין איסור לכתחילה (ואיכא דסברי דאיסור זה מדאורייתא) מכל מקום בכה"ג

מותר דעכשיו בשעה שמבטלו לאו שם איסור עליו כלל לפי שהוא של אחרים ועיקר האיסור מתחיל משעה שקונה אותו ואז כבר נתבטל ברוב. עוד מצינו למימר נפ"מ לענין אי בעי ליבון כלי שתשמישו ע"י האור ובלע חמץ של אחרים דהואיל שבשעת הבליעה הי' מותר הרי זה נקרא התירא בלע וסגי בהגעלה כדאי' בפ"ב דע"ז. אך לסברת הר"ן בפ"ב דפסחים דאפי' בליעת חמץ קודם פסח לא נקרא התירא בלע כיון דסוף סוף שם חמץ עליו ורק נותר נקרא היתרא בלע יעו"ש. לפ"ז גם חמץ של אחרים לא הי' נקרא היתרא בלע. ואין להאריך לחכם כמותו:

ה פסחים (דף ל"ט) והא חזרת תנן. פרש"י דאנן תנן רישא דכולהי חזרת וכ"כ הר"ן. והוא דחוק דמאי קושיא הוא מדנקט לחזרת ברישא ש"מ דמצוה מן המובחר הוא דילמא כולן שוין לטובה ורק משום דסוף סוף מוכרח להתחיל בדבר אחד ברישא. וכה"ג מצינו בחגיגה (י"ב רע"ב) גבי את השמים ואת הארץ עיי"ש פרש"י. ונהי דמצינו למידחק דמ"מ יש מזה משמעות מדנקטי' ברישא דזהו חביב למצוה יותר כדמצינו בכ"מ דהחשוב נקיט קודם (כגון מאי דדייקי חז"ל בתוספתא בכ"מ הקדים משה לאהרן וכו' ועיין תוס' ר"פ שני דיימי גזירות דף ק"ה) אך מ"מ יהיה כאן העיקר חסר מן הספר דהל"ל להגמ' מפורש והא חזרת תנן ברישא. וע"כ נלענ"ד ברור בכוונת הש"ס דהוא נמשך אמתני' דפרק ערבי פסחים דהתם כשסידר התנא סדר הלילה נקיט בלישניה הביאו לפניו ירקות וחזרת וכו' מצה וחזרת וכו' ולא תנא סתם מצה ומרור כלישנא דקרא שמע מינה דמצוה בחזרת וכן היה מנהגן של ישראל בחזרת ושפיר דייק ליה מסתמא דהאי מתניתין כנ"ל ברור:

ו פרשה מסעי ואם בכלי ברזל הכהו וגו' דרשו חז"ל שבא ללמד לפי שההורג בכל דבר צריך שיהא בו שיעור כדי להמית בו שנאמר בכלן אשר ימות בה כדמתרגמינן וכו' חוץ מן הברזל שגלוי וידוע לפני הקב"ה שהברזל ממית בכל שהוא אפילו מחט לפיכך לא נתנה בו תורה שיעור ע"כ מלשון ספרי.

ומי אשר יתבונן בזה יתפלא מה עמקו דברי חכמים וחידותם. כי כן אנו רואים כיום הזה בחכמת הטבע המעשיית. איך כח העלטקטריציטט הוא נמשך ע"י צינור של מתכת אפילו דק כמלא השערה וכשהוא מתרוקן כרגע דרך השביל הזה בשיעור רב אז הנוגע בחודה של מחט זו אפילו עוג מלך הבשן הוא נופל מת ברגע ההוא וביותר כאשר הנגיעה היא במקום שמוחו של תינוק רופס אז ניצוץ חזק זה הוא ממית פתאום אף מילידי הענק והענין נפלא: ז מסכת (מכות דף ט"ז) אונס שגירש וכו' ביטלו ולא ביטלו האיך משכחת לה אי דקטלה קם לי' בדרבה מיני' וכו' וקא טרח הש"ס למצוא גווני שיהי' בזה ביטלו ולא ביטלו וכבר פלפלתי בהאי סוגיא בכמה גווני. ומאי דקשיא לי עכשיו הוא

דהא מצינו למוקים לה כגון שהיא הרגה נפש בשוגג ונתחייבה גלות (דאחד האיש ואחד האשה בחיוב גלות) וגלתה לעיר מקלט ויצאה בזדון דבכה"ג אין לה דמים ואתא איהו וקטלה דמשום שפיכת דמים פטור לגמרי אבל שפיר מילקי משום דביטל להמ"ע ולו תהיה לאשה. וזו היא קושיא אלימתא לענ"ד. ומצינו לתרץ כיון דסוף סוף בשעה שהרג אותה היה לה בודאי רשות לעמוד נגדו ולהרוג אותו ולהציל את עצמה מידו. לכן זה גופיה פוטר אותו ממלקות כיון דבשעת מעשה היה עליו ג"כ פחד מיתה ועסקי נפשות. ויש עדיין לפקפק בזה. וכבר הארכתי בחידושי לתרץ כה"ג קושיי' הגאון ר"ע איגר בענין זה שהניח בצע"ג לוקמה בשהיתה טרפה. יעויי"ש בהגהותיו לש"ס. בנפש חפצה מצפה אני לדבריו הנעימים והמשיבים נפש. ויברכהו אדון כל בכל הטוב כנפשו המלאה כל טוב וכאשר יברכהו מחו' ידידו בכל לב. ז"י הכהן.:

סימן נב

בענין הל"מ:

בין כתבי הגאון המחבר ז"ל אשר כתב

בבחרותו נמצא הקונטרס הזה בענין הלכה למשה מסיני אשר סידורו וגם בפנים יוכיח כי היתה מחברת בפני עצמה בכמה חלקים וכל חלק נחלק לפרקים. אך חבל על דאבדין כי לא נמצא מן כל המחברת רק המעט האלה. ונפנה גם להם מקום כצורתם ותבניתם בכתובים:

פתיחה:

ידוע שהתלמוד בכלל יתחלק לשני חלקים הלכות ואגדות. והנה מהאגדות לא נדבר כעת. וההלכות יתחלקו לחמשה חלקים:

א פירוש על איזה מצוה ויש לו רמז במקרא כגון פרי עץ הדר שהוא אתרוג יש לו רמז בכתוב עיין (סוכה ל"ה). וכמעט כל המצות יפלו תחת חלק זה שכמעט לא נמצא בין כל המצות מצוה אחת שיהיו כל פרטיה ודקדוקיה מפורשין בתורה. אכן כל מצוה צריכה לקבלת רז"ל. ועיין מה שכתב הראב"ע בספרו יסוד מורא שהתריס ומכה בקדקד הקראים שאינם מאמינים בתורה שבע"פ ואמר זולת הקבלה לא ידעינן אף מצוה אחת בגדריה. לדוגמא כתיב בתורה בחדש הראשון או בחדש השביעי. ובלתי הקבלה לא ידעינן הי מינייהו חדש הראשון וע"ש באריכות. ויען שיש לזה הפירוש רמז במקרא לא אמרינן שהוא הלכה למשה מסיני ולא יפול בחלק הזה מחלוקת בשום אופן רק על היכא רמיזא באורייתא:

ב מה שהוציאו חז"ל בשכלם הנעלה דבר מתוך דבר. ובזה החלק יפול באיזה מקומות מחלוקת ונפסק הדין עפ"י הרוב ואם נפל מחלוקת רק בין שני חכמים פסקו ע"פ הכללים שהיו להם. כגון ר"מ ור"י הלכה כר"י (עירובין מ"ו) וכדומה:

והאומרים שגם זה הוא הלכה למשה מסיני רק שאחד טעה בקבלתו ויסמכו אהא דאמרינן (סנהדרין פ"ח). משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שמשו כל צרכן (והא דשיבח הש"ס מאד בתלמידי הלל (בב"ב קל"ד:) אפשר דהיו לו עוד תלמידים) ונעשה התורה כשתי תורות. אינם אלא טועים. כי הטעם הוא רק יען שלא שמשו כל צרכן לא היו שווין בשכלם ובמעלותם לכן בנקל יוכל לפול מחלוקת ביניהם. ומזה הטעם לא חלקו שמאי והלל בעצמם רק במקומות מועטין היינו רק בשלשה מקומות עיין (שבת דף ט"ו) וזה מבואר בעיון קל:

ג הגזרות שגזרו החכמים ז"ל ועשו סייג לתורה וכמו שדרשו (יבמות כ"א) ושמרתם את משמרתי עשו משמרת למשמרתי (וגם למדות המציאו חז"ל סייגים כמו שאמרו באבות פ"ג משנה י"ג) ועל זה אמרו לא גזרינן גזירה לגזירה (ביצה דף ג'). ואם הבינו שלא תתקיים אותה גזירה רק בשנגזור גזירה לה גזרו כמ"ש הרמב"ם בפי' המשנה במסכת שבת ריש פרק במה טומנין ע"ש. וזהו מאי דאמרינן כלה חדא גזירה היא:

ד התקנות שתקנו כגון עשר תקנות שתקן עזרא (ב"ק פ"ב) ומהם שנתבטלו לפי צורך הזמן. עיין (ברכות ל"ג) וכתבו התוס' שם (דף כ"ו.) ד"ה קשיא דלא נמצא ברייתא שנשנית בין ב' תקנות. אבל משנה מצינו. עיין ביומא ר"פ בראשונה (ובכתובות דף י"ב:) ע"ש וצ"ע:

ה הלכה למשה מסיני אשר נדבר בו בקונטרס הלז באריכות. ומוכרח אני להעתיק כאן דברי הרמב"ם ז"ל כי בחלקים הנזכרים לא הבאתי לשונו ממש רק תמצית כוונתו וקצת הוספות מדילי וז"ל. ואני אכלול בכאן רוב הדינין שנאמר בהן הלכה למשה מסיני ואפשר שיהיה הכל ויתבאר לך אמיתת מה שאמרתי שאין מהם אפי' אחד שהוציאו בדרך סברא ואי אפשר לסמוך אותה לפסוק אלא ע"ד אסמכתא כמו שביארנו ולא מצאנו לעולם שחקרו בהן סברות או הביאו עליהן ראיות אלא לקחום מפי משה רבינו ע"ה כמו שצוה אותו הקב"ה לוג שמן לתודה ורביעית יין לנזיר ואחד עשר יום שבין נדה לנדה הלכה למשה מסיני. גוד ולבוד ודופן עקומה הלכה למשה מסיני. שיעורין חציצין ומחיצין הלכה למשה מסיני. תפילין על הקלף ומזוזה על דוכסוסטוס וספר תורה על הגויל הל"מ:

שי"ן של תפילין וקשר של תפילין ורצועות שחורות ותפילין מרובעות. ומעברתא דתפילין הל"מ כותבין ס"ת בדיו ומסורגל הלכה למשה מסיני. נכרכות בשערן ונתפרות בגידין הלכה למשה מסיני. פחותה מבת ג' שנים אין ביאתה ביאה הל"מ:

העושה שדהו שני מיני חטין עשאן גורן אחת נותן פאה אחת שתי גרנות נותן שתי פאות הל"מ. זרעוני גינה שאינן נאכלין מצטרפין אחד מעשרים וארבעה בנופל לבית סאה הלכה למשה מסיני. עשר נטיעות מפוזרות לבית סאה חורשין כל בית סאה בשבילן הלכה ל"מ. עיגול של דבילה שנטמא מקצתו תורמין מן היפה שיש בו הלכה למשה מסיני. החזן רואה מהיכן התינוקות קורין הל"מ. האשה חוגרת בסינר בין מלפניה בין מאחריה הל"מ. ביין התירו לערב קשה ברך מפני שמשביחו הלכה ל"מ. עמון ומואב מעשרין מעשר שני בשביעית. הלכה למשה מסיני. עכ"ל הזהב. ועתה נרחיב הדיבור אאנין הלכה למשה מסיני ונחלק הקונטרס הלז לשני חלקים וכל חלק וחלק למאמרים. בחלק הראשון נבאר כל אלו ההלכות שחשב הרמב"ם ז"ל ואם יש בין הקדמונים החולקים על קצתם וסוברים שאינם הל"מ. ובחלק השני נדבר אם יש עוד איזה הלכות שנאמרו למשה מסיני. ומגדר זה החלק ומסימניו בש"ס. ועוד איזה פלפולים בין דברי הפוסקים ואיזה השגות עליהם וממה ששכח הרמב"ם ז"ל לחשוב. ועתה שמענה ואנכי אדברה בעזרת שוכן מעונה אדבר נכונה. דברי הצעיר בחכמה ובשנים:

ישעיה בן אמצי"ה מבני שפטי' בן אביטל חלק ראשון מאמר ראשון: לוג שמן לתודה ורביעית יין לנזיר ואחד עשר יום שבין נדה לנדה הלכה למשה מסיני גרסינן (במנחות דף פ"ח) חצי לוג מה הי' משמשת וכו' וחצי לוג שמן לתודה. ואמרינן בגמרא תניא ר' עקיבא אומר מה תלמוד לומר בשמן שתי פעמים אלו לא נאמר אלא בשמן אחד הייתי אומר הרי הוא ככל המנחות ללוג עכשיו שכתב בשמן בשמן הוי רבוי אחר רבוי וכו'. עד יכול יהא חצי לוג זה מתחלק לשלשה חלקים לחלות ורקיקה ורבוכה כשהוא אימר בשמן ברבוכה שאין ת"ל ריבה שמן לרבוכה הא כיצד וכו' אמר לי' ראב"ע עקיבא אם אתה מרבה כל היום כולה בשמן בשמן איני שומע לך אלא חצי לוג שמן לתודה ורביעית שמן לנזיר ואחד עשר יום שבין נדה לנדה הלכה למשה מסיני עכ"ל הש"ס במנחות. ואלו בנדה (דף ע"ב) אמרינן חצי לוג שמן לתודה ורביעית יין לנזיר וי"א יום שבין נדה לנדה הל"מ (ועיין ברש"י שם ד"ה בשמן שכתב ותניא אלו נאמר בשמן שצ"ל אלו לא נאמר בשמו כלל הייתי אומר כל צ"ל הרי הוא ככל המנחות. ותמי' שלא הגיהו כן הגאון מהרי"ב ומהר"א). וראיתי שגם לפני בעל עין משפט הי' הגירסא כן שכאן ציין לפ"ה מה' נזירות ובמנחות ציין לפ"ט מה' מעה"ק. וגם מכס"מ משמע שהיה לפניו כך. ולפי

גירסא זו קשה הא רביעית יין כבר נכלל במאי דאמרינן בסוכה שיעורין הל"מ ועיי"ש (דף ו') ומאי האי דפרטי כאן מכל השיעורין. ובשלמא על חצי לוג שמן לתודה או אי הוה גרסינן רביעית שמן לנזיר לא קשה הא נכלל בשאר שיעורין דאמרינן (ביומא דף פ') דדוקא שיעורין של עונשין הלכה למשה מסיני ע"ש ברש"י שפירש על איזה שיעור יחייב ועיי' מ"ש לקמן במאמר ג'. אבל על רביעית יין קשה. ולכן נראה לגרוס גם בנדה רביעית שמן ותמיה שלא הגיהו בזה שום אחד ממגיהי הש"ס. והנה אחר שהעלינו זאת תדע לתקן גם בדברי רבינו שכתב לוג שמן לתודה ורביעית יין לנזיר שבשניהם נפל הטעות. ועיין מה שאכתוב בח"ב מאמר א' מס' אבקת רוכל ספר שלישי חלק א' ששכח דברי עצמו ודברי הש"ס ועוד כמה טעותים:

וראיתי ברש"י נזיר (דף ל"ח) ד"ה חמשה וז"ל ואית דגרסי רביעית שמן של חלות תודה כדאמרינן בפ' שתי מדות (דף פ"ט) מביא חצי לוג שמן וחוציהו מחצה לחלות ורקיקין ומחצה לרבוכה והאיך מחצה דרבוכה אית בה כדי רביעית וטעות הוא ואינו כן דבהדיא אמרינן שם א"ל ר' אליעזר ב"ע אפי' אתה מרבה כל היום בשמן לא הייתי שומע לך אלא רביעית שמן לג' מינין שבתודה חלת מצה ורקיקה ורבוכה ואחד עשר יום שבין נדה לנדה הל"מ עכ"ל רש"י והנה דברי רש"י לית נגר ובר נגר דיפרקיני'. חדא במה שכתב ורביעית שמן לג' מינין שבתודה הא התם אי' בפירוש חצי לוג שמן לתודה. וליכא למימר שכך הגירסא לפני רש"י ז"ל דהא כתב בנדה ח"ל איני שומע לך ללמוד דבר זה מן המקרא אלא הל"מ הוא הרי בהדיא שראב"ע לא פליג אר"ע בגוף הדין. ועוד דבהדיא כתב בפסחים (דף ל ח) כמו דאי' לפנינו בש"ס. ומחמת קושיא זו גמרתי אומר לגרום חצי לוג במקום רביעית לוג. ואח"כ ראיתי בס' אורח מישור שגם הוא הגיה כן וחדאי נפשאי וראיתי במס' מיר שנדפסה בשנת, רפ"ב שגם שם נדפס בטעות לכן אמרתי דקסורא מחסרא בדברי רש"י והכי קתני רביעית שמן לנזיר וחצי לוג שמן לתודה וכו' והמעתיקים טעו בין שמן ראשון לשמן שני וראי' לזה דלמה לא הביא רש"י גם רביעית שמן לנזיר דהוי לי' להביאו יותר מי"א יום שבין נדה לנדה דהא איירי מיני' בסמוך:

והנה אחר שנגרוס כן צריכין אנו לפרש דברי רש"י במה שכתב ואינו כן דמשם משמע שאותו חצי לוג מחלקינן לשלש חלקים שוים וא"כ נשאר ארבוכה רק ששית הלוג וזה פליאה חדא שהעליתי לעיל מרש"י בעצמו שראב"ע לא פליג אר"ע רק במה שהוא למד ממקרא וראב"ע קאמר שהוא הל"מ וגם מדברי הגמרא משמע כן ויותר פליאה שכתב במנחות הל"מ הוא דחצי לחלות וחצי לרבוכה ולאו מקרא אתי הרי שכתב כן בפירוש וגם בפסחים (ל"ח שם) כתב כן זהו פליאה נשגבה ועל דא אמרתי אנת שלמה מלכא אן

חכמתך אן סכלנותך לא דייך שדבריך סותרין את דברי הגמרא אלא שדבריך סותרין זה את זה ומאן דמתרץ לי מאמר זה מובלינא מאני' בתרי' לבי מסותא והאמת לא אכחד כי מסופק אני בכלל על רש"י דנזיר אם לא חלו בהם ידים מתלמידים טועים ובפרט על מאמר זה יען שרש"י ז"ל הי' כותב בתכלית הצחות והנאות וזה המאמר איני מלשונו כלל הן בכפל הלשון והן בשנוי הדקדוק:

ועוד שהתוס' כתבו כהיש אומרים שהביא רש"י ולכל הפחות היה להם להזכיר דברי רש"י:

מאמר שני:

גוד ולבוד ודופן עקומה הלכה למשה מסיני גרסינן בסוכה (דף ק הניחא לר' יהודה אלא לר"מ מאי איכא למימר פירוש בשלמא לר"י דאמר אמת כלים באמה בת חמשה טפחים ותו ליכא למילף מכפורת שפיר צריך להלכתא אלא לר"מ ל"ל הילכתא הא יליף מכפורת ומשני כי אתי הילכתא לגוד ולבוד ודופן עקומה ע"כ והנה קשה על רבינו בממה נפשך אי פסקינן כר"י למה חשב גוד ולבוד ודופן עקומה בפ"ע הא כבר נכלל במחיצין ואי ס"ל כר"מ למה חשב הא אמרי' לדידי' דלא אתאי הלכתא רק לגוד ולבוד ודופן עקומה וראיתי שפסק רבינו בפי"ז מ"י דכלים כר"מ וכן פסק בחבורו וקשה למה חשב מחיצין בפ"ע והנה אמרי' בעירובין (דף ט"ז ע"ב) לענין פרוץ מרובה על העומד מר סבר הכי אגמרי' רחמנא למשה וכו' וע"ש ברש"י. ולדברי הרמב"ם קשה הא פסק כר"מ ואתאי הילכתא רק לגוד ולבוד ודופן עקומה וא"כ מאי קאמר כאן הכי אגמרי' רחמנא וכו' וע"כ צריכין אנו לומר דמאי דקאמר הש"ס כי אתאי הלכתא לגוד וכו' לאו דוקא נקיט רק כונתו דיש עוד הלכות מחיצין לבר ההלכה על שיעור גובה ולפ"ז קשה שוב על רבינו למה פרט גוד ולבוד א עקומה וי"ל בדוחק דמש"ה חשב אלו יען שהם נאמרו בודאי למשה מסיני ומ"מ חשב גם הל' מחיצין כי אולי ימצא עוד איזה דברים בענין מחיצין נדע שמסיני נאמרו:

וגוד הוא על שני אופנים גוד אסיק מחיצתא וגוד אחית מחיצתא גוד אסיק מחיצתא הוא כגון שיש תל גבוה עשרה טפחים ורחב ד' על גבו רה"י אף דלית דפנות מסביב מ"מ אמרינן כאלו הצלעות למטה הם דפנות למעלה וגוד אחית מחיצתא הוא כגון גשר המפולש היינו שאין לה רק שני מחיצות מותר לטלטל תחתיו לר"י בעירובין (דף צ"ה) דאמר:

הגהות על הש"ס

(ברכות דף ב' ע"א) תוס' ד"ה אי הכי. כדי להמתין וכו'. עיין חוי לקמן (ד' ע"ב) תוס' ד"ה אמר. (ודף ו') ד"ה המתפלל. ובשבת (דף כ"ד ע"ב) רש"י ד"ה משום וצע"ק:

(דף ג' ע"א):

גמ' בת קול. עיין שו"ת רי"ף סי' א'. ובתוי"ט פע"ז דיבמות מ"ו. וברש"י (סוטה ל"ג) ד"ה ב"ק:

תוס' ד"ה במקומן. ופריצי. נמחק:

(דף ה' ע"ב):

תוס' ד"ה לא. לשתי שלחנות. עיין (גיטין נ"ט):

(ד ו' ע"א) גמ' קיטמא נהילי. עיין רש"י חולין (נ"א ע"ב) ד"ה קיטמא וצ"ע:

רש"י ד"ה מחליין. דאמר מר אסור לפסוע. כלשון זה ליתא שם רק דרש מקרא מעשות דרכיך שלא יהא הילוכך בשבת וכו':

(דף ז' ע"א) גמ' וכמה רגע עיין בירושלמי ובתוספתא כאן. ובע"ז כמה שינויים בזה ומה שהגיה כאן חכם א' הוא טעות:

(דף ח' ע"ב) תוס' ד"ה שנים. כדאשכחן בכמה דוכתי דאר"י. לא נמצא דברי ר' יוסף רק בשני מקומות ואולי האי בכמה דוכתי קאי אדלעיל:

(דף י' ע"א) גמ' הני בריוני. עיין תענית (כ"ג ע"ב):

(דף י"א ע"א) רש"י ד"ה עוסקין. (לקמן י"ו) מוקמינן לה בפרק שני כצ"ל:

ע"ב :

גמ' הילכך לימרינהו לכולהו. גירסת הרא"ש אמר רב פפא הילכך וכו' והכי נראה דדרכו של רב פפא לומר הכי בכ"מ. עיין (לקמן נ"ט.) ושם ציין מהרי"פ:

(דף י"ג ע"א) רש"י ד"ה לימא (לקרות). מתוס' כאן נראה דלא גרסי' ברש"י לקרות:

(דף י"ד ע"א) תוס' ד"ה ימים. מהא דרב (על לבי כנישתא) צ"ל איקלע לבבל:

ע"ב :

רש"י ד"ה כוך ורחבו [ששה ורומו] שבעה כצ"ל:

(דף ט"ז ע"ב) גמ' ר' (אלעזר) בתר דמסיים צלותא. צ"ל אליעזר וכן אי' בע"י והתפלל כן יען שנכווה בזה עיין ב"מ (נ"ט ע"ב):

(דף י"ז ע"ב):

רש"י ד"ה ואינו מברך עיין ר"ש ספ"ק דדמאי:

(דף י"ח ע"א):

תוס' ד"ה למחר ובמ"ס מפרש [דהיינו דוקא בתעניות ט"ב וכו' אבל בשאר תעניות קורין] ויחל כצ"ל:

ע"ב :

גמ' נחת וטבל. עיין בפרש"י דטבל לקריו ועיין בתרגום רב יוסף על דברי הימים שתרגם פסוק זה שנטמא במת ע"ש:

(דף כ' ע"א):

גמ' זרעא דשפירי כוותי. עיין (תענית ז' ע"ב) אי הוי סנאי וכו' וצ"ע.

ועיין לשון הש"ס בב"מ פ"ד וי"ל קצת:

רש"י ד"ה לשון. כדאמרינן בהשוכר את הפועלים כצ"ל והשאר נמחק: (דף כ"ד ע"א):

תוס' ד"ה והתניא דלא מצינו אשתו דמקריא בני ביתו. עיין לקמן (דף כ"ז סע"ב) איזל ואמליך באינשי ביתאי. אזל ואמליך בדביתהו:

(דף כ"ה ע"א):

גמ' שרא לי' מרא. עיין עירובין (כ"ט ע"א) (דף כ"ו ע"ב):

תוס' ד"ה יעקב בעי' למיהדר וכו'. הלשון משובש וע"ש בחולין על נכון: (דף כ"ז ע"ב):

תוס' ד"ה והלכתא. הוא דבור אחד עם הקודם:

(דף כ"ח ע"א):

גמ' טרוקי גלי. פי' סגור הדלת. עיין רש"י (ע"ז נ"ח). (ב"ק קי"ב). (סנהדרין קי"ג) ד"ה טריק:

(דף ל"א ע"א):

גמ' רנה זו (תפלה). בתוספתא אי' רנה זו רנה שנאמר רננו צדיקים בה' וגו'. והוא חסר הבנה. ונראה שצ"ל זו תהלה וסמך אסיפא דקרא לישרים נאוה תהלה. ולפ"ז צ"ל בפרש"י רנה זו תהלה. שבח בלא מלת של. ובאמת כן אי' בפרש"י על הרי"ף:

(דף ל"ב ע"א):

גמ' שהפר לו נדרו. בחי' רשב"א בעין יעקב נראה דלא גרס לי' וקאי על הקב"ה שהוא בעצמו התיר:

(דף ל"ד ע"ב):

גמ' שלוחו שא"כ. ועוד בתוספתא דתענית פ"ג:

(דף ל"ו ע"א):

גמ' (דתנן) צלף צ"ל דתניא תוספתא פ"ק דכלאים:

(דף ל"ח ע"ב):

תוס' ד"ה והלכתא י' אצבעות. ועיין ירושלמי ספ"ק דחלה טעם אחר ע"ז: (דף מ' ע"ב):

גמ' אר"י תאנה דולכי כצ"ל:
(דף מ"ב ע"א):
גמ' מאי ציצי שמענא. (מנחות מ"ב):
(דף מ"ה ע"א):
תוס' ד"ה אכל. (ב"ק צ"ד) ט"ס הוא והתוס' כוונו לירושלמי ותוספתא פ"ז דסנהדרין:
(דף מ"ו ע"א):
גמ' בכל נכסיו לפי דרבי מכבד עשירים:
(דף מ"ח ע"ב) רש"י ד"ה תורה. וכן באוהל מועד. צ"ל בארץ מואב: (דף נ"א ע"א):
גמ' מי שאכל שום וריחו נודף. (שבת ל"א):
ע"ב :
רש"י ד"ה כלמי. עיין (נדה כ' ע"ב):
(דף נ"ב ע"ב):
תוס' ד"ה תיכף. משום דשנוי' במשנה. הגאון מוה' משה סופר ז"ל מפרעשבורג הביא במכתבו אלי משם הרב ר' אברהם ווירצבורג שתיקן שצ"ל דשריא במתנה ואזלא תמיהת המפרשים:
(דף נ"ט ע"א) גמ' כי היכי דלא ליטעו אבתרי'. לקמן (ס"ג ע"ב): רש"י ד"ה אובא. במס' (כלים) צ"ל אהלות פי"ז מ"ג וע"ש בר"מ: (דף ס"א ע"ב):
רש"י ד"ה (איכא) לא נמחק:
(דף ס"ד ע"א):
גמ' בוניך. עיין רש"י תענית (דף ד') ד"ה בוניה ותבין:
רא"ש (פ' תפלת השחר סוף סי' ב') אעפ"י שנשאר בקושיא וכו':
ועיין רשב"ם (ב"ב נ"ב ע"ב) ד"ה קשיא. ורש"י (סנהדרין ע"ב) ד"ה קשיא: הקדמת הרמב"ם לפירוש המשניות:
ד"ה דע ולא יסככנה (בצמח) צ"ל בצמר (סוכה י"א.) ובחנם פי' המדפיס בפראג בצמח המקבל טומאה:
שם וכתב י"ג ס"ת. מ"ר ס"פ וילך:
ד"ה החלק השלישי (או מאי בינייהו) נמחק:
ד"ה והחלק הששי. חלק המסכת הראשונה לג' חלקים. לדבריו שם המסכת הוא נזיקין כמו כל הסדר ועיין לקמן במסכת טהרות וניחא גם הכא. ומהתימא שלא הקדים יישוב זה כאן:
שם ושאינו מקבל טומאה [לא] כצ"ל:

ד"ה הפרק הששי. וכ"מ שנאמר במשנה באמת אמרו הל"מ. עיין ירושלמי, פ"ב דכלאים ופ"ב דתרומות ופ"ק דשבת ופ"י שם ופ"ז דנזיר. ועיין לקמן סוף מבוא הש"ס שחשב גם בד"א ומאימתי ובזמן. ולא מצא רי"פ מקור לדבריו. אמנם מצאתי כן בה"ג סי' פ"ט שמביא זה בשם הלכות קצובות דבני מערבא:

לוח הפרקים שכחו למנות בלוח הפרקים בית כור ב"ב פ"ז. זה בורר סנהדרין פ"ג:

מבוא הש"ס ד"ה מצינו אשה. וכן בתוספתא שבת ר' חנינא בן תרדיון היא ברוריה. עיין (פסחים ס"ב) ועיין עוד תוספתא ספ"ק דסוכה:

בפירוש המשניות רפ"ק דברכות עליותם מן הארץ נ"א מיל. עיין (ב"ב נ"ח.) וצ"ע:

רפ"ד פירוש פלג מצי. ומנחה שם וכו' כצ"ל:

זרעים פאה:

(פ"ק מ"ו) בר"ש לקמן בירושלמי פ"ו. צ"ל בירושלמי פ"ק דתרומות ופ"ק דמעשרות וחלה:

(פ"ה מ"ה):

בר"מ אחר (התרומה) צ"ל התמורה [חייב]:

(פ"ז מ"א):

בר"ש [במעשיו] שהוא עושה [זיתים הרבה] דמכיון וכו':

מ"ד :

שם (בירושלמי אמרינן יש לה כתף וכו' עד לעניים) נמחק. (מ"ז): בר"מ והלכה [כר"ע] וכר' יוסי כצ"ל:

(פ"ח מ"א):

בר"ש על אתר. בדפוס קאסטאנדינא איתא על יותר ולפ"ז ליתא לדברי התוי"ט ע"ש:

מ"ג :

שם שאין דרך לעשר [אלא] במדה כמו חטים וכו' כצ"ל:

מ"ז :

שם ובתוספתא קתני פרנסת לינה שמן וקטניות. משמע מדבריו דשמן וקטניות פירושא דפרנסת לינה היא. אמנם מהרמב"ם בחבורו נראה דאוסופי קא מוסיף וכן מוכח מלשון התוספתא:

דמאי (פ"א מ"א):

בר"מ אם הם הפקר ואם הם מן השימור כצ"ל:

שם :

שם ובנות שוח הם רעות וטובות. רעות כגון וכו':

מ"ב :

בר"ש משא"כ בודאי דמע"ש מדרבנן וכו' [כדתנן] בפ"ג דמע"ש וכו' כצ"ל: (סוף מ"ג):

בר"ש ושמא שאני הכא וכו'. והרמב"ם בחבורו כתב בפשיטות טעם זה: (מ"ד):

בר"מ שיסוך בו האורג ידו מאבדט בגופו כצ"ל:

(פ"ב מ"ג):

בר"ש (ואפי' חבר) נמחק:

(פ"ג מ"ד):

בר"ש אי מדרבנן (לא הוי אמר והן שלו משום בעלי כיסין) צ"ל איפכא: (פ"ד מ"ג):

בר"ש דמר סבר [ודאי] טביל ומ"ס [ודאי] לא טביל וכו' דכ"ע [ודאי] לא טביל כצ"ל:

(פ"ה מ"ב):

בר"מ לשלש חלקים קאי על מע"ש בצד זה. ועיין השגות הראב"ד או פירושו לשלש ובחנם משבש התיו"ט:

(שם מ"ח):

בר"ש פי' טבלא בחולין איפכא הל"ל וכו'. ר"ל כי טבל בחולין משמע שהחולין מרובין. עיין סנהדרין (דף פ' ע"ב):

(פ"ו סוף מ"ד):

בר"ש ולירושלים אין דעתו לטרוח כצ"ל:

(שם מ"ו):

בר"ש טעמא דב"ה (דרך) ב"א. צ"ל יכולין ב"א:

(שם מ"י):

בר"ש [ופסק הר"י] דדוקא גבי שדה וכו' כצ"ל. וע"ש בתוס' דע"ז דמשמע דראי' זו הר"י בעצמו קאמר לה ועי"ז חזר מדבריו וצ"ע:

(פ"ז מ"ד):

בר"ש נמצא דמחסר מהנך עשרה מעשר מב' לוגין וכו' כצ"ל:

שם :

שם תרומתו תרומה דאיכא דתורם וכו' בעין רעה כדאמרינן בכתובות פ' אלמנה ויש מפרשים וכו' כצ"ל:

(שם מ"ו):

בר"ש הוה לי' מן (החיוב על הפטור) צ"ל איפכא:

(שם מ"ז):

בר"ש להפריש ממנו עשרה לתרומת מעשר כצ"ל:

כלאים (פ"א מ"א):
בר"ש (ויש) לומר. צ"ל ואין לומר:
(פ"ב מ"א):
בר"ש א"ר מנא וכו' א' מכ"ה [אר"י ב"ר בין למ"ד שיש בה בין למ"ד נפל לתוכה א' מכ"ד] מאי כדון וכו' כצ"ל:
(שם מ"ט):
בר"ש נמצאו ששים טפחים כו' כצ"ל:
(שם מ"י):
במשנה אכילת הגפן. עיין ב"ב (י"ד ע"א) רש"י ד"ה אוכלות:
שם :
בר"ש לא שנו אלא אכילת הגפן וכו' שאסורה בהנאה. ועבודת הגפן אין איסורו בהנאה [בתמיה] אלא כר"י דאמר אין עבודה לגפן יחידי. והרי קבר דאסור בהנאה קבר אין איסורו ניכר. כן הוא הגירסא הנכונה וכצ"ל: (פ"ג מ"א):
בר"ש ד"ה היה לו גבול. על כל גבול וגבול דקרן א' נמנה וכו' כצ"ל: (שם):
שם בא"ד כמו בערוגה דששה שאין וכו' דאיכא גבול י"ז וכו' כצ"ל: (שם מ"ה):
במשנה ונוטה שער וכו' עד סוף המשנה. עיי' תוס' סוף סוכה דגרסי לזה. ועיי' תוס' כתובות פ"ח הלשון משובש:
(פ"ד מ"ו):
במשנה ואחת יוצא זנב. עיי' תוס' מנחות (ל"א ע"ב) ד"ה שלא וצע"ג: (שם מ"ח):
בר"ש ומש"ה בעי י"ו אמה. צ"ל ואפ"ה (לא] בעי [רק] י"ו אמה וכו':
(פ"ה מ"ד):
בר"מ שעבודת (הכרם) ו' טפחים. צ"ל הגפן:
(שם מ"ה):
בר"מ נמצאו הגפנים כלם שהם בז' שורות נכנסות וכו' כצ"ל. (שם מ"ו): בר"ש שאסור לו אם לקטן אחר אבל אם לקטן הוא אסור וכו' כצ"ל. וכצ"ל גם בברא"ש. (שם) שם מ"ד (שהוסיף פחות ממנו) אחד מאתים צ"ל עד שנפחת זה. וא"כ הוא כדברי הר"מ. ומהכ"מ משמע שהיתה גירסתו בר"ש עד שהוסיף אחד מר' שבו ר"ל מזה שליקט וצ"ע מה פירושו של מה שזה פוחת. ואולי השתי תיבות "פחות ממנו" שייכות לסוף המשנה וכך צ"ל ופירוש שזה פוחת שהוא פחות ממנו [ר"ל ממה שהניח):
(שם מ"ח):
בר"מ ואין הלכה כר"א (אלא) כר"ט. צ"ל ולא כר"ט:

(פ"ז מ"ה):
בר"מ (ואין הלכה) כר"י (ולא) כר"ש וכו' (ואין הלכה) כר"ע. צריך להיות והלכה כר"י. וכר"ש וכר"ע:
(שם מ"ו):
בר"ש לדמים שנותן לפועלים שליש שווין של פירות שדה. וכן מפרש הרע"ב והכ"מ. ועיי' תוס' סוכה (ל' ע"ב) ד"ה קרקע. אמנם ל"נ לפרש דפלוגתא זו היא האיבעיא עצמה דאי' שם בב"ק שליש מלגיו או מלבר ופי' לשכר מלגיו ולדמים מלבר. כמו בב"מ (דף מ"ט ע"ב) שתות מקח שתות מעות וע"ש ברש"י. וגם מהרמב"ם נראה דפי' כן מדפסק שליש לשכר והיינו משום דאזיל לקולא וכמש"ש הכ"מ. ואי פירש שליש לדמים כמו הר"ש האי קולא דאתי לידי חומרא הוא דדילמא ישוה השכר יותר משליש הפירות:
(שם מ"ח):
בר"ש תחת ה' גפנים נקט ה' בפלוגתא דר"א ור' יוחנן ולעיל כתבתי כצ"ל: (פ"ח מ"א):
בר"ש תוקע עצמו לדבר הלכה. עיין יבמות (דף ק"ט ע"ב):
(שם מ"ד):
בר"מ ולא נאמר (שנחלק) חלק מן הסוס. צריך לומר שנחבר:
(שם מ"ה):
בר"מ (מהרבעת) מין סוס. צ"ל מתערובות הרבעת:
(שם מ"ו):
במשנה כלב מין חיה. עיין תוס' בכורות (ד ח' ע"א) ד"ה ומאי. וצ"ע שלא הביאו משנה זו:
שם :
בר"ש נאמרו (בשור) חוץ. צריך להיות נאמרו בשאר חיות חוץ:
(מ"ט מ"א) בר"ש (מה צמר כברייתו אף פשתים כברייתו) שם צ"ל איפכא: (שם) שם שש משש. כלומר שש משזר משש דאבנט כצ"ל:
(שם מ"ד):
בר"ש ומרדעת של חמור בנדה. ע"ש בתוס' ובראש כאן ותבין. ופה לשון הר"ש משובש וצ"ע:
שביעית (פ"א מ"ד):
בר"מ ל"ו דרכמונים והאדרכמון ט"ז גרעיני שעורה כצ"ל:
(פ"ב מ"ז):
בר"ש וזיתים נמי בכלל תבואה. מאמר זה צריך עיון גדול ועיי' תוס' ר"ה שם דוגמת דברי הר"ש דהכא:

(פ"ד מ"ה):
בר"ש אבל מכסה (בעפר) צ"ל באבנים:
(שם מ"ז):
בר"ש ומהאי טעמא (אמרינן) צ"ל אסרינן:
(פ"ה מ"ב):
בר"ש כדתנן בפאה כל הטמונים בארץ וכו' ע"ש בר"מ וצע"ג. ויתכן שימחק כאן מן כדתנן עד והבצלים וכן ברע"ב ליתא:
(פ"ו מ"ב):
בר"ש (כלומר דבסוריא בתלוש מותר במחובר אסור) נמחק ונכתב בשורה ב' אחר אבל לא במחובר:
(פ"ח מ"ח):
בר"ש ומתחמם בכך. קטבליא של עור כדפרשינן במס' כלים פט"ז מ"ד כצ"ל. והמגיה בפראג טעה כאן:
(פ"ט מ"א):
בר"ש וב"ה ילפי משמיטה. חסרון לשון יש כאן ועיי' ר"ש פ"ק דפאה מ"ו:
(שם מ"ב):
בר"מ (להחמיר) צ"ל להתמיד:
(שם מ"ה):
בר"ש וקשיא ע"ד דר"א אין האחרון נותן טעם בראשון נמחק:
(שם מ"ט):
בר"מ ור"א דעתי' כדעת ב"ש. מאמר זה צריך תקון:
(פ"י מ"ה):
בר"ש אי נמי וכו' עד משמע להו נמחק ונכתב לעיל קודם ופריך בירושלמי מי מודיע:
(שם סוף מ"ו):
בר"ש [נשמעינהו מן הדא] וכן יתומים כצ"ל:
תרומות:
(פ"א מ"ט):
בר"ש (ר"א אומר לפי שמנו ר' שמעון ב"ג אומר לפי אכלו) שם אי' איפכא: (פ"ג מ"א):
בר"ש ובהדיא קתני בתוספתא דמתניתין דברי רבי. לפנינו איתא ר' יוסי וכן העתיק הכ"מ בפ"ה מה' תרומות אבל טעות הוא לפנינו דר' יוסי לא סבר הכי עיין לעיל ירושלמי ספ"ב:
שם :

שם חומץ על חומץ ומה שבידו [יין תרומה] חומץ וכו' ויחזור ויתרום על היין היה בודק את החבית וכו'] ומסיק לה כולה כדאי' בריש נדה כצ"ל. וע"ש בכ"מ שם:

(פ"ד מ"ד):

שם ובתוספתא פליגי דקתני האומר לשלוחו כצ"ל:

שם :

שם האומר לשלוחו סתם וכו' זהו פירושו של התוספתא. וע"ש ויש הרבה שבושי' שם ותתקן ממתניתין דהכא ואז תבין דברי הר"ש:

(פ"ה סוף מ"א):

בר"ש ומאן דפתר לה כולה [לכהנים בא] ר"ש ללמד כצ"ל:

(שם מ"ב):

בר"ש ובעי לאוכוחי מינה בריש נוטל וכו'. שם דייק זאת ממשנה שניה מהא דנפל לפחות ממאה ואולי כך היה גירסתו וכן משמע מדבריו לקמן מ"ה: (שם סוף מ"ו):

בר"מ והלכה כחכמים. עיי' שו"ת התשב"ץ ח"א סי' י"ט נוסחאות שונות בדברי הרמב"ם:

(פ"ז מ"א):

בר"ש משום דגלי רחמנא בשוגג דתרומה דמשלם קרן וכו' כצ"ל:

שם :

שם דמיתה בידי שמים אינה פוטרת כצ"ל:

שם :

שם (שלא שייך) בו קלב"מ. צ"ל ששייך בו קלב"מ:

שם :

שם ואמאי פטור [בהקדש] לרנב"ה כצ"ל:

(פ"ח מ"א):

בר"ש מה בין סבור שהוא (ישראל ונמצא כהן) צ"ל איפכא:

(שם מ"ב):

בר"ש או נטמאת (הטהורה) צ"ל התרומה:

(שם מ"ג):

בר"ש שליקט לאכילת [ערב] שבת וכו' ובפ"ב דמעשרות וכו' כצ"ל: (פ"ט מ"א):

בר"ש והיינו טעמא [דמותר לאבד] משום דעיקר כצ"ל:

(שם מ"ד):

בר"ש משא"כ בתרומה דאין ענינה וכו' שפירשנו במקומה. והתוס' בפסחים לא כוונו יפה כצ"ל. ואולי תיבות והתוס' בפסחים לא כוונו יפה הוא הוספת המעתיק כי הר"ש היה קודם שנתחברו התוס':

(פ"י מ"א):

בר"ש משמע כשהוא שלם אין נכנס וכו' ולא כשהוא מחותך שנותן וכו' כצ"ל:

שם :

שם בירושלמי בבצל אבל בקפלוט כצ"ל:

שם :

שם בד"א ביבש אבל בלח וכו' עיין בירושלמי הלשון משובש קצת: (שם מ"ח):

בר"ש וכענין זה פי' ר"נ וכו' עד בשביעית פ"ט. יתכן שיומחק מזה ונכתב בשורה דלעיל קודם ודבר תימא:

שם :

שם עור חמור ששלקו. ע"ש ברש"י דחולין וצ"ע:

(פי"א מ"א):

בר"ש יין למורייס (דברי ר' מאיר) צ"ל רבי מתיר:

(שם מ"ז):

בר"מ אילו (נשברה) צ"ל נשפכה ועיין ר"ש. (שם מ"ז) בר"ש ולא חייש במה (שמתייבש כוס של שמן הולך) וכלה. במה שנשתייר בחבית של שמן שהולך וכלה:

מעשרות (פ"א מ"א):

בר"ש לפי שאינה (פשוטה באחרינא) זהו משולל הבנה ואולי צ"ל נתפשטה כאחריני ר"ל שלא נתפשט מעשר ירק לפיכך סמכוהו אקרא כדי שיהיו נזהרין בו:

שם :

שם כל שאין תחלתו אוכל [אבל] סופו אוכל כצ"ל. (שם מ"ב) בר"ש כדאמר מה אגוז וכו'. במדרש שה"ש פסוק אל גנת אגוז ירדתי:

(פ"ה סוף מ"ה):

בר"מ והלכה כסתם משנה. מצאתי בדפוס קאנסטאנדינא הנוסחא והלכה כרשב"ג ואזלא תמיהת התוי"ט:

מעשר שני (פ"ב מ"א):

בר"מ שאין מטריחין אותו [לאכול] דבר וכו' כצ"ל:

(פ"ג מי"א):

בר"ש ור"ש לטעמי' דאמר קדשי בדק הבית וכו' ח"ק (דאמר יפדה לטמא] לא עביד וכו' כצ"ל:

(שם מי"ב):

בר"ש אלא (שלא גפן) צ"ל אלא כשגפן:

(פ"ד מ"ח):

בר"מ עד שיאכל (שנים) ואמרו:

צ"ל עוד אחד:

שם :

בר"ש (ועירב הפירות יחד) נמחק:

(פ"ה מ"ג):

בר"ש (ואין צריכין להוסיף חומש) נמחק:

(שם מ"ו):

בר"ש (וקדשים) ביעור צ"ל וקחשיב ביעור:

(שם סוף מ"ט):

בר"ש ליתשיל) לה דוכתא. שם אי' ליקני וצ"ע:

חלה (פ"א מ"ז):

בר"ש מחיב (ר"י לר"ל) נ"ל איפכא:

שם :

שם אם ימצא קונים [ונקנו כלם בפעם אחת] כצ"ל ועיין ברע"ב פי' אחר בזה:

(פ"ב מ"ב):

בר"ש (א"נ דלעת כאילן חשיב) צריך תקון ויש להגיה א"נ הדלעת כזרע חשיב ולא מהני לו האילן ופשטינן מאחר שהוא כנקוב אצל אילן כנקוב אצל זרעים והיינו רק כשנטע בכה"ג:

שם :

שם גרסינן בפ"ג עיסה וכו'. מאמר זה צריך תקון:

(שם מ"ד):

בר"ש (או) נשכו. צ"ל ואז נשכו:

(פ"ד מ"ג):

בר"ש ודוקא (חולין) ותרומה. צ"ל א רז:

(שם סוף מ"ז):

בר"מ והנהיג העם (זמן) צ"ל עצמן:

(שם
מ"ו):
בר"ש מן דמאי אמר (לו) כן א"ש אחוי וכו'. בירושלמי אי' אמר לא כן וכו':
(שם מי"א):
בר"ש ויביאו (הביכורים) אינו מובן. והגר"א בס' שנות אלי' לא גרס לזה:
ערלה:
(פ"א מ"ב):
בר"ש אמרינן בירושלמי הנוטע בעציץ וכו'. כאן הלשון משובש מאד ועיי' חלה פ"ב ומש"ש:
(שם מ"ה):
בר"ש מיפשט פשיטי (לי' לר' יוחנן). צ"ל להו לרבנן:
(פ"ב מ"ג):
בר"ש ואח"כ נפלה (השני'). צ"ל בשניה:
ביכורים:
(פ"א מ"ב):
בר"ש א"ר אמי אתיא דר"י כר"א וכו' עד סוף המשנה נמחק מזה ונכתב לעיל סוף משנה א':
(שם
מ"ו):
במשנה יבש המעיין וכו' עיין גירסת הראב"ד פ"ב מה' טומאת אוכלין הלכה ד' ועיי' ב"מ (דף פ"ג) כגירסת הראב"ד:
(פ"ב מ"ו):
בר"ש (וקשיא וכי אין שביעית לירק) נמחק:

פ"ד :

אנדרוגינוס וכו' ראיתי בדפוס קאנשטאנדינא שנדפס קודם זה הפרק תיבות אלו זה הפרק לקוח הוא מן התוספתא ועיי' ר"ש כלאים פ"ח מ"ה שמביא האנדרוגינוס בשם תוספתא דביכורים וכן נראה מכל מפרשי המשנה דלא גרסי לפרק זה ואף אם יתחבר לפרקי הש"ס בלי ספק אין כאן מקומו רק קודם הפרק כיצד דהוא בסיגנון א' עם המשניות שבפרק התרומה וכן הוא מסודר בהתוספתא ע"ש. ועיין בה"ג ה' יבמות פירוש שמעתתא זו ומהתימא מהמנ"ע ומהגאון מהרי"ב שלא הביאו:
בפי':

הרא"ש על סדר זרעים:

פאה:

(פ"ז סוף מ"א):

במקומו שיש לו מקום מסוים כצ"ל ועיין ר"ש:

כלאים:

פ"ג :

כשלא בתוך הערוגה. צ"ל כשנאמר בתוך הערוגה:

שם :

ירק בירק ששה טפחים כצ"ל:

שם :

ונמצא ג' טפחים [ומשהו] מזרע לזרע:

שם :

לאו דוקא [מיצר] אלא זורע:

שם :

דאיכא גבול טפח כצ"ל:

שם :

ג' על כל גבול וגבול כצ"ל:

(שם סי' ד'):

על שתי שורות. צ"ל אין שתי שורות.:

(שם סי' ה'):

והתנן סוף פ"ק וכו' ר"ל ואי משום דאין כאן מכל זרע רק אחד הא תנן הזורע חטה ושעורה וכו' אף שזרע רק חטה אחת ושעורה א':

(שם שם):

ואי בשביל שהגומא כצ"ל. ועיקר קושיתו י"ל כיון דשרשין לא נראו מעורבין דעמוקים טפח הם וגם העלים נפרדים הרבה זה מזה אין כאן מפני מראית עין:

(פ"ה סי' ד'):

שסביבות (הכרם) גפנים. צ"ל שסביבות הבית גפנים:

(שם סי' ה'):

אפרש בתחלה המשנה על הצעה זו. חסר כאן ועיין בפנים בר"מ על נכון ועיין בכ"מ פ"ו מה' כלאים הלכה ב' סיום תשובה זו:

(פ"ז סי' ג'):

וכי עדיפא וי"ל דכיון דיונקים משורש א' ה"א דהמקום לא הוי הפסק: (פ"ח סי' א'):
ול"נ דמעיקרא וכו'. וי"ל כוונת הירושלמי דבכלאי בגדים מותר כשנתחבר ע"י עור באמצע משא"כ בכלאי בהמה. וכן נראה מלשון התוספתא ומה במקום כו' ולפי"ז אתיא דלא כהרמב"ם ועיין שו"ת רשב"א סי' תצ"א ובח"ג סי' רכ"ו:
שביעית:
(פ"ו סי' ד'):
הכי הל"ל וכו'. מיושב בזה קושיית התוס' יו"ט:
תרומות:
(פ"ה סי' ח'):
בין מן החולין המעורבים כצ"ל:
מעשרות:
(פ"ד סי' ב'):
בשעורים שרי בשנים כצ"ל:
(פ"ה
סי' ד'):
ויש לגוי וכו' כצ"ל:
חלה:
(פ"ד סי' ד'):
לצד (אמנון) צ"ל לצד מערב:
ביכורים:
(פ"ב סי' ה') וי"ל (דמיירי דיש) שיעור צ"ל דמכל מקום יש שיעור ר"ל למעלה עיין ר"ש ריש פאה:
שבת (דף י"ג ע"ב):
גמ' ברוך המקום שהרגו. כתובות (דף קי"א):
(דף י"ח ע"א):
רש"י ד"ה ברחא. עיין רש"י לקמן (קנ"ב) וסנהדרין (ס"ג ע"ב) וצ"ע: (דף כ"ג ע"א):
גמ' והיה מחנך קדוש. בהגהות רי"ב. ועיין ר"ש פ"ק דתרומות מ"ו דגרס כן להדיא:
(דף כ"ז ע"ב):
גמ' פרט לכסות לילה. עיין ברכות (י"ג ע"א) רש"י ד"ה ויאמר וברש"י דהכא וצ"ע:
(דף ל"א ע"ב):
גמ' מי שאכל שום. ברכות (נ"א ע"א):

(דף ל"ד ע"א):
רש"י ד"ה עבד סדר זרעים. ירושלמי פ"ט דשביעית:
(ד' ל"ה ע"ב):
גמ' הואיל וראוי לגמע בו מים. לקמן (נ"ט ע"א):
(דף מ"ב ע"א):
תוס' ד"ה נותן. משמע שהצוננים מרובין. עיין סנהדרין (דף פ' ע"ב) ותבין:
(דף נ"א ע"ב):
תוס' ד"ה חמרא. בירושלמי פ"ח דכלאים עיי"ש:
(דף נ"ב ע"א):
גמ' קשרה בעליה. פרה פ"ב מ"ג. ועיין תוס' פסחים (ס"ו ע"ב) וצ"ע: (דף נ"ה ע"ב):
תוס' לד"ה מעבירם בירושלמי. סוטה פ"א:
(דף נ"ו
ע"ב):
גמ' נוח לו שיהי' שמש. עיין ב"ב (ק"י ע"א):
(דף ס"ו ע"ב):
רש"י ד"ה גושפנקי לאו דוקא שיתין. עיין תוס' מ"ק (כ"ח ע"א) ב"ק (צ"ב ע"ב) ב"מ (ק"ז ע"ב) ורש"י לקמן (צ' ע"ב) וסנהדרין (ז' ע"א) ד"ה שיתין:
(דף ע"ז ע"ב):
גמ' שטותא. עיין כתובות (ט"ז ע"א):
(דף פ"א ע"ב) גמ' אר"י הלכה כסתם משנה עיין ר"ש פ"ז דכלאים מ"ב וצ"ע:
(דף צ"ב ע"ב):
גמ' חברא. עיין עוד פסחים (ל"ז ע"ב) יבמות (ק"ח ע"ב) ב"ק (מ' ע"ב ומ"ח ע"ב) ב"מ (פ"ב ע"ב) חולין (ט"ז ע"א) כריתות (כ"ד ע"ב): (דף ק"ה ע"ב):
גמ' [אטו] ערבונא שקלי כצ"ל:
(דף קי"ח ע"ב):
גמ' ולא ממחלקי צדקה. עיין מדרש משלי. פ' י' טעם בזה דלא כפרש"י: (דף קי"ט ע"ב):
גמ' רבינא אמר מחרימין אותה. עיין כ"מ פ"ב מת"ת שינוי גירסאות בזה: (דף ק"ך ע"ב):
תוס' ד"ה מנער ובירושלמי. כירה הלכה ז':
(דף קכ"ז ע"א):
גמ' אלו דברים שאדם וכו'. עיין ברכות (י"א ע"ב) תוס' ד"ה שכבר וצ"ע: עירובין:
(דף י"ח ע"א):

גמ' ביראות דעלמא. עיין נדה (ח' ע"א) ומש"ש:
(דף י"ט ע"א):
רש"י ד"ה ולא. שהוא יהודי [תרגום ולבקר בהיכלו ולבשקר בהיכלו] כן אי' ברש"י בעין יעקב. וכן בפסוק אלקים יחקור זאת (תהלים מ"ד) מתרגם אלהא יבשקר דא:
(דף כ"א ע"ב):
גמ' המלעיג על דברי חכמים עיין גיטין (נ"ז ע"א) וברש"י שם: (דף: מ"א ע"א):
גמ' ותניא לאחר פטירתו. תוספתא פ"ב דתענית:
(דף ס"ט ע"ב):
רש"י ד"ה חמשה לאו דוקא. עיין תוס' בכורות (מ"ח ע"א) ד"ה דכ"ע: (דף פ' ע"ב):
גמ' ל"א מצד שאני. עיין שו"ת בית אפרים חלק חו"מ סי' מ' פירוש ע"ז: פסחים:
(דף ו' ע"א) תוס' ד"ה בהמת. ועיי' ר"ש פ"ג דחלה משנה ה' ו': (דף ל"ג ע"א):
רש"י ד"ה עירין מלאכים כלומר ת"ח. כדאי' בנדרים (כ' ע"ב) קידושין (ע"ב ע"ב):
(דף ל"ח ע"ב):
רש"י ד"ה ברית. שבועה. עיין ר"ש פאה פ"ו מ"ב:
(דף ל"ט ע"א):
גמ' רי"א כל שיש לו שרף וכו'. בתוספתא מתני איפכא ועיי' תוס' מנחות (נ"ח ע"ב) ד"ה ואיכא וא"ש:
(דף מ"ג ע"א):
גמ' (וכל שכן) נוקשה בעיני'. עיין בית יוסף או"ח רס"י תמ"ב דנראה שגרס כאן והוא הדין נוקשה:
(דף נ' ע"ב):
גמ' אעפ"י שלא לשמה. עיין רש"י ותוס' ברכות (י"ז ע"ב) ד"ה העושה: שם תגרי סמטא. בתוספתא דביכורים איתא תגרי שמיטה ולפ"ז אין אנו צריכין לטעם רש"י:
(דף נ"ב ע"ב):
גמ' ת"ר פירות שיצאו מא"י. תוספתא דשביעית פ"ו:
(דף נ"ד ע"א):
גמ' אף הצבת. תוספתא דחגיגה ספ"ק:
(דף ס"ז ע"א) גמ' מצורע שנכנס. תוספתא פ"ק דכלים וע"ש בר"ש שם סוף פרקא:
(דף ע' ע"א):

גמ' נמצאת (קופיץ) במשנה דשקלים ליתא מילת קופיץ וכן משמע בפי' המשנה להרמב"ם שם מדפירש שקאי אסכין ע"ש וברע"ב ומהתימא שלא הביאו הירושלמי שם במקומו:

שם :

תוס' ד"ה בהא דכעין האי קרא וכו' כתיב [גם] בסוף וכו' כצ"ל: (דף פ"ח ע"ב):

גמ' ופטורין מלעשות פ"ש.

עיין תוספתא סוף פ"ז וצ"ע מאד:

בפירוש המשניות פ"ד ששה דברים וכו' ספר רפואות הי' ספר וכו'. כפי' זה נראה גם מלשון הירושלמי פ"ק דסנהדרין ובפ' מי שהיה בפסחים דאי' שם טבלא של רפואות. דמשמע שהי' חקוק בטבלא צורות הקמיעות:

יומא (דף ג' ע"א):

תוס' ד"ה פז"ר בירושלמי (פ"ק דברכות) וטעונה לינה. צ"ל פ"ב דביכורים:

(שם ע"ב):

תוס' ישנים ד"ה אי (מנחות דף מ"ט). צ"ל פסחים (נ"ט ע"ב) ע"ש היטב: (דף ו' ע"ב):

תו"י ד"ה זב לטבול ליל שמיני כצ"ל:

(דף ז' ע"א):

רש"י ד"ה ה"ג שלישי זה חוץ [לזמנו. פיגול זה חוץ] למקומו כצ"ל:

(דף ט' ע"א):

תו"י ד"ה ר"י בן תורתא. עיין מדרש עשרת הדברות דיבור זכור וצ"ע: (דף י"א ע"א) תו"י ד"ה יכול חייבין במזוזה [איירי בפתוחין לבית וקשה] דמדתלי וכו' כצ"ל:

שם [אלא] דא"כ מאי האי שנויא כצ"ל:

שם :

תו"י ד"ה יצאו. לרבנן [חייב וקשה] אמאי וכו' ולקמן פרישית דלא כר' יהודה כצ"ל:

שם :

תו"י ד"ה הכל (ומשני) דהיינו לכ"ע. צ"ל ומשמע:

שם תו"י ד"ה דתניא ואע"ג דפריך לעיל דר"י כצ"ל:

(דף י"ב ע"א):

תו"י ד"ה הא [כדתניא] מה היה בחלקו של יהודה וכו' דאי משום קדושה כצ"ל:

(שם ע"ב):

תו"י ד"ה שני. איתא בכל [השנה] אפי' משם ואילך כצ"ל:

שם סוף הדיבור בפ"ק (דסנהדרין). צ"ל דשבועות:

(דף י"ג ע"א):
תו"י ד"ה מיתה. וי"ל (דמילתא) דזמן מרובה. צ"ל דלמיתה:
שם שם ד"ה למיתה. מיהו למאי דבעי וכו' כצ"ל:
(שם ע"ב):
תו"י ד"ה מניח. דקאמר ר' יהודה היינו וכו' כצ"ל:
(דף י"ד ע"א):
תו"י ד"ה דאי. ומשו"ה עובד וא"כ היכי [אתיא] דלא כר"ע כצ"ל: (שם):
שם סוף ד"ה ועוד להעמידו (בנוגע). צ"ל בנושא:
(דף ט"ו ע"א):
תו"י ד"ה אין.
ובמנחות פריך. לא נמצא:
דף ט"ז ע"א):
תו"י ד"ה מאן. מפי (עצמו). צ"ל רבותיו:
(דף י"ח ע"ב):
תו"י ד"ה ואי אפירכא בתרייתא. צ"ל קמייתא:
(דף כ' ע"ב):
תו"י ד"ה משום ואעפ"י דצריך [לטבול] ולקדש ידיו וכו':
שם ד"ה והיה דלקמן בשער ההיכל וההיא דתמיד בשער העזרה כצ"ל: (דף כ"א ע"א):
תו"י ד"ה מקום בבית ראשון שהכהנים שהיו אז חשובין וכו'. עולה והר"א תירץ דודאי בארון וכו' כצ"ל:
(שם ע"ב) תוס' ד"ה ואורים. עיין בפרש"י על התורה שמות כ"ח ל') שכתב שלא היו כלל אורים ותומים רק החושן לבד ואפ"ה לא נקרא מחוסר בגדים וצ"ע:
(דף כ"ב ע"א):
תו"י סד"ה בזמן אי נמי (רצין עקב בצד גודל) נמחק:
(דף כ"ג ע"ב):
תו"י ד"ה א"כ בגדי חול דאי לא כצ"ל:
(דף כ"ד ע"א):
תוס' ד"ה מתרומת. ואפי' לפרש"י י"ל דוהרים כצ"ל:
שם ד"ה אין. ואפי' את"ל דלכל וכו' כל המוסגר יתכן ששייך לקמן שורה ד' אחר ואפי' עבודת סילוק:

תו"י ד"ה רבי. א"כ ועבדתם למאי אתא וכו' לאוקמא עבודת מתנה בשאר עבודת וכו' חשובות כתרומת הדשן כצ"ל:
שם סוף ד"ה לרבות מוכח לקמן בסמוך (דפריך) ואימא לכל דבר וכו' כצ"ל ודיבור אחד הוא:
שם לקמן בסוף (פרקין) דעבודה כצ"ל:
(שם ע"ב):
תו"י ד"ה הא. לחייב בה זר [אפילו] בלא מיעוט כצ"ל:
(דף כ"ו ע"א):
תוס' סד"ה דתנן (מראש) למזבח צ"ל מכבש:
תו"י ד"ה דכתיב מלוי קאתי. (סוטה י"א):
שם ד"ה אלא. אע"ג [דשני גזירין] הי' ערבית וכו' כצ"ל:
שם ד"ה מיהא [וי"ל] כי בקטרת כצ"ל:
(שם ע"ב):
רש"י ד"ה ולמנסך שהמים מקלח כצ"ל. ועיין (סוכה מ"ח ע"ב):
(דף כ"ז ע"א):
תו"י ד"ה והקריב והקטיר המזבחה וכו' כצ"ל:
(שם:
ע"ב):
תו"י ד"ה שכבר לית לי' לר' (יהודה) צ"ל לר' זירא:
שם :
תו"י סוף ד"ה אישתמיטתי' דקאי אהואיל ועבודת יום הוא וכו' כצ"ל: (דף ל' ע"א):
תו"י ד"ה מצוה. ה"ה גבי (טבילה) צ"ל נטילה:
שם מן ד"ה לא אמרן עד אין אדם הוא דיבור אחד:
שם ד"ה אמר להם תימא לריב"א לבן זומא וכו' כצ"ל:
(שם ע"ב):
תו"י ד"ה הא. דיליף לה מק"ו [סברנן] כרבנן:
שם סד"ה כבן זומא. טבילה בשאר ב"א כצ"ל:
(דף ל"א ע"א):
תו"י סד"ה מהו. כלל מיהו שמא וכו' כצ"ל:
(שם ע"ב):
תו"י ד"ה כדאמר. נמי כי הך מילתא כצ"ל:

שם ד"ה אי אלא כשהיה לבוש ב"ק וכו' כצ"ל:
(דף ל"ג
ע"א):
תו"י ד"ה תרי. אחרינא דוהקטיר עלי' חלבי וכו' כצ"ל:
(שם ע"ב):
תו"י ד"ה חלקהו (ובדם התמיד) צ"ל ובקטרת:
שם דובער עלי' עצים בבקר וכו' כצ"ל:
(דף ל"ד ע"א):
תו"י ד"ה העולה מיהו במנחות הי' לו להביא וכו' מוספי ר"ה [מקמי] מלבד וכו' כצ"ל:
שם דכתיב אשר לעולת הבקר ומנחתם ונסכם. לא נמצא כזה בפסוק: שם ד"ה מה כאברי
(התמיד) צ"ל הבקר:
(שם ע"ב):
תו"י ד"ה הני ועוד (דודאי) פריך צ"ל דאמאי:
שם :
שם וק"ל מש"ה או אומר וצ"ל. מאמר זה צריך תקון:
(דף ל"ו ע"א):
תו"י ד"ה מאן [דסומכין] במקום ששוחטין כצ"ל.:
(דף ל"ז ע"א):
גמ' הבו גודל. עיין רש"י (ברכות כ"א א') ד"ה כי:
תוס' ד"ה יכול ואין נראה לפרש כן כצ"ל:
תו"י ד"ה והאמרת [וי"ל] דודאי מלמזרח כצ"ל:
שם (ולאוירו) צ"ל ולהחזירו:
(דף ל"ח ע"ב):
גמ' דלא מסקינן בשמייהו. עיין תרגום עמוס (ו' א') נקבי ראשית הגוים. ומתרגם מקימין
שום ביניהון כשום בני עממיא:
(דף מ"ב ע"א):
תו"י ד"ה בשעיר דאמר עשרה זוזים כצ"ל:
(דף מ"ד ע"א):
תו"י ד"ה נתפזרו ומהם לא מכבדו לאמה כצ"ל:
דף מ"ה ע"א):
תו"י ד"ה ואחת בפ"ט דזבחים (דף פ"ו) כצ"ל:

(דף מ"ו ע"א):
תו"י ד"ה ואפילו דתרי מילי נינהו. עיין תוס' (מנחות מ' ע"ב) ד"ה תכלת:
(דף מ"ח ע"א):
תו"י ד"ה נתפזרה כדאמרינן במנחות (דף י"ג):
(דף מ"ט ע"ב):
תו"י ד"ה עד. אבל הקונ' שהביא וכו'. הלשון משובש:
(דף נ' ע"א):
תו"י ד"ה ומאי. לא קשה לן מידי אם דצבור וכו' לתרץ [בין] ההיא דהכא וכו' ומסקינן בעי' מאי הוה עלה וכו' לענין שאין [מיתה] מועלת וכו' כצ"ל:
(דף נ"ה ע"א):
תו"י ד"ה לא. קרבנות (נדבות) לא צריך. צ"ל חוב:
(שם ע"ב):
תו"י ד"ה ונברור. [ולזה י"ל] דהך תקנתא יכולה וכו' כצ"ל:

שם :

שם מעות כלם בשופר וכו' על קן זה וכו' אותה שבשופר על מעות שבידי כצ"ל:
שם ד"ה ונשקול (במעין ובנהר) צ"ל במעילה ובנזיר:
(דף נ"ט ע"א):
תו"י ד"ה שני. (לביניין אין) צ"ל למניין היו:
(שם ע"ב):
תו"י סד"ה והרי. באפר כיון שהוא מדשן כצ"ל:
(דף ס' ע"א):
תו"י סד"ה תרי וכן בפ"ב דקדושין. לא נמצא שם:
דף ס"א ע"א):
תו"י ד"ה דברי דאפילו [נשפך] אחר וכו':
(דף ס"ב ע"א):
תו"י ד"ה משהגריל. בגמרא [די"ל] דמשום וכו' גבי מראה קומה דלעולם וכו' כצ"ל:
(דף ס"ד ע"א):
תו"י ד"ה באיברי. ואע"ג דאיברי בע"מ מועטין. עיין סנהדרין (דף פ' ע"ב) הנסקלין בנשרפין:
(שם ע"ב):
תו"י סד"ה אליבא. דס"ל (התם) כרבנן. צ"ל הכא:

דף ס"ה ע"א):
תו"י ד"ה אם (משנודע) שנגנבו. צ"ל קודם שנודע:
שם סוף הדיבור (אם לא) דאיכא תרי גווני. צ"ל אלא:
שם ד"ה שאין כי אע"ג שלא כפר זה על טומאת וכו' זה אלא על של לפניו כצ"ל:
(שם ע"ב):
תו"י סד"ה משום. משום [אותה] גזירה כצ"ל:
(דף ס"ז ע"א):
תו"י ד"ה סח. חסר בו:
(שם ע"ב):
רש"י ד"ה ה"ג (סוטה י"ד) נמחק:
(דף ס"ח ע"ב):
תו"י ד"ה קמ"ל דפליג אר"א הקפר דאמר שו לעיל (דף ס"ז ע"א) כשהגיע וכו' ל"ל לר' יהודה וכו' כצ"ל:
(דף ס"ט ע"א):
רש"י ד"ה שרי. דהצעה דומיא דלבישה כצ"ל:
(דף ע' ע"א):
תו"י ד"ה יצא. אלא [אחר] תמיד של בין הערבים כצ"ל:
שם ד"ה יצא. לאפוקי [של אחר] תמיד של שחר וכו' כיון שהי' לפני אילו וכו' ר"א הוא כדפרישית. ופר העולה קודם שבעת וכו' קודם שבעה וכו' מילתא דר"ע אלא משמעות דר"ע דקאי וכו' כצ"ל:
(דף ע"א ע"א):
תו"י ד"ה דילמא בשעיר המוספין לבד כצ"ל:
שם ד"ה זה כעבד. צ"ל נע ונד:
(שם ע"ב):
תו"י ד"ה אמר כלן מיותרין חוץ מבד וכו' וכו' אין זה ראי'. אלא אם (כן) נאמר. צ"ל אלא אם נאמר:
שם ד"ה נילף. דנילף ממכנסיים דאל יוכיח מכנסיים ועיי' ריטב"א: (דף ע"ב ע"א):
תו"י ד"ה ואין כליל תכלת מבגד תכלת דכסוי ארון כדכתב כצ"ל: שם ד"ה וכתב. לשונם מגומגם בזה:
(שם ע"ב):
תו"י ד"ה הא. כל הדיבור הזה משובש:

(דף ע"ג ע"א):
תו"י ד"ה ומקריב כדי לאכול [לערב] ומעלה כצ"ל:
שם ד"ה כדברי בפ"ק (דף י"ג ע"ב):
(שם ע"ב):
תו"י ד"ה ור"ל. ועוד [דכיון] דמוקי טעמא וכו' כצ"ל:
(דף ע"ד ע"ב):
תו"י ד"ה מרבה ריבה (לאו) חמשה. צ"ל להו חמשה:
(דף ע"ו ע"א):
תו"י ד"ה א"כ. מהלך ת"ק שנה. עיין פסחים (דף צ"ד ע"ב) דאיתא רק שש אלפי פרסה וזה לא יגיע אף למהלך שתי שנים. ועיין תוס' נזיר דף ז' ע"ב) ד"ה וליהוי וצ"ע:
(שם ע"ב):
תו"י ד"ה יליף לדרשא אחרינא. ולפרטי דעירובין וכו' ולשם דרשה איצטריך וכו' היכי מוכח מהלימוד שכר שכר וכו' י"ל דיש להעמיד לקרא דיין דמיירי וכו' אותו [יין] מתוק וכו' כצ"ל:
(דף ע"ז ע"ב):
תו"י סד"ה להאכיל (משום שביתא) נמחק:
שם ד"ה משום לעיל גבי [שב בטולא] עינוי דומיא וכו' כצ"ל:
(דף ע"ט ע"א):
תו"י ד"ה פחות דהכא במשנה ובסוכה וכו' ואי היינו [מהפכין] הך דהכא וכו' כצ"ל:
(שם ע"ב):
תו"י ד"ה מיני. אבל מעיקרא סבר שאין קורא, וכו' כצ"ל:
(דף פ"ב ע"א):
תו"י ד"ה בן דאמרינן בחיר (דף כ"ט) האיש מדיר כצ"ל:
(דף פ"ד ע"א):
רש"י ד"ה משכא. עיין ב"ק (ט"ז ע"א) ע"ש וברש"י:
(דף פ"ו ע"א):
גמ' ד"א בלא תורה וכו'. תענית (דף כ' ע"ב) מגילה (דף כ"ח ע"א): סוכה:
(דף ח' ע"א):
רש"י ד"ה מכדי מתניתא הוא במ"ט מדות כן הוא נכון עיין בש"מ ב"ב שם ובס' יסוד מורא להראב"ע שער א' שהביאו ג"כ ברייתא דמ"ט מדות. ובתוס' ב"ב נפל טעות:
(דף כ"ג ע"ב):

תוס' ד"ה עשרה. כדעת בע"ה או אחד מנ' פיחת וכו' תרומתו תרומה דאיכא דתורם בעין רעה כדאמרי' בכתובות (דף ק') ויש מפרשים וכו' כצ"ל: (דף כ"ז ע"ב):
גמ' שבט יהודה ובנימין. עיין מגילה (דף י' ע"ב) ונביאים וצ"ע: (דף מ"ה ע"ב):
גמ' אספקלריא. עיין סוף החולץ וצ"ע ברש"י דהכא:
(דף נ"ב ע"א):
גמ' שבעה שמות. עיין תוס' ע"ז (דף ה' ע"ב) ד"ה יצרם וצ"ע.
ואולי לא חשב כאן רק שמות של גנאי:
ראש השנה (דף ג' ע"א):
גמ' ונסתלקו ענני כבוד. תוספתא סוטה פי"א:
(דף ד' ע"א):
גמ' דמלפא לה ושתיא. עיין ב"ק (דף ל"ה ע"א):
(דף ה' ע"ב):
גמ' ובכור. מרש"י דהכא נראה דלא גרס ובכור:
(דף ח' ע"א) רש"י ד"ה באחד בניסן ר"ה. למלכים למאי הילכתא כצ"ל: (דף י' ע"א):
רש"י ד"ה ופירות. וזו כבר נעשית אילן עיין ספ"ק דשביעית וצע"ג: שם בסוף שנים. אבל בתחלת שנים לא כצ"ל:
(דף י"ב ע"א):
תוס' סד"ה אחד. וע"ע נדה (דף ח' ע"א):
(דף כ"א ע"ב):
רש"י ד"ה שלוחין. כגון נראה (באלול) ביום כ"ט. צ"ל בליל:
(דף כ"ה ע"א):
גמ' וע"ג חלקים. עיין בס' נחמד ונעים סי' רי"ג שהוכיח שאין זה מן הש"ס:
(דף ל"א ע"א):
גמ' ומחצר למזבח. עיין תרגום עמוס (ט' א') שכתב יקרא דה' אסתלק מכרובא ושרא על מדבחא וצ"ע:
(דף ל"ד ע"א):
גמ' בין (תרועה לתקיעה) דהדר עביד. צ"ל תקיעה לתרועה:
(שם ע"ב):
תוס' ד"ה לדידי בפ' מי שהוציאוהו (דף מ"ז) שם אי' ר"י ושמואל הלכה כר"י ובמס' ביצה (דף ד' ע"ב) אי' רב ור"י הלכה כר"י אבל לא ידענו דהלכה כר"י אפי' לגבי תרווייהו כאחד:

בפירוש המשניות פרק א' על ששה חדשים. שלא להתענות בת"ב כמו שזכרנו. עיין שו"ת תשב"ץ ח"ב סוף סי' רע"א שמוחק כל זה:

ביצה (דף ט"ו ע"א):

גמ' ר' יוסי אוסר בשחור. עיין תוספתא פ"ק וצע"ג:

(דף יז ע"ב):

גמ' שב"ש אומרים ב' תבשילין וכו'. בתוספתא מתני איפכא. ועיין תוס' מנחות (דף נ"ח ע"ב) ד"ה ואיכא:

חגיגה (דף ד' ע"ב):

תוס' ד"ה דמרבה אבל [גבי פסח] ליכא למימר וכו' קרא דערל וטמא וכו' כצ"ל:

(דף ו' ע"א):

רש"י ד"ה עד לסוף כ"ד חודש וכו'. וכן אי' להדיא בירושלמי רפ"ב דביכורים:

(שם ע"ב):

רש"י ד"ה והיא. עיין זבחים (דף קט"ו ע"ב) ובפרש"י:

(דף י' ע"ב):

תוס' ד"ה כברזא ובב"ר. ועיין שה"ש רבה בפסוק משכני אחריך נרוצה: (שם ע"ב):

תוס' ד"ה מעילות. צבחר צבחר. לפנינו אי' צבתא עיין (פסחים נ"ד ע"א) וע"ע תוספתא סוף עירובין:

(דף י"ח ע"א):

תוס' ד"ה אלא. פ"ק דר"ה א"ל ר"ז כצ"ל:

(דף כ' ע"ב):

תוס' ד"ה הנושא וכי תניא בת"כ. עיין פ"ה דזבחים מ"ח:

שם :

שם ועוד תניא בת"כ. עיין פ"ד דזבים מ"ו. אבל בת"כ לא נמצא כל זאת: (דף כ"ג ע"ב):

תוס' סד"ה שאם (ר"י ור"ל) משמע. אולי צ"ל אביי ורבא:

(דף כ"ד ע"א) תוס' ד"ה והא וכדמוקמינן לה (בפסחים) צ"ל בזבחים (ל"ד):

(דף כ"ו ע"א) רש"י ד"ה תנא. טמאין ואפי' אפיקרסותו בתוכו. כאן הוא סוף הדבור ואח"ו מתחיל הדיבור אפי':

שם תוס' ד"ה ובירושלים. וכן תנא בהדיא בתוספתא כאן ובירושלים נאמנין וכו' כצ"ל:

(דף כ"ז ע"א) רש"י ד"ה סלמנדרא. עיין תנחומא פ' וישב וברש"י סנהדרין (ס"ג ע"ב) ובחולין (קכ"ז) ד"ה סלמנדרא וצ"ע:

מועד קטן (דף כ' ע"א) תוס' ד"ה אייבו. וקשה שהיה לר' חייא לומר אמך. נ"ל לתרץ שלא הי' יכול לומר חית עיין מגילה (כ"ד ע"ב):

(דף כ"ה ע"א) רש"י ד"ה אל. נמחק כל הדיבור ועיי' בתוס' בעין יעקב: תענית (דף ד' ע"א):

רש"י בוניה אלו ת"ח. עיין שבת (קי"ד ע"א):

(דף ה' ע"א):

גמ' ומי איכא ירושלים למעלה. עיין חגיגה (י"ב ע"ב):

(דף ז' ע"ב):

גמ' אי הוו סנאי טפי. עיין מ"ש בברכות (כ' ע"א):

(דף י"ב ע"ב) תוס' ד"ה דאי ואפי' (לא) מצי לצעורי. נראה שצ"ל ואפי' מצי לצעורי: שקלים (פ"א סוף הלכה ד'):

משום (קנס). נראה שצ"ל הפקר ב"ד הפקר:

(פ"ח משנה ג'):

בר"מ שוחט בה מיד [בחמשה עשר שוחט בה מיד] לפי שהוא יו"ט כצ"ל:

מגילה:

(דף ו'):

רש"י ד"ה ששך. עיין במדבר רבה פ' י"ח. ובפרש"י סוכה (כ"ח ע"א) ד"ה גימטריא וברש"י (ירמיה כ"ה):

(דף ז' ע"ב):

גמ' שחטי לר' זירא וכו' ואחיי'. פי' הרב המאירי שחטי' מלשון סחיטה ואחיי' מלשון ותחלימני:

(דף ח' ע"ב):

רש"י ד"ה לתופרן. הל"מ הוא בתפילין שיהיו תפורין בגידין שבת (ק"ח ע"א) כצ"ל:

(דף י"א ע"א):

גמ' בקום עלינו אדם עיין תוס' יבמות (ס"א ע"א):

(דף י"ב ע"ב):

תוס' ד"ה ממוכן. בפרקי דר"א ליתא סוף דברי התוס' אמנם באמת נתכוונו לתרגום שני פסוק ויאמר ממוכן:

(דף כ"א ע"ב):

רש"י ד"ה ועשרה. שאין תרגום בכתובים. עיין רש"י כתובות (כ"ג ע"א) ד"ה עדים וצ"ע:

(דף כ"ד ע"א):

תוס' ד"ה פוחח והכי משמע פ"ק דקידושין. אולי חסר כאן וצ"ל [ובמ"ס פי"ד חשיב נמי מי שראשו מגולה בכלל פוחח. אבל אח"כ קאמר וי"א מי שראשו מגולה אינו פורס שמע. וא"כ ע"כ אינו בכלל פוחח דהא כאן במתני' אמרינן פוחח פורס שמע] והכי נמי משמע פ"ק דמס' קידושין [ר"ל דשם (דף ל"א ע"א) אי' ר"ה לא, מסגי דיא בגלוי ראש אמר שכינה למעלה מראשי.

וא"כ נראה דאסור לפרוס שמע בגלוי ראש. וע"כ מי שראשו מגולה אינו בכלל פוחח] כן נראה לענ"ד בכוונת התוס' שסיימו והכי משמע בפ"ק דקידושין:

(דף כ"ז ע"א):

גמ' ה"נ כיון דלא אפשר שרי. עיין מרדכי פ' הניזקין סי' שצ"ח וצ"ע: (דף ל"א ע"א) גמ' ברכות וקללות אין מפסיקין. עיי' מס' סופרים פי"ז ובתוס' ברכות (י"ח ע"א) ד"ה למחר:

יבמות:

(דף כ"ג ע"א):

רש"י ד"ה שפחה אין לה ייחס דכתיב וכו'. לקמן (ס"ב ע"א):

(דף כ"ט ע"ב):

רש"י ד"ה ולא. לא הוזהרו בנות אהרן:

קידושין (ל"ה

ע"ב):

(דף מ"ג ע"א):

גמ' והתקינה לנר. עיין ר"ש פ"ק דערלה מ"ד:

(דף מ"ד ע"ב):

תוס' ד"ה הכא כיון דחמירי כזרים אצלה מעיקרא חשיבי כצ"ל:

(דף נ"ד ע"א):

רש"י ד"ה בחיי כל זמן (שאדם) צ"ל שהדם ועיין לקמן:

(דף ס"א ע"ב):

גמ' למכור ס"ת. עיין מגילה (דף כ"ז ע"ב):

(דף ס"ב ע"א):

גמ' בעבד שאין לו ייחס לעיל (כ"ג ע"א):

(דף פ"א ע"ב):

גמ' דתניא חתיכה של חטאת. עיין סוף תוספתא דתרומות וצע"ג:

(דף צ"ג ע"א):

גמ' כר"ע דאמר אדם מקנה וכו'. עיין תוס' כתובות (מ"ב ע"א) ד"ה ר"ש: (דף ק"ב ע"ב):

רש"י ד"ה מידי בהמה אחרת:
הוא. סנדל. תריסיותיו. רצועותיו. כצ"ל:
(דף ק"ג ע"ב):
תוס' ד"ה המסוליים. בירושלמי (רפ"ח דיומא וכו' אבל ענוה גדולה מכולן. ובתנחומא ר"פ בראשית נמצא צורת מאמר זה מהופך וז"ל התורה סולתה ענוה וכתרה יראה שנאמר עקב ענוה וגו' וכתיב ראשית חכמה וגו' ע"כ. ומשמע כי יראה גדולה מענוה וצ"ע:
(דף ק"ד ע"ב):
גמ' חליצתה פסולה. עיין ר"ש פ"ה דתרומות מ"ב:
כתובות:
(דף ב' ע"ב):
תוס' ד"ה לפיכך בירושלמי (ר"פ אעפ"י) וכו' ובקונטרס פי'. ליתא. וע"ש בתוס' וצע"ג:
(דף ד' ע"א):
תוס' ד"ה אבל. לא הי' זה כנוסה. עיין מדרש קהלת רבה בפסוק ראה חיים ושם איתא מעשה זו בשם ר' טרפון (שהי' ג"כ כהן) ואח"ז כתב בהדיא אעפ"י שכנסה לא נהג עמה ד"א עד ל' יום:
(דף י"ב ע"ב):
גמ' לא מפיה אנו חיין. ע"ד על ג' דברים העולם עומד. שיטה מקובצת: (דף י"ג ע"ב):
רש"י ד"ה אמרו לו. (הין) כמו אבל שרה וגו'. בשיטה מקובצת לא גרס הין ועיי' רש"י עירובין (ל' ע"ב. ל"ח ע"א. מ"א ע"א) ד"ה אבל:
(דף ט"ו ע"א):
רש"י ד"ה אלא (תוספתא) היא וכו' אף היא (תוספתא) עיין בשיטה מקובצת דגרס בדברי רש"י משנה היא וע"ש:
(דף ל' ע"א):
תוס' ד"ה הכל. בבראשית רבה. צ"ל בויקרא רבה. ועיין תוס' ב"ב (קמ"ד ע"ב):
(דף מ"ד ע"ב):
תוס' ד"ה הא. דלא בעי רב (אלא) למילף. צ"ל רב אדא:
(דף ס"ב ע"ב):
גמ' רבי חייא אתי משמעי אחי דוד. עיין בראשית רבה פ' צ"ח. ובירושלמי פ"ד דתענית הלכה ב' וצע"ג:
(דף פ"ח ע"ב):
גמ' אפוטרופס שמינהו וכו'. עיין תוספתא דב"ב שם וצע"ג:

(דף:
צ"ח ע"ב):
רש"י ד"ה הוסיפו. בתוספתא דמס' דמאי (ריש פ"ח) ומהתימא על שכחת הגאון מהרי"ב במחכ"ת שכתב חפשתי ולא מצאתי:
(דף ק"ז ע"ב):
תוס' ד"ה עמד. בפ' החולץ פי' רש"י. ע"ש ברש"י ובתוס' ובתוס' לעיל פ"ק וצע"ג:
(דף קי"ב ע"א):
גמ' עמא פזיזא. שבת (פ"ח ע"ב) ועיי' שו"ת תשב"ץ ח"ג סי' ש"י דגרס הכא פחיזא. ומפרש"י נראה דגרס איפכא:
גיטין (דף ח' ע"א):
תוס' ד"ה ר"י. שאנו במערבא של א"י כצ"ל:
(דף י"א ע"א):
תוס' ד"ה שבתאי. עיין נדה (כ"ז ע"ב) א"ר שבתאי וצ"ע:
(דף מ"ה ע"א):
גמ' סדרן להדדי בבית הכסא. עיין סנהדרין (י"ט ע"א):
(דף מ"ז ע"א):
גמ' זבין נפשי' ללודאי. עיין רש"י שבת (דף י') ד"ה לודים ותבין:
(דף נ"ו ע"א):
גמ' ענותנותי' של ר' זכריה. תוספתא פי"ז דשבת:
(דף נ"ז ע"א):
גמ' כל המלעיג על דברי חכמים וכו'. עיין הקדמת הרמב"ם לפי' המשנה (דף צ"ה ע"ג) אמיתת הדבר:
(דף נ"ט ע"ב):
גמ' מפני דרכי שלום כל התורה כולה וכו'. רמב"ם סוף ה' חנוכה: (דף ס"ח ע"ב):
רש"י ד"ה בדקו. לשל תרנגולים ברכות (דף ו' ע"א):
שם :
שם ד"ה גונדו. עיין ר"ש פט"ו דכלים:
קידושין:
(דף י"ח ע"ב):
תוס' ד"ה ר' אליעזר. וי"מ בהאי דכתיב אש לא יעדה. עיין מס' סופרים פ"ו הלכה ה':
(דף ל"ב ע"ב):

רש"י ד"ה זקן. עיין רש"י מנחות (דף ל"ג ע"א) ד"ה פתחי וצ"ע. ועיי' ברש"י עירובין (י"א ע"א) ובתוס' שם ויתיישב:

(דף ל"ו ע"ב):

תוס' ד"ה חוץ. דיבור זה הוא אחד עם הקודם. רש"א:

(דף מ"ט ע"א):

רש"י ד"ה הלכות הל"מ. עיין סוכה (כ"ח ע"א) וסוטה (כ"ב ע"א) ברש"י ד"ה הלכות. ועיין סוף נדה ויתיישב:

(דף נ"ה ע"א):

תוס' ד"ה אין. (היכא דנתנו לחבירו) עיין משנה למלך פ"ו מה' מעילה דין ד' דמוחק זאת. וע"ש שהאריך לבאר דיבור תוס' זה:

(דף ס"א ע"ב):

רש"י ד"ה שאת. משאת שכר.

עיין יומא (דף נ"ב ע"ב):

(דף ס"ד ע"ב):

גמ' בוגרות דעלמא. עיין נדה (דף ח' ע"א):

נדרים:

(דף ל"ה ע"א):

גמ' היתירא בעותי וכו'. עיין ב"מ (דף צ"ו ע"ב):

(דף מ"ז ע"ב) רש"י ד"ה ה"נ. לא (ימכור). עי' משנה למלך רפ"ה מה' אישות דגרס לא יקדש:

(דף מ"ח ע"א):

ר"ן ד"ה מעשה לסתור. עיין ב"מ (דף ק"ב ע"ב) ובשיטה מקובצת שם: נזיר:

(דף ז' ע"ב):

תוס' ד"ה וליהוי. מהלך ת"ק שנה. עיין ת"י יומא (דף ע"ו) ומש"ש: (דף י"ב ע"א):

גמ' ולא אחות ואעפ"י וכו'. גירסת השאלתות סוף פ' לך לך (וט"ז אה"ע סי' ל"ה ס"ק ט"ז) אי הכי מאי למימרא פשיטא לא צריכא אעפ"י וכו': (דף ל"ח ע"א):

רש"י ד"ה וחמש. אלא רביעית שמן [לנזיר וחצי לוג שמן] לג' מינין וכו' כצ"ל. ועיין רש"י פסחים (דף ל"ח ע"ב) ועיין שם במנחות ובפרש"י: ותראה שדברי רש"י דכאן בטלים לגמרי וראוי למוחקם שתלמיד טועה כתבם: סוטה:

(ד' כ"א.):

גמ' תורה בעידנא דעסיק בה וכו'. עיי' ברכות (דף ל"א ע"א) שבת (דף ל"א ע"א) כתובות (דף ע"ז ע"ב) ב"מ (דף פ"ו ע"א) מכות (דף י' ע"א) ובכל מקומות אלו בפרש"י וצ"ע:

(דף ל"ד ע"א):

תוס' ד"ה יותר. תימא וכו'. עיין רשב"ם פסחים (דף קי"ט ע"א) ד"ה שלש מאות ואתי שפיר:

(דף ל"ז ע"ב):

רש"י סד"ה אלא זה. איני יודע לדורשו:

עיין בשו"ת הרשב"ש סי' כ"א שדרש זאת כמין חומר:

(דף מ"ב ע"ב):

תוס' ד"ה מאה. וכן מפורש בויקרא רבה. לא מצאתי ונ"ל. כנ"ל שצ"ל רות רבה פרשה ב':

שם ובאגדה דשמואל (פ' כ') וכו' נתערבו בה גויות וכו' ר' תנחומא אף כלב אחד שנאמר וכו' כצ"ל:

בפירוש המשנה סוף פ"ט וענין בן עזאי מבואר בבראשית רבה (פרשה ל"ד). וצ"ע למה לא הביא גמ' מפורשת דיבמות (דף ס"ג ע"ב):

בבא קמא:

(דף ד' ע"א):

גמ' כשהזיק חב המזיק. לקמן (דף ט' ע"א) ע"ש בפרש"י. ועיין לקמן (דף י"ג ע"ב):

(דף ה' ע"א):

רש"י ד"ה תחת נתינה (ובשבת) כתיב. צריך לומר ובבשת:

(דף ו'):

תוס' ד"ה אי כדפירשנו לעיל. (דף ג' ע"ב) ד"ה משורו:

(שם ע"ב):

רש"י ד"ה מ"ש דאמרן לעיל. עיין לעיל (דף ה' ע"ב) רש"י ד"ה וכולהו ע"ש:

(דף ז' ע"ב):

גמ' וזיבורית (נמי) לא. רש"י לא גרס נמי. וכן נראה:

(דף ח' ע"א):

רש"י ד"ה לימא. האי לוקח כצ"ל בלא מילת אחר:

(דף י"ב ע"א):

גמ' מכר לו עבדים. עיין תוספתא פ"ב דב"ב וצע"מ:

(דף י"ז ע"ב):

גמ' תניא אידך תרנגולין וכו'. עיין תוספתא פ"ב וצע"ג:

(דף י"ט ע"ב):
גמ' אלא [דאצנעי'] וחייב בעל תרנגול כצ"ל.:
(דף כ"ט ע"א):
רש"י ד"ה שרעתא. עיין רש"י ב"מ (דף כ"א ע"ב) ד"ה זוטו:
(שם ע"ב):
גמ' והא מדקאמר ר' יוחנן. צ"ע למה לא מביא מסוף דברי ר' יוחנן דקאמר כן להדיא.
ואולי י"ל עפמ"ש התוס' בב"מ (דף י"ג ע"ב) ד"ה הא: (דף ל"ה ע"א):
גמ' ושתי שיכרא. עיין ר"ה (דף ד' ע"א):
(דף ל"ז ע"א):
רש"י ד"ה דאפילו. דאית לי' מזלא. לעיל (דף ב' ע"ב) וע"ש בפרש"י:
(שם ע"ב):
רש"י ד"ה דא"כ (והועד בבעליו). אולי צ"ל ולא ישמרנו בעליו: (דף ל"ט ע"א):
רש"י ד"ה ומעידין (ולאחר) ג' עדיות. צ"ל ומשני דלאחר ג' עדיות: (דף מ"ב ע"ב):
גמ' ובנזקין לא אמר ר"ע והתניא. פי' י דסתם תוספתא ר"נ אליבא דר"ע. עיין סנהדרין
(דף פ"ו ע"א):
(דף נ' ע"א):
גמ' דבר שאותו צדיק מצטער. מגילה (דף ע"ז ע"א):
(דף נ"ח ע"ב):
גמ' (ועלו) בששים לא קתני. צ"ל ואילו בששים:
(דף ס' ע"ב):
גמ' אל יהלך אדם באמצע הדרך. עיין שו"ת רשב"ש סי'. אמיתת המאמר: (דף פ"ג ע"א):
גמ' ושני רבבות [הרי שהיו ישראל שני אלפים ושני רבבות] חסר אחת וכו' כצ"ל:
(דף פ"ה ע"א):
גמ' דכסיפא לי' מילתא. עיין תוס' נדה (דף י"ז ע"א) ד"ה שורפן וצ"ע: (דף פ"ח ע"א):
רש"י ד"ה פסולה. בעדים הכתוב מדבר וכו' מהכא נפקא לן (ב"ב דף קנ"ה ע"ב) כצ"ל:
(דף צ"ג ע"ב):
רש"י ד"ה אין. אין מצטרפות (למנה ופרס) אולי למנה ופרס ט"ס הוא: (דף צ"ו ע"ב):
גמ' אפי' כי נפיא. עיין חולין (דף קכ"ד ע"א) וצע"ק:
(דף צ"ח ע"ב):
רש"י ד"ה לא תימא. עיין ברכות (דף כ"ח ע"ב) רש"י ד"ה שלא:
(דף

ק"א ע"א):
תוס' ד"ה או. מ"מ נהנה גופו. עיין לעיל (דף ל"ב ע"א) תוס' ד"ה איהו: בפירוש המשניות פ"ג שור שוה מאתים. במחצית (החציין) לבד. צ"ל במחצית פחת מיתה לבד:
שם שם ואין בכל (הערים). צ"ל הדברים:
בבא מציעא:
(דף כ"ב ע"א):
תוס' ד"ה שטף. אבל אין הבעלים בשעת שטיפה וכו'. וכן אי להדיא בתוספתא דכתובות ובתוס' דב"ק פרק י'. ושם הגירסא הוא אם נתייאשו הבעלים:
(דף כ"ט ע"ב):
גמ' הניח לו אביו מעות. עיין שיטה מקובצת דגרס מעות ריבית והכי נראה:
(דף נ"ט ע"ב):
גמ' בל"ו מקומות.
בתנחומא פ' ויקרא אי' מ"ח:
שם :
תוס' ד"ה לא. עיין בס' מצרף לחכמה לר' יש"ר קאנדיא דף כ"ב שהאריך מאד בביאור דבריהם:
(דף ע"א ע"א):
רש"י ד"ה טעמא. שמא ירגיל הישראל אצלו כצ"ל וכן אי' ברש"י על הרי"ף: (דף צ"ג ע"ב):
גמ' (מסתברא) דהאי מסר נפשי'. עיין במ"מ דגרס תיקו. ועיין תקפו כהן סי' ט':
(דף צ"ו ע"א):
עין משפט סי' ט"ו. מיי' פ"א מה' שלוחין וכו' צ"ל פ"ב מהל' שאלה ופקדון הלכה ה' טוש"ע חו"מ סי' שמ"ו. והמחבר במחכ"ת טעה בפשט הש"ס דסבר מה דאמרינן תיבעי למ"ד שלוחו של אדם כמותו וכו' דהכוונה הוא ששא"כ בכל מקום ולכן ציין להל' שלוחין. אכן באמת הש"ס אזיל אדלעיל מיני' היינו ששא"כ לענין שאילה בבעלים ופשוט הוא. דאל"כ מאי קאמר אח"כ תבעי למ"ד ששא"א אינו כמותו. ואי קאי אכל מקום מי איכא מ"ד דיסבור ששא"א אינו כמותו:
(דף צ"ט ע"א):
תוס' ד"ה וחברו. כדפרישית לעיל. (דף צ"ו ע"ב) ד"ה אמר רבא ע"ש. ועיי' תוס' ב"ק (דף כ' ע"ב) ד"ה נתנה ומנחות (דף ק"א ע"א) ד"ה אע"ג: (דף ק"ד ע"ב):
גמ' כחשא ארעא וכו'. עיין שבת (דף ק"מ ע"ב) בל תשחית דגופא עדיף: (דף קי"ט ע"א):
גמ' מן הגזע פטור וכו'. עיין בתוספתא דערלה שם וצע"ג:

בבא בתרא:
(דף ג' ע"א):
גמ' א"ד וכו' דילמא מאי כפיסין אבני דלא משפיין. צ"ל לבני דלא משפיין:
(דף ט"ז ע"א):
גמ' חברותא כלפי שמיא. מגילה (דף כ"ה):
(דף ל"א ע"א):
רש"י סד"ה עולא אמר [וכן הלכה דפסקינן לקמן כעולא] כצ"ל ובסד"ה ומודי הוא ט"ס:
(דף מ"ו ע"א):
גמ' נתחלפו לו כלים. עיין תוספתא דב"ק שם וצע"ג:
(דף ס"ז ע"ב):
גמ' המוכר בית הבד. עיין תוספתא פ"ג וצע"מ:
(דף צ"ט ע"ב):
רשב"ם ד"ה דרך המלך מאחיו קדריש גדלהו וכו'. דרש זה ליתא בספרי.
ועיין מדרש רבה ויקרא פ' כ"ו:
(דף ק"ב ע"א):
תוס' ד"ה וכגון על כרחך אלכסון של ה' על ה' גדול יותר אינו כן ובמחכ"ת כי רבה טעות הוא בידם ולהפך הוא כי אלכסון של ו' על ד' גדול מאלכסון של ה' על ה' כידוע ע"פ מופת אמתי לחכמי המדות:
(דף ק"ח ע"ב):
תוס' ד"ה יכול שיקדום (אב) לבן. צ"ל אף לבן:
סנהדרין:
(דף ו' ע"ב):
גמ' ע"ז נאמר ובוצע ברך. עיין בה"ג ר"פ ג' שאכלו פי' נכון על זה: (דף ע' ע"ב):
רש"י ד"ה בפת דגן. ולא ידענא וכו'. עיין שו"ת חוט השני סי' כ' שכתב טעם נכון ואמתי ע"ז:
(דף פ' ע"ב):
רש"י ד"ה ש"מ ידונו (בסקילה) וכו' נתחייבו בסקילה. צ"ל בקלה: ע"ז:
(דף י"ז ע"א):
גמ' כך לימדני. עיין בס' אור החיים לר' יוסף יעבץ פי"ב ותבין: שם על מה שכתוב (בתורה). נמחק בתורה:
(דף מ"ד ע"א):

תוס' ד"ה מפליא תולדות (יצחק). צ"ל תולדות נח:
(דף ע"א ע"א) תוס' סד"ה רב. להפטר מן (הבהמה). צ"ל הבכורה: (דף ע"ד ע"ב) רש"י ד"ה והא. ולא סגי (בניגוב). צ"ל בקילוף: שבועות:
(דף מ"ו ע"ב):
גמ' לאחזוקי אינש בגנבי. עיין מס' ד"א רבה סוף פ' לעולם אל יפטר אדם וצע"ק:
הוריות:
(דף י"ב ע"א):
גמ' נתלי שרגא בעשי"ת. עיין זוהר פ' ויחי דף ר"כ וברמב"ן על התורה פ' שלח פסוק סר צלם:
אבות:
פ"ב :
בפירוש המשנה החלק הג' וכו' ומזה החלק ג"כ שיגנו אדם מעלה וכו'. יתכן שזה שייך לחלק הנאסר:
(שם ע"ב):
שם ולשון התוספתא (רפ"ק דפאה) על ג' דברים נפרעים:
(פרק ג'):
שם (ראיתי) שמושב לצים צ"ל ראייתו:
(פרק ה') שם כל אהבה. ויתחייב סוד המתחדש בסוד סיבתו. צ"ל סור המתחדש בסור סיבתו:
חולין:
(דף קט"ו ע"א):
תוס' ד"ה כל צורם אוזן בכור ליתסר. עיין פרש"י על התורה פסוק לא תאכל כל תועבה ובראי"מ שם שהאריך:
(דף קל"ו ע"ב):
גמ' הי' לו ב' מיני תאנים. עיין תוספתא תרומות פרק ב' וצע"מ: זבחים:
(דף מ"ז ע"ב):
תוס' ד"ה מה חטאת. עיין קרבן אהרן פ' מצורע סי' ג' גי' ישרה בדברי תוס' אלו:
(דף ע"ח ע"א):
גמ' הנותר והטמא. עיין בהגהת רי"ב ותמי' ששכח במח"כ דברי תוס' כאן דגרסינן להדיא גם והטמא ועיין ר"ש פ"ב דערלה מ"ו:
בהקדמת הרמב"ם לס' קדשים ד"ה וביום ר"ה. ומוסף (ראש השנה). צ"ל ראש חודש:

שם ד"ה וכן אם. יקריב עם שלמים כצ"ל.:
מנחות (דף מ"א ע"א):
תוס' ד"ה תכלת. ועוד דבטלית שעשוי להנאתו. עיין רא"ש ה' ציצית סי' ב' ויבואר קצת דבריהם:
שם אלא כנגד ראשיהן כצ"ל:
(דף מ"ט ע"ב):
תוס' ד"ה תלמוד תורה. עיין משנה למלך פ"א מה' תמידין ומוספין הלכה ג' ביאור ארוך ותיקון הלשון בדיבור זה:
(דף נ"ח ע"ב):
תוס' ד"ה ואיכא. ועיין בשיטה מקובצת ב"ק (דף קי"ז) וע"ש דמסיים ויש מהן טעות סופר:
(דף ס"ד ע"ב):
תוס' ד"ה ארור. כדאי' בפ"ב דסוטה. נראה מדבריהם שלא היה לפניהם בסוטה שם כל סיפור זה:
שם :
תוס' ד"ה ועל אי' בפסיקתא. והוא גם בויקרא רבה פ' י"ב ובמדבר רבה פרשה י':
(דף פ"ט ע"א):
גמ' חצי לוג שמן לתודה. עיין הקדמת הרמב"ם לפי' המשנה דגרס לוג שמן לתודה ורביעית יין לנזיר. אך בחיבורו גרס כמו כאן ועיין בנדה ג"כ שינוי נוסחא וצ"ע ליישב הגירסאות:
(דף צ"ו ע"ב):
תוס' ד"ה כאן (בפ' בתרא דברכות). שם ליתא וצ"ל יומא (ע"ב ע"ב): (דף ק' ע"א):
תוס' ד"ה מתתיא. ובש"ס ירושלמי במס' יוה"כ נמצא שלפיכך אומר לו עד שבחברון וכו' כצ"ל:
(דף ק"ט ע"ב):
תוס' ד"ה ונזדמן בירושלמי. פ"ה דיומא סוף הלכה ב' ובויקרא רבה סוף פ' ושם אי' דשכינה היתה. בלא מילת שמא:
הקדמת הרמב"ם למסכת מנחות ד"ה ראיתי ר"ל שיהי' כבש בן שנתו עשרון סולת וכו' וכו'. מנין הקרבנות כך מנחת נסכים שטעון כל א' מהן בין שהן רבים או מועטים בין שהן יחיד וכו' כצ"ל:
בכורות:

(דף ב' ע"א):
תוס' ד"ה והמשתתף בת"כ פ' אמור בכור איתי' בשותפות. צ"ע הא הוא גם בש"ס דלקמן
(דף נ"ו ע"ב):
(דף ג' ע"ב):
רש"י ד"ה לא פליגי רב חסדא ורבא פליגי. הא בו אם יש וכו' כצ"ל: (דף ח' ע"א):
תוס' ד"ה ומאי. עיין מ"ש בפ"ח דכלאים:
(דף י"ח ע"א):
תוס' ד"ה עשו. למאי (דפריך) צ"ל דפרישות:
(דף מ"ב ע"ב):
גמ' מטיל מים במקום נקבות חולי. צ"ל חולין וכן הוא ברא"ש:
ערכין:
(דף ב' ע"א):
תוס' ד"ה קרבנו. ולא עיין וכו'. עיין רש"י ריש תמורה ויתורץ: (דף ו' ע"א):
גמ' יגוד. עיין שו"ת תשב"ץ ח"א סי' קמ"ט:
(דף ז' ע"א):
גמ' עיילא טיפא דמלאך המות. עיין ע"ז (כ' ע"ב):
(דף כ"ח ע"ב):
גמ' אומדין כמה רוצין ליתן בבכור זה. עיין תוס' תמורה (ל"ב ע"א) ד"ה מקדישין וביתר הדיבורים שם ביאור בסוגיא זו:
תמורה (דף ב' ע"ב):
גמ' ור"י ואם לא דריש. מתוס' (ערכין ב') (ומנחות נ"א) משמע דגרסי כאן ואו לא דריש:
(דף כ"ב ע"ב):
גמ' לרבי דאמר אבודה בשעת הפרשה. עיין לעיל (ט"ו ע"א):
כריתות:
(דף ה' ע"א):
גמ' ולא למדו הכתוב אלא מגז"ש. עיין ס' המצות להרמב"ם ל"ת של"ו ותבין:
(דף כ"ב ע"א):
גמ' ר"ע מחייב על ספק מעילה. עיין היטב תוס' (מעילה כ"א) ד"ה פרוטה: (דף כ"ד ע"א):
תוס' ד"ה אם. וי"ל (דמייתי לי משום סיפא) צ"ל דסמיך לה אסיפא: שם וקשה לר"י דאיכא למימר כצ"ל:
נדה:

(דף ח' ע"א):
גמ' קטנות דעלמא.
עיין קידושין (ס"ד ע"ב) ותוס' ר"ה (י"ב ע"ב) ד"ה אחד וגמרא עירובין (י"ח ע"א) ביראות דעלמא.:
(דף ע' ע"ב):
גמ' לכשיחיו נחכם להם. עיין ברש"י ועיין יומא (ה' ע"ב) לכשיבואו אהרן וכו':
בתוספתא ברכות:
פרק א' עונה א' מכ"ד לשעה וכו'. כחשבון זה מבואר בפיוט הקליר פ' שקלים. ועיין פסקי תוס' ע"ז סי' ד' ויתיישב קצת החשבון של הרגע מה שנמצא סותר לחשבון הבבלי.
ויותר נראה דכאן מאי דנקט כ"ד לאו דוקא הוא. עיין ערוך ערך עשר ורש"י סנהדרין (ק"ב ע"א) ד"ה אחד:
פרק ה' (ארבע דברים) שבין ב"ש וב"ה בסעודה. בפרטן אתה מוצא חמשה.
ונראה להגיה דצ"ל אלו דברים כמו דאי' בש"ס רק הי' כתוב בר"ת א"ד וטעה המעתיק וחשב שפתרונו ארבע דברים:
שם בית המדרש בש"א וכו'. עיין בש"ס (דף נ"ג ע"א) הפלוגתא מהופכת ועיין תוס' מנחות (נ"ח ע"ב) ד"ה דאיכא וא"ש:
פאה:
פרק ג' מודין באלו (שאין) שכחה. הריש פיו מ"ב העתיק שהן. וצ"ע: שם רשב"ג כשם שהקמה מצלת. קצת הלשון משובש ועיין ר"ש פ"י מ"ח על נכון:
פרק ד' (נותר) לו כל (שדהו) צ"ל נותן לו כל שהו:
שם אם שהה שם למ"ד יום. עיין ב"ב (ח' ע"א) וצע"מ:
דמאי:
פרק ה' ואמר מכאן נאמן וכו' עד שלא בפניו אין נאמן. הלשון משובש וכך צ"ל ואמר מי כאן נאמן מי כאן מעשר. אמר לו א' אני איני נאמן איש פלוני נאמן הוא הרי זה נאמן אמר לו פלוני מעשר הוא בפניו אינו נאמן שלא בפניו נאמן:
תרומות:
פרק ד' תורמין תאנים על גרוגרות. עיין מנחות (נ"ד ע"ב) וצע"מ: כלאים:
פרק ב' של דלועין בירק וכו' עד של פתוח. הלשון משובש ועיין ר"ש פ"ג סוף מ"ז על נכון:
מעשר שני:
פרק ב' בש"א כל מעשיה בטומאה ובה"א כל מעשיה בטהרה וכו' בש"א שורין ושפין בטהרה וכו' ובה"א שורין בטהרה ושפין ומאכילין בטומאה כצ"ל:

שם שאם יפדה מע"ש יאכל בכ"מ אף שנגמרה מלאכתן כיוצא בהן וכו' כצ"ל ומה שבאמצע נמחק:
פרק ד' אשתו פודה לו את המעשר. עיין קידושין (כ"ד ע"א) וצע"ג: שבת:
פרק ח' (אעפ"י שאין ראי' לדבר זכר לדבר) ויאמרו לאל וכו' בירושלמי איתא משום ע"ז שנאמר ויאמרו לאל וכו':
שם רעמס (מסורמיין) וכו' קורין אותו (סורמי) צ"ל סדומים. סדומי ועיין ב"ר פ' מ"א:
פסחים:
פרק א' (האוכל קודש חמץ בפסח אינה תרומה) נמחק:
פרק ב' אם רבה (חמץ) מותר צ"ל נכרים מותר:
שם ריב"ב אומר כל שיש שרף וכו'. עיין (דף ל"ט ע"א) מהופך:
פרק ד' ואין לך מתעכב אחר תמיד וכו' כצ"ל:
שם המולק את העוף מבפנים על. החמץ בי"ד אינו עובר כלל רש"א שחט הפסח בי"ד וכו' וכו' שופך שפיכה א' כנגד היסוד ואם לאו פסול כצ"ל: פרק ו' (שחטו בטהרה וכו' עד הבשר בטומאה) הוא ט"ס:
פרק ח' הראשון חייבין עליו כרת וכו' דברי רבי ר"נ אומר. עיין (דף צ"ג ע"א) הפלוגתא מהופכת ועיין תוס' מנחות (נ"ח ע"ב) ד"ה דאיכא: פרק ד' (ארבע רשויות וארבע מצות הן) נמחק מכאן:
שם ולא מרקדי [ארבע רשויות וארבע מצות הן] ואלו הם משום רשות וכו' כצ"ל:
ראש השנה:
ב' רשבג"א אומר קדושת היום עם הזכרונות. עיין (דף ל"ב) וצע"מ: יומא:
ג' רש"א אלו ואלו ליסוד מערבי. ע"ש בזבחים (דף נ"ג) דר"ש קאמר איפכא. ואפשר ליישב קצת ע"פ התוס' דמנחות (דף נ"ח ע"ב):
שם מאימתי מטמא בגדים משיצא מחומת ירושלים. עיין (דף ס"ז) וצע"מ: סוכה:
פרק א' והלא שבע בנים ת"ח היו לה. בגמרא ליתא ת"ח. וכן משמש ע"ש: מועד קטן:
פרק א' לא חלף מן (העליונה לתחתונה) צ"ל התחתונה לעליונה:
כתובות:
סוף פרק ג' קטנה מבת (ג' שנים) ויום א'. בש"ס (דף מ' ע"ב) ליתא ג' שנים וכ"נ מהרמב"ם וצ"ע:
קידושין:
פרק ב' ובשעת מתנה אמר הרי את מקודשת [הרי זו מקודשת] כצ"ל: שם משנטלת מידו רוצה מקודשת. עיין (דף י"ב ע"ב) וצע"מ:

שם הילך סלע זו שאני חייב לך. עיין (דף י"ג ע"א) וצע"מ:
סוטה:
פרק ב' תינוק העולה לחדשיו. עיין פירושא דהא מילתא בס' אמונת חכמים (דף ט"ז ע"א):
סנהדרין:
סוף פרק א' רשבג"א כשם שהדיין דן וכו'. עיין (דף ה' ע"ב) וצ"ע מעט: פרק ג' רמ"א מאתים ושבעה.
עיין (דף י"ח ע"א) וצע"מ:
פרק ד' הרוגי ב"ד נכסיהן ליורשיהן וכו'. עיין (דף מ"ח ע"ב) הפלוגתא מהופכת:
פרק י' ארוסה שזינתה סוקלין אותה וכו'. עיין כתובות ע (מ"ה ע"ב) וצ"ע ומשמע כגירסא דהכא מדקאמר כיוצא בו ועיין רמב"ם פט"ו מסנהדרין ה"ב ובכ"מ:
עבודה זרה:
פרק ה' נודות עכו"ם גרורין מותרין. עיין (דף ל"ג ע"א) וצע"מ: שם מלח סלקונטית. עיין (דף ל"ט ע"ב) הפלוגתא מהופכת:
סוף פרק ו' איזהו נעבד. עיין (דף נ"ד ע"א) וצע"מ:
פרק ט' כל ערוה שב"ד של ישראל (בימים הקדמונים) ממיתין וכו'. עיין סנהדרין (נ"ז ע"ב) וצע"מ:
חולין:
פרק ב' נגנבה תרנגולתו. עיין (דף י"ב ע"א) מוחלפת השיטה:
פרק ג' (נפלה מן הגג וכו' עד ובין כך כשרה) ע"ס:
פרק ו' (את הדם חייב לכסות) צ"ל חייב לכסות את הדם. עיין (דף פ"ג ע"ב):
פרק ז' ג"ה נוהג בשליל וכו'. חסר כאן ועיין (דף פ"ט ע"ב):
פרק ט' ואת כל החלב וכו' דר"ע. עיין (דף מ"ט ע"א) דמוחלפת השיטה: מנחות:
פרק א' (וקמיצה) אפי' בקרומית. צ"ל ושחיטה:
שם (רא"א אפי' רגלו אחת וכו' עד ואם לאו פסול) נמחק:
שם שנאמר ככל אחיו הכהנים רא"א אפי' רגלו אחת וכו' (כל מה שנמחק לעיל) קמץ בשמאל וכו' כצ"ל:
שם (בכלי אבל וכו' הכלי מקדש) נמחק. (האישים והשירים) נ"ל השירים: פרק ב' (או כזית מלבונתה בחוץ) נמחק:
שם (מנחת חוטא ומנחת קנאות שקמצו שלא לשמן) נמחק:

שם לאכול משיריה [כחצי] זית בחוץ [וכחצי] זית למחר להקטיר מקומצה [כחצי] זית בחוץ [וכחצי] זית למחר פסול וכו':
פרק ג' שניהם (יקרבו בטומאה) צ"ל יצא לבית השריפה:
פרק ט' שש זה פשתן הביאה מן הנקבות פסולה. זהו משולל הבנה ואולי חסר כאן וצ"ל הביאה מן [הצמר פסולה עזים זה נוצה של עזים הביאה מן] הנקבות פסולה:
בכורות:
פרק א' פ"ח מצותו לקיימו שלשים יום. עיין (דף י"ג) דמשמע שלא היה הגירסא לקיימו:
נגעים:
פרק ח' שחטה בלא עץ ארז וכו' שלא כתקנה מותרת וכו' עיין קידושין (דף נ"ז) וצע"מ: